תנ״ך · ראשונים · רש״י · כתובים

רש"י על תהילים

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על תהילים

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-תהילים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
פרק ב 7
פרק ג 9
פרק ד 10
פרק ה 11
פרק ו 13
פרק ז 14
פרק ח 16
פרק ט 17
פרק י 19
פרק יא 22
פרק יב 23
פרק יג 25
פרק יד 25
פרק טו 26
פרק טז 27
פרק יז 29
פרק יח 31
פרק יט 36
פרק כ 38
פרק כא 39
פרק כב 40
פרק כג 43
פרק כד 44
פרק כה 45
פרק כו 46
פרק כז 46
פרק כח 48
פרק כט 48
פרק ל 50
פרק לא 51
פרק לב 53
פרק לג 54
פרק לד 55
פרק לה 56
פרק לו 58
פרק לז 60
פרק לח 62
פרק לט 65
פרק מ 66
פרק מא 68
פרק מב 69
פרק מג 72
פרק מד 72
פרק מה 73
פרק מו 76
פרק מז 77
פרק מח 78
פרק מט 80
פרק נ 82
פרק נא 84
פרק נב 86
פרק נג 87
פרק נד 87
פרק נה 88
פרק נו 90
פרק נז 92
פרק נח 93
פרק נט 95
פרק ס 96
פרק סא 99
פרק סב 99

פרק סג 101
פרק סד 102
פרק סה 103
פרק סו 105
פרק סז 107
פרק סח 107
פרק סט 112
פרק ע 114
פרק עא 115
פרק עב 116
פרק עג 119
פרק עד 122
פרק עה 125
פרק עו 126
פרק עז 128
פרק עח 130
פרק עט 134
פרק פ 134
פרק פא 138
פרק פב 139
פרק פג 140
פרק פד 141
פרק פה 142
פרק פו 143
פרק פז 144
פרק פח 145
פרק פט 147
פרק צ 149
פרק צא 152
פרק צב 153
פרק צג 154
פרק צד 155
פרק צה 156
פרק צו 157
פרק צז 157
פרק צח 158
פרק צט 158
פרק ק 159
פרק קא 160
פרק קב 160
פרק קג 162
פרק קד 163
פרק קה 165
פרק קו 167
פרק קז 169
פרק קח 171
פרק קט 172
פרק קי 174
פרק קיא 176
פרק קיב 177
פרק קיג 177
פרק קיד 178
פרק קטו 178
פרק קטז 179
פרק קיז 180
פרק קיח 180
פרק קיט 183
פרק קכ 191
פרק קכא 192
פרק קכב 192
פרק קכג 193
פרק קכד 194
פרק קכה 194
פרק קכו 194

פרק קכז 195
פרק קכח 196
פרק קכט 196
פרק קל 197
פרק קלא 197
פרק קלב 197
פרק קלג 198
פרק קלה 199
פרק קלו 199
פרק קלז 200
פרק קלח 201
פרק קלט 201
פרק קמ 204
פרק קמא 205
פרק קמב 206
פרק קמג 206
פרק קמד 207
פרק קמה 209
פרק קמו 209
פרק קמז 210
פרק קמח 211
פרק קמט 211
פרק קנ 211

פרק א

פסוק א

אַשְׁרֵי הָאִישׁ. בַּעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זֶמֶר נֶאֱמַר סֵפֶר זֶה, בְּנְצוּחַ, בְּנִגּוּן, בְּמִזְמוֹר, בְּשִׁיר, בְּהַלֵּל, בִּתְפִלָּה, בִּבְרָכָה, בְּהוֹדָאָה, בְּאַשְׁרֵי, בְּהַלְוִיהּ, כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם שֶׁאָמְרוּהוּ, אָדָם, מַלְכִּי צֶדֶק, אַבְרָהָם, מֹשֶׁה, דָּוִד, שְׁלֹמֹה, אָסָף, וּשְׁלֹשָׁה בְּנֵי קֹרַח, וְחֶלּוּקִין עַל יְדוּתוּן (קהלת רבה ז,לט). יֵשׁ אוֹמְרִים: אָדָם הָיָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים א טז:לח), וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵין יְדוּתוּן שֶׁבְּסֵפֶר זֶה אֶלָּא עַל שֵׁם הַדָּתוֹת וְהַדִּינִים שֶׁל גְּזֵרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו וְעַל יִשְׂרָאֵל:

אַשְׁרֵי הָאִישׁ. (לישפלישמנ"ץ בלע"ז) אִשּׁוּרָיו שֶׁל אִישׁ וּתְהִלּוֹתָיו שֶׁל אָדָם אֵלּוּ הֵם **אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ**, כִּי מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הָלַךְ **לֹא עָמָד**, וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא עָמַד **לֹא יָשָׁב**:

לַצִּים. (גאבור"ש בלע"ז. מלה נשנית גאבערס בל"א שפעטטער:)

פסוק ב

כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁמּוֹשַׁב לֵצִים מְבִיאוֹ לִידֵי בִּטּוּל תּוֹרָה (עבודה זרה יח:):

וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה. בִּתְחִלָּה הִיא נִקְרֵאת **תּוֹרַת ה'**, וּמִשֶּׁעָמַל בָּהּ הִיא נִקְרֵאת תּוֹרָתוֹ (עבודה זרה יט.):

יֶהְגֶּה. כָּל לְשׁוֹן הֶגֶה בַּלֵּב הוּא, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר "וְהֶגְיוֹן לִבִּי" (תהלים יט:טו), "לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה" (ישעיהו לג:יח), "כִּי שֹׂחַ יֶהְגֶּה לִבָּם" (משלי כד:ב):

פסוק ג

שָׁתוּל. פְּלַנְדִי"ץ בְּלַעַ"ז:

פַּלְגֵי. רָאוּיְיאר"ש בְּלַעַ"ז:

וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל. אֲפִלּוּ הַפְּסֹלֶת שֶׁבּוֹ לְצֹרֶךְ הִיא. שִׂיחָתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְצֹרֶךְ הִיא וּצְרִיכָה לִמּוּד (עבודה זרה יט:):

לֹא יִבּוֹל. לְשׁוֹן כָּמוֹשׁ, פְּלִישְׁטִי"ר בְּלַעַ"ז:

פסוק ד

כַּמֹּוץ. לְשׁוֹן קַשׁ, קוֹמְבָּל"א בְּלַעַ"ז:

פסוק ה

עַל כֵּן וְגוֹ'. דְּבוּק הוּא לַמִּקְרָא שֶׁל אַחֲרָיו:

פסוק ו

כִּי יוֹדֵעַ ה' וְגוֹ'. לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ צַדִּיקִים, וּלְפָנָיו הוּא לְהַכִּירָהּ תָּמִיד, **וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים** שְׁנוּאָה בְּעֵינָיו וּמַעֲבִירָהּ מִלְּפָנָיו, עַל כֵּן לֹא תִהְיֶה הֶקֵּמַת רֶגֶל לָרְשָׁעִים לְיוֹם הַדִּין, וְלַחַטָּאִים לִיכָּתֵב בַּעֲדַת צַדִּיקִים:

פרק ב

פסוק א

לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם. רַבּוֹתֵינוּ (ברכות ז:) דָּרְשׁוּ אֶת הָעִנְיָן עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ וּלְתִשׁוּבַת הַמִּינִים יִהְיֶה נָכוֹן לְפוֹתְרוֹ עַל דָּוִד עַצְמוֹ, כְּעֵין שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁמְעוּ פְלִשְׁתִּים כִּי מָשְׁחוּ יִשְׂרָאֵל אֶת דָּוִד לְמֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וַיְקַבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת מַחֲנֵיהֶם" (שמואל ב ה:יז), וְנָפְלוּ בְיָדוֹ, וַעֲלֵיהֶם אָמַר **לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם** וְנִתְקַבְּצוּ כֻּלָּם:

וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ. בְּלִבָּם רִיק:

וּלְאֻמִּים. מְנַחֵם פָּתַר לְאֻמִּים וְאֻמִּים וְגוֹיִם כֻּלָּם קְרוֹבֵי עִנְיָן:

פסוק ב

יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד וְגוֹ'. וְרוֹזְנִים. שִׁינְיוֹ"רְשׁ בְּלַעַ"ז:

נוֹסְדוּ. לְשׁוֹן סוֹד, פורקונשילרוו"ט בְּלַעַ"ז. וּמַה הִיא הֶעֱצָה?

פסוק ג

נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ. דִּישְׁרוֹנְפְּרוֹמְ"שׁ לוֹיְקוֹרַאנְגְּל"שׁ בְּלַעַ"ז, אֵלּוּ רְצוּעוֹת שֶׁקּוֹשְׁרִין הָעוֹל בָּהֶם:

עֲבוֹתֵימוֹ. לוֹיְקוֹרְדוֹ"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק ד

יִשְׂחָק, יִלְעַג, יְדַבֵּר. לְשׁוֹן הֹוֶה הֵם מְשַׁמְּשִׁין:

פסוק ה

אָז יְדַבֵּר אֲלֵימוֹ. כְּמוֹ עֲלֵיהֶם, וּמַה הוּא הַדִּבּוּר?

פסוק ו

וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי. לָמָּה רְגַשְׁתֶּם, וַאֲנִי מִנִּיתִי לִי אֶת זֶה לִנְסֹךְ וְלִמְלֹךְ **עַל צִיּוֹן הַר קָדְשִׁי**?

פסוק ז

אֲסַפְּרָה אֶל חוֹק. אָמַר דָּוִד: חֹק קָצוּב הוּא, וּמְקַבֵּל עָלַי לְסַפֵּר זֹאת וּלְהוֹדִיעַ:

ה' אָמַר אֵלַי. עַל יְדֵי נָתָן וְגָד וּשְׁמוּאֵל (שמואל ב ז:ד; שמואל א ג:כא):

בְּנִי אַתָּה. רֹאשׁ לְיִשְׂרָאֵל, הַקְּרוּיִין בַּתּוֹרָה "בְּנִי בְכוֹרִי" (שמות ד:כב), וְהֵם יִתְקַיְּמוּ עַל יָדְךָ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְנֵר (שמואל ב ג:יח): "כֹּה אָמַר ה' בְּיַד דָּוִד עַבְדִּי אוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל", וּבִשְׁבִילָם אַתָּה לְפָנַי כְּבֵן, שֶׁכֻּלָּם תְּלוּיִין בְּךָ:

אֲנִי הַיּוֹם. שֶׁהִמְלַכְתִּיךָ עֲלֵיהֶם:

יְלִדְתִּיךָ. לְהָיוֹת קָרוּי בְּנִי, וְחָבִיב עָלַי כְּבֵן בִּשְׁבִילָם; כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א יד:ב) "וַיֵּדַע דָּוִיד כִּי הֱכִינוֹ ה' לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְכִי נִשֵּׂאת מַלְכוּתוֹ בַּעֲבוּר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל", וּמְצִינוּ בְּמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל הַחֲבִיבִין לְפָנָיו שֶׁקְּרוּיִין בָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ז:יד) בִּשְׁלֹמֹה "הוּא יִהְיֶה לִי לְבֵן וַאֲנִי אֶהְיֶה לּוֹ לְאָב". וְעוֹד מָצִינוּ בְּדָוִד בְּמִזְמוֹר פ"ט "הוּא יִקְרָאֵנִי אָבִי אָתָּה אֵלִי וְצוּר יְשׁוּעָתִי" (תהלים פט:כז):

פסוק ח

שְׁאַל מִמֶּנִּי. הִתְפַּלֵּל אֵלַי בְּכָל עֵת שֶׁאַתָּה בָּא לְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֶיךָ:

פסוק ט

תְּרֹעֵם. תְּרוֹצְצֵם:

בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל. הִיא הַחֶרֶב:

תְּנַפְּצֵם. תְּשַׁבְּרֵם, וְהוּא לְשׁוֹן נָפוּץ בְּכָל הַמִּקְרָא: חֶרֶס הַמְּשֻׁבָּר לִשְׁבָרִים דַּקִּים:

פסוק י

וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ. נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל אַנְשֵׁי רַחֲמִים, וּמוֹכִיחִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם לָסוּר מֵרָעָתָם (תנחומא, בלק א), שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹשֵׁט יָד לָרְשָׁעִים וְלַצַּדִּיקִים:

פסוק יא

וְגִילוּ בִּרְעָדָה. כְּשֶׁתִּבּוֹא אוֹתָהּ רְעָדָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ (ישעיהו לג:יד) "אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים", תָּגִילוּ וְתִשְׂמְחוּ אִם עֲבַדְתֶּם אֶת ה':

פסוק יב

נַשְּׁקוּ בַר. זָרְזוּ עַצְמְכֶם בְּבַר לֵב. (נוסח אחר) **נַשְּׁקוּ בַר**. אַרְנִישְׁמְנְט בְּלַעַ"ז, וּמְנַחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן תַּאֲוָה כְּמוֹ "וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ" (בראשית ג:טז):

פֶּן יֶאֱנַף. פֶּן יִקְצֹף:

וְתֹאבְדוּ דָּרֶךְ. כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד" (תהלים א:ו):

כִּי יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ. כִּי בָּרֵגַע מוּעָט יִבְעַר אַפּוֹ עֲלֵיכֶם פִּתְאוֹם, וְאוֹתָהּ שָׁעָה **אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בּוֹ** – יִהְיוּ נִכָּרִים אֹשְׁרֵי הַחוֹסִים בּוֹ:

פרק ג

פסוק א

מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ. הִרְבֵּה דְּרָשׁוֹת דָּרְשׁוּ בְּנֵי אַגָּדָה בַּדָּבָר, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ברכות ז:): מִשֶּׁאָמַר לוֹ הַנָּבִיא "הִנְנִי מֵקִים עָלֶיךָ רָעָה מִתּוֹךְ בֵּיתֶךָ" (שמואל ב יב:יא) הָיָה לִבּוֹ סוֹעֵר שֶׁמָּא עֶבֶד אוֹ מַמְזֵר יָקוּם עָלַי שֶׁאֵינוֹ מְרַחֵם עָלַי, כֵּיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁבְּנוֹ הוּא שָׁמַח. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַל שֶׁרָאָה טַכְסִיסוֹ קַיֶּמֶת, שֶׁהָיוּ עֲבָדָיו וְהַכֵּרְתִּי וְהַפְּלֵתִי, שֶׁהֵם סַנְהֶדְרִין, מַחֲזִיקִים אֲדָנוּתוֹ עָלֵיהֶם; כְּשֶׁאָמַר לָהֶם "קוּמוּ וְנִבְרְחָה מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם" (שמואל ב טו:יד), מַה כְּתִיב שָׁם? "כֹּל אֲשֶׁר יִבְחַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הִנֵּה עֲבָדֶיךָ" (שמואל ב טו:טו); וּכְשֶׁבָּא מַחֲנַיִם, "וְשֹׁבִי בֶן נָחָשׁ וּמָכִיר בֶּן עַמִּיאֵל וּבַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי" (שמואל ב יז:כז) יָצְאוּ לִקְרָאתוֹ וְכִלְכְּלוּהוּ שָׁם:

פסוק ב

רַבִּים קָמִים עָלָי. בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה, גְּדוֹלִים בְּחָכְמָה, גְּדוֹלִים בְּעֹשֶׁר, גְּדוֹלִים בְּקוֹמָה; כְּגוֹן שָׁאוּל (שמואל א טז:ז) וְיִלְדֵי הָרָפָה (שמואל ב כא:טז-כב), דּוֹאֵג (שמואל א כא:ח) וַאֲחִיתֹפֶל (שמואל ב טו:יב):

פסוק ג

אוֹמְרִים לְנַפְשִׁי. עַל נַפְשִׁי:

אֵין יְשׁוּעָתָה לוֹ בֵּאלֹהִים סֶלָה. לְפִי שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ:

פסוק ו

אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה. לִבִּי אָטוּם בְּדַאֲגָה וָפַחַד:

הֱקִיצוֹתִי. מִדְּאָגָתִי, כִּי בָטַחְתִּי **כִּי ה' יִסְמְכֵנִי**:

פסוק ז

שָׁתוּ. לְשׁוֹן "שְׁאִיָּה" (ישעיה כד:יב) גאטירנ"ט בְּלַעַ"ז. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שָׁתוּ כְּמוֹ שָׁמוּ, כְּמוֹ "לְמַעַן שִׁתִּי אֹתֹתַי" (שמות י:א):

פסוק ח

כִּי הִכִּיתָ אֶת כָּל אוֹיְבַי לֶחִי. מַכַּת בַּזָּיוֹן הִיא, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי" (איכה ג:ל), "בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל הַלֶּחִי" (מיכה ד:יד). וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: מַכַּת הַפֶּה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "וַיְצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיֵּחָנַק" (שמואל ב יז:כג):

שִׁנֵּי רְשָׁעִים. גְּבוּרָתָם:

פסוק ט
לַה' הַיְשׁוּעָה וְגוֹ'. עָלָיו לְהוֹשִׁיעַ אֶת עַבְדּוֹ וְאֶת עַמּוֹ, וְעַל עַמּוֹ מוּטָל לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת לוֹ סֶּלָה:

פרק ד

פסוק א
לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת. מִזְמוֹר זֶה יָסַד דָּוִד, שֶׁיֹּאמְרוּהוּ בְּנֵי לֵוִי הַמְנַצְּחִין בִּנְגִינוֹת בְּשִׁיר עַל הַדּוּכָן. לְשׁוֹן נִצּוּחַ נוֹפֵל בַּמִּתְחַזְּקִים בָּעֲבוֹדָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "יַעַמְדוּ הַלְוִיִּם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְנַצֵּחַ עַל מְלֶאכֶת בֵּית ה'" (עזרא ג:ח):

פסוק ב
בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִי. בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ עָלַי, וּמֵעַתָּה חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי:

פסוק ג
בְּנֵי אִישׁ. בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הַקְּרוּיִים אִישׁ, בְּאַבְרָהָם נֶאֱמַר (בראשית כ:ז) "וְהָשֵׁב אֶת אֵשֶׁת הָאִישׁ", בְּיִצְחָק נֶאֱמַר (בראשית כד:סה) "מִי הָאִישׁ הַלָּזֶה", בְּיַעֲקֹב נֶאֱמַר (בראשית כה:כז) "אִישׁ תָּם":
עַד מָה כְּבוֹדִי לִכְלִמָּה. עַד מָתַי אַתֶּם מְבַזִּים אוֹתִי? הֲרְאִיתֶם אֶת בֶּן יִשַׁי (שמואל א כב:ט), "מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשָׁי" (שמואל א כה:י), "בִּכְרַת בְּנֵי עִם בֶּן יִשָׁי" (שמואל א כב:ח), "כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי" (שמואל א כ:ל), אֵין לִי שֵׁם?
תְּבַקְּשׁוּ כָזָב. תִּרְדְּפוּ לִמְצוֹא כְּזָבִים, כְּגוֹן הַזִּיפִים שֶׁמַּלְשִׁינִים עָלַי, וְלִי הָיוּ מַרְאִים שָׁלוֹם, וְכַיּוֹצֵא בָהֶם דֵּילָטוֹרִין שֶׁהָיוּ בִּימֵי שָׁאוּל: "הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה" (שמואל א כג:יט), וְכֵן הַרְבֵּה:

פסוק ד
הַפְלָה. הִבְדִּיל:

פסוק ה
רִגְזוּ. חִרְדוּ מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, **וְאַל תֶּחֱטָאוּ**:
אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם. הָשִׁיבוּ עַל לְבַבְכֶם שֶׁהַזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּךְ:

פסוק ו
זִבְחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. הַצְדִּיקוּ מַעֲשֵׂיכֶם, וַהֲרֵי אַתֶּם כִּמְקָרִיבִים זְבָחִים:
וּבִטְחוּ אֶל ה'. שֶׁיַּשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה, וְאַל תֶּחֱטָאוּ לוֹ בִּשְׁבִיל מָמוֹן, שֶׁאַתֶּם מְצַפִּים לְקַבֵּל שָׂכָר מֵאֵת שָׁאוּל:

פסוק ז

רַבִּים אוֹמְרִים מִי יַרְאֵנוּ טוֹב. רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ שֶׁרוֹאִין רְשָׁעִים בְּעֹשֶׁר וּבְשַׁלְוָה וְאוֹמְרִים: מִי יַרְאֵנוּ טוֹב לִהְיוֹת עֲשִׁירִים וּמַשִּׂיגֵי תַּאֲוָה כָּאֵלּוּ?

נָסָה עָלֵינוּ. הֵרֵם עָלֵינוּ לְנֵס אֶת אוֹר פָּנֶיךָ, לְשׁוֹן "הָרִימוּ נֵס" (ישעיהו סב:י), "אָרִים נִסִּי" (ישעיהו מט:כב). לְשׁוֹן אַחֵר: **נָסָה עָלֵינוּ**. רֶפְלַנְבִּי"ר בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "אַבְנֵי נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת" (זכריה ט:טז). אֲבָל אֲנִי אֵינִי מְקַנֵּא בָּהֶם, כִּי שִׂמְחָה נְתוּנָה בְּלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רַבּוּ. בָּטוּחַ אֲנִי: אִם לְמַכְעִיסִים כָּךְ, לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לֶעָתִיד, שֶׁהוּא יוֹם קִבּוּל שְׂכָרָם:

פסוק ט

בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן. אִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו עִמִּי, הָיִיתִי שׁוֹכֵב וְיָשֵׁן בֶּטַח וְלֹא הָיִיתִי יָרֵא מִכָּל צַר וְאוֹיֵב:

לְבָדָד לָבֶטַח. כְּמוֹ "בֶּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב" (דברים לג:כח), לְשׁוֹן מִבְטָח וְשֶׁקֶט הוּא, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹשִׁיב גְּיָסוֹת עִמּוֹ:

פרק ה

פסוק א

אֶל הַנְּחִילוֹת. מְנַחֵם פָּתַר בְּכֻלָּן: נְחִילוֹת וַעֲלָמוֹת, גִּתִּית, יְדוּתוּן – כֻּלָּם שְׁמוֹת כְּלֵי זֶמֶר הֵם, וּנְעִימַת הַמִּזְמוֹר הָיְתָה לְפִי שִׁיר הָרָאוּי לְאוֹתוֹ כְּלִי. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ מְפָרְשִׁים נְחִילוֹת לְשׁוֹן נְחָלָה; וְאֵין זֶה מַשְׁמָעוּת הַתֵּיבָה, וְגַם עִנְיַן הַמִּזְמוֹר אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּנַחֲלָה. וְיִתָּכֵן לִפְתּוֹר נְחִילוֹת – גְּיָסוֹת, כְּמוֹ נָחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים (בבא קמא י:); וּכְמוֹ "וְנַחֲלֵי בִלְיַעַל" (שמואל ב כב:ה), וְתִרְגֻּם יוֹנָתָן: "סִיעַת חַיָּבִין". תְּפִלָּה בִּשְׁבִיל גְּיָסוֹת אוֹיְבִים הַבָּאִים עַל יִשְׂרָאֵל; וְאוֹמֵר הַמְשׁוֹרֵר מִזְמוֹר הַזֶּה בִּשְׁבִיל כָּל יִשְׂרָאֵל:

פסוק ב

אֲמָרַי הַאֲזִינָה ה'. כְּשֶׁיֵּשׁ בִּי כֹּחַ לִשְׁאֹל צָרָכַי לְפָנֶיךָ, וּכְשֶׁאֵין בִּי כֹּחַ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ וְהַדְּאָגָה עֲצוּרָה בְּלִבִּי, **בִּינָה הֲגִיגִי**. הֵבֵן הֲגִיוֹן לִבִּי. כָּךְ מְפֹרָשׁ בַּמִּדְרָשׁ. כָּל בִּינָה שֶׁבַּמִּקְרָא הַטַּעַם תַּחַת הַנּוּ"ן, חוּץ מִזֶּה וַחֲבֵרוֹ (איוב לד:טז) "וְאִם בִּינָה שִׁמְעָה זֹאת", שֶׁאֵינוֹ שֵׁם דָּבָר אֶלָּא לְשׁוֹן הֵבֵן, כְּמוֹ (משלי כג:א) "בִּין תָּבִין אֵת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ", לְפִיכָךְ הַטַּעַם תַּחַת הַבֵּי"ת:

פסוק ד

בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי. בַּבֹּקֶר אֲנִי קוֹרֵא לְךָ עֲלֵיהֶם, שֶׁהוּא עֵת מִשְׁפָּט בָּרְשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "לַבְּקָרִים אַצְמִית כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ" (תהלים קא:ח), "הֱיֵה זְרוֹעָם לַבְּקָרִים" (ישעיהו לג:ב), "כִּי בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר" (ישעיהו כח:יט):

בֹּקֶר אֶעֱרֶךְ לָךְ. תְּפִלָּתִי עַל זֹאת, אֶעֱרֹךְ לְשׁוֹן מַעֲרָכָה הוּא, כָּךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם:

וַאֲצַפֶּה. שֶׁתַּעֲשֶׂה בָּהֶם מִשְׁפָּטִים:

פסוק ה

כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה. וְנָאֶה לְךָ לְאַבֵּד הָרִשְׁעָה מִן הָעוֹלָם:

לֹא יְגָרְךָ רָע. לֹא יָגוּר אֶצְלְךָ:

פסוק ו

הוֹלְלִים. מִשְׁתַּטִּים, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה מְעֻרְבָּבִין:

פסוק ז

אִישׁ דָּמִים וּמִרְמָה. זֶה עָמָלֵק וְזַרְעוֹ:

פסוק ח

וַאֲנִי אָבוֹא בֵיתֶךָ. לְהוֹדוֹת לְךָ **בְּרֹב חַסְדֶּךָ** שֶׁהִפְלֵאתָ עָלֵינוּ, לְהַרְאוֹתֵנוּ נְקָמָה מֵהֶם:

פסוק ט

שׁוֹרְרָי. עוֹיְנַי הַמְצַפִּים שֶׁאֶבְגּוֹד בְּךָ וְתַעַזְבֵנִי, שׁוֹרְרֵי כְּמוֹ "אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קָרוֹב" (במדבר כד:יז):

פסוק י

כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה. נִרְאִים כְּאוֹהֲבִים, וְהֵם אוֹיְבִים:

קִרְבָּם הַוּוֹת. מַחְשְׁבוֹתָם מִרְמָה:

קֶבֶר פָּתוּחַ גְּרוֹנָם. לִבְלֹעַ יְגִיעַ אֲחֵרִים כְּקֶבֶר הַבּוֹלֵעַ אֶת הַגּוּף:

יַחֲלִיקוּן. דִּבְרֵי חֲלַקְלַקּוֹת:

פסוק יא

מִמּוֹעֲצוֹתֵיהֶם. שֶׁהֵם יוֹעֲצִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְאָז יִשְׂמְחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ:

פסוק יב

וְתָסֵךְ עָלֵימוֹ. תָּגוֹנֵן וּתְסוֹכֵךְ עָלֵימוֹ:

וְיַעְלְצוּ בְךָ. כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁאַתָּה תְּבָרֵךְ רֵעֶיךָ וְאוֹהֲבֶיךָ:

פסוק יג

כַּצִּנָּה. הַמַּקֶּפֶת שְׁלֹשׁ רוּחוֹתָיו שֶׁל אָדָם:

רָצוֹן. נַחַת רוּחַ, אֶפִּימַנְ"ט בְּלַעַ"ז:
תַּעְטְרֶנּוּ. תְּסוֹבְבֶנּוּ, כְּמוֹ (שמואל א כג:כו) "וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֶל דָּוִד וְאֶל אֲנָשָׁיו":

פרק ו

פסוק א
עַל הַשְּׁמִינִית. כִּנּוֹר שֶׁל שְׁמוֹנָה נִימִין, וְשְׁמִינִית שְׁמוֹ. וְכֵן מָצִינוּ (דברי הימים א טו:כא) פְּלוֹנִי וּבָנָיו "עַל הַשְּׁמִינִית לְנַצֵּחַ":

פסוק ג
אֻמְלַל. נִשְׁחַת וְדַל כֹּחַ (קונפונדו"ץ בלע"ז), כְּמוֹ "הַיְהוּדִים הָאֻמְלָלִים" דְּעֶזְרָא (נחמיה ג:לד):

פסוק ד
וְאַתָּה ה' עַד מָתָי. תַּבִּיט וְאֵינְךָ רוֹפֵא?

פסוק ה
שׁוּבָה ה'. מֵחֲרוֹנְךָ:
חַלְּצָה נַפְשִׁי. מֵחוֹלְיִי:

פסוק ז
אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי. לְשׁוֹן "סְחִי וּמָאוֹס" (איכה ג:מה), "וְהָיְתָה נִבְלָתָם כַּסּוּחָה" (ישעיהו ה:כה) – מְמָאֵס אֲנִי מִטָּתִי בִּדְמָעוֹת. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם "כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת" (ישעיהו כה:יא), וְעִם "מֵי שָׂחוּ" (יחזקאל מז:ה):
בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה. אֲלַחְלֵחַ וְאַרְטִיב כְּמוֹ מַיִם:

פסוק ח
עָשְׁשָׁה. לְשׁוֹן עֲשָׁשִׁית, עַיִן שֶׁמְּאוֹרָהּ כֵּהָה, וְדוֹמֶה לוֹ כְּאִלּוּ הוּא רוֹאֶה דֶּרֶךְ זְכוּכִית שֶׁכְּנֶגֶד עֵינָיו. וּמְנַחֵם פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן רְקָבוֹן, כְּמוֹ (תהלים לא:יא) "וַעֲצָמַי עָשֵׁשׁוּ", וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עָשׁ:
עָתְקָה. נִתְיַשְּׁנָה וְנִזְדַּקְּנָה עֵינִי בְּכֹהֵית אוֹר, וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה" (בראשית יב:ח):
בְּכָל צוֹרְרָי. בִּשְׁבִיל צָרוֹת שֶׁמְּצִירִין לִי:

פסוק יא
יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ וְגוֹ'. מַהוּ **יָשׁוּבוּ יֵבֹשׁוּ** פַּעַם שְׁנִיָּה? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן : לֶעָתִיד לָבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הָרְשָׁעִים וּמְחַיְּבָן לַגֵּיהִנֹּם, וְהֵם מִתְרַעֲמִין עָלָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִירָן וְחוֹזֵר וּמַרְאֶה גִּלְיוֹנִין שֶׁלָּהֶם וְדָן אוֹתָם וּמְתַחְיְבִין, וְהוּא מַחֲזִירָן לַגֵּיהִנֹּם. הֲרֵי בּוּשָׁה כְּפוּלָה.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אוֹמֵר : לְעָתִיד לָבֹא כָּל אֻמָּה קוֹרְאָה לֵאלֹהֶיהָ וְאֵין עוֹנָה, וְחוֹזְרִין וְקוֹרְאִין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאוֹמֵר לָהֶם: אִלּוּ אֲלֵי קְרָאתֶם תְּחִלָּה, הָיִיתִי עוֹנֶה אֶתְכֶם. עַכְשָׁו עֲשִׂיתֶם עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים עִקָּר וְאוֹתִי טְפֵלָה, לְפִיכָךְ אֵינִי עוֹנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "יִשְׁוְעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ" (תהלים יח:מב) – זוֹ עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים, וְאַחַר כָּךְ "אֶל ה' וְלֹא עָנָם" (שם). לְכָךְ נֶאֱמַר:

יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ:

רָגַע. בְּמַעַט זְמַן:

פרק ז

פסוק א

שִׁגְיוֹן לְדָוִד. מְנֻחֶם אָמַר שֶׁגַּם זֶה אֶחָד מִשְּׁמוֹת הַזֶּמֶר עַל שֵׁם הַכְּלִי, וְכֵן פֵּרֵשׁ "עַל שְׁגִינוֹת" (חבקוק ג:א), וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ לְשׁוֹן מִשְׁגֶּה שֶׁנִּתְוַדָּה וְנִתְפַּלֵּל עַל הַשְׁגָּיוֹן שֶׁאָמַר שִׁירָה עַל מַפַּלְתּוֹ שֶׁל שָׁאוּל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה' וְגוֹ'" (שמואל ב כב:א), אֲבָל עִנְיַן הַמִּזְמוֹר אֵינוֹ מוֹכִיחַ עַל כָּךְ. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁאָמְרוֹ עַל עִסְקֵי יִשְׁבִּי בְנֹב (שמואל ב כא:טז) שֶׁבָּא עָלָיו עַל עָנְשׁוֹ שֶׁל שָׁאוּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדְךָ נִטְרַד דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי עַל יָדְךָ נֶהֱרַג שָׁאוּל וּבָנָיו כוּ' (כִּדְאִיתָא בְּחֵלֶק שְׁנִיאוֹת שֶׁבְּקֵשׁ דָּוִד לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהִמָּסֵר בְּיַד שׁוֹנֵא וְלֹא יִכְלֶה זַרְעוֹ ס"א אינו), וְהָפַךְ דָּוִד אֶת תְּפִלָּתוֹ וְהִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּיַד אוֹיֵב. וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ מִשְׁגֶּה שֶׁר דָּוִד לַה' עַל שֶׁשָּׁגַג לוֹמַר לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמָסְרוֹ בְּיַד אוֹיֵב עַל דִּבְרֵי שָׁאוּל שֶׁנֶּהֱרַג עַל יָדוֹ. דָּבָר אַחֵר: עַל שִׁגְיוֹן כְּנַף הַמְּעִיל אֲשֶׁר כָּרַת לְשָׁאוּל (שמואל א כד:ה):

כּוּשׁ. מַה כּוּשִׁי מְשֻׁנֶּה בְּעוֹרוֹ, אַף שָׁאוּל מְשֻׁנֶּה בְּמַעֲשָׂיו (מועד קטן טז:):

פסוק ג

פּוֹרֵק. לְשׁוֹן "פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב" (שמות לב:ב):

פסוק ד

אִם עָשִׂיתִי זֹאת. מַה שֶּׁמְּפֹרָשׁ אַחֲרָיו:

פסוק ה

אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע. אִם גְּמַלְתִּיו כִּגְמוּלוֹ:

וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם. שִׁחַתִּי אֶת חֲלִיצָתוֹ בְּכָרְתִי אֶת כְּנַף מְעִילוֹ, אִם לְהַשְׁחִית וּלְחַלְּצוֹ וּלְהַעֲמִידוֹ רֵיקָם וּבְשִׁנְאָה עָשִׂיתִי? אֶלָּא לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁהָיָה מָסוּר בְּיָדִי לְהָרְגוֹ וְלֹא הֲרַגְתִּיו. **וָאֲחַלְּצָה** לְשׁוֹן הַפְשָׁטָה:

פסוק ז

קוּמָה ה' בְּאַפֶּךָ. עַל שׁוֹנְאַי, כְּגוֹן יִשְׁבִּי וְאָחָיו וּפְלִשְׁתִּים (שמואל ב כא:טז), שֶׁלֹּא אָמַסֵּר בְּיָדָם:

הִנָּשֵׂא. הִתְפָּאֵר לְהַרְאוֹת נִקְמַת עֶבְרָה בְּהִתְעַבֶּרְךָ עֲלֵיהֶם:

וְעוּרָה אֵלַי. שֶׁאוּכַל לַעֲשׂוֹת בָּהֶם **מִשְׁפָּט** נְקָמָה אֲשֶׁר **צִוִּיתָ**, וְהֵיכָן צִוִּיתָ? "תִּרְאֶה בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל" (תהלים ב:ט), "וְאָבַיְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ" (שמות כג:כב). זֶה מָצָאתִי בַּמִּדְרָשׁ:

פסוק ח

וַעֲדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָ. אִם יַחְזְרוּ אַחֲרֶיךָ לְהוֹשִׁיעָם אַל תִּשְׁמַע לְקוֹלָם, הִתְרַחֵק מֵעֲלֵיהֶם וְשׁוּב בִּמְקוֹמְךָ בַּמָּרוֹם רפיש"א בְּלַעַ"ז. דָּבָר אַחֵר: **לַמָּרוֹם שׁוּבָה** לְהַרְאוֹת לָהֶם שֶׁיְּדֶךָ עֶלְיוֹנָה:

פסוק ט

ה' יָדִין עַמִּים. הָפוֹךְ הַדִּין מֵעָלֵינוּ וּתְנֵהוּ עַל הָרְשָׁעִים:

יָדִין. לְשׁוֹן יִסּוּרִין:

שָׁפְטֵנִי ה' כְּצִדְקִי. שְׁפוֹט לְפִי מַעֲשַׂי טוֹבִים שֶׁבְּיָדֶם וְלֹא לְפִי הָעֲבֵירוֹת:

פסוק י

יִגְמָר. לְשׁוֹן כִּלָּיוֹן, וְכֵן פָּתַר מְנַחֵם "גָּמַר אֹמֶר" (תהלים עז:ט), "גָּמַר חָסִיד" (תהלים יב:ב), וְכֵן כֻּלָּם (ס"א אינו):

וּתְכוֹנֵן צַדִּיק וּבֹחֵן לִבּוֹת. אַתָּה יוֹדֵעַ מִי הוּא הַצַּדִּיק שֶׁתְּכוֹנְנֵהוּ:

אֱלֹהִים צַדִּיק. כֵּן שְׁמֶךָ:

פסוק יב

שׁוֹפֵט צַדִּיק. אַתָּה לִשְׁפּוֹט צֶדֶק:

זוֹעֵם בְּכָל יוֹם. כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים:

פסוק יג

אִם לֹא יָשׁוּב. הָרָשָׁע מֵרִשְׁעוֹ:

חַרְבּוֹ יְלַטּוֹשׁ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו יְלַטּוֹשׁ, פּוֹרְבִּיר"א בְּלַעַ"ז, וְיִדְרֹךְ קַשְׁתּוֹ:

פסוק יד

וְלוֹ. וְלָרָשָׁע הֵכִין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **כְּלֵי מָוֶת**:

לְדֹלְקִים. לְרוֹדְפִים, כְּמוֹ "כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי" (בראשית לא:לו). וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: חִצָּיו לְהָרֹג אֶת הָרְשָׁעִים הַדּוֹלְקִים אֶת הַצַּדִּיקִים יִפְעַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיַזְמִינֵם לַהֲמִיתָם. כָּל דְּלִיקָה לְשׁוֹן רְדִיפָה הִיא:

פסוק טו

יְחַבָּל. לְשׁוֹן הֲרָיוֹן וְלֵידָה, כְּמוֹ "שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ" (שיר השירים ח:ה):
וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר. כָּל מַה שֶּׁהוּא מוֹלִיד וְיָגֵעַ – הַכֹּל מְשֻׁקָּר בּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ; מַתְלֵא אָמַר : כָּל מַה דְּשַׁקְרָא מוֹלִיד, פַּחְתָּא נָסְבָא:

פסוק יח

אוֹדֶה ה' כְּצִדְקוֹ. כְּשֶׁיַּצְדִּיק הַדִּין הַגָּמוּר לִשְׁפּוֹט הָרְשָׁעִים כְּרִשְׁעָם:

פרק ח

פסוק א

הַגִּתִּית. כְּלִי זֶמֶר שֶׁבָּא מִגַּת, שָׁם מְצוּיִים אוּמָנִים לַעֲשׂוֹתָם. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (בראשית רבה טז,ד): עַל אֱדוֹם שֶׁעָתִידָה לִידָרֵךְ כְּגַת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "פּוּרָה דָרַכְתִּי לְבַדִּי" (ישעיה סג:ג);
אַף עִנְיַן הַמִּזְמוֹר אֵינוֹ מוֹכִיחַ:

פסוק ב

מָה אַדִּיר שִׁמְךָ. יוֹתֵר מִכְּדֵי כֹּחַ מִדַּת הַתַּחְתּוֹנִים, לֹא הָיוּ הַתַּחְתּוֹנִים כְּדַאי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵיהֶם:
אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם. רָאוּי שֶׁתִּתְנֶהוּ עַל הַשָּׁמַיִם, וְאַתָּה בַּעֲנָוָתְךָ הַגְדוֹלָה **יִסַּדְתָּ עֹז** וְגוֹמֵר:

פסוק ג

יִסַּדְתָּ עֹז מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים. הִשְׁרִיתָ שְׁכִינָתְךָ בְּמִקְדָּשׁ, וְתִקַּנְתָּ לְהוֹדוֹת לְךָ עֹז מִפִּי הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים, שֶׁהֵם בְּנֵי אָדָם גְּדֵלִים בְּלִכְלוּךְ, כְּעוֹלְלִים וְיוֹנְקֵי שָׁדַיִם. **עוֹלְלִים** לְשׁוֹן "וְעוֹלַלְתִּי בָעָפָר קַרְנִי" (איוב טז:טו), וְעַל שֵׁם הַלִּכְלוּךְ נִקְרְאוּ כָּל תִּינוֹקוֹת עוֹלְלִים:
לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ. לְהוֹדִיעָם כִּי עִמְּךָ אֲנַחְנוּ:
לְהַשְׁבִּית. חֶרְפַּת אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, הָאוֹמֵר: לֹא טוֹבִים אַתֶּם מֵהָאֻמּוֹת. וַאֲנִי, כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה **שָׁמֶיךָ** וְגוֹמֵר, אֲנִי תָּמֵהַּ בְּלִבִּי: **מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ**:

פסוק ו

וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים וְגוֹמֵר. **מֵאֱלֹהִים** לְשׁוֹן מַלְאָכִים, שֶׁנִּתַּתָּ כֹּחַ בְּיהוֹשֻׁעַ לְהַדְמִים הַחַמָּה וּלְיַבֵּשׁ אֶת הַיַּרְדֵּן, בְּמשֶׁה לְקְרֹעַ מֵי יַם סוּף וְלַעֲלוֹת לַמָּרוֹם, וּבְאֵלִיָּהוּ לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת:

פסוק ח

צֹנָה וַאֲלָפִים. צֹאן וּבָקָר, כְּמוֹ (דברים ז:יג) "שְׁגַר אֲלָפֶיךָ". צֹנָה לְשׁוֹן פְּעָלָה הוּא, כְּמוֹ "וּגְדֵרֹת לְצֹנַאֲכֶם" (במדבר לב:כד), אובייל"ד"ץ בְּלַעַ"ז. יֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה וְאֵינָם מִתְיַשְּׁבִין לְפִי הַמִּקְרָאוֹת:

פרק ט

פסוק א

עַלְמוּת לַבֵּן. יֵשׁ פּוֹתְרִין עַל מוּת בְּנוֹ אַבְשָׁלוֹם, וְלֹא יִתָּכֵן פִּתְרוֹנוֹ מִפְּנֵי אוֹמֵר לַבֵּן וְלֹא אָמַר הַבֵּן, וְאֵין לוֹ בַּמִּזְמוֹר עֵדוּת וְזִכָּרוֹן לְאָמֵץ זֶה הַפִּתְרוֹן. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין עַל מוּת לַבֵּן נָבָל וְאַף זֶה לֹא יִתָּכֵן לַהֲפֹךְ אֶת הַשֵּׁם וְאֵין בַּמִּזְמוֹר זִכְרוֹנוֹ (ס"א אינו). וְרָאִיתִי בַּמְּסוֹרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁהִיא תֵּבָה אַחַת שֶׁהֲרֵי חָבֵר לָהּ "וְהוּא יְנַהֲגֵנוּ עַלְמוּת" (תהלים מח:טו). פָּתְרוּ מְנַחֵם וְדוּנַשׁ מַה שֶּׁפָּתְרוּ וְאֵינוֹ נִרְאֶה בְּעֵינַי. וְרָאִיתִי בְּפִסְיקְתָא שֶׁהַעְנָיָן מְדַבֵּר בַּעֲמָלֵק **גָּעַרְתָּ גּוֹיִם שִׁמַּם מָחִית**. וְאוֹמֵר אֲנִי **לַמְנַצֵּחַ עַלְמוּת לַבֵּן** שִׁיר זֶה לֶעָתִיד לָבֹא כְּשֶׁיִּתְלַבֵּן יַלְדוּתָן וְשַׁחֲרוּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְתִגָּלֶה צִדְקָתָם וְתִקָּרֵב יְשׁוּעָתָם שֶׁיִּמָּחֶה עֲמָלֵק וְזַרְעוֹ, **עַלְמוֹת** יַלְדוּת, **לַבֵּן** כְּמוֹ לְלַבֵּן. וּמְנַחֵם פָּתַר עַלְמוּת לַבֵּן, נְגִינוֹת לְלַמֵּד, וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ **לַמְנַצֵּחַ עַל מוּת לַבֵּן** לַמְשׁוֹרֵר נְגִינוֹת לְלַמֵּד, וִיהִי לַבֵּן כְּמוֹ לְהָבִין וּלְבוֹנֵן, **עַלְמוּת** עַל שֵׁם כְּלִי שִׁיר שֶׁשְּׁמוֹ עֲלָמוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר "עַל עֲלָמוֹת שִׁיר" (תהלים מו:א). וְדוּנַשׁ פָּתַר לַבֵּן שֵׁם אָדָם שֶׁהָיָה שְׁמוֹ לַבֵּן שֶׁהָיָה נִלְחָם בְּדָוִד בַּיָּמִים הָהֵם, וּמַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר **גָּעַרְתָּ גּוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע** הָרָשָׁע הַזֶּה הוּא לַבֵּן הַהוֹרֵג עִם נְקִיִּים, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה בְּמָקוֹם אַחֵר אָדָם שֶׁהָיָה שְׁמוֹ לַבֵּן רַק בַּמָּקוֹם הַזֶּה, כֵּן אַתָּה מוֹצֵא בִּשְׁמוֹת אֲחֵרִים שֶׁאֵינָן נִכְתָּבִים בַּמִּקְרָא רַק פַּעַם אַחַת:

פסוק ב

כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ. גְּאֻלָּה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַנִּסִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו טז:יד) "לֹא יֵאָמֵר עוֹד חַי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה וְגוֹמֵר":

פסוק ה

מִשְׁפָּטִי וְדִינִי. תֵּיבוֹת כְּפוּלוֹת בַּמִּקְרָא וְאֵין חִילּוּק בֵּינֵיהֶם, כְּמוֹ "עֲדֵי וְסַהֲדֵי בַּמְרוֹמִים" (איוב טז:יט), "עֲצָמָיו אֲפִיקֵי נְחוּשָׁה גְּרָמָיו כִּמְטִיל בַּרְזֶל" (איוב מ:יח):

מִשְׁפָּטִי וְדִינִי. בַּשָּׁמַיִם:

יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא. כִּסֵּא הַמִּשְׁפָּט:

פסוק ו

גָּעַרְתָּ גּוֹיִם. עֲמָלֵק, "רֵאשִׁית גּוֹיִם" (במדבר כד:כ):

אִבַּדְתָּ רָשָׁע. אֲבוֹתָיו:
שְׁמָם מָחִיתָ. "כִּי מָחֹה אֶמְחֶה" (שמות יז:יד):

פסוק ז
הָאוֹיֵב תַּמּוּ. כִּי **חֳרָבוֹת** הַשִּׂנְאָה **לָנֶצַח** הֵם עָלָיו כְּחֹרֶב חַדָּה. דָּבָר אַחֵר: **חֳרָבוֹת לָנֶצַח** – אוֹתוֹ אוֹיֵב שֶׁחָרְבוֹת שִׂנְאָתוֹ הָיְתָה עָלֵינוּ לָנֶצַח, וְזֶהוּ עָמָלֵק שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח" (עמוס א:יא). לְשׁוֹן אַחֵר: **חֳרָבוֹת** – לְשׁוֹן חָרְבָּן, וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: **הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח**, וְכֵן נֶאֱמַר "שִׁמְמוֹת עוֹלָם אֶתֶּנְךָ וְעָרֶיךָ לֹא תֵשֵׁבְנָה" (יחזקאל לה:ט):
וְעָרִים נָתַשְׁתָּ. "כִּי תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס" (מלאכי א:ד):
אָבַד זִכְרָם. אוֹתָהּ הַשָּׁעָה:

פסוק ח
וַה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב וְגוֹ'. שֵׁם שָׁלֵם וְכִסֵּא שָׁלֵם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּסְאוֹ**; אֲבָל קוֹדֶם שֶׁיִּמָּחֶה כְּתִיב "כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ" (שמות יז:טז) – כֵּס חָסֵר וְשֵׁם חָלוּק:

פסוק ט
וְהוּא יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמֵישָׁרִים. עַד בֹּא הַקֵּץ הָיָה רָגִיל לְשַׁפְּטָם בְּרַחֲמִים, לְפִי מֵישָׁרִים הַמְצוּיִן בָּהֶם. דָּן אוֹתָם בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהֵם יְשֵׁנִים מִן הָעֲבֵירוֹת:

פסוק י
וַיְהִי ה' מִשְׂגָּב לַדָּךְ. לְשׁוֹן "דַּכָּא" (תהלים צ:ג), אִילְאמִינְשִׁי"ה בְּלַעַ"ז. לֶעָתִיד, כְּשֶׁיְּכוֹנֵן **לְמִשְׂגָּב כִּסְאוֹ**, יְהִי מִשְׂגָּב לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם דַּכִּים:
לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. עִתִּים שֶׁל צָרָה:

פסוק יב
זַמְּרוּ לַה' יוֹשֵׁב צִיּוֹן. כְּשֶׁיְּחַזֵּיר יְשִׁיבָתוֹ לְצִיּוֹן יְזַמְּרוּ לוֹ כֵּן:

פסוק יג
אוֹתָם זָכָר. אֶת הַדְּמִים שֶׁנִּשְׁפְּכוּ בְּיִשְׂרָאֵל:

פסוק יד
חָנְנֵנִי ה'. עַתָּה בַּגּוֹלָה:
מְרוֹמְמִי. בִּגְאֻלָּתְךָ:

פסוק טז
טָבְעוּ גּוֹיִם. זוֹ הִיא הַתְּהִלָּה אֲשֶׁר אֲסַפֵּר:

פסוק יז
נוֹדַע ה'. כָּל זֶה מִן הַתְּהִלָּה, נוֹדַע ה' לַבְּרִיּוֹת כִּי שֹׁלִיט הוּא וּמוֹשֵׁל וְנוֹקֵם לְאוֹיְבָיו, שֶׁהָרֵי **מִשְׁפָּט עָשָׂה** בָּהֶם. יוּשְׁטִיצִ"א בְּלַעַ"ז:
נוֹקֵשׁ רָשָׁע. נִכְשַׁל רָשָׁע:
הִגָּיוֹן. נֶהֱגֶה זֹאת סֶלָה:

פסוק יח
לִשְׁאוֹלָה. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה (יבמות יג:): כָּל תֵּיבָה הַצְּרִיכָה לָמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ, הִטִּיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ, כְּגוֹן "מִצְרַיְמָה"(בראשית יב:י) "מִדְבָּרָה" (מלכים א יט:טו). הֻתִּיבוּן לֵיהּ: וְהָכְתִיב **יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה**? אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדִּי: לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל שְׁאוֹל. וּמַהוּ **יָשׁוּבוּ**? לְאַחַר שֶׁיֵּצְאוּ מִגֵּיהִנֹּם וְיַעַמְדוּ בַדִּין וְיִתְחַיְּבוּ, יָשׁוּבוּ לַמַּדְרֵגָה תַּחְתִּית שֶׁל גֵּיהִנֹּם:

פסוק יט
כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח. יִשְׂרָאֵל הָאֻמָּה מִלְּפָקוֹד עֲלֵיהֶם מַה שֶּׁשִּׁעְבְּדוּ בּוֹ, **וְתִקְוַת עֲנִיִּים לֹא תֹאבַד לָעַד**:

פסוק כ
קוּמָה ה'. דָּוִד הָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיָּקוּם וְיִמַּהֵר לַעֲשׂוֹת זֹאת:
אַל יָעֹז. עָמֵלֵק לְאֹרֶךְ יָמִים בְּגְדֻלָּתוֹ:
עַל פָּנֶיךָ. בִּשְׁבִיל הַכַּעַס שֶׁהִכְעִיסוּךָ בְּמִקְדָּשֶׁךָ:

פסוק כא
מוֹרָה. מָרוּת וְעוֹל. דָּבָר אַחֵר: **מוֹרָה** לְשׁוֹן הַשָּׁלְכָה, לְשׁוֹן "יֶרֶה בַּיָּם" (שמות טו:ד). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: **מוֹרָה** לְשׁוֹן תַּעַר (ס"א אינו):
יֵדְעוּ גוֹיִם. שֶׁהֵם אֱנוֹשׁ, וְלֹא אֱלֹהוּת לִהְיוֹת גְּבוּרָתָם שׁוֹלֶטֶת:

פרק י

פסוק א
תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. תַּעְלִים עֵינַיִם לְעִתּוֹת הַצָּרָה:

פסוק ב
יִדָּלַק. יִרְדֹּף, כְּמוֹ "כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרַי" (בראשית לא:לו):
יִתָּפְשׂוּ בְּמִזְמוֹת זוּ חָשָׁבוּ. נִתְפָּסִים הֵם הָעֲנִיִּים בְּמִזְמוֹת שֶׁהָרְשָׁעִים חוֹשְׁבִים עֲלֵיהֶם:

פסוק ג

כִּי הִלֵּל רָשָׁע. מוּסָב עַל **לָמָּה ה' תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק**, כִּי עַתָּה עָמַלֵּק הָרָשָׁע מִתְהַלֵּל שֶׁמַּשִּׂיג כָּל תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ:

וּבוֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'. וְהַגַּזְלָן שִׁבַּח אֶת עַצְמוֹ לֵאמֹר: נִאֵץ ה', וְשָׁלוֹם יִהְיֶה לִי (דברים כט:יח):

בֵּרַךְ. כְּמוֹ בֶּרֶךְ, לְשׁוֹן פְּעַל. וְתֵדַע, שֶׁאִלּוּ הָיָה שֵׁם דָּבָר, הָיָה הַטַּעַם לְמַעְלָה בָּאוֹת הָרִאשׁוֹנָה, וְהָיָה נָקוּד קַמָּץ קָטָן וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה בָּרֵי"ש. וְאַל תִּתְמַהּ עַל בֵּרַךְ שֶׁלֹּא אָמַר בֵּרַךְ, שֶׁהַרְבֵּה תֵּבוֹת שֶׁל רֵי"ש מְשַׁמְּשׁוֹת כָּךְ, כְּגוֹן "אוֹיֵב חֵרֵף ה'" (תהלים עד:יח), וְלֹא נֶאֱמַר חֵרַף:

נִאֵץ. כְּמוֹ חֵרֵף, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נִיאוּץ. כָּךְ פָּתַר מְנַחֵם:

פסוק ד

רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ. שֶׁהוּא גָּבֹהַּ רוּחַ, וּמַגְבִּיהַּ וְזוֹקֵף פָּנָיו וְאַפּוֹ בְּגַבְהוּתוֹ:

בַּל יִדְרֹשׁ. כָּל מִזְמוֹתָיו אוֹמְרוֹת לוֹ: בַּל יִדְרֹשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל מַה שֶּׁאֶעֱשֶׂה, כִּי אֵין מִשְׁפָּט:

אֵין אֱלֹהִים. לֵית דִּין וְלֵית דַּיָּן (שבת קנה.):

פסוק ה

יָחִילוּ. יַצְלִיחוּ, וְדוֹמֶה לוֹ (איוב כ:כא) "עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ". וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים יָחִילוּ כְּמוֹ (שמואל ב ג:כט) "יֶחֱלוּ עַל רֹאשׁ יוֹאָב":

מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ. מְסֻלָּקִים וּמְרֻחָקִים מִשְׁפָּטֵי יִסּוּרִין וּפוּרְעָנֻיּוֹת שֶׁלְּךָ מִנֶּגְדּוֹ, שֶׁאֵינָם בָּאִים עָלָיו:

כָּל צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם. בְּהַפָּחַת רוּחַ הוּא מֵפִיחַ בָּהֶם, וְהֵם נוֹפְלִים לְפָנָיו:

פסוק ו

לְדוֹר וָדוֹר אֲשֶׁר לֹא בְרָע. לֹא תָּבֹא עָלַי רָעָה לְדוֹרוֹתַי:

פסוק ז

וְתֹךְ. לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה רָעָה הַלָּנָה בְּתוֹכוֹ תָּמִיד:

פסוק ח

עֵינָיו לְחֶלְכָה יִצְפֹּנוּ. עֵינָיו שֶׁל עָמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֵילְךָ, יֶאֱרֹבוּ:

לְחֶלְכָה. עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֶלְכָה, שְׁנֵיהֶם בַּמְּסוֹרֶת מִן מִלִּין הַמְשַׁמְּשִׁין כֹּה בִּמְקוֹם דְּ, כְּגוֹן (שמות ז:כט) "וּבְכָה וּבְעַמְּךָ" (משלי ב:יא) "תְּבוּנָה תִּנְצְרֶכָּה" (שמות כט:לה) "כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתָכָה" (שמואל א א:כו) "הַנִּצֶּבֶת עִמָּכָה". לָמַדְנוּ מִמְּסוֹרֶת שֶׁחֶלְכָה כְּמוֹ חֵילְךָ חֵיל שֶׁלְּךָ,

וּמְנַחֵם פְּתַר אוֹתָהּ **לְחֵלְכָה יִצְפְּנוּ** וְכֵן **יַעֲזֹב חֵלְכָה** כְּמוֹ **וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָאִים** עֲנִיִּין נְמוּכִים וּמְרוּדִים, וְכָהּ יְסוֹד הַמִּלָּה:

פסוק י

יִדְכֶּה יָשׁוֹחַ. כָּךְ דֶּרֶךְ הָאוֹרֵב, שֶׁמְּדַכֶּה וּמַשְׁפִּיל וּמַקְטִין עַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהֵא נִכָּר: **וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָאִים**. חֵיל נִשְׁבָּרִים. רָאִיתִי בַּמְּסוֹרָה הַגְּדוֹלָה חֵלְכָאִים אַחַת מֵחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה תֵּיבוֹת הַכְּתוּבוֹת תֵּיבָה אַחַת וְנִקְרָאוֹת שְׁתֵּי תֵיבוֹת, וּכְמוֹ "וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד" (בראשית ל:יא) "אַשְׁדֹּת לָמוֹ" (דברים לג:ב) "מַלְכָּם תְּדַכְּאוּ עַמִּי" (ישעיה ג:טו). אַף זֶה חֵלְכָאִים, חֵיל שֶׁל נִשְׁבָּרִים, כָּאִים לְשׁוֹן "וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת" (תהלים קט:טז) וְאִם תֹּאמַר הַנּוּ"ן מִן הַשֹּׁרֶשׁ יוֹכִיחַ עָלָיו "יַעַן הַכְּאוֹת לֵב צַדִּיק" (יחזקאל יג:כב) לָמַדְנוּ הַנּוּ"ן שֶׁל נִכְאֶה כְּנוּ"ן שֶׁל "נִמְבְּזֶה" (שמואל א טו:ט) וְנוּ"ן שֶׁל נִקְלֶה וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ **וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו** שֶׁל רָשָׁע זֶה בִּרְמִיזוֹתָיו וּבִקְרִיצוֹתָיו לְשׁוֹן "הַגִּישׁוּ עַצְמוֹתֵיכֶם" (ישעיה מא:כא) "עֹצֶם עֵינָיו" (ישעיה לג:טו), חֵיל שֶׁל עֲנִיִּים. דָּבָר אַחֵר **בַּעֲצוּמָיו** עַל יְדֵי גִּבּוֹרָיו, אָמַר רַבִּי סִימוֹן אֵין הָרָשָׁע הַזֶּה מֵטִיל בַּקְלִירוֹס שֶׁלּוֹ פֵּרוּשׁ חֵיל אֶלָּא גִּבּוֹרִים כְּמוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "יוֹלְגַבְּרִין גִּבָּרֵי חֵיל דִּי בְחֵילֵהּ אָמַר לְכַפְּתָה לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ" (דניאל ג:כ). וּמְנַחֵם פְּתַר **חֵלְכָאִים** כְּמוֹ דַּל וְחֶלְכּוֹ וְהַכָּ"ף יְסוֹד בַּתֵּיבָה:

פסוק יג

עַל מֶה נִאַץ רָשָׁע. לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי שֶׁאָמַר **בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ**:

פסוק יד

רָאִיתָה. מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה וְאַתָּה מַחֲרִישׁ:

כִּי אַתָּה. כֵּן דַּרְכְּךָ, שֶׁתַּבִּיט עָמָל וְכַעַס:

לָתֵת בְּיָדֶךָ. בְּכֹחֲךָ אַתָּה נוֹתֵן יָד לָרְשָׁעִים לְהַצְלִיחַ בְּרִשְׁעָם:

עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלְכָה. יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ, שֶׁהֵם חֵילְךָ, הֵם עוֹזְבִים עָלֶיךָ אֶת הַמַּשָּׂא שֶׁתַּעֲשֶׂה דִּין בָּרְשָׁעִים. וּמְנַחֵם פְּתַר יַעֲזֹב לְשׁוֹן עֶזְרָה כְּמוֹ "עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (שמות כג:ה), וּמְנַחֵם פְּתַר חֵלְכָה לְשׁוֹן דַּל וְחֶלְכּוֹ וְכִי יְסוֹד בַּתֵּיבָה:

יָתוֹם אַתָּה הָיִיתָ עוֹזֵר. בְּיָמִים רִאשׁוֹנִים:

פסוק טו

שְׁבֹר זְרוֹעַ. שֶׁל עֶמְלֵק הָרָשָׁע:

וְרָע תִּדְרוֹשׁ רִשְׁעוֹ בַּל תִּמְצָא. פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁרוֹאִין אֶת הָרְשָׁעִים מַצְלִיחִין, לִבָּם נוֹשְׂאָם לְהַרְשִׁיעַ. אֲבָל מִשֶּׁתִּשְׁבֹּר אֶת זְרוֹעַ הָרְשָׁעִים, אִם בָּאתָ לִדְרוֹשׁ רִשְׁעָם שֶׁל רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא תִמְצָאֶנּוּ:

פסוק טז
ה' מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד. מֵאַחַר שֶׁאִבְּדוּ **גּוֹיִם מֵאַרְצוֹ**:

פסוק יח
לִשְׁפֹּט יָתוֹם. לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּטָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הַיְתוֹמִים וְדַכִּים:
בַּל יוֹסִיף עוֹד. עֵשָׂו:
לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ. לְכַתֵּת וְלִשְׁבֹּר אֶת הָאֱנוּשִׁים וְחוֹלִים:

פרק יא

פסוק א
אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נודִי וגו'. זֶהוּ דֶּגְמַת "כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה'" (שמואל א כו:יט), שֶׁגֵּרְשׁוּהוּ מֵאֶרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ. וְכָאן הוּא אוֹמֵר: **בַּה' חָסִיתִי**, שֶׁיְחַזְּרֵנִי לְהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלָתִי. **אֵיךְ תֹּאמְרוּ** אַתֶּם טוֹרְדִים **לְנַפְשִׁי נודִי הַרְכֶם** עָבוֹר הַר שֶׁלָּכֶם אַתָּה **צִפּוֹר** הַנּוֹדֵד, שֶׁכָּל אָדָם הַמְּטַלְטֵל נִמְשָׁל לְצִפּוֹר הַנּוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ, כְּדִכְתִיב "כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ" (משלי כז:ח), שֶׁנָּדַד קִנֵּךְ שֶׁטִּרְדְנוּךָ מִכָּל הָהָר כְּצִפּוֹר הַנּוֹדֶדֶת. נודוּ כְּתִיב, שֶׁהוּא נִדְרָשׁ אַף בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהָאֻמּוֹת אוֹמְרִים לָהֶם כֵּן:

פסוק ב
כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים. דּוֹאֵג וְדִילְטוֹרֵי הַדּוֹר, הַמְּטִילִין אֵיבָה בֵּינִי וּבֵין שָׁאוּל (דברים רבה ה:י):
יִדְרְכוּן. לְשׁוֹן דְּרִיכָה נוֹפֵל בְּקֶשֶׁת, שֶׁכְּשֶׁהוּא חָזָק, צָרִיךְ לִיתֵּן רַגְלוֹ עָלָיו כְּשֶׁרוֹצֶה לְנָטוֹתוֹ:
קֶשֶׁת. לְשׁוֹנָם יְדָרְכוּ קַשְׁתָּם שֶׁקֶר (ירמיהו ט:ב):
כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יָתֵר. הַקֶּשֶׁת קוֹרְדֶ"א דְּאַרְ"ק בְּלַעַ"ז:
לִירוֹת. אַהֲגִיטֵ"ר בְּלַעַ"ז:
בְּמוֹ אֹפֶל. בַּמִּסְתָּר:
לְיִשְׁרֵי לֵב. דָּוִד וְכֹהֲנֵי נוֹב (שמואל ב כב):

פסוק ג
כִּי הַשָּׁתוֹת יֻהָרָסוּן. עַל יְדֵכֶם נֶהֶרְגוּ כֹּהֲנֵי ה' הַצַּדִּיקִים, שֶׁהֵם שָׁתוֹת שֶׁל עוֹלָם:
צַדִּיק מַה פָּעָל. דָּוִד, שֶׁלֹּא חָטָא, מַה פָּעַל בְּכָל זֹאת? אַתֶּם תִּשְׁאוּ עָוֹן, וְלֹא אֲנִי:

פסוק ד
ה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ. הָרוֹאֶה וּבוֹחֵן מַעֲשֵׂיהֶם, וְאַף עַל פִּי **שָׁבַשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ** גָּבוֹהַּ, **עֵינָיו יֶחֱזוּ** אֶתְכֶם בָּאָרֶץ:

פסוק ה
ה' צַדִּיק יִבְחָן. וְאִם מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי לוֹקֶה וְנִרְדָּף עַל יְדֵכֶם אַתֶּם מִתְהַלְּלִים לֵאמֹר "אֱלֹהִים עֲזָבוֹ" (תהלים עא:יא), לֹא כֵּן הוּא. אַךְ כֵּן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַסֵּר וּלְנַסּוֹת הַצַּדִּיקִים וְלֹא אֶת הָרְשָׁעִים. הַפִּשְׁתָּנִי הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁפִּשְׁתָּנוֹ יָפֶה הוּא מַקִּישׁ עָלֶיהָ, וּכְשֶׁאֵינוֹ יָפֶה הוּא מְמַעֵט בִּכְתִישָׁה לְפִי שֶׁמִּתְנַתֶּקֶת (בראשית רבה לב:ג):
שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ. וּמַצְנִיעַ לוֹ אֶת גְּמוּל עֲוֹונוֹתָיו לְעוֹלָם אָרוֹךְ, וְאָז יַמְטִיר עֲלֵיהֶם בַּגֵּיהִנֹּם:

פסוק ו
פַּחִים. לְשׁוֹן פֶּחָמִים:
זִלְעָפוֹת. לְשׁוֹן שְׂרֵפָה. וּמְנֻחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן "שַׁעַר קָטֵב" (ישעיה כח:ב), וְכֵן "מִפְּנֵי זַלְעָפוֹת רָעָב" (איכה ה:י), "זִלְעָפָה אֲחָזַתְנִי" (תהלים קיט:נג), כְּלוֹמַר שָׂעֲרוּ שַׂעַר (יחזקאל כז:לה) (ס"א אינו):

פסוק ז
כִּי צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אָהֵב. וִירַחֵם עַל הַצַּדִּיק, וְאוֹהֵב אוֹתָם שֶׁפָּנִימוֹ יֶחֱזוּ יָשָׁר:
יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנָיו. מוֹסָב עַל **צַדִּיק ה'**, **צְדָקוֹת אָהֵב** וְאוֹתָם אֲשֶׁר יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנָיו. וְרַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין כו,א-ב) פָּתְרוּ **הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת** עַל שֶׁבְּנָא וְסִיעָתוֹ, וּפָתְרוּ **לְיִשְׁרֵי לֵב** עַל חִזְקִיָּהוּ וְסִיעָתוֹ:
כִּי הַשָּׁתוֹת יֶהֱרֹסוּן. אִם הַשָּׁתוֹת נֶהֶרְסוּ עַל יְדֵיהֶם, צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם מַה פָּעַל? וְאֵין סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת נוֹפֵל עַל הַמִּדְרָשׁ:

פרק יב

פסוק א
עַל הַשְּׁמִינִית. כִּנּוֹר שֶׁל שְׁמוֹנָה נִימִין:

פסוק ב
גָּמַר. כָּלָה:
פַּסּוּ. פֵּייל"ירי"נ"ט בְּלַע"ז, כְּמוֹ אָפְסוּ, וְכֵן פָּתַר מְנַחֵם:
כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם. הַכֹּל מְשַׁקְּרִים בִּי וּמְרַגְּלִים אֶת הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי מִתְחַבֵּא שָׁם וּמַגִּידִים לְשָׁאוּל "הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ" (תהלים נד:ב; שמואל א כג:יט):

פסוק ג
בְּלֵב וָלֵב. בִּשְׁנֵי לְבָבוֹת: לִי מַרְאִים שָׁלוֹם, וְיֵשׁ שִׂנְאָה טְמוּנָה בְּלִבָּם:

פסוק ה

לִלְשׁוֹנֵנוּ נַגְבִּיר. בִּלְשׁוֹנֵנוּ נִתְגַּבֵּר:

פסוק ו

מִשֹּׁד עֲנִיִּים. מֵחֲמַת שׁוֹד עֲנִיִּים הַנִּשְׁדָּדִים עַל יָדֶכֶם, כְּגוֹן אֲנִי וַאֲנָשַׁי וְכֹהֲנֵי נוֹב (שמואל א כב), וּמֵחֲמַת אַנְקַת אֶבְיוֹנִים, **יֹאמַר ה' עַתָּה אָקוּם** לְעֶזְרָתָם:

אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ. אָשִׁיתֵם בְּיֵשַׁע יְדַבֵּר עֲלֵיהֶם:

יָפִיחַ. לְשׁוֹן דִּבּוּר, הַרְבֵּה יֵשׁ בְּסֵפֶר מִשְׁלֵי (משלי ו:יט), וּבַחֲבַקּוּק: "וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב" (חבקוק ב:ג). וּמְנַחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן מוֹקֵשׁ, כְּמוֹ "הַפַּח נִשְׁבָּר" (תהלים קכד:ז):

פסוק ז

אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. הֵן שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדוֹ לְקַיְּמָם, אֲבָל אִמְרוֹת בְּנֵי אָדָם אֵינָם אֲמָרוֹת, שֶׁהֵם מֵתִים וְאֵין בְּיָדָם לְקַיֵּם:

טְהוֹרוֹת. בְּרוּרוֹת וּמְתֻקָּיְמוֹת, כָּל מַה שֶּׁמַּבְטִיחַ עוֹשֶׂה (פסיקתא רבתי יד). וְהֵרִי הִבְטִיחַנִי יְשׁוּעָה וּמַלְכוּת:

כֶּסֶף צָרוּף. הֵרִי הֵן כְּכֶסֶף צָרוּף הַגָּלוּי לְכָל הָאָרֶץ. **בַּעֲלִיל**. לְשׁוֹן גִּלּוּי הוּא בְּלִשּׁוֹן הַמִּשְׁנָה בֵּין שֶׁנִּרְאָה בַּעֲלִיל בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בַּעֲלִיל כּוּי (ראש השנה כא:). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים **בַּעֲלִיל** לְשׁוֹן מַעֲלָה, וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ, כְּלוֹמַר כַּכֶּסֶף הַצָּרוּף בַּמִּשְׁבָּח שֶׁבָּעָפָר וּבָעֲלִיּוֹן שֶׁבּוֹ כִּי כּוּר הַמִּצְרָף יַעֲשֶׂה אָדָם מִן הֶעָפָר הַמִּשְׁבָּח. לָשׁוֹן אַחֵר **בַּעֲלִיל** כְּמוֹ עֲלִי "בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֲלִי" (משלי כז:כב), וְהוּא שֵׁם כְּלִי שֶׁכּוֹתְשִׁין בְּתוֹכוֹ, וְכֵן בַּעֲלִיל הַכּוּר שֶׁמַּתִּיכִין לְתוֹכוֹ הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף. וְזֶה אֵינוֹ נִרְאֶה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא עֲלֵי הַמַּכְתֵּשׁ שֶׁכּוֹתְשִׁין לְתוֹכוֹ אֶלָּא יַד הַמַּכְתֵּשׁ שֶׁכּוֹתְשִׁין בּוֹ שֶׁקּוֹרִין פִּילוֹא"ן בְּלַעַז. לְשׁוֹן אַחֵר **בַּעֲלִיל** לְשׁוֹן בַּעַל יָד, כְּלוֹמַר אֲדוֹן הָאָרֶץ וְשֶׁבַח הַמְּלָכָה כְּנֶגֶד הַשֵּׁם, וְזֶה תַּרְגּוּם יוֹנָתָן הוּא לְשׁוֹן אַדְנוּת, וְאָמַר כִּי אִמְרוֹתֵינוּ כֶּסֶף צָרוּף מֵאֲדוֹן הָאָרֶץ שֶׁהוּא הַשֵּׁם שֶׁהוּא צָרַף וְזִקֵּק אוֹתָם (ס"א אינו):

פסוק ח

תִּשְׁמְרֵם. לְאוֹתָם עֲנִיִּים וְאֶבְיוֹנִים הַנִּרְדָּפִים מִן הַדּוֹר זוּ, שֶׁהֵם דַּלְטוּרִין. **מְזֻקָּק שִׁבְעָתַיִם**. מִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ, וּמְיֻשָּׁב עַל הַסֵּדֶר: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי: תִּינוֹקוֹת שֶׁהָיוּ בִּימֵי דָוִד, עַד שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא הָיוּ יוֹדְעִים לִדְרוֹשׁ אֶת הַתּוֹרָה בְּמ"ם טי"ת פָּנִים לְכָל צַד, וְזֶהוּ שִׁבְעָתַיִם. וְהֵיכָן דָּוִד מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רְאֵה כַּמָּה תּוֹרָתְךָ וְאִמְרָתְךָ בְּרוּרָה וּמְזֻקֶּקֶת שִׁבְעָתַיִם בְּלִבָּם! **אַתָּה ה' תִּשְׁמְרֵם**, שְׁמוֹר אוֹתָם בְּלִבָּם. **תִּצְּרֶנּוּ מִן הַדּוֹר** הַזֶּה, שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ דַּרְכֵיהֶם לִהְיוֹת דַּלְטוּרִין:

פסוק ט

סָבִיב רָשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן. לִטְמוֹן מוֹקְשִׁים לְהַכְשִׁילֵנִי:

כְּרֹם זָלוּת לִבְנֵי אָדָם. מִקְנְאָתָם, שֶׁעֵינָם רָעָה בְּגָדְלָתִי, שֶׁנִּלְקַחְתִּי מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן לִמְלֹךְ (שמואל ב ז:ח). וְזֶהוּ פִּתְרוֹנוֹ: **כְּרֹם זָלוּת לִבְנֵי אָדָם**, כְּשֶׁמִּתְרוֹמֵם אִישׁ הַזּוֹלֵל בְּעֵינֵי בְּנֵי אָדָם. וְזֶהוּ דֶּגְמָא הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר: "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים" (תהלים קיח:כב). וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה פּוֹתְרוֹ עַל יִשְׂרָאֵל לֶעָתִיד לָבֹא, כְּשֶׁיִּתְרוֹמְמוּ. וּמְנַחֵם פָּתַר **כְּרֹם זָלוּת לִבְנֵי אָדָם** כְּרֹאם הַזּוֹלֵל לָאֱכֹל בְּנֵי אָדָם, וְיִהְיֶה כְּרֹם כְּמוֹ רוּם וְרֹאם (איוב לט:ט; במדבר כג:כב), וְזָלוּת כְּמוֹ "זוֹלֵל וְסוֹבֵא" (דברים כא:כ). וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: **סָבִיב רָשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן**, סְבִיבוֹת הֶעָנִי הוֹלְכִים רְשָׁעִים לְבָלְעוֹ חִנָּם **כְּרֹם זָלוּת לִבְנֵי אָדָם**:

פרק יג

פסוק ב

עַד אָנָה. אַרְבַּע פְּעָמִים כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה גָּלֻיּוֹת, וּבִשְׁבִיל כָּל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר:

פסוק ד

פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת. שֶׁהַמִּיתָה נִקְרֵאת שֵׁינָה, "וְיָשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם" (ירמיהו נא:לט):

פרק יד

פסוק א

אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ וְגוֹ'. שְׁנֵי מִזְמוֹרִים אָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר זֶה בְּעִנְיָן אֶחָד: הָרִאשׁוֹן עַל נְבוּכַדְנֶצַּר, וְהַשֵּׁנִי (תהלים נג) עַל טִיטוּס הָרָשָׁע. זֶה נִתְנַבֵּא עַל נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁעָתִיד לִיכָּנֵס לַהֵיכָל וּלְהַחֲרִיבוֹ, וְאֵין אֶחָד מִכָּל חֵילוֹתָיו מוֹחֶה בְּיָדוֹ:

אֵין אֱלֹהִים. וְאֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב (ישעיהו יד:יד):

הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה. מַעֲלָלִים:

פסוק ג

הַכֹּל סָר וְגוֹ'. אֵין אִישׁ בְּחֵילוֹתָיו מוֹחֶה בְּיָדוֹ:

נֶאֱלָחוּ. נֶהֱפְכוּ לְקִלְקוּל:

פסוק ד

הֲלֹא יָדְעוּ. הֲלֹא סוֹפָם יָדְעוּ מַה שֶּׁעָלְתָה בָּהֶם?

אוֹכְלֵי עַמִּי. זַרְעוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר:

אָכְלוּ לֶחֶם. עָשׂוּ מִשְׁתֶּה: "בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם רַב" (דניאל ה:א):

ה' לֹא קָרָאוּ. לֹא חָשָׁבוּהוּ וְלֹא זָכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו וְנוֹרְאוֹתָיו בְּמִשְׁתֵּיהֶם, וְנִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֵלָיו. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ : כָּל שֶׁלֹּא הָיָה גּוֹזֵל אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה טוֹעֵם טַעַם עֶרֶב בְּמַאֲכָלוֹ, **אֹכְלֵי עַמִּי** נִדְמֶה לָהֶם כְּאוֹכְלֵי לֶחֶם שֶׁטָּעֲמוּ טַעַם מַאֲכָל עֶרֶב:

פסוק ה

שָׁם פָּחֲדוּ פָחַד. שֶׁנִּשְׁתַּלֵּם גְּמוּלוֹ לְבִלְשַׁצַּר וְכוּ':

כִּי אֱלֹהִים בְּדוֹר צַדִּיק. בְּדוֹרוֹ שֶׁל יְכָנְיָה שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים:

פסוק ו

עֲצַת עָנִי תָּבִישׁוּ. אַתֶּם אוֹמְרִים שֶׁעֲצָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בּוּשָׁה, עַל שֶׁהֵם בּוֹטְחִים בַּה', **כִּי ה' מַחְסֵהוּ**:

פסוק ז

מִי יִתֵּן. אָז יִקְרַב הַיּוֹם שֶׁיִּתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, וְאָז **יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל**:

פרק טו

פסוק ב

וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ. הַטּוֹב שֶׁהוּא אוֹמֵר בִּלְבָבוֹ הוּא אֱמֶת, וְאֵינוֹ אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב (ס"א אינו):

פסוק ג

לֹא רָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ. אַנְקוּשֵׁי"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וַיִּרְגֹּל בְּעַבְדֶּךָ" (שמואל ב יט:כח). מִזְמוֹר זֶה לְהוֹדִיעַ מִדַּת חֲסִידוּת:

וְחֶרְפָּה לֹא נָשָׂא. רֵיפּוֹרְטֶי"א בְּלַעַ"ז:

עַל קְרוֹבוֹ. אִם עָבַר קְרוֹבוֹ עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֹנֶשׁ, עָנְשׁוֹ בְּמִשְׁפָּט וְלֹא נָשָׂא עָלָיו חֶרְפָּתוֹ, שֶׁיִּהֵא פִּתְחוֹן פֶּה לַמְחֻרָף לוֹמַר: כָּךְ עָבַר פְּלוֹנִי קְרוֹבְךָ וְחִפִּיתָ עָלָיו:

פסוק ד

נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס. מִי שֶׁהוּא נִבְזֶה בִּרְשָׁעָתוֹ נִמְאָס בְּעֵינָיו שֶׁל צַדִּיק, כְּגוֹן חִזְקִיָּהוּ שֶׁגִּנֶּרֶר עַצְמוֹת אָבִיו בְּבִזָּיוֹן:

נִשְׁבַּע לְהָרַע. לְעַצְמוֹ:

וְלֹא יָמִיר. שְׁבוּעָתוֹ, קַל וָחֹמֶר שֶׁאֵינָהּ מֵמִירָהּ בְּדָבָר שֶׁאֵינָהּ לְרָעָתוֹ:

פסוק ה

וְשֹׁחַד לֹא לָקָח. עַל עָנְיִי לְהַרְשִׁיעוֹ בַּדִּין, לְהַטּוֹת מִשְׁפָּטוֹ. וְעוֹד פֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ (ספרי דברים קמד): **לֹא לָקַח שֹׁחַד עַל נָקִי** לְנַקּוֹתוֹ בְּדִינוֹ, קַל וָחֹמֶר שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַטּוֹת הַמִּשְׁפָּט:

לֹא יִמּוֹט. וְהוּא רָאוּי לָגוּר בְּאָהֳלֶיךָ (ספרים אחרין אינו):

לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם. אִם יִמּוֹט, אֵין מֻטָּתוֹ מֻטָּה עוֹלָם, אֶלָּא מִתְמוֹטֵט וְעוֹלֶה:

פרק טז

פסוק א

מִכְתָּם לְדָוִד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוטה י:): לְדָוִד שֶׁהָיָה מָךְ וְתָם, שֶׁהָיְתָה מַכָּתוֹ תַּמָּה, שֶׁנּוֹלַד מָהוּל. וְאֵין שִׁיטַת הַמִּקְרָא נוֹפֶל עַל הַמִּדְרָשׁ כָּאן. יֵשׁ מִזְמוֹר שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "לְדָוִד מִכְתָּם" (תהלים נו:א), שָׁם יֵשׁ לְפָרֵשׁ: שִׁיר זֶה לְדָוִד שֶׁהָיָה מָךְ וְתָם, אֲבָל כָּאן שֶׁנֶּאֱמַר מִכְתָּם לְדָוִד אֵין לְפָרְשׁוֹ כֵּן. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא אֶחָד מִן שְׁמוֹת מִינֵי נְעִימוֹת הַזֶּמֶר וְחִלּוּק בִּנְעִימוֹת הַשִּׁיר. דָּבָר אַחֵר: **מִכְתָּם לְדָוִד** לְשׁוֹן עֶטָרָה כְּמוֹ "כֶּתֶם" (שיר השירים ה:יא), שֶׁמַּשְׁמָע דָּבָר זֶה הָיָה רָגִיל לוֹמַר דָּוִד **שָׁמַרְנִי אֵל כִּי חָסִיתִי בָךְ** וְהָיָה לוֹ כַּעֲטָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ה:יג) "כִּי כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ" (ס"א אינו):

פסוק ב

אָמַרְתְּ לַה' אֲדֹנָי אָתָּה וְגוֹ'. לְכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אָמַר דָּוִד: יֵשׁ עָלַיִךְ לוֹמַר לַה': אָדוֹן אַתָּה, וְיָדְךָ עַל הָעֶלְיוֹנָה לְכָל הַבָּא עָלַי. דָּבָר אַחֵר: **אָמַרְתְּ לַה' אֲדֹנָי אָתָּה**, לְנַפְשׁוֹ הָיָה אוֹמֵר. וְכֵן מָצִינוּ דֶּגְמָתוֹ: "וַתִּכַל דָּוִד" (שמואל ב יד:לט), וּפִתְרוֹנוֹ: 'וַתִּכַל נֶפֶשׁ דָּוִד'; אַף כָּאן: אָמַרְתְּ נַפְשִׁי לַה' – אַתְּ, נַפְשִׁי, יֵשׁ עָלַיִךְ לוֹמַר כֵּן לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ס"א אינו):

טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ. טוֹבוֹת שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לִי, לֹא עָלֶיךָ הֵם לְגָמְלֵנִי, כִּי לֹא בְצִדְקָתִי אַתָּה מֵטִיב לִי:

פסוק ג

לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה. בִּשְׁבִיל הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר הֵמָּה קְבוּרִים בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת:

וְאַדִּירֵי כָל חֶפְצִי בָם. הֵם הָאַדִּירִים, אֲשֶׁר כָּל חֶפְצִי בָם וְכָל צָרְכֵי נַעֲשִׂים בִּשְׁבִילָם:

פסוק ד

יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם וְגוֹ'. כָּל זֶה אָמְרִי לַה': יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם שֶׁל כּוֹפְרִים בְּךָ, הַמְּהִירִים וְחָרְדִים לַעֲבוֹדַת אֵל אַחֵר. דָּבָר אַחֵר: **מָהָרוּ** לְשׁוֹן "מֹהַר" (בראשית לד:יב), דּוֹאִירְנ"ט בְּלַעַ"ז:

בַּל אַסִּיךְ נְסָכֵיהֶם מִדָּם. אֲנִי לֹא אֶהְיֶה כְּמוֹתָם, לִזְרֹק דָּם לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא אֶשָּׂא שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַל שְׂפָתַי:

פסוק ה

ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי. כָּל טוֹבָתִי הֵימֶנּוּ. לְשׁוֹן אַחֵר: **וְכוֹסִי** וְחֶשְׁבּוֹנִי, כְּמוֹ "תְּכַסּוּ עַל הַשָּׂה" (שמות יב:ד), וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם:

אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי. אַתָּה הוּא אֲשֶׁר הֲנִיחוֹתָ יָדִי עַל הַחֵלֶק הַטּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי וְגוֹמֵר וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים" (דברים ל:יט). כְּאָדָם הָאוֹהֵב אֶחָד מִבָּנָיו וּמַנִּיחַ יָדוֹ עַל הַחֵלֶק הַטּוֹב וְאוֹמֵר: אֶת זֶה בָּחַר לְךָ:

תּוֹמִיךְ. הִשְׁפַּלְתָּ יָדִי עַל הַגּוֹרָל, לְשׁוֹן "יְמַךְ הַמְקֻרֶה" (קהלת י:יח) – יִשְׁפַּל. כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ בְּסִפְרִי (ספרי דברים כג). וְגַם יֵשׁ לְפוֹתְרוֹ לְשׁוֹן תְּמִיכָה, לְמִדְרָשׁ הָאַגָּדָה, כְּמוֹ "וַיִּתְמֹךְ יַד אָבִיו" (בראשית מח:יז):

פסוק ו

חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים. כְּשֶׁנִּפַּל לִי הַגּוֹרָל לִהְיוֹת בְּחֶלְקְךָ, חֶבֶל נָעִים הוּא זֶה. אַף עַלַי שְׁפִרָה נַחֲלָה כָּזוֹ:

פסוק ז

אֲבָרֵךְ אֶת ה'. עַד כָּאן נִבָּא דָּוִד עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁתֹּאמַר כֵּן, וְעַכְשָׁיו אוֹמֵר: וַאֲנִי, גַּם אֲנִי **אֲבָרֵךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יְעָצָנִי** לִבְחוֹר בַּחַיִּים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו:

אַף לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי. לְיִרְאָה אוֹתוֹ וּלְאַהֲבָה. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁלָּמַד תּוֹרָה מֵאֵלָיו עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה תּוֹרָה. אַף אָנוּ צְרִיכִין לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָאוֹת עַל סִדְרָן:

פסוק ח

שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד. בְּכָל מַעֲשַׂי שַׂמְתִּי מוֹרָאוֹ לְנֶגֶד עֵינַי, וְלָמָּה? **כִּי מִימִינִי** הוּא תָּמִיד לְעָזְרֵנִי לְ**בַל אֶמּוֹט**. דָּבָר אַחֵר: **שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָמִיד**. סֵפֶר תּוֹרָה הָיָה עִמּוֹ לִקְרוֹת בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו (דברים יז:יט), וְזֶה שֶׁאָמַר: **מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט**. עַל שֵׁם הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בִּימִינוֹ, שֶׁאֲנִי עוֹסֵק בָּהּ וּלְפִיכָךְ בַּל אֶמּוֹט (סנהדרין כב.) (ס"א אינו):

פסוק ט

לָכֵן שָׂמַח לִבִּי וְגוֹ'. לְפִי שֶׁאֲנִי בּוֹטֵחַ כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל, שֶׁהֲרֵי בַּעֲוֹן עֲבֵרָה גְּדוֹלָה שֶׁהָיְתָה בְּיָדִי בְּשִׁרְתַּנִי "גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ" (שמואל ב יב:יג), קַל וָחֹמֶר שֶׁמַּעֲתָּה לֹא תַעַזְבֵנִי לְסוּר מִמְּךָ:

פסוק יא

תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים. לְשׁוֹן עָתִיד הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן תְּפִלָּה:

שִׂבַּע שְׂמָחוֹת. שִׂמְחָה שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתַכְלָה הִיא הַשִּׂמְחָה שֶׁל עָתִיד (ס"א אינו):
אֶת פָּנֶיךָ. שְׂמָחוֹת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ, בַּכַּת הַקְּרוֹבָה לְךָ:

פרק יז

פסוק ב

מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא. עֲבִירוֹת שֶׁבְּיָדִי, שֶׁאֲנִי רָאוּי לְהִשָּׁפֵט עֲלֵיהֶם בְּיִסּוּרִין, יֵצְאוּ מִלְּפָנֶיךָ, וְלֹא יָבוֹאוּ לְפָנֶיךָ בַּדִּין:
עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים. אִם יֵשׁ בְּיָדִי זְכֻיּוֹת, בָּהֶן תֶּחֱזֶינָה בְּמֵישָׁרִים עֵינֶיךָ:

פסוק ג

בָּחַנְתָּ לִבִּי וְגוֹ'. יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ עֲבֵירָה בְּיָדִי, וְאִם מִשְׁפַּט עָנְשִׁי יָבֹא לְפָנֶיךָ לֹא אֶצְדַּק בַּדִּין, אֲשֶׁר כְּבָר **בָּחַנְתָּ לִבִּי**:
פָּקַדְתָּ לַיְלָה. לְעֵת הָעֶרֶב בַּעֲוֹן בַּת שֶׁבַע, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי לְעֵת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד וְגוֹמֵר" (שמואל ב יא:ב):
צָרַפְתַּנִי. נִסִּיתַנִי:
בַּל תִּמְצָא. לֹא מָצָאתָ בִּי חֻפְצָךְ:
זַמּוֹתִי בַּל יַעֲבָר פִּי. אִם תַּעֲלֶה עוֹד בְּמַחֲשַׁבְתִּי לִיבָּחֵן לְפָנֶיךָ, בַּל יַעֲבָר פִּי לוֹמַר עוֹד בְּחָנַנִי וְנַסֵּנִי, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי כְּבָר כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "בְּחָנַנִי ה' וְנַסֵּנִי" (תהלים כו:ב). שֶׁאָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִפְּנֵי מָה אוֹמְרִים אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְאֵין אוֹמְרִים אֱלֹהֵי דָוִד? אָמַר לוֹ: אֲנִי בְּחַנְתִּיו בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְנִמְצָא שָׁלֵם. אָמַר בְּחָנַנִי וְנַסֵּנִי, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (שבת קנג:):

פסוק ד

לִפְעֻלּוֹת אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ וְגוֹ', **תָּמוֹךְ אֲשׁוּרַי וְגוֹ'**. מֵאָז וְהָלְאָה לְכָל פְּעֻלַּת אָדָם שֶׁבָּאתִי לִפְעֹל, אֲנִי שָׁמַרְתִּי בִּשְׁבִיל דִּבַר שְׂפָתֶיךָ אָרְחוֹת פָּרִיץ לִנְטוֹת מֵהֶם, שֶׁלֹּא אֵלֵךְ בָּהֶם, אַךְ לִתְמֹךְ אֲשׁוּרַי תָּמִיד בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ, לֹא נָמוֹטוּ מֵהֶם פְּעָמַי. פֵּרוּשׁ אַחֵר: **לִפְעֻלּוֹת אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ וְגוֹ'**, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּפְעֻלּוֹתָיו לְפִי יִשְׁרַת דִּבַר שְׂפָתֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ "לֹא תִנָּאֵף" (שמות כ:יג), אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת פָּרִיץ אַף עַל פִּי שֶׁעָשִׂיתִי שֶׁלֹּא כָּרָאוּי בְּטוֹבָתְךָ:

פסוק ה

תָּמוֹךְ אֲשֻׁרַי וְגוֹ'. מֵאָז וְהָלְאָה לְכָל פְּעֻלַּת אָדָם שֶׁבָּאתִי לִפְעוֹל אֶת הַמֵּישָׁרִים תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ, וְהַמִּשְׁפָּט מִלְּפָנֶיךָ יֵצֵא:

פסוק ו
כִּי תַעֲנֵנִי אֵל. כִּי בָּטוּחַ אֲנִי שֶׁתַּעֲנֵנִי:

פסוק ז
הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ. דִּשְׁיבְרָ"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וְנִפָּלִינוּ אֲנִי וְעַמֶּךָ" (שמות לג:טז). מוֹשִׁיעַ בִּימִינְךָ אֶת הַחוֹסִים בְּךָ מִמִּתְקוֹמְמִים עֲלֵיהֶם. **הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים** הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס: הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ לְהוֹשִׁיעַ בִּימִינְךָ אֶת הַחוֹסִים וְגוֹ':

פסוק ח
כְּאִישׁוֹן. הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהָאוֹר תָּלוּי בּוֹ. וְעַל שֵׁם שַׁחֲרוּרִיתוֹ הוּא קָרוּי אִישׁוֹן, לְשׁוֹן חֹשֶׁךְ (משלי כ:כ). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵכִין לוֹ שׁוֹמֵר, אֶת רִיסֵי הָעַיִן הַמְכַסִּין אוֹתוֹ תָּמִיד:

פסוק ט
זוּ שַׁדּוּנִי. בִּשְׁבִיל זֹאת שֶׁשּׁוֹדְדִים אוֹתִי אוֹיְבַי, אֲשֶׁר **בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי**. לְטוֹל נַפְשִׁי:

פסוק י
חֶלְבָּמוֹ סָגָרוּ. בְּחֶלְבָּם וּבְשֻׁמָּנָם סָגְרוּ לִבָּם וְעֵינֵיהֶם מֵהַבִּיט אֶל פָּעֳלְךָ לִירְאָה מִפָּנֶיךָ:

פסוק יא
אַשֻּׁרֵינוּ עַתָּה סְבָבוּנוּ. אֶת עֲקֵבֵנוּ עַתָּה סְבָבוּנוּ הָאוֹיְבִים, **וְעֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת בָּאָרֶץ** לִפְשֹׁט בָּאָרֶץ. וְנִרְאֶה לִי שֶׁנִּתְפַּלֵּל דָּוִד תְּפִלָּה זוֹ לְאַחַר שֶׁבָּא לְיָדוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל אוּרִיָּה, וְיוֹאָב וְיִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּאָרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן צָרִים עַל רַבָּה (שמואל ב יא:א), וַיֵּרָא דָּוִד שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ שָׁם בִּשְׁבִיל עֲבֵרָה שֶׁבְּיָדוֹ, וְיִשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים וּמוֹאָב וֶאֱדוֹם וְכָל שִׁכֵּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָרָעִים הַמְצַפִּים לְיוֹם אֵידָם, וְיָבֹאוּ עֲלֵיהֶם:

פסוק יב
יִכְסוֹף. יַחְמוֹד, כְּמוֹ "כִּי נִכְסֹף נִכְסַפְתָּ" (בראשית לא:ל):

פסוק יג
קַדְּמָה פָּנָיו. שֶׁל אוֹיֵב:
הַכְרִיעֵהוּ. קַפֵּח אֶת רַגְלָיו וְיִכְרַע וְיִפּוֹל:
פַּלְטָה נַפְשִׁי. מִכָּל רָשָׁע שֶׁהוּא חַרְבֶּךָ, שֶׁאַתָּה מַשְׁלִיטוֹ לִיפָּרַע מִן הַמְחַיָּבִים לְךָ:

פסוק יד
מִמְתִים יָדֶךָ. מִן הַמֵּתִים בְּיָדְךָ עַל מִטָּתָם אֲנִי בּוֹחֵר לִהְיוֹת:
מִמְתִים מֵחֶלֶד. מֵאוֹתָם שֶׁמֵּתִים בְּזִקְנָה, מִשֶּׁהֶעֱלוּ חֲלֶדָּה, רְדוּיֵיל"א בְּלַעַ"ז, וּמִן הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר **חֶלְקָם בַּחַיִּים**:

וּצְפוּנְךָ תְּמַלֵּא בִטְנָם. וּמֵאוֹתָם אֲשֶׁר תְּמַלֵּא מְעֵיהֶם מִטּוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא:כ):

יִתְּרָם. נִכְסֵיהֶם אֲשֶׁר יַשְׁאִירוּ בְּמוֹתָם:

פסוק טו

אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ. לֶעָתִיד, אוֹ **בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ** מִשְׁפְּטֵי הוֹצֵא מִלְּפָנֶיךָ, וְהַצְּדָקוֹת שֶׁבְּיָדֶי אֶחוֹז, וּבָהֶם אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ:

אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ. אֶשְׂבְּעָה מַרְאִית תְּמוּנָתְךָ בְּהָקִיץ הַמֵּתִים מִשְּׁנָתָם. לְשׁוֹן אַחֵר: אֶשְׂבְּעָה מֵרְאוֹת פָּנֶיךָ בְּהָקִיץ הַמֵּתִים מִשְּׁנָתָם, שֶׁהֵם בִּדְמוּת תְּמוּנָתְךָ, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר "כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט:ו):

פרק יח

פסוק א

בְּיוֹם הִצִּיל ה' אוֹתוֹ וְגוֹ'. כְּשֶׁהִזְקִין, וּכְבָר עָבְרוּ עָלָיו כָּל צָרוֹתָיו וְנִצּוֹל מֵהֶם:

וּמִיַּד שָׁאוּל. וַהֲלֹא שָׁאוּל בִּכְלָל הָיָה? אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיָה קָשֶׁה עָלָיו וְרוֹדְפוֹ יוֹתֵר מִכֻּלָּם. כְּיוֹצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: "וְרָאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת יְרִיחוֹ" (יהושע ב:א):

פסוק ב

אֶרְחָמְךָ. אֲאַהֲבְךָ, כְּדִמְתַרְגֵּם "וְאָהַבְתָּ" (ויקרא יט:יח): "וְתִרְחַם" (תרגום אונקלוס):

פסוק ג

סַלְעִי. שֶׁעָזַרְתַּנִי בְּסֶלַע הַמַּחְלְקוֹת, כְּשֶׁהָיִיתִי מְצֻמְצָם בֵּין שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו לְהִתָּפֵס, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֶל דָּוִד וְגוֹמֵר" (שמואל א כג:כו):

וּמְצוּדָתִי. לְשׁוֹן מִבְצָר:

צוּרִי. לְשׁוֹן סֶלַע:

אֶחֱסֶה. אַבְרִיאַיי"ר בְּלַעַ"ז:

אֶחֱסֶה בּוֹ. אֶתְכַּסֶּה בְּצִלּוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִבְּלִי מַחְסֶה חִבְּקוּ צוּר" (איוב כד:ח) – שֶׁהַסְּלָעִים כִּסּוּי וּמָגֵן לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים מִן הָרוּחוֹת וּמִזֶּרֶם גְּשָׁמִים:

פסוק ד

מְהֻלָּל אֶקְרָא ה'. בְּהִלּוּלִים אֶקְרָא וְאֶתְפַּלֵּל לְפָנָיו תָּמִיד, כְּלוֹמַר אַף לִפְנֵי הַתְּשׁוּעָה אֲנִי מְהַלְּלוֹ, לְפִי שֶׁבָּטוּחַ אֲנִי שֶׁאִוָּשֵׁעַ מֵאוֹיְבַי:

פסוק ה
אָפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת. פְּעָמִים רַבּוֹת סְבָבוּנִי רְשָׁעִים, אֲפָפוּנִי כְּמוֹ סְבָבוּנִי, וְכֵן "אֲפָפוּ עָלַי רָעוֹת" (תהלים מ:יג):
חֶבְלֵי מָוֶת. מַחֲנוֹת אוֹיְבִים, כְּמוֹ "חֶבֶל נְבִיאִים" בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (שמואל א י:ה). וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "כְּאִתְתָא דְּיָתְבָא עַל מַתְבָּרָא", לְשׁוֹן "חֶבְלֵי יוֹלֵדָה" (הושע יג:יג):
וְנַחֲלֵי בְלִיָּעַל. אַף הוּא לְשׁוֹן גְּיסוֹת שׁוֹטְפִים כְּנַחַל:

פסוק ו
חֶבְלֵי שְׁאוֹל. כְּמוֹ **חֶבְלֵי מָוֶת** – "מַשְׁרְיָן רַשִׁיעָן" (תרגום יונתן שמואל ב כב:ו), וַאֲנִי מָה הָיִיתִי עוֹשֶׂה?

פסוק ז
בַּצַּר לִי אֶקְרָא. אֲנִי הָיִיתִי קוֹרֵא לַה' תָּמִיד:

פסוק ח
וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ. אֵינוֹ מְחֻבָּר לְמִקְרָא עֶלְיוֹן, אֶלָּא מְחֻבָּר רֹאשׁוֹ לְסוֹפוֹ: **כִּי חָרָה לוֹ**
וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ. כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן כַּאֲשֶׁר: כְּשֶׁחָרָה לוֹ וּבָא לִנְקֹם נִקְמַת עַמּוֹ וַעֲבָדָיו מִפַּרְעֹה וּמֵעַמּוֹ, גָּעֲשָׂה וְרָעֲשָׂה הָאָרֶץ:

פסוק ט
עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ. אַנְשִׁישְׁנַאר"לִי"ש בְּלַעַ"ז, כֵּן דֶּרֶךְ כָּל חָרוֹן אַף לְהַעֲלוֹת עָשָׁן מִנְּחִירָיו:

פסוק י
וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד. לַעֲבוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. **וַיֵּרַד** כְּמַשְׁמָעוֹ. לָשׁוֹן אַחֵר: אִיאַנְטְבֶּ"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק יא
וַיִּדֶּא. וַיָּעָף, כְּמוֹ "כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר" (דברים כח:מט):

פסוק יב
חֶשְׁכַת מַיִם. שֶׁבְּעֲבֵי שְׁחָקִים הֵם חֹשֶׁךְ אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיו. וְשֶׁמָּא תֹּאמַר: לִפְנִים מִן הַחֹשֶׁךְ אֵין אוֹר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מִנֹּגַהּ אֲשֶׁר נֶגְדּוֹ** וּמִתּוֹךְ מְחִיצָתוֹ, אֶת עָבָיו אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָיו בּוֹקְעִים וְעוֹבְרִים **בָּרָד וְגַחֲלֵי אֵשׁ**:

פסוק יג
עָבְרוּ. טְרִישְׁפָּא"שְׁנְט בְּלַעַ"ז, הַבָּרָד בּוֹקֵעַ וְעוֹבֵר עַל הַמְּצָרִיִּם עַל יָם סוּף (שמות יד:כא-כח):

פסוק טז
וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי מַיִם. כְּשֶׁנִּבְקַע הַיָּם:

וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל. שֶׁכָּל מֵימוֹת שֶׁבָּעוֹלָם נִבְקְעוּ:
מִנְּשָׁמַת. מִנְּשִׁיבַת:

פסוק יז

יִשְׁלַח מִמָּרוֹם. מַלְאָכָיו לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הַיָּם וּמִמִּצְרַיִם:
יַמְשֵׁנִי. לְשׁוֹן הוֹצָאָה, כְּמוֹ "כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ" (שמות ב:י):

פסוק יט

יְקַדְּמוּנִי. אוֹיְבַי הָיוּ מְמַהֲרִין וּמַקְדִּימִין לָבֹא עָלַי **בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי ה'** וְגוֹמֵר:

פסוק כא

כְּצִדְקִי. כְּצֶדֶק לָכְתִּי אַחֲרָיו בַּמִּדְבָּר (ירמיהו ב:ב):
כְּבֹר. לְשׁוֹן נְקִיּוּת, כְּמוֹ "וּבַר לֵבָב" (תהלים כד:ד). דָּבָר אַחֵר: **יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי** – כְּנֶגֶד עַצְמוֹ אָמַר, עַל שֵׁם הַמַּלְאָךְ שֶׁבָּא בְּסֶלַע הַמַּחְלְקוֹת לִפְצוֹת אֶת שָׁאוּל מֵעָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמַלְאָךְ בָּא אֶל שָׁאוּל וְגוֹמֵר" (שמואל א כג:כז):
כְּצִדְקִי. שֶׁלֹּא הֲרַגְתִּיו בְּכָרְתִּי אֶת כְּנַף מְעִילוֹ (שמואל א כד:ד):

פסוק כג

כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי. תָּמִיד שַׂמְתִּים אוֹתָם לְנֶגֶד עֵינַי:

פסוק כו

עִם חָסִיד תִּתְחַסָּד. כְּלוֹמַר: לְפִי שֶׁכֵּן דְּרָכָיו, לִגְמוֹל מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. **חָסִיד**, **תָּמִים**, **נָבָר** – כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה אָבוֹת:

פסוק כז

עִם נָבָר. נֶאֱמָן:
עִם עִקֵּשׁ. כְּנֶגֶד פַּרְעֹה:

פסוק כט

כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי. כְּשֶׁנִּלְחַם בַּלַּיְלָה בִּגְדוּד עֲמָלֵק הַבָּא עַל צִקְלַג, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם" (שמואל א ל:יז):

פסוק ל

כִּי בְךָ. בְּמִבְטַחֲךָ:
וּבֵאלֹהַי אֲדַלֶּג שׁוּר. כְּשֶׁבָּא לְהִלָּחֵם עַל יְבוּס וְאָמַר: "כָּל מַכֶּה יְבוּסִי יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְלְשַׂר" (דברי הימים א יא:ו), הֵבִיא יוֹאָב בְּרוֹשׁ רַעֲנָן וּכְפָפוֹ, וְנִתְלָה בּוֹ וְעָלָה עַל הַחוֹמָה. אָמַר דָּוִד: "יֱהֶלְמֵנִי צַדִּיק וְגוֹמֵר" (תהלים קמא:ה), קְצַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַחוֹמָה וְדִלֵּג. בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים:

פסוק לא
צְרוּפָה. בְּרוּרָה; מַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה:

פסוק לג
וַיִּתֵּן תְּמִים דַּרְכִּי. הֵסִיר מִדְּרָכַי כָּל תַּקָּלָה וּמִכְשׁוֹל, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה שָׁלֵם וְכָבוּשׁ:

פסוק לד
מְשַׂוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת. רַגְלֵי הַנְּקֵבוֹת עוֹמְדוֹת בְּיֹשֶׁר יוֹתֵר מִשֶּׁל זְכָרִים:

פסוק לה
וְנַחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרוֹעֹתָי. וְנַחֲתָה לְשׁוֹן דְּרִיכַת קֶשֶׁת, כְּמוֹ "וְחִצֶּיךָ נָחֲתוּ בִי" (תהלים לח:ג), וּפֹעַל שֶׁלּוֹ נָחַת וּכְשֶׁמִּתְפַּעֵל בָּא דָּגֵשׁ וּמְחַסֵּר אֶת הַנּוּ"ן **וְנַחֲתָה** מִגְּזֶרֶת נְנָחֲתָה כְּמוֹ "נִחַר גְּרוֹנִי" (תהלים סט:ד) מִגְּזֶרֶת נְנַחַר, כְּמוֹ "נָחַר מַפֵּחַ" (ירמיהו ו:כט) נִדַּף מִגְּזֶרֶה נְנַדַּף, "עֵינִי נִגְּרָה" (איכה ג:מט) כְּמוֹ נְנִגְּרָה, נִתְּנָה כְּמוֹ נְנִתְּנָה, נִגַּף מִגְּזֶרֶת נְנִגַּף. וְאֵין לְפוֹתְרוֹ מִגְּזֶרֶת חָתָה, שֶׁהֲיָה לוֹ לוֹמַר נְחִתְּתָה כְּמוֹ מִן עָשָׂה נֶעֱשְׂתָה מִן עָנָה נַעֲנְתָה. דָּבָר אַחֵר: **וְנַחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרוֹעֹתָי** חִיֵּת לְשׁוֹן דְּרִיכַת קֶשֶׁת כְּמוֹ "וְחִצֶּיךָ נָחֲתוּ" (תהלים לח:ג) הַנּוּ"ן אֵינָהּ יְסוֹד בַּתֵּבָה אֶלָּא כְּמוֹ נָחֲלוּ וְנָדְרָכָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה עַל יְדֵי זְרוֹעוֹתַי, קְשָׁתוֹת שֶׁל נְחשֶׁת הָיוּ תְּלוּיוֹת לוֹ לְדָוִד בְּבֵיתוֹ וְרוֹאִין אוֹתָם מַלְכֵי הָאֻמּוֹת וְאוֹמְרִים זֶה לָזֶה אַתָּה סָבוּר שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ בְּיַד דָּוִד לְדוֹרְכָן אֵין זֶה אֶלָּא לְיִרְאֵנוּ, וְהוּא הָיָה שׁוֹמֵעַ וְדוֹרְכָן בִּפְנֵיהֶם:

פסוק לו
וְעַנְוָתְךָ תַּרְבֵּנִי. הִרְבֵּיתָה מִדַּת עֲנָוְתְךָ לְהִתְנַהֵג בָּהּ עִמִּי:

פסוק לז
תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּי. הַמַּרְחִיב צְעָדָיו אֵינוֹ נוֹחַ לִיפּוֹל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בְּלֶכְתְּךָ לֹא יֵצַר צַעֲדֶךָ" (משלי ד:יב):
מָעֲדוּ. אִיקְלוֹרְגִירִינְ"ט בְּלַעַ"ז:
קַרְסֻלָּי. הֵם הָרַגְלַיִם מִן הָאִסְתּוּרִין, שֶׁקּוֹרִין קֶבִּילְ"א בְּלַעַ"ז, וּלְמַטָּה:

פסוק מא
נָתַתָּה לִּי עֹרֶף. פּוֹנִים לִי עָרְפָּם וּבוֹרְחִים:

פסוק מב
יְשַׁוְּעוּ. לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם:
וְאֵין מוֹשִׁיעַ. שֶׁאֵין בָּהּ יְכֹלֶת, וְחוֹזְרִים וְקוֹרְאִים אֶל ה', וְלֹא עָנָם:

פסוק מג
וְאֶשְׁחָקֵם. לְשׁוֹן כְּתִישָׁה:

אֲרִיקֵם. כְּטִיט הַנָּרוּק, שֶׁאֵינוֹ עָב. כְּמוֹ "הֵם מְרִיקִים שַׁקֵּיהֶם" (בראשית מב:לה), "לֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי" (ירמיהו מח:יא):

פסוק מד

תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עָם. שֶׁלֹּא אֵעָנֵשׁ בְּדִין יִשְׂרָאֵל לְהַטּוֹת מִשְׁפָּט, וְלֹא לְשַׁעְבֵּד בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִן הָרְשׁוּת:

תְּשִׂימֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם. שֶׁאֵין עֹנֶשׁ בָּהֶם:

פסוק מה

לְשֵׁמַע אֹזֶן. אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנַי, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁמְעוּ שְׁלִיחוּתִי:

יִשָּׁמְעוּ לִי. יָסוּרוּ אֶל מִשְׁמַעְתִּי, וְיִהְיוּ נִשְׁמָעִים לִדְבָרַי:

יְכַחֲשׁוּ לִי. מֵחֲמַת יִרְאָה:

פסוק מו

יִבֹּלוּ. יִלְאוּ, כְּמוֹ "נָבֵל תִּבֹּל" (שמות יח:יח), דִּמְתַרְגֵּם "מֵילְאָה תִּילְאָה". וּמְנַחֵם פֵּירֵשׁ כְּמוֹ "אֲחֵרֵי בְלֹתִי" (בראשית יח:יב), וְכֵן פֵּירֵשׁ "נָבֵל תִּבֹּל":

וַיַּחְרְגוּ. לְשׁוֹן אֵימָה. "מֵחָדְרִים אֵימָה" (דברים לב:כה) מְתַרְגְּמִינַן: "חַרְגַּת מוֹתָא":

מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם. מֵחֲמַת יְסוּרֵי מַסְגֵּרוֹת כֻּלָּא שֶׁאֲנִי מַסְגִּירִם שָׁם וּמְיַסְּרָן בָּהֶן. **וַיַּחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם** מְנַחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן רִפְיוֹן חֲגוֹרָה, וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: וְיִתְרַפּוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם. וְדוּנָ"שׁ פָּתַר **וַיַּחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם** וְיִפְסְחוּ מִכַּבְלֵיהֶם הַנְּתוּנִים עַל רַגְלֵיהֶם. וּפִתְרוֹן וַיַּחְרְגוּ "וְיִפְסְחוּ" (ויקרא כא:יח), כְּדִמְתַרְגְּמִינַן "חָגִירָא":

פסוק מז

חַי ה'. הָעוֹשֶׂה לִי כָּל זֹאת:

פסוק מח

הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי. נוֹתֵן בִּי כֹּחַ לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבַי:

וַיַּדְבֵּר. וְיָהֲרֹג, לְשׁוֹן דֶּבֶר. לְשׁוֹן אַחֵר: כְּמוֹ "וַיִּנְהַג" (שמות ג:א), דִּמְתַרְגְּמִינַן: "וּדְבַר". וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם, וְגַם כֵּן חִבֵּר "יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ" (תהלים מז:ד):

תַּחְתָּי. בִּמְקוֹמִי וְחִלּוּפִי, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "וָאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ" (ישעיהו מג:ד) – "נָתַתִּי כָפְרְךָ מְצָרַיִם" (ישעיהו מג:ג):

פרק יט

פסוק ב

הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל. הַמְשׁוֹרֵר עַצְמוֹ פֵּרֵשׁ אֶת הַדָּבָר: **אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים**. אֵינָן מְדַבְּרִים עִם הַבְּרִיּוֹת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁ**בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם** וּמְאִירִים לַבְּרִיּוֹת, מִתּוֹךְ כָּךְ מְסַפְּרִים הַבְּרִיּוֹת כְּבוֹד אֵל וּמוֹדִים וּמְבָרְכִין עַל הַמְאוֹרוֹת:

וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ. הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת, שֶׁהֵם מַעֲשֵׂה יְדֵיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲשֶׁר הֵם שָׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם" (בראשית א:יז), וּמִשָּׁם מַגִּידִים כְּבוֹדוֹ:

פסוק ג

יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר. מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית מִתְחַדֵּשׁ מִיּוֹם אֶל יוֹם; לָעֶרֶב חַמָּה שׁוֹקַעַת וְזוֹרַחַת לַבֹּקֶר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ יַבִּיעוּ הַבְּרִיּוֹת אִמְרֵי שֶׁבַח עַל יְדֵי הַיָּמִים וְהַלֵּילוֹת, שֶׁמּוֹרִים אֶת הַבְּרִיּוֹת לְקַלֵּס וּלְהוֹדוֹת. מְנַחֵם פִּתֵּר "יַבִּיעַ" לְשׁוֹן "מַעְיָן נוֹבֵעַ":

יְחַוֶּה. לְשׁוֹן הַגָּדָה:

פסוק ה

בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם. קַו הַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם נִמְתָּחִים עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ, וּמֵחֲמַת כֵּן **בְּקָצֵה תֵּבֵל מִלֵּיהֶם** שֶׁהַכֹּל מְדַבְּרִים בַּנִּפְלָאוֹת שֶׁהֵם רוֹאִים:

לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

אֹהֶל בָּהֶם. בַּשָּׁמַיִם, מִכָּאן שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ נָתוּן בְּתוֹךְ תֵּיקוֹ (תנחומא, תצוה ח):

פסוק ו

וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ. בְּכָל בֹּקֶר, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל**:

פסוק ז

וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם. הַקֶּפַת סִבּוּבוֹ מִקָּצֶה אֶל קָצֶה:

וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ. אִילְמָלֵא נִיתַּן בָּרָקִיעַ הַתַּחְתּוֹן, לֹא הָיָה אָדָם נִסְתָּר מִפָּנָיו מִפְּנֵי חֲמִימוּתוֹ. שֶׁחַמָּה וּלְבָנָה בָּרָקִיעַ הַשֵּׁנִי, כְּדַאֲמְרִינַן (חגיגה יב:): שִׁבְעָה רְקִיעִים הֵם: וִילוֹן, רָקִיעַ, שְׁחָקִים, זְבוּל, מָכוֹן, מָעוֹן, עֲרָבוֹת. וּמוֹנֶה לָהֶם כְּסִדְרָן: וִילוֹן אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ כְּלוּם, רָקִיעַ יֵשׁ בּוֹ חַמָּה וּלְבָנָה, כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְכוּ':

פסוק ח

תּוֹרַת ה' תְּמִימָה. גַּם הִיא מְאִירָה כַּשֶּׁמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּסוֹף הָעִנְיָן **מְאִירַת עֵינָיִם** וְאוֹמֵר (משלי ו:כג) "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר". דָּבָר אַחֵר: **וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ** לְיוֹם הַדִּין וְלִהַט

אוֹתָם הַיּוֹם הַבָּא (מלאכי ג:יט), אֲבָל **תּוֹרַת ה' תְּמִימָה הִיא מְשִׁיבַת נָפֶשׁ** לְדָרְכֵי חַיִּים וּמְגִנָּה הִיא עַל לוֹמְדֶיהָ מֵאוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא וְגוֹמֵר" (מלאכי ג:כ):

עֵדוּת ה' נֶאֱמָנָה. נֶאֱמֶנֶת הִיא לְהָעִיד בְּלוֹמְדֶיהָ:

מְשִׁיבַת נָפֶשׁ. מְשִׁיבָתוֹ מִדְּרָכֵי מִיתָה לְדָרְכֵי חַיִּים. תּוֹרַת, עֵדוּת, פִּקּוּדֵי, מִצְוַת, יִרְאַת, מִשְׁפְּטֵי – שִׁשָּׁה, כְּנֶגֶד שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה (ברכות יא:), וּבֵין כָּל שֵׁם וְשֵׁם חֲמִשָּׁה תֵּבוֹת עִם הַשֵּׁם עַצְמוֹ, כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה. וְחוֹתֵם בְּסוֹפָן: **אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו**. כֻּלָּם יַחַד מְתֻקָּנִים בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת:

מַחְכִּימַת פֶּתִי. נוֹתֶנֶת חָכְמָה לַפְּתָאִים:

פסוק ט

בָּרָה. מַצְהֶרֶת:

פסוק יא

וְנֹפֶת צוּפִים. וּמֶתֶק צוּפִים בְּרוּ"ק"אשׁ בְּלַע"ז. וּמְנַחֵם פֶּתַר **וְנֹפֶת** לְשׁוֹן טִפָּה, וְכֵן "נֹפֶת תִּטֹּפְנָה" (משלי ה:ג), "נָפַתִּי מִשְׁכָּבִי" (משלי ז:יז) (ס"א אינו):

פסוק יב

בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב. נִזְהַרְתִּי בִּשְׁמִירָתָם בִּשְׁבִיל רֹב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ (תהלים לא:כ), וְלַלָּשׁוֹן הַזֶּה עֵקֶב כְּמוֹ "עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי" (בראשית כו:ה). דָּבָר אַחֵר: **עֵקֶב רָב**. סוֹפָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לָבֹא לִידֵי גְּדֻלָּה. **עֵקֶב** לְשׁוֹן סוֹף, וְיֵשׁ לוֹ חָבֵר בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: עִקְבוֹת מְשִׁיחָא (סוטה ט:טו):

פסוק יג

שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין. אֲנִי נִזְהַרְתִּי בָּהֶם, אֲבָל אִי אֶפְשָׁר לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא אֶשְׁגֶּה בָּהֶם, וְאַתָּה **נַקֵּנִי מִנִּסְתָּרוֹת** שֶׁנִּסְתְּרוּ מִמֶּנִּי, וְלֹא יָדַעְתִּי בְּחֶטְאֵי בִּשְׁגָגָה:

פסוק יד

גַּם מִזֵּדִים. מִן הַזְּדוֹנוֹת:

אָז אֵיתָם. אֶהְיֶה תָּמִים. אָמְרוּ חֲכָמִים : לְמָה דָּוִד דּוֹמֶה? לְכוּתִי הַמְחַזֵּר עַל הַפִּתָּחִים, וְהֵם מַעֲרִימִים בַּדָּבָר יוֹתֵר מִכֹּל אָדָם: תְּנוּ לִי מַיִם לִשְׁתּוֹת, דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס. מִשֶּׁשָּׁתָה אָמַר: יֵשׁ כָּאן בָּצָל קָטָן? מִשֶּׁנָּתְנוּ לוֹ אוֹמַר: יֵשׁ בָּצָל בְּלֹא מֶלַח? מִשֶּׁנָּתְנוּ לוֹ אָמַר: תְּנוּ לִי מְעַט לֶחֶם, שֶׁלֹּא יְזִיקֵנִי הַבָּצָל. כָּךְ אָמַר דָּוִד: בִּתְחִלָּה עַל הַשְּׁגָגוֹת, וְאַחַר כָּךְ עַל הַזְּדוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ עַל הַמְּרִדִים. פְּשָׁעִים אֵלּוּ הַמְּרִדִים, שֶׁמִּתְכַּוְּנִין לְהַכְעִיס, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים ב ג:ז): "מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי":

פסוק טו
יִהְיוּ לְרָצוֹן. לְפִיּוּס, לְרַצּוֹתְךָ:

פרק כ

פסוק ב
יַעַנְךָ ה' בְּיוֹם צָרָה. הַמִּזְמוֹר הַזֶּה עַל שֵׁם שֶׁהָיָה שׁוֹלֵחַ אֶת יוֹאָב וְאֶת כָּל יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה, וְהוּא הָיָה עוֹמֵד בֵּירוּשָׁלַיִם וּמִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "טוֹב כִּי תִהְיֶה לָנוּ מֵעִיר לַעֲזוֹר" (שמואל ב יח:ג); וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין מט.): אִילְמָלֵא דָּוִד, לֹא עָשָׂה יוֹאָב מִלְחָמָה:
שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. שֶׁהִבְטִיחוֹ בְּלֶכְתּוֹ לְחָרָן (בראשית כח:יג-טו), וְשָׁמַר הַבְטָחָתוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:

פסוק ג
מִקְדָּשׁ. מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ, שֶׁהוּא שׁוֹכֵן שָׁם:

פסוק ד
מִנְחוֹתֶיךָ וְעוֹלָתְךָ. הֵם הַתְּפִלּוֹת שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים בַּמִּלְחָמָה:
יְדַשְּׁנֶה סֶלָה. לְשׁוֹן שׁוּמָן, כְּמוֹ (דברים לא:כ) "וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן", כְּלוֹמַר: יְקַבְּלֵם בְּרָצוֹן כְּעוֹלוֹת מְחִים:

פסוק ו
נָרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ. כְּשֶׁיּוֹשִׁיעַ אוֹתְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נָרַנְּנָה כֻּלָּנוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
וּבְשֵׁמוֹ **נִדְגֹּל**. נִתְאַסֵּף וְנַעֲשֶׂה חַיִל (תהלים ס:יד):

פסוק ז
עַתָּה יָדַעְתִּי. זוֹ הִיא הָרִנָּנָה שֶׁנִּרְנֵן עַתָּה בַּתְּשׁוּעָה זוֹ שֶׁבָּאָה לְיוֹאָב וּלְיִשְׂרָאֵל, יָדַעְתִּי שֶׁחָפֵץ הַמָּקוֹם בִּי וְעָנָנִי **מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ**, כִּי תְּשׁוּעָתָם הִיא תְּשׁוּעָתִי:

פסוק ח
אֵלֶּה בָרֶכֶב. יֵשׁ מִן הָאֻמּוֹת שֶׁבּוֹטְחִים בָּרֶכֶב בַּרְזֶל שֶׁלָּהֶם וְיֵשׁ שֶׁבּוֹטְחִים בְּסוּסֵיהֶם, אֲבָל **אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה' נַזְכִּיר** כִּי לוֹ הַיְשׁוּעָה. **נַזְכִּיר** לְשׁוֹן הַקְטָרָה וּתְפִלָּה, כְּמוֹ (ישעיהו סו:ג) "מַזְכִּיר לְבוֹנָה" (ויקרא ב:ב) "אֶת אַזְכָּרָתָהּ". וּלְפִיכָךְ הַמָּה יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ:

פסוק ט
וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד. נִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ "מְעוֹדֵד עֲנָוִים" (תהלים קמז:ו), לְשׁוֹן עֹז:

פרק כא

פסוק ב

בְּעָזְּךָ יִשְׂמַח מָלֶךְ. רַבּוֹתֵינוּ פִּתְרוּהוּ עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וְנָכוֹן הַדָּבָר לְפוֹתְרוֹ עוֹד עַל דָּוִד עַצְמוֹ, לְתִשׁוּבַת אֲחֵרִים שֶׁדָּרְשׁוּ בּוֹ שֶׁאַחַר שֶׁלִּקַּח אֶת בַּת שֶׁבַע אָמַר מִזְמוֹר זֶה:

פסוק ג

וַאֲרֻשָּׁת. לְשׁוֹן דִּבּוּר, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן. וּמְנַחֵם הֵבִיא לוֹ חָבֵר: "כְּרִשְׁיוֹן כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס" (עזרא ג:ז), וּשְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן מִבְטָא שְׂפָתַיִם:

פסוק ד

כִּי תְקַדְּמֶנּוּ בִּרְכוֹת טוֹב. קֹדֶם שֶׁשְּׁאַלְתִּי מִמְּךָ, הִקְדַּמְתָּ לִי בִּרְכָתְךָ עַל יְדֵי נָתָן הַנָּבִיא "וְהַקִימוֹתִי אֶת זַרְעֲךָ וְגוֹמֵר" (שמואל ב ז:יב), "וַהֲכִינוֹתִי אֶת כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם" (שמואל ב ז:יג):

תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטָרַת פָּז. "וַיִּקַּח עֲטֶרֶת מַלְכָּם וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד" (שמואל ב יב:ל):

פסוק ה

חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ. כְּשֶׁהָיִיתִי בּוֹרֵחַ לְאֶרֶץ מִפְּנֵי שָׁאוּל, הָיִיתִי מִתְפַּלֵּל: "אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים" (תהלים קטז:ט):

נָתַתָּה לוֹ. שֶׁהֲשִׁיבוֹתַנִי לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

אֹרֶךְ יָמִים. לְמַלְכוּתִי, שֶׁאָמַרְתָּ: "וַהֲכִינוֹתִי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם" (שמואל ב ז:יג):

פסוק ו

תְּשַׁוֵּהוּ. מְנַחֵם פָּתַר תְּשַׁוֵּהוּ, "תְּשִׁים" (בראשית ו:טז), "תָּשִׁית" (תהלים כא:ד), לְשׁוֹן אֶחָד לָהֶם:

פסוק ז

תְּחַדֵּהוּ. לְשׁוֹן חֶדְוָה:

אֶת פָּנֶיךָ. בְּגַן עֵדֶן. וְרַבּוֹתֵינוּ, שֶׁדָּרְשׁוּהוּ בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, הֵבִיאוּ רְאָיָה לַדָּבָר: "וְעַד עַתִּיק יוֹמַיָּא מְטָה וּקְדָמוֹהִי הַקְרְבוּהִי" (דניאל ז:יג); וְאוֹמֵר "וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלָי" (ירמיה ל:כא):

פסוק ח

בַּל יִמּוֹט. וּבְחֶסֶד עֶלְיוֹן הוּא בּוֹטֵחַ שֶׁלֹּא יִמּוֹט:

פסוק ט

תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל אוֹיְבֶיךָ. כָּל מַכַּת יָדְךָ שֶׁיֵּשׁ לְךָ לְהָבִיא, הָבֵא עַל אוֹיְבֶיךָ:

פסוק י
לְעֵת פָּנֶיךָ. לְעֵת זַעְמְךָ:
בְּאַפּוֹ יְבַלְּעֵם. תְּפִלָּה הִיא זוֹ:

פסוק יא
פִּרְיָמוֹ מֵאֶרֶץ תְּאַבֵּד. לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוּא מִתְפַּלֵּל שֶׁיְּאַבֵּד זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק הָרָשָׁע:

פסוק יב
כִּי נָטוּ עָלֶיךָ רָעָה. כְּנֶגֶד טִיטוּס הָרָשָׁע, שֶׁאָמַר: הָרַג אֶת עַצְמוֹ! (גיטין נו:):
בַּל יוּכָלוּ. לַעֲשׂוֹתָהּ:

פסוק יג
כִּי תְשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם. אֲשֶׁר תָּשִׁית אוֹתָם לְחֵלֶק, שֶׁיְּחַלְּקוּ יִשְׂרָאֵל אֶת מָמוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו כג:יח) "וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ וְגוֹמֵר":
בְּמֵיתָרֶיךָ תְּכוֹנֵן עַל פְּנֵיהֶם. בְּמֵיתְרֵי קַשְׁתוֹתֶיךָ תְּכוֹנֵן חִצֶּיךָ וְתַזְמִינֵם לִירוֹת עַל פְּנֵיהֶם:

פסוק יד
רוּמָה ה' בְּעֻזֶּךָ. עַל הַקָּמִים, **וְנָשִׁירָה וּנְזַמְּרָה** (ספרים אחרי אינו):

פרק כב

פסוק א
אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר. שֵׁם כְּלִי שִׁיר. דָּבָר אַחֵר: עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא "אַיֶּלֶת אֲהָבִים" (משלי ה:יט) "הַנְּשִׁקָּפָה כְּמוֹ שַׁחַר" (שיר השירים ו:י); וְרַבּוֹתֵינוּ (מגילה טו:) דְּרָשׁוּהוּ בְּאֶסְתֵּר. וּמְנַחֵם פָּתַר **אַיֶּלֶת** – לְשׁוֹן מָעוֹז, כְּמוֹ **אֵילוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה**:
הַשַּׁחַר. לְשׁוֹן שַׁחֲרִית, וּמְנַחֵם פָּתַר לְשׁוֹן בִּקּוּר, כְּמוֹ "שֹׁחֲרֵי טוֹב יְבַקֵּשׁ רָצוֹן" (משלי יא:כז), וּכְמוֹ "לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ" (משלי ז:טו):

פסוק ב
לָמָּה עֲזַבְתָּנִי. עֲתִידָה הִיא לְלֶכֶת בַּגּוֹלָה, וְאָמַר דָּוִד תְּפִלָּה זוֹ עַל הֶעָתִיד:
רָחוֹק מִישׁוּעָתִי. וּמִדִּבְרֵי שַׁאֲנָתִי:

פסוק ג
אֶקְרָא יוֹמָם. אֲנִי קוֹרֵא לְךָ מִיּוֹם אֶל יוֹם, וְאֵינְךָ עוֹנֶה:

פסוק ד
וְאַתָּה קָדוֹשׁ. וְיוֹשֵׁב לִשְׁמֹעַ **תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל** מְיֻמָּים קַדְמוֹנִים:

פסוק ז
וְאָנֹכִי תּוֹלַעַת. כָּל יִשְׂרָאֵל מְכֻנֶּה כְּאִישׁ אֶחָד:

פסוק ח
יַפְטִירוּ. יִפְתְּחוּ, כְּמוֹ פֶּטֶר רֶחֶם וּפֶטֶר חֲמוֹר (שמות יג:יב), "פּוֹטֵר מַיִם" (משלי יז:יד):

פסוק ט
גֹּל אֶל ה'. כְּמוֹ לָגוֹל, יֵשׁ לָאָדָם לְגוֹלֵל יְהָבוֹ וּמַשָּׂאוֹ לְיוֹצְרוֹ לְמַעַן **יְפַלְּטֵהוּ**:

פסוק י
גּוֹחִי. מוֹצִיאִי מוֹשְׁכִי, כְּמוֹ "יַגִּיחַ יַרְדֵּן אֶל פִּיהוּ" (איוב מ:כג):
מַבְטִיחִי עַל שְׁדֵי אִמִּי. זְמַנְתָּ לָאָדָם שָׁדַיִם לִישָּׁעֵן עֲלֵיהֶם לְמִחְיָה:

פסוק יא
עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֵרֶחֶם. נִשְׁלַכְתִּי מֵרֶחֶם מֵאָז הוֹצֵאתַנִי מֵרֶחֶם, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (ישעיהו מו:ג) "עֲמוּסִים מִנִּי בֶטֶן" – מֵאָז נוֹלְדוּ הַשְׁבָטִים נִשָּׂאִם וְנֶהֱלָם:

פסוק יג
פָּרִים רַבִּים. מַלְכֻיּוֹת חֲזָקִים:
אַבִּירֵי בָשָׁן. גַּם הוּא לְשׁוֹן פָּרִים בַּבָּשָׁן, שֶׁהֵם שְׁמֵנִים:
כִּתְּרוּנִי. סְבָבוּנִי כְּכֶתֶר הַמַּקֶּפֶת אֶת הָרֹאשׁ:

פסוק יד
אַרְיֵה טֹרֵף. נְבוּכַדְנֶצַּר (מגילה יא.):

פסוק טו
כַּדּוּנָג. שַׁעֲוָה הַנִּמּוֹחָה מֵחוֹם הָאֵשׁ:

פסוק טז
מַלְקוֹחָי. הֵם הַחֲנִיכִים שֶׁקּוֹרִין פאליי"ש בְּלַעַ"ז, כְּשֶׁאָדָם מֵיצֵר אֵין רוֹק מָצוּי בְּפִיו. וּמְנַחֵם פֵּתַר מַלְקוֹחָי אנטיילא"ש בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "בַּמֶּלְקָחַיִם לָקַח" (ישעיה ו:ו) וְהַמַּלְקוֹחַ הֵן הַשִּׁנַּיִם אֲשֶׁר דּוֹמוֹת לְמַלְקְחֵי חָרָשִׁים (ס"א אינו):
וְלַעֲפַר מָוֶת. לְדַכְּאוֹת מִיתָה:
תִּשְׁפְּתֵנִי. אַתָּה תּוֹשִׁיבֵנִי, לְשׁוֹן שְׁפִיתַת קְדֵרָה, "שִׁפּוֹת הַסִּיר" (יחזקאל כד:ג), וּמְנַחֵם פֵּתַר כָּל לְשׁוֹן שְׁפִיתָה לְשׁוֹן שִׂימָה:

פסוק יז
כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי. כְּאִלּוּ הֵם מְדֻכָּאִים בְּפִי אֲרִי, וְכֵן אָמַר חִזְקִיָּה "כָּאֲרִי כֵּן יְשַׁבֵּר כָּל עַצְמוֹתַי" (ישעיהו לח:יג):

פסוק יח
אֲסַפְּרָה כָּל עַצְמוֹתָי. כְּאֵב עֲצָמַי:
הֵמָּה יַבִּיטוּ. שְׂמֵחִים לְאֵידִי:

פסוק יט
וְעַל לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל. בּוֹזְזִים אֶת נְכָסַי:

פסוק כ
אֱיָלוּתִי. כֹּחִי, כְּמוֹ "הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין אַיָל" (תהלים פח:ה), וּכְמוֹ "יֵשׁ לְאֵל יָדִי" (בראשית לא:כט):

פסוק כב
הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה. כַּאֲשֶׁר **מִקַּרְנֵי רֵאמִים עֲנִיתָנִי**, זֶה הָאֱמוֹרִי, אֲשֶׁר "כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ" (עמוס ב:ט) שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים (יהושע יב:ט-כד):

פסוק כג
אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי. בְּהִתְאַסֵּף כָּל כְּנֵסִיּוֹתַי, וְכֵן אוֹמֵר לָהֶם: **יִרְאֵי ה' הַלְלוּהוּ**. אֵלּוּ הַגֵּרִים (תהלים כב:כט), וְכָל זֶרַע יַעֲקֹב:

פסוק כד
וְגוּרוּ. לְשׁוֹן יִרְאָה:

פסוק כה
עֱנוּת עָנִי. צַעֲקַת דַּל, כָּל עֲנִיָּה שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן צְעָקָה. וְעוֹד יֵשׁ לִפְתּוֹר עֱנוּת לְשׁוֹן הַכְנָעָה, כְּמוֹ "לַעֲנֹת מִפָּנַי" (שמות י:ג), שֶׁהוּא נִכְנָע וּמִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ:

פסוק כז
יֹאכְלוּ עֲנָוִים. לְעֵת הַגְּאֻלָּה, לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:
יְחִי לְבַבְכֶם לָעַד. כָּל זֶה אוֹמֵר לִפְנֵיהֶם:

פסוק כח
יִזְכְּרוּ וְיָשׁוּבוּ אֶל ה'. יִזְכְּרוּ הָאוּמּוֹת הָרָעָה שֶׁמְּצָאַתְנוּ כְּשֶׁיִּרְאוּ אֶת הַטּוֹבָה, וְיָשׁוּבוּ אֶל ה':

פסוק כט
כִּי לַה' הַמְּלוּכָה. כִּי יִרְאוּ שֶׁחוֹזֶרֶת לְךָ הַמְּלוּכָה וְהַמֶּמְשָׁלָה:

פסוק ל
אָכְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ כָּל דִּשְׁנֵי אֶרֶץ. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס: אָכְלוּ עֲנָוִים כָּל דִּשְׁנֵי אֶרֶץ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַלֵּל וְהוֹדָאָה עַל הַטּוֹבָה, **דִּשְׁנֵי אֶרֶץ** טוּב חֵלֶב הָאָרֶץ. כָּל זֶה יִרְאוּ אַפְסֵי הָאָרֶץ וְיָשׁוּבוּ אֶל ה':

לְפָנָיו יִכְרְעוּ. אָז כָּל מֵתֵי הָרְשָׁעִים מִתּוֹךְ גֵּיהִנֹּם, וְלֹא יְרַחֵם עֲלֵיהֶם לְחַיּוֹת אֶת נַפְשָׁם מִגֵּיהִנֹּם:

וְנַפְשׁוֹ. שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

לֹא חִיָּה. לֹא יְחַיֶּה. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁהַמֵּתִים לִפְנֵי מִיתָתָם, בְּשָׁעַת נְטִילַת נְשָׁמָה, רוֹאִין פְּנֵי שְׁכִינָה:

פסוק לא

זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ וְגוֹ'. זֶרַע יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּמִיד עוֹבְדִים אוֹתוֹ:

יְסֻפַּר לַאדֹנָי לַדּוֹר. סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ: יְסֻפַּר לְדוֹר אַחֲרוֹן לְשֵׁם ה' וּלְשַׁבְּחוֹ, אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְאוֹתוֹ זֶרַע:

פסוק לב

יָבֹאוּ. הָרִאשׁוֹנִים **וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם הַנּוֹלָד, כִּי עָשָׂה** לָהֶם צְדָקָה:

פרק כג

פסוק א

מִזְמוֹר לְדָוִד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ : כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "מִזְמוֹר לְדָוִד", מְנַגֵּן וְאַחַר כָּךְ שׁוֹרֶה עָלָיו שְׁכִינָה. מִזְמוֹר, לְהָבִיא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְדָוִד. וְכָל שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "לְדָוִד מִזְמוֹר", שֶׁרְתָה עָלָיו שְׁכִינָה וְאַחַר כָּךְ אָמַר שִׁירָה:

ה' רוֹעִי. בַּמִּדְבָּר הַזֶּה שֶׁאֲנִי הוֹלֵךְ בּוֹ בָּטוּחַ אֲנִי, **שֶׁלֹּא אֶחְסַר** כְּלוּם:

פסוק ב

בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא. בִּנְוֵה דְּשָׁאִין, לְפִי שֶׁהִתְחִיל לְדַמּוֹת מְזוֹנוֹתָיו לְמִרְעֶה בְּהֵמָה שֶׁאָמַר **ה' רוֹעִי**, נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן שֶׁל ה' רוֹעִי **נְאוֹת דֶּשֶׁא**. וּמִזְמוֹר זֶה אָמַר דָּוִד בְּיַעַר חֶרֶת (שמואל א כב:ה). לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יַעַר חֶרֶת? שֶׁהָיָה מְנֻגָּב כַּחֶרֶס וְהִרְטִיבוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִטּוּב שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא (מדרש תהלים כג:ו):

פסוק ג

נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב. רוּחִי, שֶׁהוּפַג בַּצָּרוֹת וּבַמְּנוּסָה, יְשׁוֹבֵב לְקַדְמוּתוֹ:

בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק. בְּדַרְכֵי מִישׁוֹר, שֶׁלֹּא אֶפּוֹל בְּיַד אוֹיְבַי:

פסוק ד

בְּגֵיא צַלְמָוֶת. בְּאֶרֶץ חֹשֶׁךְ, וְעַל מִדְבַּר זִיף אָמַר (שמואל א כג:יג,כח). כָּל צַלְמָוֶת לְשׁוֹן חֹשֶׁךְ פֵּרְשׁוֹ דוּנַשׁ בֶּן לַבְרַט:

שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ. יְסוּרִים שֶׁבָּאוּ עָלַי וּמִשְׁעָן שֶׁאֲנִי בָּטוּחַ עַל חַסְדְּךָ, שְׁנֵיהֶם **יְנַחֲמוּנִי** – שֶׁיִּהְיוּ לִי לְסֻלָּחַ עָוֹן; וּבָטוּחַ אֲנִי, שֶׁ**תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן** – הִיא הַמַּלְכוּת:

פסוק ה

דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי. כְּבָר נִמְשַׁחְתִּי עַל פִּיךָ לְמֶלֶךְ:

כּוֹסִי רְוָיָה. לְשׁוֹן שֹׂבַע:

פרק כד

פסוק א

לַה' הָאָרֶץ. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

תֵּבֵל. שְׁאָר אֲרָצוֹת:

פסוק ב

עַל יַמִּים יְסָדָהּ. שִׁבְעָה יַמִּים מַקִּיפִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאַרְבַּע נְהָרוֹת, יַרְדֵּן, וְיַרְמוּךְ, קַרְמִיוֹן, וּפוּגָה :

פסוק ג

מִי יַעֲלֶה בְהַר ה'. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל שָׁלוֹ, אֵין הַכֹּל כְּדַאי לִיקָרֵב אֵלָיו, אֶלָּא **נְקִי כַפַּיִם וְגוֹמֵר**:

פסוק ד

לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי. לֹא נִשְׁבַּע בִּשְׁמִי וּבְנַפְשִׁי לַשָּׁוְא. מָצִינוּ לְשׁוֹן שְׁבוּעָה נוֹפֵל עַל נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע ה' צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ" (ירמיהו נא:יד):

פסוק ו

זֶה. שֶׁכָּךְ מַעֲשָׂיו, הוּא **דּוֹר דֹּרְשָׁו**:

פסוק ז

שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם. בִּימֵי שְׁלֹמֹה בָּנוֹ, כְּשֶׁבָּא לְהַכְנִיס אָרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְדָבְקוּ שְׁעָרִים זוֹ בְּזוֹ, אָמַר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת וְלֹא נַעֲנָה, עַד שֶׁאָמַר: "אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ" (דברי הימים ב ו:מב):

פסוק ט

פִּתְחֵי עוֹלָם. פְּתָחִים שֶׁקְּדָשָׁתָן עוֹלָמִית:

פרק כה

פסוק א
נַפְשִׁי אֶשָּׂא. אֲכַוֵּן לִבִּי:

פסוק ג
הַבּוֹגְדִים רֵיקָם. הַגַּזְלָנִים הַחֲמָסָנִים הַמּוֹשִׁיבִים אֶת הָעֲנִיִּים רֵיקָם מִנִּכְסֵיהֶם, כְּמוֹ "וְאֶחַלְּצָה צוֹרְרֵי רֵיקָם" (תהלים ז:ה):

פסוק ה
הַדְרִיכֵנִי. אַדְרִיצֵימוֹ"י בְּלַעַ"ז:
אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל הַיּוֹם. הוּא הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהוּא יוֹם לָאֻמּוֹת וְלַיְלָה לְיִשְׂרָאֵל:

פסוק ו
כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה. מִימוֹת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ: "בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" (בראשית ב:יז), וְנָתַתָּ לוֹ יוֹם מִשֶּׁלְךָ, שֶׁהוּא אֶלֶף שָׁנִים:

פסוק ז
כְּחַסְדְּךָ זְכָר לִי. הֲרָאוּי לְחַסְדְּךָ זְכוֹר לִי, אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁבְּיָדִי:

פסוק ח
טוֹב וְיָשָׁר ה'. וְחָפֵץ לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו:
עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ. תְּשׁוּבָה. דָּבָר אַחֵר: **יוֹרֶה חַטָּאִים** הָרוֹצְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר "תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְגוֹ'" (דברים יט:ג). מִקְלָט מִקְלָט הָיָה כָּתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּמַכּוֹת (מכות י.-י:):

פסוק יא
לְמַעַן שִׁמְךָ. הָרַב סְלַח לַעֲוֹנִי:
כִּי רַב הוּא. כִּי נָאֶה לָרַב לִסְלֹחַ עָוֹן רַב:

פסוק יב
מִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא ה'. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹרֵנוּ בְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא יִבְחַר, הוּא דֶּרֶךְ הַטּוֹב:

פסוק יג
נַפְשׁוֹ בְּטוּב תָּלִין. כְּשֶׁיְּלִין בַּקֶּבֶר, תָּלִין בְּטוֹבָה נַפְשׁוֹ:

פסוק טז
כִּי יָחִיד וְעָנִי אָנִי. וַעֲוֹן רַבִּים תְּלוּי בִּי, וּלְנָגְדָּן אֲנִי יָחִיד. לְפִיכָךְ **פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי**, כִּי תְּפִלָּתִי צְרִיכָה לְתִשׁוּעַת כָּל יִשְׂרָאֵל:

פסוק יח
רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי. וְעַל יְדֵיהֶם שָׂא לְכָל חַטֹּאותָי:

פסוק יט
וְשִׂנְאַת חָמָס. שֶׁלֹּא כַּדִּין:

פסוק כא
יִצְּרוּנִי. יִשְׁמְרוּנִי:

פרק כו

פסוק א
שָׁפְטֵנִי ה'. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: "אַל תָּבֹא בְמִשְׁפָּט וְגוֹ'" (תהלים קמג:ב). אָמַר דָּוִד: כְּשֶׁאַתָּה דָּן אֶת הָרְשָׁעִים, **שָׁפְטֵנִי**, כִּי לְפִי הָרְשָׁעִים אֲנִי צַדִּיק, וּכְשֶׁאַתָּה דָּן אֶת הַצַּדִּיקִים, אַל תְּבִיאֵנִי בְמִשְׁפָּט:

פסוק ד
וְעִם נַעֲלָמִים. הַנִּכְנָסִין בַּסֵּתֶר, לַעֲשׂוֹת בַּמַּחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם (ישעיה כט:טו):
לֹא אָבוֹא. אֵינִי רָגִיל לָבוֹא וְלִיכָּנֵס בְּמִקְהָלָם:

פסוק ו
בְּנָקִיּוֹן. שֶׁאֵין גָּזֵל בַּמִּצְווֹת שֶׁאֲנִי מְקַיֵּם. לוּלָב הַגָּזוּל פָּסוּל (סוכה ג.):

פסוק ז
לַשְׁמִעַ. כְּמוֹ לְהַשְׁמִיעַ:
כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ. זֶה הַלֵּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְשֶׁעָבַר, וְיֵשׁ בּוֹ לְגוֹג, וְיֵשׁ בּוֹ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְיֵשׁ בּוֹ לֶעָתִיד לָבֹא:

פסוק י
זִמָּה. כָּל זִמָּה שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, יֵשׁ לְטוֹבָה וְיֵשׁ לְרָעָה:

פסוק יב
רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר. בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה:

פרק כז

פסוק ג
בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ. בְּמַה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה **ה' מָעוֹז חַיַּי**:

פסוק ד

וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ. לִירָאוֹת שָׁם בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר. כָּךְ פֵּרְשׁוּ דּוֹנָשׁ, וּמְנַחֵם חִבְּרוּ עִם "לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרָע" (ויקרא כז:לג), אֲבָל דּוֹנָשׁ פָּתַר לְשׁוֹן בֹּקֶר:

פסוק ה

כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה. בָּטוּחַ אֲנִי שֶׁיִּצְפְּנֵנִי בְּבֵית מִקְדָּשׁוֹ, וְשָׁנִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם (סדר עולם רבה יח) שֶׁהַמִּקְרָא הַזֶּה נֶאֱמַר עַל יוֹאָשׁ בֶּן אֲחַזְיָה שֶׁהִסְתִּירָתוּ יְהוֹשֶׁבַע אֲחוֹתוֹ בַּעֲלִיַּת בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי אִתָּהּ בֵּית ה' מִתְחַבֵּא שֵׁשׁ שָׁנִים" (מלכים ב יא:ג):
בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי. הֶעֱמִיד עַל סֶלַע רַגְלִי (תהלים מ:ג):

פסוק ו

זִבְחֵי תְרוּעָה. זְבָחִים שֶׁאוֹמֵר עֲלֵיהֶם שִׁיר:

פסוק ח

לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי. בִּשְׁבִילְךָ, בִּשְׁלִיחוּתְךָ אוֹמֵר (לִי) לִבִּי: בַּקְּשׁוּ כֻּלְּכֶם, יִשְׂרָאֵל, אֶת פָּנַי; וַאֲנִי שׁוֹמֵעַ לוֹ, **אֶת פָּנֶיךָ ה' אֲבַקֵּשׁ**:
לְךָ. כְּמוֹ "הֵן אֲנִי כְפִיךָ לְאֵל" (איוב לג:ו) – בְּמִקוֹמוֹ, "אִם לָאֵל תְּרִיבוּן" (איוב יג:ח) – בְּמִקוֹמוֹ, אַף כָּאן **לְךָ אָמַר לִבִּי**. בְּמִקוֹמְךָ בָּא אֵלַי לִבִּי לוֹמַר כֵּן:

פסוק ט

אַל תַּט. אַל תַּכְרִיעַ, כְּמוֹ "וַיֵּט שָׁמַיִם" (תהלים יח:י):

פסוק י

כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי. בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ לַהֲנָאָתָן נִתְכַּוְּונוּ; כֵּיוָן שֶׁנֶּגְמְרוּ הֲנָאָתָן, זֶה הוֹפֵךְ פָּנָיו אֵילְךָ וְזֶה הוֹפֵךְ פָּנָיו אֵילְךָ:
וַה' יַאַסְפֵנִי. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵר אֶת הַטִּפָּה וְצָר אֶת הָעֻבָּר (ויקרא רבה יד, ה):

פסוק יב

בְּנֶפֶשׁ צָרָי. בְּתַאֲוֹת שׂוֹנְאַי, לִהְיוֹת תַּאֲוָתָם מִתְקַיֶּמֶת עָלַי:
וְיפֵחַ חָמָס. דּוֹבְרֵי רָעָה. לָשׁוֹן מוֹקֵשׁ (ס"א אינו):

פסוק יג

לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי וְגוֹ'. אִם לֹא שֶׁהֶאֱמַנְתִּי בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּבָר **קָמוּ בִי** אוֹתָם **עֲדֵי שָׁקֶר** וְכִלּוּנִי. **לוּלֵא** נָקוּד עָלָיו, לְמִדְרָשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ברכות ד.): יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאַתָּה נוֹתֵן שָׂכָר לַצַּדִּיקִים לָעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם יֵשׁ לִי חֵלֶק עִמָּהֶם אִם לָאו:

פסוק יד

וְקַוֵּה אֶל ה'. וְאִם לֹא תִתְקַבֵּל תְּפִלָּתְךָ, חֲזוֹר וְקַוֵּה (ברכות לב:):

פרק כח

פסוק ג
אַל תִּמְשְׁכֵנִי. אַל תַּרְגִּילֵנִי עִם רְשָׁעִים. אטרירא"ש מו"י בְּלַעַ"ז:

פסוק ז
וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ. וּמַה הִיא הַהוֹדָיָה? **ה' עֹז לָמוֹ** לְאוֹתָן הַתְּלוּיִין בּוֹ בְּעֵת שֶׁמָּעוֹז **יְשׁוּעוֹת מְשִׁיחוֹ הוּא**:

פסוק ט
וּרְעֵם. לְשׁוֹן מִרְעֶה:

פרק כט

פסוק א
הָבוּ לַה'. הָכִינוּ לַה' וְהָכִינוּ לוֹ, אַתֶּם, בְּנֵי אֵילֵי הָאָרֶץ; מִכָּאן שֶׁאוֹמְרִים 'אָבוֹת' (ראש השנה לב.). וּמְנַחֵם חִבֵּר הָבוּ לְשׁוֹן נְתִינָה:

אֵלִים. שָׂרִים (ס"א אינו):

הָבוּ לַה' כָּבוֹד וָעֹז. מִכָּאן שֶׁאוֹמְרִים גְּבוּרוֹת (ראש השנה לב.):

פסוק ב
כְּבוֹד שְׁמוֹ. זוֹ קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם (ראש השנה לב.), וְיֵשׁ בְּמִזְמוֹר זֶה שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה אַזְכָּרוֹת, וּכְנֶגְדָּן תִּקְּנוּ שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת:

פסוק ג
קוֹל ה' עַל הַמָּיִם. עַל יַם סוּף יַרְעֵם מִשָּׁמַיִם ה' וְגוֹ' (תהלים יח:יד):

הָרְעִים. טוֹרְמִינְטָאוי"ש בְּלַעַ"ז:

פסוק ד
קוֹל ה' בַּכֹּחַ. בְּשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה צִמְצֵם אֶת קוֹלוֹ לְפִי כֹּחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל" (שמות יט:יט) – בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (ברכות מה.):

פסוק ה
קוֹל ה' שׁוֹבֵר אֲרָזִים. הָאֻמּוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ז:י) "וַיַּרְעֵם ה' בְּקוֹל גָּדוֹל עַל פְּלִשְׁתִּים וְגוֹ'", (ישעיהו ל:לא) "כִּי מִקּוֹל ה' יֵחַת אַשּׁוּר". וּבְשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה (דברים ה:כג) "כִּי מִי כָל בָּשָׂר וְגוֹמֵר וַיֶּחִי" – אַתָּה שָׁמַעְתָּ וְחָיִיתָ, וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שׁוֹמְעִים וּמֵתִים (תנחומא, שמות כה):

פסוק ו

וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל. אֶת הָאַרְזִים וְאֶת הֶהָרִים שֶׁבָּאוּ לִשְׁמֹעַ מַתַּן תּוֹרָה (שמות יט:יז):
לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן. שֵׁמוֹת הֶהָרִים:

פסוק ז

חוֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ. טַיְלְנ"ט בְּלַעַ"ז, וְרִבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (מכילתא יתרו בחדש ט), שֶׁהָיָה הַדִּבּוּר שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת יוֹצֵא בְּלַהֲבוֹת אֵשׁ מִפִּיו וְנֶחְקָק עַל הַלּוּחוֹת כְּתַבְנִיתָם:

פסוק ח

יָחִיל מִדְבָּר. לְשׁוֹן "חִיל כַּיּוֹלֵדָה" (ירמיה ו:כד; תהלים מח:ז):
יָחִיל ה' מִדְבַּר קָדֵשׁ. הוּא מִדְבַּר סִינַי, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (שבת פט.):
חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ: מִדְבַּר סִינַי, מִדְבַּר צִין, מִדְבַּר קֶדֶשׁ, מִדְבַּר קְדֵמוֹת, מִדְבַּר פָּארָן.
מִדְבַּר קָדֵשׁ שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו:

פסוק ט

קוֹל ה' יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת. יְפַחִיד וְיָחִיל לָעָתִיד אֶת הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁהֵם עַכְשָׁיו עוֹמְדִים בְּחוֹזֶק כְּאַיָּלוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת" (תהלים יח:לד). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס: כָּאֵילִים אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא כָּאַיָּלוֹת, כַּנְּקֵבוֹת שֶׁרַגְלֵי הַנְּקֵבוֹת עוֹמְדוֹת בְּיוֹשֶׁר יוֹתֵר מִן הַזְּכָרִים. לְשׁוֹן אַחֵר: יְחוֹלֵל קְרִיאָ"ה בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי" (משלי ח:כה) (ס"א אינו):
וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת. כְּמוֹ "מַחְשֹׂף הַלָּבָן" (בראשית ל:לז), יְקַלֵּף עֲצֵי הַיַּעַר, כְּלוֹמַר יַפְשִׁיט מִכְּבוֹדָם הַמְּשׁוּלִים כַּעֲצֵי הַיַּעַר "אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ" (עמוס ב:ט):
וּבְהֵיכָלוֹ. שֶׁיִּבָּנֶה:
כֻּלּוֹ אוֹמֵר כָּבוֹד. הַכֹּל יְקַלְּסוּהוּ שָׁם וְיֹאמְרוּ:

פסוק י

ה' לַמַּבּוּל יָשָׁב. בְּגֶדֶלְתּוֹ יְחִידִי, וְגַם עַתָּה וַיֵּשֶׁב ה' לְבַדּוֹ מֶלֶךְ לְעוֹלָם, "וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף" (ישעיה ב:יח), אֲבָל לְעַמּוֹ יִתֵּן עֹז וּבְרָכַת שָׁלוֹם. וְרִבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה (מדרש תהלים כט:ב) שֶׁנִּתְפַּחֲדוּ וְנִתְבַּהֲלוּ הָאֻמּוֹת וּבָאוּ לָהֶם אֵצֶל בִּלְעָם וְאָמְרוּ לוֹ: מַה קּוֹל הֶהָמוֹן שֶׁשָּׁמַעְנוּ? שֶׁמָּא מַבּוּל הוּא בָּא לְהָבִיא לָעוֹלָם? אָמַר לָהֶם: כְּבָר נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל, אֶלָּא קוֹל הֶהָמוֹן שֶׁשְּׁמַעְתֶּם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן תּוֹרָה לְעַמּוֹ:

פרק ל

פסוק א
שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת. שֶׁיֹּאמְרוּהוּ הַלְוִיִּם בַּחֲנֻכַּת הַבַּיִת בִּימֵי שְׁלֹמֹה:

פסוק ב
אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי. הִגְבַּהְתָּנִי:
וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אוֹיְבַי לִי. כְּמוֹ עָלַי, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: אֵין לְדָוִד חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וּכְשֶׁרָאוּ שֶׁבִּשְׁבִילוֹ נִפְתְּחוּ הַהֵילָתוֹת לָאָרוֹן, אָז יָדְעוּ שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אוֹתוֹ עָוֹן, וְנֶהֶפְכוּ פְּנֵי שׂוֹנְאֵי דָוִד כְּשׁוּלֵי קְדֵרָה (שבת ל.):

פסוק ג
וַתִּרְפָּאֵנִי. הִיא סְלִיחַת עָוֹן, כְּמוֹ "וְשָׁב וְרָפָא לוֹ" (ישעיהו ו:י):

פסוק ד
מִיָּרַדִי בוֹר. כְּמוֹ מִירִידָתִי לַבּוֹר, שֶׁלֹּא אֵרַד לַגֵּיהִנֹּם:

פסוק ה
זַמְּרוּ לַה' חֲסִידָיו. עַל מָה שֶׁעָשָׂה לִי, כִּי יְכוֹלִים אַתֶּם לַחֲסוֹת בּוֹ שֶׁיֵּיטִיב לָכֶם; וְאַפִּלּוּ אַתֶּם שְׁרוּיִים בְּצַעַר, אַל תִּירָאוּ:

פסוק ו
כִּי רֶגַע. קָטָן **בְּאַפּוֹ**:
חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ. וְחַיִּים אֲרֻכִּים יֵשׁ בְּהֶרָצוֹתוֹ וּבְהַפְיִסוֹ (ברכות ז.):

פסוק ז
וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי. בְּשַׁלְוָתִי הָיִיתִי חוֹשֵׁב לֹא **אֶמּוֹט לְעוֹלָם**, אֲבָל אֵין הַדָּבָר בִּרְשׁוּתִי כִּי אִם בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּרְצוֹנוֹ הֶעֱמִיד אֶת **הָרָרִי**, אֶת גְּדֻלָּתִי, לִהְיוֹת **עֹז**, וְכֵיוָן שֶׁהִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנִּי, מִיָּד **הָיִיתִי נִבְהָל**:

פסוק ט
אֵלֶיךָ ה' אֶקְרָא וְגוֹ' וְאֶתְחַנָּן. תָּמִיד לֵאמֹר לְפָנָיךָ: **מַה בֶּצַע בְּדָמִי וְגוֹ'**, וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ קוֹלִי **וְהָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי**:

פסוק יב
פִּתַּחְתָּ. אֲלַאקְ"ש בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (בראשית כד:לב) "וַיְפַתַּח אֶת הַגְּמַלִּים", וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ כָּל הַמִּזְמוֹר עַל מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וְהָמָן, בִּפְסִיקְתָא זוּטָא (פסיקתא זוטרתא):

וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי, אָמַר הָמָן. **אֵלֶיךָ ה' אֶקְרָא**, אָמְרָה אֶסְתֵּר וְכוּ' עַד הָיָה עוֹזֵר לִי. **הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי**, אָמַר מָרְדֳּכַי וְכָל יִשְׂרָאֵל:

פרק לא

פסוק ג
מְצוּדוֹת. פְּלֵיִישִׁי"ץ בְּלַעַ"ז:

פסוק ד
תַּנְחֵנִי. מוֹנַאזַאשְׁמוֹי"י בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם וְגוֹ'" (שמות לב:לד):

פסוק ו
בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי. קוֹמַנְדִּירִי"ה בְּלַעַ"ז, אַפְקִיד רוּחִי תָּמִיד לְפִי שֶׁאַתָּה **פָּדִיתָה אוֹתִי** מִצָּרָה:

פסוק ז
הַשּׁוֹמְרִים הַבְלֵי שָׁוְא. הַמְצַפִּים לִתְשׁוּעַת עֲבוֹדָה זָרָה:

פסוק ט
הִסְגַּרְתַּנִי. לִיבְרַאשְׁ"מוּוִי. וּמְנַחֵם חִבֵּר אוֹתוֹ לְשׁוֹן סְגִירָה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן סָגַר:

פסוק י
עָשְׁשָׁה. כָּהֲתָה, לְשׁוֹן עֲשָׁשִׁית. שֶׁאָדָם נוֹתֵן זְכוּכִית לְנֶגֶד עֵינָיו לִרְאוֹת לְעֵבֶר הַזְּכוּכִית דָּבָר, אֵין אוֹתָהּ מַרְאָה בְּרוּרָה:

פסוק יא
וַעֲצָמַי עָשֵׁשׁוּ. לְשׁוֹן רָקָב, כְּאִלּוּ אֲכָלָם עָשׁ:

פסוק יב
מִכָּל צוֹרְרַי. מֵאֵת כָּל צוֹרְרַי, **הָיִיתִי חֶרְפָּה** לִגְדוּף:
וְלִשְׁכֵנַי. אֲנִי חֶרְפָּה **מְאֹד וּפַחַד לְמְיַדָּעָי**. אֲמִישְׁקְטִיי"שְׁנִי"ץ. מִתְפַּחֲדִים עַל קוֹרוֹתַי:

פסוק יג
כִּכְלִי אוֹבֵד. הַהוֹלֵךְ לְאִבּוּד; כָּל לְשׁוֹן אֲבֵדָה, אֵין הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל בַּעַל אֲבֵדָה, לוֹמַר 'הוּא אִבֵּד אוֹתָהּ', אֶלָּא 'הָאֲבֵדָה אוֹבֶדֶת מִמֶּנּוּ', כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ" (דברים כב:ג); "הָאֹבֶדֶת לֹא בְקַשְׁתֶּם" (יחזקאל לד:ד):

פסוק יד
דִּבַּת רַבִּים. עֲצַת רַבִּים. **דִּבַּת** לְשׁוֹן "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים" (שיר השירים ז:י) וְכֵן כָּל דִּבָּה שֶׁבַּמִּקְרָא פּוּרלר"י"ץ בְּלַעַ"ז:

מָגוֹר מִסָּבִיב. שֶׁמְּיָרְאִין וּמְפַחֲדִין אוֹתִי:
בְּהִוָּסְדָם. בְּהִתְיַעֲצָם:
זָמְמוּ. לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה:

פסוק טז
בְּיָדְךָ עִתּוֹתָי. עִתִּים הָעוֹבְרִים עָלַי, עַל פִּיךָ הֵם וּבְגְזֵרוֹתֶיךָ:

פסוק יח
אַל אֵבוֹשָׁה וְגוֹ'. אַחֲרֵי שֶׁקְּרָאתִיךָ, אֵין נָאֶה שֶׁאֵבוֹשׁ:
יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל. יִשְׁתַּתְּקוּ וְיֵאָלְמוּ לָמוּת:

פסוק יט
הַדְּוּבְּרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק. שֶׁאוֹמְרוֹת לְשָׁאוּל עָלַי: דָּוִד מְבַקֵּשׁ רָעָתְךָ:
עָתָק. סָרָה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ; כְּמוֹ "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם" (בראשית יב:ח). וְדוּגְמָא פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן דָּבָר גָּדוֹל וְקָשֶׁה, כְּמוֹ "עָתְקוּ גַּם גָּבְרוּ חָיִל" (איוב כא:ז); "הוֹן עָתֵק" (משלי ח:יח); "וְלִמְכַסֶּה עָתִיק" (ישעיה כג:יח) (ס"א אינו):

פסוק כ
מָה רַב טוּבְךָ. יָדַעְתִּי לְעוֹלָם הַבָּא יֵשׁ שָׂכָר טוֹב **לִירֵאֶיךָ**, וּמִכָּל מָקוֹם בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהָרְשָׁעִים מַקִּיפִים אוֹתָם, אֲנִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם שֶׁתַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ:

פסוק כא
מֵרֶכְסֵי אִישׁ. מֵחֲבוּרֵי רְשָׁעִים הַמִּתְקַשְּׁרִים יַחַד לְהָרַע לָהֶם:

פסוק כב
בְּעִיר מָצוֹר. בִּקְעִילָה, כְּשֶׁאָמַר שָׁאוּל עָלַי "נִסְגַּר לָבוֹא בְּעִיר דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ" (שמואל א כג:ז):

פסוק כג
וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי. כְּשֶׁיָּצָאתִי מִקְּעִילָה וּבָאתִי אֶל מִדְבַּר מָעוֹן, וְהָיִיתִי נֶחְפָּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי שָׁאוּל כִּי הִשִּׁינַנִי, וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֲלַי וְאֶל אֲנָשַׁי לְתָפְשָׂם (שמואל א כג:כו):
אָמַרְתִּי. בְּלִבִּי:
נִגְרַזְתִּי. נִכְרַתְתִּי, לְשׁוֹן גַּרְזֶן הַכּוֹרֵת אֶת הָעֵץ. עַל שֵׁם גְּזֵירָתוֹ נִקְרָא גַּרְזֶן. כְּךָ פֵּרֵשׁ דּוּנָשׁ. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ כְּמוֹ "נִגְרַשְׁתִּי" (יונה ב:ה), וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּתּוֹרָה (ס"א אינו):

פסוק כד
אֱמוּנִים נֹצֵר ה'. שׁוֹמֵר ה' אֶת הַמַּאֲמִינִים בִּישׁוּעָתוֹ וְסוֹמְכִים עָלָיו:

עַל יֶתֶר. מִדָּה בְּמִדָּה, מְכֻוָּנֶת כְּחֵץ עַל יֶתֶר הַקֶּשֶׁת. אוֹ יֵשׁ לִפְתּוֹר **עַל יָתֵר** – חֶבֶל כְּנֶגֶד חֶבֶל, קַו כְּנֶגֶד קַו. לָשׁוֹן אַחֵר: יֶתֶר הוּא לְשׁוֹן גַּאֲוָה, כְּמוֹ "יִתְרָה עָשָׂה" (ישעיהו טו:ז), פֵּרוּשׁ וּמְשַׁלֵּם עַל יֶתֶר – בְּגַאֲוָה לְעוֹשֵׂי גַאֲוָה (ס"א אינו):

פסוק כה

חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ לְבַבְכֶם. כְּמוֹ שֶׁרְאִיתֶם שֶׁעָשָׂה לִי לְהוֹשִׁיעֵנִי, שֶׁהוֹחַלְתִּי לוֹ:

פרק לב

פסוק א

לְדָוִד מַשְׂכִּיל. אָמְרוּ חֲכָמִים (פסחים קיז.): כָּל מִזְמוֹר שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ מַשְׂכִּיל, עַל יְדֵי מְתוּרְגְּמָן אֲמָרוֹ:

אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא פֶּשַׁע וּמְכַסֶּה חֲטָאָיו:

נְשׂוּי. אַנְפּוֹרְדוֹנְי"ץ בְּלַעַ"ז:

פסוק ב

וְלֹא יַחְשֹׁב לוֹ עָוֹן. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בְּרוּחוֹ רְמִיָּה לִהְיוֹת בְּדַעְתּוֹ לָשׁוּב אֶל קִיאוֹ (משלי כו:יא):

פסוק ג

כִּי הֶחֱרַשְׁתִּי. כַּאֲשֶׁר הֶחֱרַשְׁתִּי מִלְּהִתְוַדּוֹת עַל פְּשָׁעַי לְפָנֶיךָ:

בָּלוּ עֲצָמָי. מֵרוֹב אַנְחוֹתַי וּדְאָגוֹתַי כָּל הַיּוֹם שֶׁהָיִיתִי דּוֹאֵג מִפְּנֵי הַפֶּרְעָנוּת:

פסוק ד

כִּי יוֹמָם וָלַיְלָה. הָיָה כָּבֵד עָלַי מוֹרָא יָדְךָ וּגְזֵרוֹתֶיךָ:

נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי. לַחְלוּחַ שָׁלִי, וְכֵן "לְשַׁד הַשֶּׁמֶן" (במדבר יא:ח), לַחְלוּחַ שֶׁמֶן. כָּךְ פֵּרְשׁוּ דוּנַשׁ, וּמְנַחֵם חִבֵּר לְשׁוֹן שְׁדִידָה כְּמוֹ "מְשֹׁד עֲנִיִּים" (תהלים יב:ו), "רְשָׁעִים זוּ שַׁדּוּנִי" (תהלים יז:ט):

בְּחַרְבוֹנֵי קַיִץ. עַד שֶׁיִּיבַשׁ בְּחֹרֶב הַקַּיִץ מִפְּנֵי דַּאֲגַת כֹּבֶד יָדְךָ, שֶׁהָיִיתִי דּוֹאֵג עַל חַטָּאתַי; וּלְפִיכָךְ:

פסוק ה

חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ. תָּמִיד וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא, כִּי אָמַרְתִּי: טוֹב שֶׁאוֹדֶה עֲלֵי פְּשָׁעַי לַה'. וְעַתָּה כְּשֶׁהוֹדֵיתִי וְאָמַרְתִּי לְנָתָן הַנָּבִיא "חָטָאתִי" (שמואל ב יב:יג), **נָשָׂאתָ עֲוֹן חַטָּאתִי**, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ וְגוֹ'":

פסוק ו

לְעֵת מְצוֹא. בְּהִמָּצְאֲךָ לְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ, וּמַה הִיא זֹאת? **רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר לֹא יַגִּיעוּ אֵלָיו** – שֶׁלֹּא יִפֹּל בְּיַד הָאֻמּוֹת, שֶׁהֵם כְּמַיִם שׁוֹטְפִים. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁהִתְפַּלֵּל דָּוִד עַל זֹאת וְאָמַר: "נִפְּלָה נָּא בְיַד ה' כִּי רַבִּים רַחֲמָיו וּבְיַד אָדָם אַל אֶפֹּלָה" (שמואל ב כד:יד):

פסוק ז

אַתָּה סֵתֶר לִי. לְהִסָּתֵר בְּצִלְּךָ מִפְּנֵי פַּחַד אוֹיֵב:

תִּצְּרֵנִי. כְּמוֹ תִּשְׁמְרֵנִי:

רָנֵּי פַלֵּט. רִנָּה שֶׁל הַצָּלָה:

תְּסוֹבְבֵנִי. לְשׁוֹן הֹוֶה הוּא: סְבִיבוֹתַנִי תָּמִיד רָנֵּי פַלֵּט. וְכָךְ אָמַרְתָּ לִי:

פסוק ח

אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ. דֶּרֶךְ לְלֶכֶת:

אִיעֲצָה. אֶרְמֹז לְךָ בְּעֵינִי רֶמֶז מַה תַּעֲשֶׂה, **אִיעֲצָה** לְשׁוֹן קְרִיצַת עַיִן כְּמוֹ "עֹצֵם עֵינָיו לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת" (משלי טז:ל):

פסוק ט

אַל תִּהְיוּ כְּסוּס כְּפֶרֶד. שֶׁאֵינוֹ מֵבִין בֵּין הָעוֹשֶׂה לוֹ טוֹבָה לְעוֹשֶׂה לוֹ רָעָה, כְּשֶׁאַתָּה מְמַתְּגָם בְּמֶתֶג הוּא בּוֹלֵם פִּיו וּמְכַסְכְּסָם בְּרִסְנוֹ, וּכְשֶׁאַתָּה מְקָרְדוֹ וּמְקָרְצְפוֹ אַתָּה צָרִיךְ לִבְלֹם וְלִסְגֹּר פִּיו וּלְיַסְּרוֹ **בְּמֶתֶג וָרֶסֶן** כְּשֶׁאַתָּה מְעַדֵּהוּ עֲדֵי וּמְיַפֵּהוּ:

בַּל קְרֹב אֵלֶיךָ. שֶׁלֹּא יִקְרַב אֵלֶיךָ, לְהַזִּיקְךָ כְּשֶׁאַתָּה מְיַפֵּהוּ. **בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לְבָלּוֹם**. בְּשָׁעַת עֶדְיוֹ, שֶׁאַתָּה מְקָרְדוֹ וּמְקָרְצְפוֹ, אַתָּה צָרִיךְ לְסוֹגְרוֹ בְּמֶתֶג וָרֶסֶן שֶׁלֹּא יִקְרַב אֵלֶיךָ. בְּלִימָה בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה לְשׁוֹן מַסְגֵּר: פִּיו בָּלוּם, רַגְלָיו מְבֻלָּמוֹת (בכורות מ:). וּמְנַחֵם חִבֵּר **לְבָלּוֹם** וְכֵן "עַל בְּלִימָה" (איוב כו:ז) לְשׁוֹן תֹּכֶן (ס"א אינו):

פרק לג

פסוק ב

בְּנֵבֶל עָשׂוֹר. שֶׁל עֶשֶׂר מִינֵי נְעִימָה (ערכין יג:):

פסוק ז

כַּנֵּד. לְשׁוֹן גּוֹבַה, וְכֵן תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס "נִצְּבוּ כְּמוֹ נֵד" (שמות טו:ח): "קָמוּ כְּשׁוּר", וְכֵן פֵּרַשׁ מְנַחֵם, וְאֵין 'נֵד' וְ'נֹאד' שָׁוִין:

נוֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת. תַּחַת הָאָרֶץ:

פסוק יד
הִשְׁגִּיחַ. הִבִּיט:

פסוק טו
הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם. לֵב כֻּלָּם יַחַד וְיוֹדֵעַ כָּל הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְרַבּוֹתֵינוּ (ראש השנה יח.) הֱסִיבוּהוּ אֶל **מִמְכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ**, **הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם**, וְדָרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁכֵּלָן נִסְקָרִין בִּסְקִירָה אַחַת:

פרק לד

פסוק א
בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א כא:יד) "וַיְתָו עַל דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר וְגוֹ' וַיְשַׁנּוּ אֶת טַעְמוֹ בְּעֵינֵיהֶם", שֶׁשִּׁנָּה דִּבְרוֹ וְטַעְמוֹ וְעָשָׂה עַצְמוֹ שׁוֹטֶה וְהוֹרִיד רִירוֹ עַל זְקָנוֹ (ס"א אינו):
לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ. כֵּךְ כָּל מַלְכֵי פְלִשְׁתִּים נִקְרָאִים, וְכָל מַלְכֵי מִצְרַיִם פַּרְעֹה. וְאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁמוֹ אָכִישׁ, קוֹרִין לוֹ אֲבִימֶלֶךְ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: שֶׁהָיָה צַדִּיק כַּאֲבִימֶלֶךְ (בראשית כ) שֶׁלֹּא רָצָה לְהָרְגוֹ, וַאֲנָשָׁיו אוֹמְרִים לוֹ "הֲלֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ" (שמואל א כא:יב), כְּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים:

פסוק ג
בַּה' תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי. מִתְפָּאֵר אֲנִי וּמִתְהַלֵּל שֶׁיֵּשׁ לִי פַּטְרוֹן כָּזֶה לְהוֹשִׁיעַ וּלְהָגֵן:
תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי. שֶׁפּוֹרְוְנְטָרְ"א בְּלַעַ"ז:
יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים. נִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה לִי, מִתּוֹךְ מַהֲלָלִי יָבִינוּ אוֹתָם **וְיִשְׂמָחוּ**:

פסוק ה
מְגוּרוֹתַי. לְשׁוֹן פַּחַד, כְּמוֹ "וַיָּגָר מוֹאָב" (במדבר כב:ג):

פסוק ו
הִבִּיטוּ אֵלָיו. כָּל אוֹתָם שֶׁהִבִּיטוּ אֵלָיו מִתּוֹךְ צָרָתָם:
וְנָהָרוּ. הֵאִירוּ פְּנֵיהֶם:
יֶחְפָּרוּ. יִתְבַּיְּשׁוּ, כְּמוֹ "וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה" (ישעיהו כד:כג):

פסוק ט
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה'. טַעֲמוּ דְּבָרוֹ:

פסוק י
יִרְאוּ. יִהְיוּ יְרֵאִים, לְשׁוֹן צִוּוּי:

פסוק יא
רָשׁוּ. לְשׁוֹן דַּלּוּת:

כָּל טוֹב. נִיסּוֹ"ן בִּי"ן בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "כָּל מְלָאכָה" (שמות יב:טז):

פסוק טו

בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם. בִּמְקוֹמְךָ:

וְרָדְפֵהוּ. בְּמָקוֹם אַחֵר (תנחומא, חקת כב):

פסוק יז

פְּנֵי. פָּנִים שֶׁל זַעַם לִישַׁאיְרַא"שׁ בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (ויקרא כ:ה) "וְשַׂמְתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא", כָּךְ חִבְּרוֹ מְנַחֵם:

פסוק יח

צָעֲקוּ. הַצַּדִּיקִים **וַה' שָׁמֵעַ**:

פסוק כ

רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק. הַרְבֵּה רָעוֹת וּפְחָדִים בָּאוֹת עָלָיו, **וּמִכֻּלָּם** נִצּוֹל:

פסוק כא

שׁוֹמֵר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **כָּל עַצְמוֹתָיו**:

פסוק כב

תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה. תְּמוֹתֵת אֶת הָרָשָׁע הָרָעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה:

תְּמוֹתֵת. תָּמִית:

פסוק כג

לֹא יֶאְשְׁמוּ. לֹא יִתְחָרְטוּ לֵאמֹר: אָשַׁמְנוּ שֶׁחָסִינוּ בְּךָ; רִיפּוֹנְטִירוֹנְ"ט בְּלַעַ"ז:

פרק לה

פסוק א

רִיבָה ה' אֶת יְרִיבָי. עֲשֵׂה מְרִיבָה עִם אוֹתָם שֶׁעוֹשִׂים מְרִיבָה עִמִּי:

לְחַם. לְשׁוֹן מִלְחָמָה, וְכֵן **לְחֲמִי**: הִלָּחֵם עִם הַנִּלְחָמִים עִמִּי:

פסוק ג

וְהָרֵק חֲנִית. הִזְדַּיֵּן, כְּמוֹ "אָרִיק חַרְבִּי" (שמות טו:ט), "וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו" (בראשית יד:יד):

וּסְגֹר לִקְרַאת רֹדְפָי. הַגֵּן בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם כְּמַחְיצָה:

לְנַפְשִׁי. אִימוֹיְמַאיְמ"שׁ בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "כָּרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי" (ירמיהו יח:כ):

פסוק ו
חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת. שְׁנֵיהֶם יַחַד, כְּדֵי שֶׁיַּחֲלִיקוּ רַגְלֵיהֶם בַּחֲלַקְלַקּוֹת, וְהַחֹשֶׁךְ אֵינוֹ מַנִּיחָם לְהִשָּׁמֵר מִן הַחֲלַקְלַקּוֹת. כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר "לָכֵן יִהְיֶה דַרְכָּם לָהֶם כַּחֲלַקְלַקּוֹת בָּאֲפֵלָה יִדְּחוּ וְנָפְלוּ בָהּ" (ירמיה כג:יב):

פסוק ז
חָפְרוּ לְנַפְשִׁי. שׁוּחָה לִיפּוֹל בָּהּ:

פסוק ח
שׁוֹאָה. חֹשֶׁךְ, בְּרוּאִינ"ה בְּלַעַ"ז:
וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר טָמַן. כֵּן דֶּרֶךְ לְטָמוֹן הָרֶשֶׁת וּלְכַסּוֹתוֹ בְּקַשׁ אוֹ בְּעָפָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בָּהּ הָעוֹבֵר עָלֶיהָ עַד שֶׁנִּלְכַּד בָּהּ:

פסוק ט
וְנַפְשִׁי תָּגִיל. כְּשֶׁאֶרְאֶה בְּמַפַּלְתָּם:

פסוק י
כָּל עַצְמוֹתַי. יְקַלְּסוּךָ עַל כָּךְ, כִּי עַתָּה:

פסוק יא
יְקוּמוּן. עָלַי תָּמִיד **עֵדֵי חָמָס וְגוֹ'**:

פסוק יג
וּתְפִלָּתִי עַל חֵיקִי תָּשׁוּב. כְּלוֹמַר: וְאִם יֹאמְרוּ לֹא עִנִּיתִי נַפְשִׁי אֶלָּא לְרָעָתָם, שֶׁיִּכְבַּד עֲלֵיהֶם חֳלָיִם, תְּפִלָּתִי שֶׁהִתְפַּלַּלְתִּי עֲלֵיהֶם תָּשׁוּב עָלַי:

פסוק יד
כְּרֵעַ כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי. כְּאִלּוּ הָיוּ לִי אָחִי וְרֵעִי הִתְהַלַּכְתִּי, מֵיצַר עֲלֵיהֶם עַל צָרָתָם:
כַּאֲבֶל. אִם כְּבֶן הַמִּתְאַבֵּל עַל אִמּוֹ, אוֹ כְּאֵם הַמִּתְאַבֶּלֶת עַל בְּנָהּ:
קוֹדֵר. לְשׁוֹן שַׁחֲרוּת:
שַׁחוֹתִי. לְשׁוֹן שִׁפְלוּת:

פסוק טו
וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ. וּכְשֶׁאֲנִי צוֹלֵעַ, שֶׁשֵּׁבֶר בָּא עָלַי, **שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ**:
נֶאֱסְפוּ עָלַי נַכִּים. אֲנָשִׁים פִּסְחִים, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ מְתַרְגְּמִינָן "נָכֶה": "חֲגִירָא" (תרגום יונתן מלכים ב כג:כט), וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ כְּמוֹ "נְכָאִים" (ישעיה טז:ז), אימנוייש"ץ בְּלַעַ"ז:
קָרְעוּ וְלֹא דָמּוּ. אִלּוּ הָיוּ קוֹרְעִין אֶת בְּשָׂרִי, לֹא הָיָה דָמִי שׁוֹתֵת לָאָרֶץ כְּשֶׁמַּלְבִּינִין פָּנַי:

פסוק טז
בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג וְגוֹ'. בִּשְׁבִיל חֲנִיפוּת שֶׁל לִיצָנוּת, אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁמַּחֲנִיפִין לְשָׁאוּל בִּשְׁבִיל שֶׁיַּאֲכִילֵם וְיַשְׁקֵם, חוֹרְקִים עָלַי שִׁנַּיִּהֶם:
מָעוֹג. לְשׁוֹן אֲכִילָה, כְּמוֹ "אִם יֶשׁ לִי מָעוֹג" דְּאֵלִיָּהוּ (מלכים א יז:יב). וּמְנַחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן "עֻגָה קְטַנָּה" (מלכים א יז:יג), וְכֵן "אִם יֶשׁ לִי מָעוֹג":

פסוק יז
כַּמָּה תִּרְאֶה. כַּמָּה אֹרֶךְ אַפַּיִם יֵשׁ לְפָנֶיךָ, לִרְאוֹת כָּל אֵלֶּה:
מִשּׁוֹאֵיהֶם. מֵחֻשְּׁךְ שֶׁלָּהֶם:
מִכְּפִירִים יְחִידָתִי. מוּסָב עַל **הָשִׁיבָה נַפְשִׁי**: הָשִׁיבָה מִכְּפִירִים יְחִידָתִי, (יְחִידָתִי נִשְׁמָתִי ס"א אינו):

פסוק יט
אֹיְבַי שָׁקֶר. שֶׁשּׁוֹנְאִין אוֹתִי עַל דְּבַר שֶׁקֶר, שֶׁמְּעִידִין עָלַי מַה שֶּׁלֹּא עָלְתָה בְמַחֲשַׁבְתִּי מֵעוֹלָם.
אַל יִשְׂמְחוּ בְּמַפָּלְתִּי:
שׂוֹנְאַי. שֶׁשּׂוֹנְאִים אוֹתִי, **אַל יִקְרְצוּ עָלַי עַיִן** וְלִלְעוֹג בְּעֵינֵיהֶם עַל מַפָּלְתִּי:
יִקְרְצוּ. צֵינַאנְ"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק כ
עַל רִגְעֵי אֶרֶץ. עַל דַּכְאֵי אֶרֶץ, וְכֵן "רֹגַע הַיָּם" (ירמיהו לא:לה), "עוֹרֵי רָגַע" (איוב ז:ה), וְכֵן פֵּרֵשׁ דּוֹנַשׁ:

פסוק כא
הֶאָח הֶאָח. לְשׁוֹן שִׂמְחָה מִתְהַלֵּל בְּתַאֲוַת לִבּוֹ מֵרוֹב שִׂמְחָתָם שֶׁרוֹאִים תַּאֲוָתָם מִתְקַיֶּמֶת:

פסוק כג
הָעִירָה וְהָקִיצָה. כַּמַּלְיָא שֶׁל מַעְלָה, לִשְׁפּוֹט מִשְׁפְּטֵי מֵאוֹיְבַי (סנהדרין לח:):

פרק לו

פסוק ב
נְאֻם פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי וְגוֹ'. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס: יֵשׁ **בְּקֶרֶב לִבִּי**, שֶׁהַפֶּשַׁע, הוּא יֵצֶר הָרָע, אוֹמֵר **לָרָשָׁע** שֶׁלֹּא יְהֵא **פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו**:
וּבְקֶרֶב **לִבִּי**. כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר: כְּמִדָּמֶה אֲנִי:

פסוק ג

כִּי חָלַק. הִפְשִׁיעַ עַל הָרִשְׁעָה בַּחֲלַקְלַקּוֹת בְּעֵינָיו, כְּדֵי שֶׁיִּמְצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת **עֲוֹנוֹ, לִשְׂנֹא** אוֹתוֹ:

פסוק ד

חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב. מָנַע עַצְמוֹ מֵהַשְׂכִּיל, לְהֵיטִיב מַעֲשָׂיו:

פסוק ה

יִתְיַצֵּב עַל דֶּרֶךְ לֹא טוֹב. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לְפָנָיו דֶּרֶךְ הַטּוֹב וְדֶרֶךְ הַמָּוֶת, וְהוּא בּוֹחֵר לוֹ דֶּרֶךְ לֹא טוֹב:

פסוק ו

ה' בַּשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ. בִּשְׁבִיל רְשָׁעִים הַלָּלוּ אַתָּה מְסַלֵּק חֶסֶד מִן הַתַּחְתּוֹנִים, וּמַגְבִּיהַּ אֱמוּנָתְךָ **עַד שְׁחָקִים** לְסַלְּקָהּ מִבְּנֵי אָדָם:

פסוק ז

צִדְקָתְךָ. יְקָרָה מִן הַבְּרִיּוֹת **כְּהַרְרֵי אֵל**, בִּשְׁבִיל מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים, **וּמִשְׁפָּטֶךָ** בָּאִים לְעוֹלָם עַד **תְּהוֹם רַבָּה** (ויקרא רבה כז:א). דָּבָר אַחֵר: **צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל** מִי שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה עִמּוֹ, אַתָּה מַגְבִּיהוֹ וּמְתַקְּפוֹ כְּהַרְרֵי אֵל, לְשׁוֹן תּוֹקֶף, כְּמוֹ (יחזקאל יז:יג) "וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח":

מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה. מִי שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לָדוּן אוֹתוֹ וְלִיקַּח נְקָמָתְךָ מִמֶּנּוּ, אַתָּה מוֹרִידוֹ עַד תְּהוֹם רַבָּה:

מִשְׁפָּטֶיךָ. יוּשְׁטִיצָ"א בְּלַעַ"ז:

אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה'. בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם עֲרוּמִים בְּדַעַת כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן וּמְשִׁימִין עַצְמָן כַּבְּהֵמָה בַּעֲנָוָה, תּוֹשִׁיעַ ה':

פסוק ח

מַה יָּקָר חַסְדְּךָ. אֵינוֹ כְּדַאי לְהִמָּשֵׁךְ עַל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ, אֲבָל בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר **בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן** הֵם יִרְוְיוּן **מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְגוֹ'**:

פסוק יב

אַל תְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה. אַל תְּבוֹא עִמִּי רֶגֶל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ בְּעֵת קִבּוּל שָׂכָר לִהְיוֹת חֶלְקָם עִם הַצַּדִּיקִים, (לשון חלק אהלא פרט"יאה בלע"ז ס"א אינו):

וְיַד רְשָׁעִים אַל תְּנִדֵנִי. מִמְּקוֹמִי בְּבוֹאִי לִירַשׁ מִשְׁנֶה, חֶלְקִי וְחֶלְקוֹ (שֶׁל רָשָׁע) בַּטּוֹבָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו סא:ז): "לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ". וְאָז:

פסוק יג
שָׁם נָפְלוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן. שָׁם יָבִינוּ בְּמַפַּלְתָּם, וְשָׁם דֹּחוּ **וְלֹא יָכְלוּ קוּם**:

פרק לז

פסוק א
אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים. מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל הוּא שֶׁלֹּא יִתְחָרוּ בְּהַצְלָחַת הַמְּרֵעִים לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם, כְּמוֹ "וְאֵיךְ תִּתַּחֲרֶה אֶת הַסּוּסִים" (ירמיה יב:ה) לָרוּץ בִּמְרוּצָתָם, הָאָטִיר בְּלַעַ"ז:
אַל תְּקַנֵּא בְּעוֹשֵׂי עַוְלָה. לַעֲשׂוֹת עַוְלָה כְּמוֹתָם:

פסוק ב
יִמָּלוּ. שְׁרוֹנְ"ט טְרַנְקִיי"ץ בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן כְּרִיתָה:

פסוק ג
בְּטַח בַּה'. וְאַל תֹּאמַר: אִם לֹא אֶגְזֹל וְאֶגְנֹב, אוֹ אֶתֵּן לָעֲנִי צְדָקָה, בַּמֶּה אֶתְפַּרְנֵס?
וַעֲשֵׂה טוֹב. וְאָז תִּשְׁכֹּן אֶרֶץ לְאֹרֶךְ יָמִים:
וּרְעֵה אֱמוּנָה. תֹּאכַל וְתִתְפַּרְנֵס מִשְׂכַּר הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמַנְתָּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִסְמֹךְ עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת טוֹב:

פסוק ד
וְהִתְעַנַּג עַל ה'. הִתְעַנֵּג בְּתַפְנוּקִים עַל מִשְׁעַנְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק ה
גּוֹל עַל ה' דַּרְכֶּךָ. גַּלְגֵּל עָלָיו כָּל צָרָכֶיךָ:

פסוק ז
דּוֹם לַה'. הַמְתֵּן לִישׁוּעָתוֹ, כְּמוֹ "אִם כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ" דִּיהוֹנָתָן (שמואל א יד:ט).
וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ לְשׁוֹן דְּמָמָה, כְּמוֹ "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן" (ויקרא י:ג). וְגַם כֵּן פָּתַר "טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם" (איכה ג:כו). וְדוּנָשׁ מוֹדֶה לוֹ:
וְהִתְחוֹלֵל. לְשׁוֹן "תּוֹחֶלֶת" (משלי יג:יב):
אַל תִּתְחַר. לֹאמַר: אַרְשִׁיעַ כְּמוֹתוֹ וְאַצְלִיחַ כְּמוֹתוֹ:

פסוק ח
הֶרֶף מֵאַף. הֶרֶף מֵהַרְשִׁיעַ, שֶׁלֹּא יָבֹא עָלֶיךָ אַף:
וַעֲזֹב. דְּבָר הַמֵּבִיא עָלֶיךָ חֲמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק ט
כִּי מְרֵעִים. שֶׁאַתָּה רוֹאֶה עַתָּה מַצְלִיחִים, הֵם **יִכָּרֵתוּן**:

פסוק י
וְעוֹד מְעַט. כְּשֶׁתַּמְתִּין עוֹד מְעַט, תִּרְאֶה כִּי אֵין הָרָשָׁע:
וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל מְקוֹמוֹ. וְתִסְתַּכֵּל עַל מָקוֹם שֶׁהָיָה שָׁם, **וְאֵינֶנּוּ**, כִּי מֵת וְאָבַד:

פסוק יב
וְחוֹרֵק. כְּמוֹ "חָרְקוּ שֵׁן" (איכה ב:טז), אַרְקִי"נְט בְּלַעַ"ז:

פסוק יד
חֶרֶב פָּתְחוּ. הָרְשָׁעִים פָּתְחוּ, אַנְקוֹמַנְצִירְנְט בְּלַעַ"ז, תָּגָר וְחֵרוּם מַתְחִילִים הָרְשָׁעִים מֵאֱלֵיהֶם:

פסוק טז
טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק. טוֹבִים מְעַט אֲנָשִׁים שֶׁהוֹלְכִים לְעֶזְרַת הַצַּדִּיקִים:
מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים. אַמְרָפֶל וַחֲבֵירָיו שֶׁהִתְחִילוּ מִלְחָמָה בָּעוֹלָם בִּשְׁבִיל לִשְׁבּוֹת אֶת לוֹט וּלְהִתְגָּרוֹת בְּאַבְרָהָם (בראשית יד:א-טו), מְעַט אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ עִם אַבְרָהָם הִצְלִיחוּ וְהָרְגוּ כָּל אוֹתָן הָאוּכְלְסִין (תנחומא, לך לך ז):

פסוק יח
יוֹדֵעַ ה' יְמֵי תְמִימִם. מַכִּיר אֶת מַעֲשֵׂי יְמֵיהֶם:
וְנַחֲלָתָם. וְקִבּוּל שְׂכָרָם מֵאִתּוֹ לְעוֹלָם תִּהְיֶה:

פסוק כ
כִּיקַר כָּרִים. כְּאוֹר עָנָן בֹּקֶר הַנִּרְאֶה שַׁחֲרִית, מַלְבִּין עַל מֻרְחֲבֵי בִּקְעָה שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם. כָּרִים מִישׁוֹר, כְּמוֹ "כַּר נִרְחָב" (ישעיה ל:כג):
כִּיקַר. לְשׁוֹן "אוֹר יְקָרוֹת" (זכריה יד:ו), וְיֵשׁ פּוֹתְרִין **כִּיקַר כָּרִים**, כִּכְבוֹד כְּבָשִׂים שֶׁמְּפַטְּמִין אוֹתָן לַטֶּבַח:

פסוק כא
לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, חוֹנֵן מְשֻׁלּוֹ וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁהִלְוָה מַה שֶּׁהוּא גּוֹזֵל מִמֶּנּוּ:

פסוק כב
כִּי מְבֹרָכָיו. שֶׁל צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם **יִירְשׁוּ אָרֶץ**:

פסוק כג
מִצְעֲדֵי גֶבֶר. מִי שֶׁהוּא גִּבּוֹר בְּיִרְאַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִישׁ פָּאשׁ דּוּפוֹרְט בְּלַעַ"ז:

כּוֹנָנוּ. פּוּרִינְ"ט אַפִּיטַיְיי"ץ בְּלַעַ"ז:

פסוק כד

יִפֹּל. לְבוּרְגְ"א בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן "וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל" (בראשית כד:סד):

כִּי. כְּמוֹ אִם:

לֹא יוּטָל. לֹא יֻשְׁלַךְ לִהְיוֹת נֶעֱזָב:

פסוק כה

נַעַר הָיִיתִי. פָּסוּק זֶה, שֹׁר הָעוֹלָם אָמָרוֹ, דְּאִילּוּ דָּוִד לֹא קָשִׁישׁ כּוּלֵּי הַאי (יבמות טז:):

פסוק כו

כָּל הַיּוֹם. הַצַּדִּיק חוֹנֵן עֲנִיִּים וּמַלְוֶה לָהֶם:

וְזַרְעוֹ. זֶה שֶׁהוּא זוֹרֵעַ לְצָדָקָה, סוֹפוֹ לִבְרָכָה:

פסוק ל

פִּי צַדִּיק יֶהְגֶּה. תְּחִלָּה בְּלִבּוֹ **חָכְמָה**, לִרְאוֹת דִּין שֶׁפְּסָקָה תּוֹרָה לְכָל דָּבָר, וְאַחַר כָּךְ **לְשׁוֹנוֹ תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט**:

פסוק לא

לֹא תִמְעַד אֲשׁוּרָיו. לֹא יַחֲלִיקוּ צְעָדָיו:

פסוק לה

וּמְתָעֲרֶה. מַשְׁרִישׁ, כְּמוֹ "עֲרוֹת עַל יְאוֹר" (ישעיהו יט:ז). וּבְלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה: "אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח וּמְעוֹרֶה בַּקַּלְפָּה" (עוקצין ג:ח):

כְּאֶזְרָח רַעֲנָן. כְּאֶחָד מֵאֶזְרְחֵי הָאָרֶץ הַנִּשְׁרָשִׁים וּמְמֻלָּאִים בִּנְכָסִים. וְכֵן פֵּרֵשׁ מְנַחֵם: כְּאֶזְרָח רַעֲנָן – מִתְלַחְלֵחַ וּמִצְטַמֵּחַ כְּאֵשֶׁל הַנִּשְׁרָשׁ. וְאֶזְרָח מֵאֶזְרְחֵי בְּנֵי אָדָם – אַנְשֵׁי שָׁרְשִׁים הֵמָּה (ס"א אינו):

פסוק לז

שְׁמֹר תָּם. הִסְתַּכְּלוּ בְּדַרְכֵי הַתְּמִימִים, לִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם:

כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם. אִם רֵאשִׁית אֵין לוֹ, אַחֲרִית יֵשׁ לוֹ. אֲבָל פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים וּרְשָׁעִים – אַחֲרִיתָם נִכְרְתָה וְנִשְׁמְדוּ יַחְדָּיו:

פרק לח

פסוק א

מִזְמוֹר לְדָוִד לְהַזְכִּיר. לְאוֹמְרוֹ בִּשְׁעַת צָרָה, לְהַזְכִּיר צָרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל אָמָרוֹ:

פסוק ג

נְחָתוּ. נִזְרְקוּ. לְשׁוֹן נַחַת נוֹפֵל בִּנְטִיַּת קֶשֶׁת, וּלְפִי שֶׁעַל יְדֵי דְּרִיכַת הַקֶּשֶׁת נִזְרָקִים הַחִצִּים, כְּתִיב **נָחֲתוּ בִי**, וְכֵן (שמות טו:ט) "אָרִיק חַרְבִּי", הָיָה לוֹ לִכְתֹּב אָרִיק תַּעְרִי, אֶלָּא לְפִי שֶׁכְּשֶׁמּוֹצִיאִין חֶרֶב מִתַּעְרָהּ הַתַּעַר רֵיק מִמֶּנָּה, לְכָךְ תּוֹלֶה הֲרִיקוּת בַּחֶרֶב, וְכֵן (תהלים יח:לה) "וְנִחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה". וְאֵין הַנּוּ"ן שׁוֹרֶשׁ בַּתֵּבָה, שֶׁאִם הָיְתָה שׁוֹרֶשׁ הָיָה לוֹ לוֹמַר נְנָחֲתוּ בִי, אֲבָל נוּ"ן שֶׁל נָחֲתוּ וְכֵן שֶׁל וַתִּנְחַת אֵינָהּ שׁוֹרֶשׁ וְנוֹפֶלֶת לִפְרָקִים כְּמוֹ וְנוּ"ן שֶׁל נָגַף, נָשַׁךְ, נָדַר, נָקַם, כְּשֶׁמִּתְפַּעֵל יֹאמַר נִגַּף נִשַּׁךְ נִדַּר נִקַּם כְּמוֹ נִנְגַּף נִנְשַׁךְ נִנְדַּר נִנְקַם שֶׁהַדָּגֵשׁ בָּא בַּתֵּבָה בִּמְקוֹם נוּ"ן, וְכֵן (ויקרא כו:לו) "עָלֶה נִדָּף", (איכה ג:מט) "עֵינִי נִגְּרָה", כְּמוֹ נִנְדָּף נִנְגְּרָה, כֵּן יֹאמַר נָחֲתוּ כְּמוֹ נִנְחֲתוּ, וְכֵן (תהלים יח:לה) "וְנִחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה" כְּמוֹ וְנִנְחֲתָה, שֶׁדֶּרֶךְ הַחֵי"ת לְהִתְנַהֵג כְּמִנְהַג דָּגְשׁוּת בְּרֹב מְקוֹמוֹת, כְּגוֹן (מלכים א יג:יח) "כִּחֵשׁ לוֹ", וּמִמִּשְׁקַל דָּגוּשׁ כְּמוֹ דִּבֵּר מִגְּזֵרַת וַיְדַבֵּר, כָּךְ כִּחֵשׁ מִגְּזֵרַת (בראשית יח:טו) "וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה", וְלֹא יֹאמַר כֵּחַשׁ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מִן הַמְבָרֵךְ בֵּרַךְ וְלֹא יֹאמַר בֵּרֵךְ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר דִּבֵּר, לְפִי שֶׁאֵין דָּגְשׁוּת נִכָּר בְּרֵי"שׁ, אֲבָל בְּחֵי"ת נִכָּר דָּגְשׁוּת, וְכֵן (דברים לב:ה) "שִׁחֵת," כְּמוֹ כִּפֵּר דִּבֵּר. אַף כָּאן יֹאמַר נָחֲתוּ כְּמוֹ נִגְּשׁוּ נִתְּנוּ מִגְּזַר נָחַת נָתַן נָגַשׁ, וְהַנּוּ"ן יְסוֹד נוֹפֵל לְכָנֵס דָּגֵשׁ בִּמְקוֹמָהּ כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֵל, וְכֵן (שמואל א ב:ד) "קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים" מִגְּזֵרַת נָחַת וְחָתַת, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מִן נָסַב סָבַב, מִן נָשַׂם שָׂמַם, (ויקרא כו:לב) "וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם", (שם) "וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ", וְכֵן בָּלַל נָבַל (בראשית יא:ט) "כִּי שָׁם בָּלַל ה'", (בראשית יא:ז) "וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם", כֵּן יֹאמַר נָחַת וְחָתַת בִּלְשׁוֹן פָּעַל:

וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ. פֵּירוּשׁ לְחִצֶּיךָ נָחֲתוּ בִי, וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: מַה דֶּרֶךְ בַּקֶּשֶׁת לִירוֹת הַחִצִּים? יָד שֶׁלְּךָ הִיא נָחֲתָה בַּקֶּשֶׁת לְהַפִּיל עָלַי חִצִּים. **וַתִּנְחַת** לְשׁוֹן וַתֵּרֶד, וּבָזֶה הַנּוּ"ן שׁוֹרֶשׁ בַּתֵּבָה. וְכֵן "וְנִחֲתָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה" (לעיל יח:לה), אֵין הַנּוּ"ן שׁוֹרֶשׁ בַּתֵּבָה (ס"א אינו):

פסוק ד

מֵחֻם. תְּמִימוּת, אינטרי"ן בְּלַעַ"ז:

פסוק ה

יִכְבְּדוּ. כְּבֵדִים:

פסוק ז

נַעֲוֵיתִי. לְשׁוֹן אֲחָזָתוּ עֲוִית (חולין ס:), אֵישְׁטוֹרְדִישׁוֹ"ן בְּלַעַ"ז:

פסוק ח

כִּסְלַי מָלְאוּ נִקְלֶה. בְּמַחֲשַׁבְתִּי אֲנִי קַל בְּעֵינֵי עַצְמִי:

פסוק ט
נִפּוּגוֹתִי. נֶחֱלַפְתִּי, לְשׁוֹן "וַיָּפָג לִבּוֹ" (בראשית מה:כו), "מֵאֵין הֲפֻגוֹת" (איכה ג:מט):

פסוק י
כָּל תַּאֲוָתִי. אַתָּה יוֹדֵעַ צָרָכַי:

פסוק יא
סָחֲרָחַר. מָקוֹם יָגוֹן, וְזֶהוּ מִתֵּיבוֹת הַכְּפוּלוֹת, כְּמוֹ "יְרַקְרַק אֲדַמְדַּם" (ויקרא יג:מט), סְגַלְגַּל (נדרים סו:), "חֲמַרְמְרוּ" (איכה א:כ):

פסוק יב
מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ. אוֹתָם נִרְאִין לִי כְּאוֹהֲבִים בִּשְׁעַת הֲנָאָתָן, וּכְשֶׁרוֹאִין שֶׁהַנֶּגַע בָּא עָלַי אֵין עוֹמְדִין לִי בִּשְׁעַת דָּחְקִי, אֶלָּא מִנֶּגְדִּי יַעֲמֹדוּ וְאֵינָם עוֹזְרִים לִי:
וּקְרוֹבַי. שֶׁמַּרְאִים לִי עַצְמָם קְרוֹבִים:

פסוק יג
וַיְנַקְּשׁוּ מְבַקְשֵׁי. מוֹקְשִׁים לִי:
יֶהְגּוּ. יַחְשְׁבוּ:

פסוק יד
וַאֲנִי כְּחֵרֵשׁ. יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם מִן הַמְּחָרְפִים, וְאֵינָם מְשִׁיבִים. וְלָמָּה? כִּי לְךָ הוֹחַלְתִּי, שֶׁתִּנְאָלֵנִי וְתוֹשִׁיעֵנִי מֵהֶם (שבת פח:):

פסוק טז
כִּי אָמַרְתִּי פֶּן יִשְׂמְחוּ לִי. לְכָךְ אָנוּ שׁוֹתְקִים, כִּי אוֹמְרִים אָנוּ בְּלִבֵּנוּ: אִם נְשִׁיבֵם עַזּוּת, שֶׁמָּא יִרְאוּ בְּמַפַּלְתֵּנוּ וְיִשְׂמְחוּ לָנוּ בְּמוֹט רַגְלֵינוּ, וְיַגְדִּילוּ עָלֵינוּ לוֹמַר: הֲלֹא הֱיִיתֶם מִתְפָּאֲרִים בִּתְשׁוּעָתְכֶם?

פסוק יח
כִּי אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן. לְכָךְ אָנוּ דּוֹאֲגִים פֶּן יִשְׂמְחוּ לָנוּ, לְפִי שֶׁמְּלֻמָּדִים אָנוּ בְּמַכּוֹת וּמוּכָנִים וּמְזֻמָּנִים לְשֶׁבֶר תָּמִיד:
וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי. מְזֻמָּן הוּא לָבֹא עָלַי תָּמִיד:

פסוק יט
כִּי עֲוֹנִי אַגִּיד. לִבִּי מַגִּיד לִי אֶת עֲוֹנִי, וּלְפִיכָךְ אֲנִי דּוֹאֵג וְיָרֵא מֵחַטָּאתִי, שֶׁלֹּא יִגְרֹם לִי צֶלַע וּמַכְאוֹב:

פסוק כ
חַיִּים עָצְמוּ. מַעֲצִימִים חַיִּים בְּשָׁלוֹם וּבְטוּבָה:

וְרַבּוּ. וְהִגְדִּילוּ שׁוֹנְאַי עַל דִּבְרֵי שֶׁקֶר:

פסוק כא

תַּחַת רָדְפִי טוֹב. בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנַחְנוּ דְּבֵקִים בַּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבְמִצְוֹתָיו:

פרק לט

פסוק א

לִידוּתוּן. שֵׁם אָדָם אֶחָד מִן הַמְשׁוֹרְרִים (דברי הימים א טז:מא-מב), וְגַם כְּלֵי שִׁיר הָיָה שָׁם שֶׁשָּׁמוֹ יְדוּתוּן (תהלים סב:א). וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַל הַדָּתוֹת וְעַל הַדִּינִין וְהַגְּזֵרוֹת שֶׁל צָרָה הַנִּגְזֶרֶת עַל יִשְׂרָאֵל:

פסוק ב

אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה דְרָכַי וְגוֹ'. אֲנַחְנוּ הָיִה בְלִבֵּנוּ לִשְׁמֹר אֶת עַצְמֵנוּ עַל כָּל הַצָּרוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ, שֶׁלֹּא נְהַרְהֵר וְנְדַבֵּר קְשֶׁה אַחַר מִדַּת הַדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהָרְשָׁעִים לְנֶגְדֵּנוּ הַמְצִירִים לָנוּ:

מַחְסוֹם. כְּמוֹ "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר" (דברים כה:ד), אמושלמנ"ט בְּלַעַ"ז. וְנֶאֱלַמְנוּ דּוּמִיָּה יָמִים רַבִּים, וְגַם הֶחֱשִׁישׁוּנוּ מִטּוֹב אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה מִפְּנֵי יִרְאָתָם, וּמִתּוֹךְ כָּךְ כְּאֵבוּנוּ נֶעְכַּר וְנִבְהַל. וּכְשֶׁשָּׁתַקְנוּ חַם לִבֵּנוּ בְּקִרְבֵּנוּ, וּבְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ בּוֹעֵר בָּנוּ כְּמוֹ אֵשׁ, וְהוּא גּוֹרֵם לָנוּ שֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹנֵנוּ (בְּלַחַשׁ ס"א אינו) לְפָנֶיךָ. וְזוֹ הִיא שֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים: הוֹדִיעֵנוּ ה' קִצֵּנוּ, עַד מָתַי נִהְיֶה בַצָּרָה, וְנֵדַע מָתַי נִהְיֶה אֲנַחְנוּ חֲדֵלִים מִמֶּנָּה:

פסוק ו

הִנַּה טְפָחוֹת. מְדוּדִים הֵם יְמֵי הָאָדָם כְּדָבָר הַנִּמְדָּד בִּטְפָחִים, כֵּן יְמֵי הָאָדָם קְצוּבִים. **וְחֶלְדִּי**. וְזִקְנָתֵנוּ כְּאַיִן נֶגְדֶּךָ, חֶלֶד, לְשׁוֹן חֲלוּדָה רדוייל בְּלַעַ"ז:

כָּל אָדָם נִצָּב. כָּל אָדָם חַי, **הֶבֶל** הֵם חַיָּיו וּמַצָּבוֹ:

פסוק ז

אַךְ בְּצֶלֶם. בְּחֹשֶׁךְ, פֵּרְשׁוּ דּוּגְמַת לְשׁוֹן "צַלְמָוֶת" (ישעיה ט:א), וּמְנַחֵם פֵּרְשׁוּ צֶלֶם מַמָּשׁ כְּמוֹ "כִּי בְצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט:ו), וְלֹא יִתְּכְנוּ דְּבָרָיו:

אַךְ הֶבֶל. הוּא כָּל הַהֲמְיָה וְתַאֲוָה שֶׁלָּהֶם:

יְצַבֵּר. תְּבוּאָה בַּשָּׁדֶה כָּל יְמוֹת הַקָּצִיר:

וְלֹא יֵדַע מִי אֹסְפָם. אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי אֶסְפָם לַבַּיִת, שֶׁמָּא לִפְנֵי הָאָסִיף יָמוּת:

פסוק ח
וְעַתָּה מַה קִּוִּיתִי. מָה הִיא הַשְׁאֵלָה אֲשֶׁר אֲנִי שׁוֹאֵל וּמְיַחֵל מִמְּךָ? אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁמִּפְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי:

פסוק ט
חֶרְפַּת נָבָל. חֶרְפַּת הַנָּבָל **אַל תְּשִׂימֵנִי**, הֲבֵא גַּם עָלָיו נְגָעִים וּמַכְאוֹבוֹת, שֶׁלֹּא יוּכַל לוֹמַר לִי: אַתָּם לוֹקִים וְאָנוּ אֵין אָנוּ לוֹקִים. וְהַתְּפִלָּה הַזֹּאת גָּרְמָה לְהָבִיא יִסּוּרֵי חֲלָאִים עֲלֵיהֶם (בראשית רבה פח:א):

פסוק י
כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ. שֶׁהֵבֵאתָ עָלֵינוּ צָרָה:

פסוק יא
מִתִּגְרַת יָדְךָ. מִמּוֹרָא מַכּוֹתֶיךָ. **תִּגְרַת** לְשׁוֹן "וַיָּגָר מוֹאָב" (במדבר כב:ג), וְהַתָּי"ו יְסוֹד נוֹפֵל בַּתֵּיבָה כְּמוֹ תְּנוּבָה תְּלוּנָה תְּקוּמָה תְּחִנָּה, כֵּן פֵּירוּשׁ מְנַחֵם. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵין תִּגְרַת לְשׁוֹן מָגוֹר, שֶׁהֲיָה לוֹ לוֹמַר תְּגוּרָה כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מִן וַיָּשָׁב תְּשׁוּבָה וַיָּקָם וַיָּרָם וַיָּלֶן תְּקוּמָה תְּרוּמָה תְּלוּנָה, כֵּן אָמַר וַיָּגָר תְּגוּרָה אוֹ מְגוֹרָה כְּמוֹ "מָגוֹר מִסָּבִיב" (ירמיהו כ:ג), "מִגּוֹרָתָם אָבִיא לָהֶם" (ישעיהו סו:ד). הָא לְמַדְתָּ שֶׁאֵין תִּגְרַת אֶלָּא כְּמוֹ "לָמָּה תִּתְגָּרֶה בְּרָעָה" (דברי הימים ב כה:יט), "אַל תִּתְגָּרוּ בָם" (דברים ב:ה), שֶׁהַפּוֹעֵל שֶׁלּוֹ גָּרָה, כְּמוֹ קִוָּה אִוָּה צִוָּה שֶׁפִּעֲלָתָם תִּקְוָה תַּאֲוָה מִצְוָה, כֵּן יֹאמַר מִן גָּרָה תִּגְרַת. וְכֵן פֵּירוּשׁוֹ: מִמַּכַּת יָדְךָ אֲשֶׁר אַתָּה מְגָרֶה עָלַי **אֲנִי כָלִיתִי**:

פסוק יב
בְּתוֹכָחוֹת. הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה (ויקרא כו; דברים כח) עַל עֲוֹנֵינוּ שֶׁהֶעֱוִינוּ לְפָנֶיךָ, וְיִסַּרְתָּנוּ בָּהֶם:
וַתֶּמֶס כָּעָשׁ חֲמוּדוֹ. הִרְקַבְתָּ בְּשָׂרֵינוּ כְּבֶגֶד שֶׁאָכָלוֹ עָשׁ:
חֲמוּדוֹ. בְּשָׂרוֹ, שֶׁהוּא חֶמְדָּתוֹ:

פסוק יד
הָשַׁע מִמֶּנִּי. הֶרֶף יָדְךָ מִלְּהַלְקוֹתִי:
וְאַבְלִיגָה. וְאֶתְחַזְּקָה:

פרק מ

פסוק ב
קַוֹּה קִוִּיתִי ה'. בְּמִצְרַיִם, וּמִזְמוֹר זֶה גַּם הוּא כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל:

וַיֵּט אֵלַי. אָזְנוֹ׃

פסוק ג

מִבּוֹר שָׁאוֹן. מֵאֲסִירִים שֶׁל מִצְרַיִם וּמִשָּׁאוֹן הֶמְיַת יָם׃

מִטִּיט הַיָּוֵן. מִן הַיָּם. **הַיָּוֵן** לְשׁוֹן רֶפֶשׁ, פיינ"ש בְּלַעַ"ז׃

כּוֹנֵן. הֵכִין אֲשׁוּרַי וּצְעָדַי׃

פסוק ד

שִׁיר חָדָשׁ. שִׁירַת הַיָּם (שמות טו:א-כו)׃

פסוק ה

רְהָבִים. לְשׁוֹן גַּסּוּת, כְּמוֹ "יִרְהֲבוּ הַנַּעַר" (ישעיהו ג:ה), "שֶׁהֵם הִרְהִיבוּנִי" (שיר השירים ו:ה)׃

וְשָׂטֵי כָזָב. מְשַׂטִּים מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר אַחֲרֵי הַכָּזָב. **שָׂטֵי** – אִיטוּרְנָ"אנְץ בְּלַעַ"ז׃

פסוק ו

נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ. בִּשְׁבִילֵנוּ בָּרָאתָ עוֹלָמְךָ, קָרַעְתָּ לָנוּ אֶת הַיָּם וְחָשַׁבְתָּ מֵרָחוֹק לְהֵיטִיב לָנוּ. אִחַרְתָּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה מִפְּנֵי הָאֱמוֹרִים, שֶׁקִּצְצוּ אֶת הָאִילָנוֹת וְהֶחֱרִיבוּ אַרְצָם כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לָלֶכֶת לָרֶשֶׁת אֶת אַרְצָם (מכילתא בשלח ויהי פתיחתא)׃

אֵין עֲרוֹךְ אֵלֶיךָ. אֵין לְדַמּוֹת לְךָ כָּל שֹׁר וּמוֹשִׁיעַ, לְשׁוֹן עֵרֶךְ כְּמוֹ "כְּעֶרְכְּךָ" (ויקרא כז:יב), אהפרישי"ר בְּלַעַ"ז׃

אַגִּידָה וַאֲדַבֵּרָה. אִם בָּאתִי לְהַגִּיד וּלְדַבֵּר, **עָצְמוּ מִסַּפֵּר**׃

פסוק ז

זֶבַח וּמִנְחָה לֹא חָפַצְתָּ. בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה כִּעְנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַתָּה אִם תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' וְגוֹ'" (שמות יט:ה), וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים וְגוֹ' עַל דִּבְרֵי עוֹלָה אוֹ זָבַח" (ירמיהו ז:כב) "כִּי יַקְרִיב מִכֶּם" אָמַרְתִּי (ויקרא א:ב) וְלֹא הִזְקַקְתִּי חוֹבָה לְהַכְבִּיד עֲלֵיהֶם, תְּמִידִין וּמוּסָפִין אֵינָם אֶלָּא נַחַת רוּחַ שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי וְדָבָר מוּעָט (ס"א אינו)׃

אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִי. לֵאמֹר "שִׁמְעוּ בְקוֹלִי" (ירמיה ז:כג)׃

כָּרִיתָ. עֲשִׂיתָם חֲלוּלִים לִשְׁמֹעַ׃

פסוק ח

אָז. בְּשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה אָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ: **הִנֵּה בָאתִי** אֵלֶיךָ בִּמְסוֹרֶת בְּרִיתְךָ (יחזקאל כ:לז), "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד:ז). דָּבָר זֶה כָּתוּב עֵדוּת עָלַי **בִּמְגִלַּת סֵפֶר**. בְּתוֹרַת מֹשֶׁה׃

פסוק ט
וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי. אַף מַאֲכָלִי, עַל פִּי תּוֹרָתְךָ הוּא:

פסוק י
בִּשַּׂרְתִּי צֶדֶק. שִׂירָה עַל הַיָּם (שמות טו:א-כ), וְשִׁירָה עַל הַבְּאֵר (במדבר כא:יז-כ), שִׁירַת דְּבוֹרָה (שופטים ה):
לֹא אֶכְלָא. לֹא אֶמְנַע, לְשׁוֹן "וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם" (בראשית ח:ב):

פסוק יב
לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ. לֹא תִמְנַע:
יִצְּרוּנִי. יִשְׁמְרוּנִי:

פסוק יג
אָפְפוּ. סָבְבוּ:

פסוק טו
לִסְפוֹתָהּ. לְכַלּוֹתָהּ, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן (דברים ב:יד) "עַד תֻּם כָּל הַדּוֹר" – "עַד דְּסָף כָּל דָּרָא":

פסוק טז
יָשֹׁמּוּ. יִתְמָהוּ:
עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם. כְּשֶׁיִּקָּבְלוּ בָּשְׁתָּם עַל עֵקֶב, הַכֹּל בְּמִדָּה שֶׁמָּדְדוּ וּבְדֶרֶךְ שֶׁהָלְכוּ לְמוּלִי. **עַל עֵקֶב** "וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ" (תהלים עז:כ); "צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן" (שיר השירים א:ח) – כֻּלָּם לְשׁוֹן מִדְרָךְ כַּף רֶגֶל הֵם, טָרְצִי"ש בְּלַעַ"ז. **עַל עֵקֶב** אַנְצִי"ש טְרַצִי"ש:
הָאוֹמְרִים לִי הֶאָח. הָאוֹמְרִים עָלַי בִּשְׁבִילִי הֶאָח, כְּשֶׁהַצָּרָה בָּאָה מִתְהַלְּלִים בְּאֵידִי. כָּל **עָנִי וְאֶבְיוֹן** שֶׁבִּתְהִלִּים אֵינוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל:

פסוק יח
יַחֲשָׁב לִי. יִתֵּן לִי לֵב לַחֲשֹׁב עֲנִיּוּתִי וְאֶבְיוֹנוּתִי לְהוֹשִׁיעֵנִי:
יַחֲשָׁב לִי. פֻּנְשׁוּי"ט בְּלַעַ"ז:

פרק מא

פסוק ב
אֶל דָּל. חוֹלֶה, לְבַקְּרוֹ; כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר "מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל" (שמואל ב יג:ד) דְּאֶמְנוֹן:
בְּיוֹם רָעָה. זֶה גֵּיהִנֹּם (נדרים מ.), וּבָעוֹלָם הַזֶּה מַה שְּׁכָרוֹ?

פסוק ג
ה' יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ. לְמִי שֶׁמְּבַקְּרוֹ וּמֵטִיב לוֹ (נדרים מ.):

פסוק ד
עַל עֶרֶשׂ דְּוָי. עֶרֶשׂ לי"ט בְּלַעַ"ז. וי"הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל" (דברים ג:יא), כְּשֶׁיֶּחֱלֶה גַּם הוּא יִסָּעֲדֵנוּ, מַהוּ **עַל עֶרֶשׂ דְּוָי**? זֶה יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל חוֹלִי שֶׁהוּא דָּוֶה מְאוֹד, כְּדְּ נִדְרַשׁ בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים:
כָּל מִשְׁכָּבוֹ הָפַכְתָּ בְחָלְיוֹ. אַף בְּשָׁעָה שֶׁחָלְיוֹ כָּבֵד עָלָיו, שֶׁנֶּהְפַּדְּ כָּל מַרְגּוֹעוֹ וּמְנוּחָתוֹ:

פסוק ה
אֲנִי אָמַרְתִּי ה' חָנֵּנִי. אֲנִי אֵין לִי מְבַקְּרִים לְטוֹבָה, וּכְשֶׁאֲנִי צוֹעֵק מִתּוֹדְּ חוֹלְיִי וְאוֹמֵר **ה' חָנֵּנִי וְגוֹ'**, אוֹיְבַי שְׂמֵחִים עָלַי וְאוֹמְרִים דָּבָר הָרַע לִי: **מָתַי יָמוּת וְגוֹ'**:

פסוק ז
שָׁוְא יְדַבֵּר. מַרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא מֵיצַר, וּכְשֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְפָנַי, יְקַבֵּץ לִבּוֹ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן לְעַצְמוֹ, מָה רָעָה יְדַבֵּר בְּצַאתוֹ; וּכְשֶׁיּוֹצֵא לַחוּץ מְדַבֵּר אוֹתָהּ:

פסוק ח
עָלַי יַחְשְׁבוּ דָּבָר שֶׁהוּא רָעָה לִי, וּמָה הַמַּחֲשָׁבָה?

פסוק ט
דְּבַר בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ. כָּל רִשְׁעָיוֹת שֶׁעָשָׂה, יָצוּקוּ וְיִשְׁתַּפְּכוּ בְּגוּפוֹ; וְהוֹאִיל **וַאֲשֶׁר שָׁכַב לֹא יוֹסִיף לָקוּם**, כָּדְּ מְקַלְלִים אוֹתִי:

פסוק י
הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב. מַאֲרֵב, כְּמוֹ "וְאֶת עָקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר" (יהושע ח:יג):

פסוק יב
בְּזֹאת יָדַעְתִּי וְגוֹ'. כְּשֶׁתְּחָנֵּנוּ וּתְקִימֵנוּ אֵדַע כִּי חָפַצְתָּ בִּי, כַּאֲשֶׁר **לֹא יָרִיעַ אוֹיְבִי** תְּרוּעַת שִׂמְחָה עָלַי, וְאֶרְאֶה כִּי בְּתָמִּי תָּמַכְתָּ בִּי:

פסוק יד
בָּרוּדְּ ה'. כְּשֶׁאָקוּם מֵחָלְיִי אֲבָרֶכְדְּ כֵּן:

פרק מב

פסוק א
לִבְנֵי קֹרַח. אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף (שמות ו:כד) הֵם הָיוּ תְּחִלָּה בַּעֲצַת אֲבִיהֶם, וּבְשָׁעַת הַמַּחֲלֹקֶת פָּרְשׁוּ. וּכְשֶׁנִּבְלְעוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם וּפָתְחָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ, נִשְׁאַר מְקוֹמָם בְּתוֹדְּ פִּי הָאָרֶץ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ" (במדבר כו:יא). וְשָׁם אָמְרוּ שִׁירָה, וְשָׁם יִסְּדוּ

הַמְזַמְּרִים הַלָּלוּ, וְעָלוּ מִשָּׁם, וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְנִתְנַבְּאוּ עַל הַגָּלֻיּוֹת וְעַל חָרְבַּן הַבַּיִת וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד:

פסוק ב

כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם. לְשׁוֹן עֶרֶג נוֹפֵל עַל קוֹל הָאַיָּל, כַּאֲשֶׁר יִפֹּל לְשׁוֹן נַהַם לָאֲרִי וְשַׁקּוֹק לַדֹּב וּגְעָה לַשְּׁוָרִים, וְצִפְצוּף לָעוֹפוֹת. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ : הָאַיָּלָה הַזֹּאת חֲסִידָה שֶׁבַּחַיּוֹת, וּכְשֶׁהַחַיּוֹת צְמֵאוֹת לַמַּיִם הֵם מִתְכַּנְּסוֹת אֵלֶיהָ שֶׁתִּתְלֶה עֵינֶיהָ לַמָּרוֹם, וּמָה הִיא עוֹשָׂה? חוֹפֶרֶת גּוּמָא וּמַכְנֶסֶת קַרְנֶיהָ לְתוֹכָהּ וְגוֹעָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עָלֶיהָ וְהַתְּהוֹם מַעֲלָה לָהּ מַיִם:

כְּאַיָּל תַּעֲרֹג. כְּאַיֶּלֶת תַּעֲרוֹג לֹא נֶאֱמַר וְכְאַיָּל יַעֲרוֹג לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא **כְּאַיָּל תַּעֲרֹג**. דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּזָכָר וּבִנְקֵבָה: הַזָּכָר עוֹרֵג עַל עֶסֶק הַמַּיִם כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ, הַנְּקֵבָה כְּשֶׁהִיא כוֹרַעַת לֵילֵד וְהִיא צוֹעֶקֶת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עָלֶיהָ. וּמְנַחֵם חִבֵּר **תַּעֲרֹג** עִם "לְחָיָיו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם" (שיר השירים ה:יג), אֲבָל לֹא יִתְכְּנוּ דְּבָרָיו. גַּם דּוֹנַשׁ פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן קוֹל שֶׁל אַיָּל (ס"א אינו):

פסוק ג

מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים. לַעֲלוֹת לָרֶגֶל; וְנִתְנַבֵּא כָּאן חָרְבַּן הַבַּיִת. וְנֶאֱמַר כָּאן "מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים (תהלים מב:ו, יב; תהלים מג:ה), כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ מַלְכֻיּוֹת הָעֲתִידוֹת לְבַטֵּל עֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ, וְיִשְׂרָאֵל צוֹעֲקִים וְנִגְאָלִים: מַלְכוּת בָּבֶל וְיָוָן וֶאֱדוֹם:

צָמְאָה נַפְשִׁי. כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמֶרֶת כֵּן בְּגָלוּת בָּבֶל:

פסוק ד

הָיְתָה לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם. מִכָּאן שֶׁהַצָּרָה מַשְׁבַּעַת אֶת הָאָדָם, וְאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ לֶאֱכֹל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּחַנָּה: "וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל" (שמואל א א:ז):

פסוק ה

אֵלֶּה אָזְכְּרָה כִּי אֶעֱבֹר בַּסָּךְ. פֵּשׁוּטוֹ"ה בְּלַעַ"ז, אֶת זֹאת אֲנִי זוֹכֶרֶת וְנַפְשִׁי מִשְׁתַּפֶּכֶת בְּזָכְרִי עָלַיִת הָרֶגָלִים, שֶׁהָיִיתִי עוֹבֶרֶת בִּגְדוּדֵי בְּנֵי אָדָם וּמְדַדָּה עִמָּהֶם **עַד בֵּית אֱלֹהִים**. **סָךְ** לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן, סַךְ בְּנֵי אָדָם, דָּבָר אַחֵר: **סָךְ לָשׁוֹן** סָכָךְ וְסָכָה, כְּלוֹמַר בְּעֶגְלַת צָב שֶׁהָיוּ מְחֻפּוֹת כְּמִין סֻכָּה וּשְׁמָן בִּלְשׁוֹן אַגָּדָה סְקַפְּסָטָאוֹת וְאִסְקוֹפִּיטִי:

אֶדַּדֵּם. אֲדַדֶּה עִמָּהֶם, כְּמוֹ מְדַדִּים עֲגָלִים וּסְיָחִים, וְהֶאֱשָׁה מְדַדָּה אֶת בְּנָהּ (שבת קכח:). וְתֵיבָה זוֹ מְשֻׁמֶּשֶׁת כִּשְׁתֵּי תֵּיבוֹת, אֲדַדֶּה עִמָּהֶם, אטווי"אמוץ שנבל"א בְּלַעַ"ז. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ לְשׁוֹן יְדִידוּת כְּמוֹ "נָתַתִּי אֶת יְדִידוּת נַפְשִׁי בְּכַף אוֹיְבֶיהָ" (ירמיה יב:ז). וְדוֹנַשׁ פָּתַר אֶדַּדֵּם לְשׁוֹן דְּמָמָה, וְכֵן "דּוֹם לַה' וְהִתְחוֹלֵל לוֹ" (תהלים לז:ז). וּפִתְרוֹן **אֶדַּדֵּם** אֵאָלֵם

וְאַחֲרִישׁ עַד אָבֹא בֵּית אֱלֹהִים בְּרִנָּה, כְּמוֹ "אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעוֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי" (תהלים לט:ב), וּכְמוֹ "וַאֲנִי כְּחֵרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח פִּיו" (תהלים לח:יד). וְדָם הוּא שׁוֹרֵשׁ בַּתֵּיבָה:

אֲדַדֵּם. אֶדֶדָּה עִמָּהֶם, כְּמוֹ "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם" (בראשית לז:ד) – דַּבֵּר עִמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

הָמוֹן חוֹגֵג. שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים לָחֹג, וְעַל כָּכָה יִסַּד הַפַּיָּט (בשחרית פרשת שקלים ביוצר של אלה אזכרה עיין שם) "עֹצֶם **הָמוֹן חוֹגֵג** וְשׁוֹטֵף כַּנָּהָר", וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה לְשׁוֹן יְוָנִי, שֶׁקּוֹרִין לִבְרֵכַת מַיִם חוֹגְגִין:

פסוק ו

תִּשְׁתּוֹחֲחִי. לְשׁוֹן "כִּי שְׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ" (תהלים מד:כו). וְשָׁח, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל מִתְפַּעֵל הַתֵּי"ו חוֹלֶקֶת אֶת אוֹתִיּוֹת שָׁרְשֵׁי הַתֵּיבָה, כְּדֶרֶךְ כָּל תֵּיבָה שֶׁיְּסוֹדָהּ שי"ן בְּתִתְחַלָּתָהּ:

הוֹחִילִי. הַמְתִּינִי וְצַפִּי לַגְּאֻלָּה:

פסוק ז

אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן. מִמַּה שֶׁעָשִׂיתָ לָנוּ בַּיַּרְדֵּן וַהֲרֵי חֶרְמוֹן, אַחַר כָּל הַכַּעַס שֶׁהִכְעַסְנוּךָ בְּשִׁטִּים (במדבר כה:א-ב), הוֹבַשְׁתָּ לָנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (יהושע ג:טז):

מֵהַר מִצְעָר. מֵהַר סִינַי שֶׁהוּא צָעִיר לִשְׁאָר הֶהָרִים. אַחַר שֶׁהִכְעַסְנוּךָ בּוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֶגֶל, סָלַחְתָּ לָעֲוֹנֵינוּ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ (שמות לב-לג). כָּל אֵלֶּה אֲנִי זוֹכֵר שֶׁמְּנַעְתָּ מִלְּהַטִּיב לִי, וּגְזֵרוֹתֶיךָ מִתְחַדְּשׁוֹת עָלַי זוֹ אַחַר זוֹ:

פסוק ח

תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא. צָרָה קוֹרְאָה לַחֲבֶרְתָּהּ:

לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ. טִישְׁקְנַאלְ"שׁ בְּלַעַ"ז, הַמַּקָּלְחִים עָלַי פֶּרְעָנוּת כְּמַיִם שׁוֹטְפִים, עַד כִּי **כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ**. מִשְׁבָּרֶיךָ לְשׁוֹן גַּלֵּי יָם, עַל שֶׁהָיָה גַּלָּיו עוֹלִים לְמַעְלָה וּמִשְׁתַּבְּרִים וְנוֹפְלִים:

פסוק ט

יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ. יָבוֹא הָאוֹר וְיֹצִיא ה' חַסְדּוֹ לָנוּ:

וּבַלַּיְלָה. בַּחֹשֶׁךְ הַצָּרָה:

שִׁירָה עִמִּי. תְּהֵא חֲנִיָּתוֹ בְּתוֹכֵנוּ, שִׁירָה לְשׁוֹן חֲנִיָּה, כְּדִמְתַרְגְּמִינַן "וַיִּחַן" (שמות יט:ב) "וּשְׁרָא". זוֹ לָמַדְתִּי מִתּוֹךְ מָסֹרֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁחִבֵּר אֶת זֶה עִם "וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאָלְפִי" (מלכים א ה:יב), בְּאַלְפָּ"א בֵּי"תָ"א שֶׁל שְׁתֵּי תֵּיבוֹת הַחֲלוּקִים בְּפִתְרוֹנָן, לְמֵד שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן שִׁיר. וּמִדְרַשׁ הָאַגָּדָה פּוֹתְרוֹ לְשׁוֹן שִׁיר, וְכָךְ הוּא פּוֹתְרוֹ: שֶׁכָּךְ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זָכְרֵנוּ מַה שֶּׁעָשִׂיתָ לָנוּ בְּמִצְרַיִם, מִצְוָה אַחַת שֶׁצִּוִּיתָנוּ בַּיּוֹם בְּעֶרֶב פֶּסַח

וּשְׁמַרְנוּהָ, **וּבַלַּיְלָה** גְּאַלְתָּנוּ וְשַׁרְנוּ לְפָנֶיךָ אֶת הַהַלֵּל, וְעַכְשָׁיו הַרְבֵּה מִצְוֹוֹת אֲנִי שׁוֹמֶרֶת, וְעַל זֹאת **אוֹמְרָה לְאֵל סַלְעִי לָמָּה שְׁכַחְתָּנִי וְגוֹ'**:

פסוק י

קוֹדֵר. לְשׁוֹן שַׁחֲרוּת, כְּמוֹ "וְקָדַר עֲלֵיהֶם" (מיכה ג:ו):

פסוק יא

בְּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי. נִדְמֶה לִי כְּאִלּוּ הוֹרְגִים אוֹתִי, כָּךְ עָצוּר בְּעַצְמוֹתַי (ירמיהו כ:ט) מַה שֶּׁצּוֹרְרַי מַכְעִיסִין וּמְחָרְפִין אוֹתִי:

פסוק יב

פָּנַי וֵאלֹהָי. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא אוֹר פָּנַי וֵאלֹהַי, עֲדַיִן יֵשׁ לִי בּוֹ תִּקְוָה, וְלָמָּה תֶּהֱמִי?

פרק מג

פסוק א

שָׁפְטֵנִי. הַקְּמֵנִי:

מִגּוֹי לֹא חָסִיד. הוּא אֱדוֹם, שֶׁגָּר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם (סנהדרין לט:):

פסוק ג

שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתֶּךָ. מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁנִּדְמָה לְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב:יז) "עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי", וְאֵלְיָהוּ הַנָּבִיא שֶׁהוּא אֲמִתִּי, נָבִיא נֶאֱמָן:

יַנְחוּנִי. מִינְטְרוֹ"נְט מוֹ"י בְּלַעַ"ז:

פסוק ד

אֶל אֵל. אֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא שִׂמְחַת גִּילִי:

וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר. עַל שֶׁהוֹצֵאתַנִי:

פרק מד

פסוק ב

בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים בְּנֵי קֹרַח בִּשְׁבִיל דּוֹרוֹת הַלָּלוּ הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם, שֶׁאִלּוּ בִּשְׁבִיל עַצְמָם לֹא הָיָה לָהֶם לוֹמַר **אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ**, שֶׁהֲרֵי הֵם עַצְמָם רָאוּ נִסֵּי הַמִּדְבָּר וְהַיָּם וְהַיַּרְדֵּן וּמִלְחֲמוֹת יְהוֹשֻׁעַ. כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים (מדרש תהלים מד:א):

פסוק ג
תַּרַע לְאֻמִּים. הֲרֵעוֹת לְשִׁבְעָה אֻמּוֹת גְּדוֹלוֹת וְשִׁלַּחְתָּם מִפָּנֵינוּ, וְאַתָּה בְּיָדְךָ כֹּחֲךָ **הוֹרַשְׁתָּם** מִתּוֹךְ אַרְצָם **וַתִּטָּעֵם** לַאֲבוֹתֵינוּ בְּתוֹכָהּ:

פסוק ד
רְצִיתָם. לְשׁוֹן רָצוֹן:

פסוק ה
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. גַּם לַבָּאִים אַחֲרֵינוּ:

פסוק ו
נָבוּס קָמֵינוּ. נִרְמָס וְנִרְפָּס אוֹיְבֵינוּ, לְשׁוֹן "מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ" (יחזקאל טז:ו), "תָּבוּס נֹפֶת" (משלי כז:ז), "וְהָיוּ כְּגִבּוֹרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת" (זכריה י:ה):

פסוק י
אַף זָנַחְתָּ וַתַּכְלִימֵנוּ. אַף אִם אַתָּה תַּכְלִימֵנוּ אָנוּ שִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדֶה:

פסוק יא
תְּשִׁיבֵנוּ אָחוֹר. לְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:
שָׂסוּ לָמוֹ. בָּזְזוּ נְכָסֵינוּ אִישׁ לוֹ:

פסוק יב
זֲרִיתָנוּ. אֶפַּנְדִישְׁנוֹ"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק כ
כִּי דִכִּיתָנוּ בְּמָקוֹם תַּנִּים. כִּי זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן כַּאֲשֶׁר: וְאַף כַּאֲשֶׁר הִשְׁפַּלְתָּנוּ בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה (ירמיהו ב:ו), מִדָּבָר מָקוֹם תַּנִּים, וְכִסִּיתָ **עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת** חֹשֶׁךְ, אַף בְּכָל זֹאת אִם שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ, הוּא **יַחֲקֹר זֹאת, כִּי הוּא יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת וְגוֹ'**:

פסוק כג
כְּצֹאן טִבְחָה. כְּצֹאן שֶׁל טַבָּח:

פסוק כז
וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ. אֵין אָנוּ בָּאִים בְּכֹחַ מַעֲשֵׂינוּ, אֶלָּא לְמַעַן חַסְדְּךָ עֲשֵׂה:

פרק מה

פסוק א
עַל שׁוֹשַׁנִּים. לְכָבוֹד תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יְסָדוּ הַשִּׁיר הַזֶּה, שֶׁהֵם רַכִּים כְּשׁוֹשַׁנִּים וְנָאִים כְּשׁוֹשַׁנִּים, וּמַרְטִיבִים מַעֲשִׂים טוֹבִים כְּשׁוֹשַׁנִּים (שיר השירים ב:ג):

מַשְׂכִּיל. עַל יְדֵי תּוּרְגְּמָן (פסחים קיז.):
שִׁיר יְדִידוֹת. שִׁיר אֲהוּבִים, שִׁיר שֶׁל שֶׁבַח לָהֶם, לְהַאֲהִיבָם עַל הַבְּרִיּוֹת וּלְהַאֲהִיב תּוֹרָתָם עֲלֵיהֶם:

פסוק ב

רָחַשׁ לִבִּי. כְּךְ הִתְחִיל הַמְשׁוֹרֵר בְּשִׁירוֹ: הִשְׁרִיץ לִבִּי בְּקִרְבִּי דָּבָר טוֹב בְּשִׁבְחֲךְ אַתָּה, תַּלְמִיד חָכָם;
רָחַשׁ. לְשׁוֹן נַעֲנוּעַ, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן שִׁירוּץ וְרִיחוּשׁ:
אוֹמֵר אֲנִי מַעֲשַׂי לַמֶּלֶךְ. הַשִּׁיר הַזֶּה שֶׁיִּסַּדְתִּי וְעָשִׂיתִי, אֲנִי אוֹמְרוֹ לַמֶּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח:טו) "בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ":
לְשׁוֹנִי. צַח בְּשִׁירִים כְּעֵט **סוֹפֵר מָהִיר**. רָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: **מָהִיר** בִּלְשׁוֹן עֲרַבִי בָּקִי:

פסוק ג

יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם. הָעוֹסְקִים בְּמְלֶאכֶת חַיֵּי שָׁעָה, לָמָּה? לְפִי שֶׁ**הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ** לְהוֹרוֹת כַּהֲלָכָה. **הוּצַק** – כְּמוֹ נִשְׁפַּךְ, כְּמוֹ "מוּצָקוֹת" (זכריה ד:ב), "וַיִּצֹק עָלֶיהָ שֶׁמֶן" (ויקרא ב:א):
עַל כֵּן בֵּרַכְךָ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן", וּמַה שְׂכָרָן? "ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם" (תהלים כט:יא):

פסוק ד

חֲגֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ. לְהִלָּחֵם מִלְחֲמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְהוּא הוֹדְךָ וְהוּא הֲדָרֶךָ:

פסוק ה

עַל דְּבַר אֱמֶת. לְהוֹרוֹת כַּדִּת, וּלְהִתְנַהֵג בְּעַנְוַת צֶדֶק:
וְתוֹרְךָ. הַתּוֹרָה וּדְבַר הָאֱמֶת שֶׁתַּעֲסֹק בּוֹ, הִיא תּוֹרָה אוֹתְךָ טַכְסִיסֵי הַמִּלְחָמָה לַעֲשׂוֹת **יְמִינְךָ נוֹרָאוֹת**. לְפִי שֶׁהַזְכִּיר תַּלְמוּד תּוֹרָה בִּלְשׁוֹן מִלְחָמָה, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן יָמִין הַמְיֻמָּנֶת לְהִלָּחֵם, (כְּלוֹמַר הֶסֵּדֶר לְהִלָּחֵם בְּיַד יָמִין):

פסוק ו

חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ. שְׁנוּנִים אֲגִ"יישוֹ"ץ בְּלַ"עַ"ז, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס. מָצִינוּ שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים חִצִּים, שֶׁנֶּאֱמַר "כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים" (תהלים קכז:ד). וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים (הַמְּזֻיָּנִים) בַּהֲלָכָה קְרוּיִים אוֹיְבִים זֶה לָזֶה לְפִי שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר" (תהלים קכז:ה):
עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ. בְּשִׂכַּר הַתּוֹרָה יִפְּלוּ הָעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים תַּחְתֶּיהָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

פסוק ז

כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים. כִּסְאֲךָ, שֵׁר וְשׁוֹפֵט, **לְעוֹלָם וָעֶד**; כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה" (שמות ז:א). וְלָמָּה? בִּשְׁבִיל **שֵׁבֶט מִישׁוֹר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ**. שֶׁמִּשְׁפָּטֶיךָ אֱמֶת וְרָאוּי אַתָּה לִמְלוֹךְ:

פסוק ח

מְשָׁחֲךָ וְגוֹ' שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן. כָּל לְשׁוֹן גְּדֻלָּה נוֹפֵל עָלֶיהָ לְשׁוֹן מְשִׁיחַת שֶׁמֶן, כְּדַת הַמְּלָכִים:

פסוק ט

מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת. "קְדָּה" (שמות ל:כד) מְתַרְגְּמִינַן "קְצִיעָתָא":

כָּל בִּגְדוֹתֶיךָ. כָּל בְּגָדֶיךָ מְרִיחִים כְּרִיחַ בְּשָׂמִים, וּמִדְרָשׁוֹ (ירושלמי פאה א, א): כָּל בְּגִידוֹתֶיךָ וְסִרְחוֹנֶיךָ מִתְכַּפְּרִים וּמְרִיחִים רֵיחַ עֲרֵב:

מִן הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ. יוֹתֵר מֵהֵיכְלֵי שֵׁן מְשֻׂבָּחִים הַהֵיכָלוֹת הַמְּתֻקָּנִים לְךָ בְּגַן עֵדֶן לְשַׂמֵּחַ בָּהֶם. **שֵׁן** אִיבוֹ"יר"א בְּלַעַ"ז:

מִנִּי שִׂמְּחוּךָ. הֵיכָלוֹת אֲשֶׁר מִנִּי, הֵם שִׂמְּחוּךָ, הַנּוֹתְנִים שִׂכָרְךָ:

פסוק י

בְּנוֹת מְלָכִים. יִהְיוּ מְבַקְּרוֹת אוֹתָךְ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקוֹתַיִךְ" (ישעיהו מט:כג):

בְּיִקָּרוֹתָיִךְ. קו"ף דְּגוּשׁ, לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן בְּקוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּתוּב יו"ד לְפָנֶיהָ. רָאִיתִי בְּנִקּוּד רַב סְעַדְיָה תֵּיבָה זוֹ סְדוּרָה עִם "מִי נָתַן לְמִשִּׁסָּה יַעֲקֹב" (ישעיהו מב:כד), שֶׁכְּתוּב בּוֹ יו"ד וְהַסָּמֶ"ךְ מֻדְגָּשֶׁת. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ לְשׁוֹן יוֹקֶר, כְּמוֹ "יְקַר מִכְּלִי פָז" (איוב כח:יז) (ס"א אינו):

שֵׁגַל. מַלְכָּה, כְּמוֹ "וְהַשֵּׁגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ" (נחמיה ב:ו), "וְיִשְׁתּוֹן בְּהוֹן מַלְכָּא רַבְרְבָנוֹהִי שֵׁגְלָתֵיהּ וּלְחֵינָתֵיהּ" (דניאל ה:ב). אִשְׁתְּךָ תִּתְיַצֵּב **לִימִינֶךָ**:

בְּכֶתֶם אוֹפִיר. בְּקִבּוּצַת עֲדֵי זָהָב הַבָּא מֵאוֹפִיר:

פסוק יא

שִׁמְעִי בַת וּרְאִי. שִׁמְעִי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל וּרְאִי דֶּרֶךְ הַטּוֹב (שיר השירים רבה א:ג):

וְהַטִּי אָזְנֵךְ. לַתּוֹרָה:

וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ. מֵעֵבֶר הַנָּהָר שֶׁאַתְּ גְּדֻלָּה בֵּינֵיהֶם:

וּבֵית אָבִיךְ. עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָבְדוּ אֲבוֹתַיִךְ בְּעֵבֶר הַנָּהָר (יהושע כד:ב):

פסוק יב

וְיִתְאַו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ. וְאִם תַּעֲשִׂי כֵּן, יִתְאַוֶּה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנוֹיֵי מַעֲשַׂיִךְ:

פסוק יג
וּבַת צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ. כְּמוֹ "וַיְחַל מֹשֶׁה" (שמות לב:יא), וּבְשָׂכַר זֶה תִּזְכּוּ שֶׁיָּבִיאוּ לְךָ אֶשְׁכָּרִים וְדוֹרוֹן אוֹתָם שֶׁהֵם עַכְשָׁיו **עֲשִׁירֵי עָם**:

פסוק יד
כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה וְגוֹ'. אוֹתָם שֶׁכָּל כָּבוֹד תְּלוּי בָּהֶם, וְהֵם כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל מֶלֶךְ אֲשֶׁר נָהֲגוּ עַצְמָם בִּצְנִיעוּת, עַתָּה בִּגְדֵיהֶם חֲשׁוּבִים **מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב** שֶׁל כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים (תנחומא, וישלח ו). **מִשְׁבְּצוֹת** קָאטוֹנ"ש בְּלַעַ"ז:

פסוק טו
לְרִקְמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ. בְּבִגְדֵי רִקְמָה יְבִיאוּם מִנְחָה לַמֶּלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. **רִקְמוֹת** אברודי"ץ בְּלַעַ"ז, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר "וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם מִכָּל הַגּוֹיִם מִנְחָה וְגוֹ'" (ישעיהו סו:כ):
בְּתוּלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ. יֵלְכוּ אַחֲרֵיהֶם כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח:כג) "וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי וְגוֹ' לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם":
מוּבָאוֹת לָךְ. כְּלַפֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר הַמְשׁוֹרֵר:

פסוק יז
תַּחַת אֲבֹתֶיךָ וְגוֹ'. לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל אָמַר:

פסוק יח
אַזְכִּירָה שִׁמְךָ. כְּלַפֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר הַמְשׁוֹרֵר:

פרק מו

פסוק א
עַל עֲלָמוֹת. שֵׁם שֶׁל כְּלִי שִׁיר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים א טו:כ):

פסוק ג
בְּהָמִיר אֶרֶץ. לֶעָתִיד לָבוֹא, בַּיּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה" (ישעיה נא:ו). רָאוּ בְּנֵי קֹרַח נֵס שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם, שֶׁנִּבְלְעוּ כָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם וְהֵם עָמְדוּ בָּאֲוִיר, וְאָמְרוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁדּוּגְמַת הַנֵּס הַזֶּה יִהְיֶה עֲשׂוּי לָהֶם לֶעָתִיד (סנהדרין קי.):

פסוק ד
יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו. יִגְרְשׁוּ רֶפֶשׁ וְחֹמֶר וָטִיט (ישעיהו נז:כ) כְּמִשְׁפָּטָם, וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ כְּמוֹ "מֵעַי חֳמַרְמָרוּ", (איכה א:כ) רגורזרונ"ט בְּלַעַ"ז:
יִרְעֲשׁוּ הָרִים בְּגַאֲוָתוֹ. שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנִּזְכַּר בְּרֹאשׁ הַמִּזְמוֹר (תהלים מו:ב):

פסוק ה
נָהָר פְּלָגָיו. שׁוֹשְׁרוֹיִישׁ"ל בְּלַעַ"ז:
נָהָר. גַּן עֵדֶן (בראשית ב:י):

פסוק ו
לִפְנוֹת בֹּקֶר. לְקֵץ הַגְּאֻלָּה:

פסוק ז
הָמוּ גוֹיִם. לְשׁוֹן "הוֹמָה" (מלכים א א:מא):
תָּמוּג. תָּמֵס, כֵּן פָּתַר מְנַחֵם (שמות טו:טו) "נָמֹגוּ כָּל יוֹשְׁבֵי כְנָעַן", וְכֵן (יחזקאל כא:כ) "לְמוּג לֵב", אֲבָל דּוּנָשׁ פָּתַר אוֹתָם לְשׁוֹן הֲנָעָה, וְכֵן (שמואל א יד:טז) "הֶהָמוֹן נָמוֹג וַיֵּלֶךְ וָהָלוֹם" וְכֵן כֻּלָּם:

פסוק ט
אֲשֶׁר שָׂם שַׁמּוֹת. אֲשֶׁר שָׂם אַרְצוֹת הַגּוֹיִם שְׁמָמָה:

פסוק י
מַשְׁבִּית מִלְחָמוֹת. מֵעָלֵינוּ:
עַד קָצֶה הָאָרֶץ. שֶׁכָּל אַרְצוֹת הַגּוֹיִם יִהְיוּ עִמָּנוּ בְּשָׁלוֹם:
קֶשֶׁת. הַגּוֹיִם יְשַׁבֵּר:
עֲגָלוֹת יִשְׂרֹף בָּאֵשׁ. רִכְבֵי מִלְחָמוֹת:

פסוק יא
הַרְפּוּ. עַצְמְכֶם מִלָּבוֹא עוֹד עַל יְרוּשָׁלַיִם:
וּדְעוּ כִּי אָנֹכִי אֱלֹהִים. שֶׁאֲעֲשֶׂה דִּין בָּכֶם:
אָרוּם בָּאָרֶץ. אֶתְרוֹמֵם בְּנִקְמָתִי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בַּגּוֹיִם:

פרק מז

פסוק ב
תִּקְעוּ כָף. הִתְעָרְבוּ יַחַד זֶה עִם זֶה לְהָרִיעַ לֵאלֹהִים **בְּקוֹל רִנָּה**:

פסוק ד
יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ. יִתֵּן דֶּבֶר בָּעוֹבְדֵי כוֹכָבִים תַּחַת נַפְשֵׁנוּ, לִהְיוֹת חֲמָתוֹ מִתְקָרֶרֶת בָּהֶם וְאֵלּוּ נִצּוֹלִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם וְגוֹ'" (ישעיהו מג:ג). וּמְנַחֵם חִבֵּר יַדְבֵּר לְשׁוֹן הַנְהָגָה:

פסוק ה
יִבְחַר לָנוּ וְגוֹ'. וְיַחֲזִירֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְאָז יִתְעַלֶּה בִּתְרוּעָה וְקוֹל שׁוֹפָר – שֶׁנִּתְקַע לְפָנָיו בְּשִׁיר עַל עוֹלוֹת וְזִבְחֵי שְׁלָמִים, וְנֹאמַר: **זָמְרוּ אֱלֹהִים וְגוֹ'**:

פסוק ט
מָלַךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם. כָּךְ יֹאמְרוּ הַכֹּל:
יָשַׁב עַל כִּסֵּא קָדְשׁוֹ. עַכְשָׁיו הַכִּסֵּא שָׁלֵם וּבְגְדוּלָּה נִכֶּרֶת (פסיקתא רבתי ג:טז), וְיִגִּידוּ כִּי נֶאֱסְפוּ לְעִירוֹ:

פסוק י
נְדִיבֵי עַמִּים. שֶׁהִתְנַדְּבוּ עַצְמָם לְטָבְחָ וְלַהֲרֹג עַל קִדֻּשַׁת שְׁמוֹ:
עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. שֶׁהָיָה נָדִיב לֵב הָרִאשׁוֹן תְּחִלָּה לַגֵּרִים (סוכה מט:). עַתָּה נוֹדַע **כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אָרֶץ** הֵיכֹלֶת בְּיָדוֹ לִהְיוֹת לְמָגֵן עַל כָּל הַבּוֹטְחִים בּוֹ:

פרק מח

פסוק ב
בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ. לֶעָתִיד לָבֹא, כְּשֶׁיִּבְנֶה אֶת עִירוֹ, יִהְיֶה בִּשְׁבִילָהּ **גָּדוֹל וּמְהֻלָּל**:

פסוק ג
יְפֵה נוֹף. עִיר שֶׁהוּא נוֹף יָפֶה, לְשׁוֹן נוֹף שֶׁל אִילָן. דָּבָר אַחֵר: כַּלַּת שֶׁל יוֹפִי, שֶׁכֵּן קוֹרִין בְּכַרְכֵי הַיָּם לְכַלָּה נֵינְפִי (ראש השנה כו.). וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ כְּמוֹ "שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת" (יהושע יז:יא), קוֹנְטְרִיאֵ"ה בְּלַעַ"ז. אֲבָל דּוֹנָשׁ פִּתֵּר אוֹתוֹ לְשׁוֹן נוֹף שֶׁל אִילָן, וְנִקְרָא **הַר צִיּוֹן, יְפֵה נוֹף** כִּי הוּא הַר הַזֵּיתִים (ס"א אינו):
מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ. וּמַה הִיא מְשׂוֹשָׂהּ? **יַרְכְּתֵי צָפוֹן**, אַנְגְלִי"שׁ בְּלַעַ"ז, "יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפוֹנָה" (ויקרא א:יא) שֶׁשָּׁם שׁוֹחֲטִין חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, וּמִי שֶׁהָיָה עָצֵב עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ מֵבִיא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וּמִתְכַּפֵּר לוֹ, וְהוּא יוֹצֵא מִשָּׁם שָׂמֵחַ; וְעַל יְדֵי הַקְּרְבָּנוֹת טוֹבָה בָּאָה:

פסוק ד
נוֹדַע לְמִשְׂגָּב. כְּשֶׁיִּשְׂכֹּן בָּהּ לֶעָתִיד, יֹאמְרוּ כֵּן:

פסוק ה
הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ. לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג (יחזקאל לח:א-ג):
עָבְרוּ יַחְדָּו. לַמִּלְחָמָה:

פסוק ו
הֵמָּה רָאוּ. אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹצֵא וְנִלְחָם בַּגּוֹיִם הָהֵם, **כֵּן תָּמָהוּ**:

נֶחְפָּזוּ. פּוֹרְנְ"ט אָטוֹרְדִי"ץ בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וּבְפַחֲזוּתָם" (ירמיהו כג:לב):

פסוק ח

בְּרוּחַ קָדִים. הוּא לְשׁוֹן פּוּרְעָנוּת, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע בּוֹ מִן הָרְשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים וְגוֹ'" (שמות יד:כא). וְכֵן בְּצוֹר: "רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים" (יחזקאל כז:כו). "כְּרוּחַ קָדִים אָפִיצֵם לִפְנֵי אוֹיֵב" (ירמיהו יח:יז):

אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ. הֵם שְׂכִינֵי צוֹר, הִיא אַפְרִיקָא, וּמֵאֲדוֹם הִיא:

פסוק ט

כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ. הַנָּחָמוֹת מִפִּי הַנְּבִיאִים **כֵּן רָאִינוּ**:

פסוק י

דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ. הַנָּבִיא חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: דִּמִּינוּ וְקִוִּינוּ אֶל חַסְדֶּךָ, לִרְאוֹת תְּשׁוּעָתְךָ זוֹ **בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ**. וּמְנַחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ "אַל תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ" (אסתר ד:יג):

פסוק יא

כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ. כַּאֲשֶׁר שִׁמְךָ גָּדוֹל, כֵּן תְּהִלָּתְךָ גָּדוֹל בְּפִי כֹּל:

פסוק יב

תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה. כָּל שְׁאָר עָרֵי יְהוּדָה הֵם לְצִיּוֹן בָּנוֹת, כְּמוֹ "וַיִּלְכֹּד אֶת קְנָת וְאֶת בְּנֹתֶיהָ" (במדבר לב:מב):

לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ. שֶׁתַּעֲשֶׂה דִּין בָּאֻמּוֹת:

פסוק יג

סֹבּוּ צִיּוֹן. אַתֶּם, הַבּוֹנִים אוֹתָהּ:

סְפָרוּ. לְשׁוֹן מִנְיָן: דְּעוּ כַּמָּה מִגְדָּלִים רְאוּיִים לָהּ:

פסוק יד

לְחֵילָהּ. לְחוֹמוֹתֶיהָ, כְּמוֹ "חֵיל וְחוֹמָה" (איכה ב:ח):

פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. הַגְבִּיהוּ בִּירְנִיּוֹתֶיהָ, כְּמוֹ "אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה" (דברים ג:יז) דִּמְתַרְגְּמִינָן "רָמָתָא":

לְמַעַן תְּסַפְּרוּ. אֶת גְּבָהָהּ וְאֶת יָפְיָהּ **לְדוֹר** שֶׁאַחֲרֵיכֶם:

פסוק טו

עַלְמוּת. כְּאָדָם הַמַּנְהִיג אֶת בְּנוֹ קָטָן לְאַט, וּמְנַחֵם פָּתַר אוֹתוֹ לְשׁוֹן עוֹלָם, וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ **יְנַהֲגֵנוּ** לְעוֹלָמִים:

פרק מט

פסוק ב
שִׁמְעוּ זֹאת כָּל הָעַמִּים. לְפִי שֶׁמִּזְמוֹר זֶה מְיֻסָּד עַל בְּנֵי אָדָם הַבּוֹטְחִים בְּעָשְׁרָם, אָמַר: **כָּל הָעַמִּים**, שֶׁכֻּלָּם צְרִיכִים יִסּוּר:

חָלָד. הִיא הָאָרֶץ, עַל שֵׁם שֶׁהִיא נוֹשֶׁנֶת וַחֲלוּדָה, רדוייל"ייא בְּלַעַ"ז; וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (חולין קכז.): עַל שֵׁם הַחוּלְדָּה, שֶׁהִיא בַּיַּבָּשָׁה וְאֵינָהּ בַּיָּם; דְּתָנוּ רַבָּנָן (חולין קכז.): כָּל שֶׁיֵּשׁ בַּיַּבָּשָׁה יֵשׁ בַּיָּם, חוּץ מִן הַחוּלְדָּה:

פסוק ג
גַּם בְּנֵי אָדָם. בְּנֵי אַבְרָהָם, שֶׁנִּקְרָא "הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים" (יהושע יד:טו): בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה:

גַּם בְּנֵי אִישׁ. בְּנֵי נֹחַ, שֶׁנִּקְרָא "אִישׁ צַדִּיק" (בראשית ו:ט):

פסוק ד
וְהָגוּת לִבִּי. מַחְשָׁבוֹת לִבִּי, **תְּבוּנוֹת** הֵם:

פסוק ה
אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי. לְדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנִּקְרֵאת "מְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי" (שמואל א כד:יג):

אֶפְתַּח. לָכֶם **חִידָתִי** זֹאת **בְּכִנּוֹר**, וְזוֹ הִיא הַחִידָה: **לָמָּה** אֲנִי צָרִיךְ לִירָא **בִּימֵי רָע** בְּיוֹם פְּקֻדַּת עָוֹן? לְפִי שֶׁ**עֲוֹן עֲקֵבַי יְסוּבֵּנִי**. עֲוֹנוֹת שֶׁאֲנִי דָּשׁ בָּעָקֵב, שֶׁאֲנִי מְזַלְזֵל בָּהֶם, שֶׁהֵם בְּעֵינַי עֲבֵרוֹת קַלּוֹת – הֵם מַרְשִׁיעוֹת אוֹתִי בַּדִּין. וְכָל שֶׁכֵּן הָעֲשִׁירִים:

פסוק ז
הַבּוֹטְחִים עַל חֵילָם. וּמָה בֶּצַע בְּמָמוֹנָם, הֲלֹא:

פסוק ח
אָח. לֹא יוּכַל לִפְדּוֹת אֶת אָחִיו בְּמָמוֹנוֹ, לְפִי שֶׁאִם בָּאִים לִפְדּוֹת אִישׁ אֶת אָחִיו יִתְיַקֵּר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם מִכָּל הוֹן. לְפִיכָךְ עַל כָּרְחוֹ חָדַל הוּא לְעוֹלָם מִלְּפַדּוֹתוֹ:

פסוק ט
וְיֶקַר. (שֶׁיִּחְיֶה לָנֶצַח וְלֹא יִרְאֶה הַשַּׁחַת) וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ לְשׁוֹן מְנִיעָה כְּמוֹ "אוֹקִיר אֱנוֹשׁ מִפָּז" (ישעיה יג:יב), "וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי" (ויקרא כו:כח), כְּלוֹמַר וְיִמָּנַע **פִּדְיוֹן נַפְשָׁם**:

פסוק יא
כִּי יִרְאֶה חֲכָמִים יָמוּתוּ. וְאֵין נִצּוֹלִין מִן הַמָּוֶת, לְפִיכָךְ עַל כָּרְחוֹ הוּא חָדַל לִינַע וְלִטְרֹחַ עַל פִּדְיוֹן אָחִיו:

חֵילָם. מָמוֹנָם. בַּחֲכָמִים נֶאֱמַר מִיתָה, שֶׁאֵינָם מֵתִים בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא הַגּוּף בִּלְבַד, וּבִכְסִיל וּבַעַר נֶאֱמַר אֲבֵדָה:

פסוק יב

קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ לְעוֹלָם. מַחְשְׁבוֹתָם לִבְנוֹת לָהֶם בָּתִּים שֶׁיִּתְקַיְּמוּ לְעוֹלָם:

קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם. אֶת בָּתֵּיהֶם שֶׁהֵם בּוֹנִים לְמַעַן יִהְיֶה לָהֶם לְזִכָּרוֹן, "וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ" (בראשית ד:יז). אַנְטִיוֹכוּס בָּנָה אַנְטוֹכְיָא, סְלִיקוּס בָּנָה סְלִיקְיָא:

פסוק יג

בִּיקָר. לְשׁוֹן יְקָר וְתִפְאֶרֶת (ס"א אינו):

נִמְשַׁל. לְשׁוֹן מָשָׁל:

נִדְמוּ. לְשׁוֹן דְּמָמָה:

פסוק יד

כֶּסֶל. שִׁטּוּת:

וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה. וְהַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם יִדְבְּרוּ בָהֶם וִיסַפְּרוּ בְּפִיהֶם מַה אֵרַע לְרִאשׁוֹנִים:

יִרְצוּ. לְשׁוֹן הִרְצָאַת דְּבָרִים, רטרירונ"ש בְּלַעַ"ז, וַחֲזַ"ל פֵּרְשׁוּ (שבת לא:): זֶה דַּרְכָּם שֶׁל רְשָׁעִים שֶׁסּוֹפָם אֲבוּדִים, אֲבָל **כֶּסֶל לָמוֹ** – חֶלְבָּ יֵשׁ לָהֶם עַל כִּסְלֵיהֶם וּמְכַסּוֹת אֶת כִּלְיוֹתֵיהֶם וְאֵינָן יוֹעֲצוֹת אוֹתָם לָשׁוּב מֵרָעָתָם. וְשָׁמָּא תֹּאמַר שִׂכְחָה הִיא לָהֶם עַל שֶׁשָּׂכְחוּ שֶׁסּוֹפָם לָמוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ**, כְּלוֹמַר: יוֹם אַחֲרִיתָם תָּמִיד בְּפִיהֶם, וְאֵין חֲרָדִים מִמֶּנּוּ:

פסוק טו

כַּצֹּאן לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ. כַּצֹּאן הַמִּתְאַסֵּף לַדִּיר כֵּן הֵם לִשְׁאוֹל:

שַׁתּוּ. דְּגוּשׁוֹת הַתָּי"ו בְּמָקוֹם תֵּי"ו שְׁנִיָּה: לִשְׁאוֹל שׂוֹתְתוּ, לְשׁוֹן שְׁתוּתֶיהָ שֶׁל שְׁאוֹל, לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה. וְכֵן "שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם" (תהלים עג:ט), גַּם הוּא לְשׁוֹן שְׁתוּת: קָבְעוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם, לְשׁוֹנָם הָרָע:

מָוֶת יִרְעֵם. מַלְאַךְ הַמָּוֶת יֹאכְלֵם, וְאַל תִּתְמַהּ עַל לְשׁוֹן אֲכִילָה זוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר "יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת" (איוב יח:יג). לְשׁוֹן אַחֵר: לְשׁוֹן רְצִיצָה, כְּמוֹ "הֲיֵרֹעַ בַּרֶזֶל" (ירמיה טו:יב):

וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר. לְיוֹם הַגְּאֻלָּה, כְּשֶׁיְּזַרַח בָּקָרָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ רוֹדִים בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים וְגוֹ'" (מלאכי ג:כא):

וְצוּרָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל. צוּרָתָם שֶׁל רְשָׁעִים תְּבַלֶּה אֶת הַשְּׁאוֹל, גֵּיהִנֹּם כָּלָה וְהֵם אֵינָם כָּלִים:

מִזְבֵּל לוֹ. מְהִיוֹת לָהֶם מָדוֹר; וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ וּמְלַהֲטָת אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא" (מלאכי ג:יט). וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ **מִזְבֵּל לוֹ** עַל שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּזְּבוּל, שֶׁהֶחֱרִיבוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (מדרש תהלים מט:ג):

פסוק טז

אַךְ אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי. אֲבָל אֲנִי, שֶׁהִטֵּיתִי לְמָשָׁל אָזְנִי (תהלים מט:ה), אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי שֶׁלֹּא אֵלֵךְ אֶל שְׁאוֹל, **כִּי יִקָּחֵנִי** בְּחַיַּי לְלֶכֶת בִּדְרָכָיו:

פסוק יט

כִּי נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ. הָרָשָׁע מְבָרֵךְ אֶת נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו וְאוֹמֵר: שָׁלוֹם עָלֶיךָ נַפְשִׁי (תנחומא, משפטים ב), לֹא יְאֻנְךָ לְךָ שׁוּם רָעָה. אֲבָל אֲחֵרִים אֵין אוֹמְרִים עָלָיו כֵּן:

וְיוֹדוּךָ כִּי תֵיטִיב לָךְ. וְאַתָּה, אִם תִּשְׁמַע לִדְבָרַי, הַכֹּל יוֹדוּךָ, כִּי תֵיטִיב לְנַפְשְׁךָ לְיַשֵּׁר אֶת דְּרָכֶיךָ:

פסוק כ

תָּבוֹא עַד דּוֹר אֲבוֹתָיו. כְּשֶׁתַּשְׁלִים יָמֶיךָ וְתָמוּת, תָּבֹא וְתִרְאֶה אֶת דּוֹר הָרְשָׁעִים אֲבוֹתָיו שֶׁל רָשָׁע נִדּוֹנִים בַּגֵּיהִנֹּם (סנהדרין קד:), אֲשֶׁר **עַד נֵצַח לֹא יִרְאוּ אוֹר**:

פסוק כא

אָדָם בִּיקָר וְלֹא יָבִין. דֶּרֶךְ הַחַיִּים נְתוּנָה לְפָנָיו, שֶׁאִם יֵלֵךְ בָּהּ הֲרֵי נִכְבָּד, אֵינוֹ מֵבִין אֶת הַטּוֹב:

פרק נ

פסוק א

אֵל אֱלֹהִים ה'. אֶקְרָא (אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים ה' שְׁמוֹ):

דִּבֶּר וַיִּקְרָא אָרֶץ. וְהוּא הוֹפִיעַ מִצִּיּוֹן שֶׁהוּא מִכְלַל יֹפִי:

פסוק ב

מִכְלַל. שֵׁם דָּבָר, פְּרַמְנְ"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק ג

יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל יֶחֱרַשׁ. עוֹד עַל דַּם עֶבְדָיו הַשָּׁפוּךְ (תהלים עט:י):

פסוק ד

יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם. לְפָקֹד עַל שַׂר הָאֻמּוֹת שֶׁבַּמָּרוֹם:

וְאֶל הָאָרֶץ. לִפְקֹד עַל מַלְכֵי מִצְרַיִם (ישעיהו כד:כא):

לָדִין עַמּוֹ. לְנָקֹם נְקַמַת עַמּוֹ, כְּמוֹ "כִּי יָדִין עַמּוֹ" וְ"דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם" (דברים לב:לו, מג):

פסוק ה
אִסְפוּ לִי חֲסִידָי. וְעוֹד יִקָּרֵא לַשָּׁמַיִם וְלָאָרֶץ שֶׁיֵּאָסְפוּ לוֹ הַגָּלֻיּוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן" (שיר השירים ד:טז):
כֹּרְתֵי בְרִיתִי עָלֵי זָבַח. שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה בִּבְרִית וְזֶבַח, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה דַם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' וְגוֹמֵר" (שמות כד:ח):

פסוק ח
לֹא עַל זְבָחֶיךָ אוֹכִיחֶךָּ. אִם אֵינְךָ מֵבִיא לִי זְבָחֶיךָ וְלֹא עוֹלֹתֶיךָ נֶגְדִּי תָּמִיד, אֵינִי שָׂם עֵינִי וְלִבִּי עַל כָּךְ:

פסוק ט
לֹא אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר. לֹא שֶׁלְּךָ הֵם, אֶלָּא שֶׁלִּי:
מִמִּכְלְאֹתֶיךָ. הוּא דִּיר הַצֹּאן, כְּמוֹ "גֶּזֶר מִמִּכְלָה צֹאן" (חבקוק ג:יז), פַּארי"ק בְּלַעַ"ז:

פסוק י
בְּהֵמוֹת בְּהָרֵי אָלֶף. הוּא (שׁוֹר) שֶׁהוּא רוֹעֶה אֶלֶף הָרִים לְיוֹם, וְכָל יוֹם וְיוֹם הֵם צוֹמְחִים. יֵשׁ מְפָרְשִׁים אֶלֶף הָרִים אוֹ אֶלֶף פַּרְסָאוֹת אוֹ שֵׁם אֶלֶף פָּרִים, וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁהוּא כְּמוֹ "שְׁגַר אֶלָפֶיךָ" (דברים ז:יג), כְּלוֹמַר הָרִים מְלֵאִים בָּקָר בַּעֲבוּר שֶׁהִזְכִּיר **לֹא אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר**:

פסוק יא
וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי. רֶמֶשׂ הַשָּׂדֶה. זִיז, עַל שֶׁהֵם זָזִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. אישמוביממנ"ט בְּלַעַ"ז:
עִמָּדִי. אֲנִי יוֹדֵעַ אֶת כֻּלָּם:

פסוק יג
הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים. לֹא אָמַרְתִּי לְךָ לְהָבִיא זֶבַח שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לַאֲכִילָה, אֶלָּא נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי:

פסוק יד
זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה. הִתְוַדֵּה עַל מַעֲשֶׂיךָ וְשׁוּב אֵלַי, וְהוּ זֶבַח שֶׁאֲנִי חָפֵץ בּוֹ; וְאַחַר כָּךְ **שַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ**, כִּי אָז יִתְקַבְּלוּ לְרָצוֹן:

פסוק טו
וּתְכַבְּדַנְנִי. שֶׁזֶּה הוּא כְּבוֹדִי, שֶׁאוֹשִׁיעַ אֶת הַבּוֹטְחִים בִּי:

פסוק טז
וְתִשָּׂא בְרִיתִי. תּוֹרָתִי:

פסוק יח
וַתִּרַע עִמּוֹ. נִתְרַצֵּיתָ לְלֶכֶת עִמּוֹ:

פסוק יט
תַּצְמִיד מְרָמָה. תַּרְגִּיל אֶצְלְךָ רְמִיָּה לְדַבֵּר רָעָה, תַּצְמִיד אגוטא"ש בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (במדבר יט:טו) "צָמִיד פָּתִיל" (ס"א אינו):

פסוק כ
תֵּשֵׁב. בְּמוֹשַׁב לֵצִים:
בְּבֶן אִמְּךָ. שֶׁאֵין לְךָ דִּין וְרִיב עִמּוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵשׁ עִמְּךָ:
הוֹכַחְתִּי. דָּבָר גָּנַאי לְדָחוֹתוֹ, לְשׁוֹן "וַיֹּהֶדֶף בָּנוּ" (במדבר לה:כ):

פסוק כא
דִּמְיָתָ. סָבוּר אַתָּה שֶׁאֶהְיֶה כָמוֹךָ, לְהִתְרַצּוֹת בְּמַעֲשֶׂיךָ הָרָעִים. (וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים דִּמִּיתָ כִּי אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ הַנִּסְתָּרוֹת):

פסוק כג
זוֹבֵחַ תּוֹדָה. הַמֵּבִיא לִי זֶבַח שֶׁל תְּשׁוּבָה וְהוֹדָאָה עַל עֲוֹונוֹתָיו, הוּא **יְכַבְּדָנְנִי**:
וְשָׂם דָּרֶךְ. הַשָּׁב אֵלַי אֲנִי מְלַמֵּד וְשָׂם דֶּרֶךְ לַחוֹטְאִים לָשׁוּב אֵלַי, אֲנִי אַרְאֶנּוּ בִּישׁוּעָתִי:

פרק נא

פסוק ה
וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד. מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי מִתְחָרֵט וְדוֹאֵג עָלָיו, דּוֹמֶה לִי כְּאִלּוּ הוּא לְפָנַי תָּמִיד כָּל שָׁעָה:

פסוק ו
לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי. לְפִיכָךְ בְּיָדְךָ לִסְלֹחַ, וְאַף מַה שֶּׁהֵרַעוֹתִי לְאוּרִיָּה (שמואל ב יא) לֹא חָטָאתִי אֶלָּא לְךָ, שֶׁהִזְהַרְתָּ עַל הַדָּבָר:
לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ. כְּמוֹ בְּמִנְהָגְךָ (ס"א אינו), כֹּחַ הָיָה לִי לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָעֶבֶד נִצַּח אֶת רַבּוֹ, שֶׁאָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ בְּחָנֵנִי וְנַסֵּנִי (תהלים כו:ב) וּבְחַנְתַּנִי וְלֹא נִמְצָאתִי שֶׁלֹּם כְּדֵי שֶׁתִּצְדַּק אַתָּה וְלֹא אֲנִי (סנהדרין קז.). דָּבָר אַחֵר **לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ**, אִם תִּמְחֹל לִי, תִּצְדַּק בְּדִינְךָ לִנְכֹּחַ כָּל הָרְשָׁעִים שֶׁאֵינָם שָׁבִים, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לוֹמַר כְּאִלּוּ עָשִׂינוּ תְּשׁוּבָה לֹא הוֹעַלְנוּ:

פסוק ז
הֵן בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי. וְאֵיךְ לֹא אֶחֱטָא וְעִקַּר יְצִירָתִי עַל יְדֵי תַּשְׁמִישׁ הוּא, שֶׁכַּמָּה עֲוֹנוֹת בָּאִים עַל יָדוֹ (ויקרא רבה יד:ה). דָּבָר אַחֵר: עִקַּר יְצִירָתִי מִזָּכָר וּנְקֵבָה, שֶׁכֻּלָּם מְלֵאִים עָוֹן. יֵשׁ מִדְרָשִׁים לְמִקְרָא זֶה, וְאֵינָם מִתְיַשְּׁבִים לְפִי עִנְיַן הַמְדַבֵּר בַּמִּזְמוֹר:
יֶחֱמַתְנִי. לְשׁוֹן חֲמִימוּת, כְּמוֹ (בראשית ל:לח) "וַיֵּחַמְנָה הַצֹּאן בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת" (ס"א אינו):

פסוק ח
הֵן אֱמֶת חָפַצְתָּ בַּטֲּחוֹת. וְהֵרִינִי מוֹדֶה עַל הָאֱמֶת, כִּי חָטָאתִי:
בַּטֲּחוֹת. אֵלּוּ כְּלָיוֹת, שֶׁהֵן חֲלָקוֹת. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם "כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת" (בראשית כא:טז), וְכֵן "מִי שָׂת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה" (איוב לח:לו). פִּתְרוֹנוֹ לְשׁוֹן מֶשֶׁךְ: כִּי כַּאֲשֶׁר יֵשׁ לַקֶּשֶׁת מֶשֶׁךְ, כֵּן יֵשׁ מֶשֶׁךְ לַדַּעַת (ס"א אינו):
וּבְסָתוּם חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי. וּבַלֵּב שֶׁהוּא סָתוּם, הוֹדַעְתַּנִי חָכְמָה לְהִתְוַדּוֹת:

פסוק ט
תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב. כְּמוֹ שֶׁמְּטַהֵר הַמְּצֹרָע וְטָמֵא מֵת (ויקרא יד:ד; במדבר יט:ו):

פסוק י
תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. סְלִיחַת הֶחָטְא:
עָצְמוֹת דִּכִּיתָ. כְּשֶׁכָּעַסְתָּ עָלַי:

פסוק יב
לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים. שֶׁלֹּא אֶכְשֹׁל עוֹד:

פסוק יג
וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל תִּקַּח מִמֶּנִּי. שֶׁלֹּא יְהֵא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְרֻחָק מִמֶּנִּי (ס"א אינו):

פסוק יד
הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מֵעָלַי (סנהדרין קז.):
נְדִיבָה. לְשׁוֹן נְדִיבוּת, קְצִינוּת:

פסוק טו
אֲלַמְּדָה פּוֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ. וּמִמֶּנִּי יִלְמְדוּ וְיָשׁוּבוּ, אִם יִרְאוּ שֶׁתִּסְלַח לִי:

פסוק טז
הַצִּילֵנִי מִדָּמִים. שֶׁלֹּא אָמוּת בַּחֶרֶב, עַל עָנְשׁוֹ שֶׁל אוּרִיָּה שֶׁהָרַגְתִּי (שמואל ב יא:טו,יז):

פסוק יז
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח. מְחוֹל לִי, וִיהִי לִי פִּתְחוֹן פֶּה לְהַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

פסוק יח
כִּי לֹא תַחְפֹּץ זָבַח. שֶׁאֵין זֶבַח חַטָּאת בָּא עַל הַמַּזִּיד:
וְאֶתֵּנָה. שֶׁאִם תַּחְפֹּץ אֶתְּנֶנּוּ לְךָ:

פסוק כ
הֱיטִיבָה. לִבְנוֹת בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּתוֹכָהּ בִּימֵי שְׁלֹמֹה בְּנִי:

פרק נב

פסוק ג
מַה תִּתְהַלֵּל. וְתִתְפָּאֵר בָּרָעָה שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה, אַתָּה הַגִּבּוֹר בַּתּוֹרָה (סנהדרין קו:):
חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם. לְהַצִּיל אֶת הַנִּרְדָּף עַל יָדְךָ. דָּבָר אַחֵר: **חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם**, אִלּוּ לֹא נָתַן לִי אֲחִימֶלֶךְ לֶחֶם, מְדֻמָּה אַתָּה שֶׁאָמוּת בָּרָעָב? יֵשׁ חֶסֶד בַּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל כָּל הַיּוֹם, וְאִם לֹא נָתַן לִי, יִתְּנוּ לִי אֲחֵרִים:

פסוק ד
מְלַטָּשׁ. מְחֻדָּד:
עוֹשֵׂה רְמִיָּה. חוֹתֵךְ הַבָּשָׂר עִם הַשֵּׂעָר:

פסוק ז
יִתָּצְךָ. לְשׁוֹן נְתִיצָה:
יַחְתְּךָ. לְשׁוֹן שְׁבִירָה:
וְיִסָּחֲךָ. וְיַעַקְרְךָ:
וְשָׁרָשְׁךָ. יְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיךָ לַעֲקוֹר כָּל הַשָּׁרָשִׁים, דִּירָאִירִיצִי"ר בְּלַעַ"ז:

פסוק ח
וְעָלָיו יִשְׂחֲקוּ. וְזֶה הַשְּׂחוֹק שֶׁיֹּאמְרוּ עָלָיו: הִנֵּה זֶה הַגֶּבֶר אֲשֶׁר לֹא שָׂם מִבְטַחוֹ בַּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְאוּ מָה עָלְתָה בּוֹ!

פסוק ט
יָעוֹז בְּהַוָּתוֹ. מִתְגַּבֵּר הָיָה בְּרִשְׁעוֹ:

פסוק י
וַאֲנִי. הַנִּרְדָּף עַתָּה בְּיָדְךָ אֶהְיֶה **כְּזַיִת רַעֲנָן בְּבֵית אֱלֹהִים**, בְּבָנִים וּבִבְנֵי בָנִים בְּבֵית הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (ברכות נז.):

פסוק יא
כִּי עָשִׂיתָ. כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה לִי זֹאת, וּכְלַפֵּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר מִקְרָא זֶה:

פרק נג

פסוק א
עַל מָחֲלַת. שֵׁם כְּלִי שִׁיר. דָּבָר אַחֵר: עַל מַחֲלָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁמַּחֲרִיב הַבַּיִת. וּכְבָר אָמַר מִזְמוֹר אַחֵר דּוּגְמַת זֶה "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים וְגוֹ'" (תהלים יד:א), הָאֶחָד עַל חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן, וְזֶה עַל בַּיִת שֵׁנִי:

פסוק ב
אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ. זֶה עַל טִיטוּס, כְּשֶׁגִּדֵּף אֶת הַפָּרֹכֶת וְחֵרְבּוֹ מְטַפְטֶפֶת דָּם. אָמַר: הָרַג אֶת עַצְמוֹ (גיטין נו:):

פסוק ד
כָּלוּ סָג. לְשׁוֹן "סִיגִים" (יחזקאל כב:יח):
אֵין גַּם אֶחָד. מִכָּל חֵילָיו שֶׁיִּמְחֶה בְּיָדוֹ:

פסוק ה
הֲלֹא. יֵשׁ לְיַדֵּעַ לְאוֹכְלֵי עַמִּי כְּמַאֲכַל לֶחֶם וֵאלֹהִים לֹא קָרָאוּ, שֶׁסּוֹפָם שֶׁיִּפָּחֲדוּ שָׁם פַּחַד בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

פסוק ו
לֹא הָיָה פַּחַד. זֶה כַּפַּחַד הָרִאשׁוֹן שֶׁאֵרַע לְבִלְשַׁצַּר, כִּי בַּגְּאֻלָּה זוֹ פִּזֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַצְמוֹת חוֹנָךְ הַחוֹנִים עָלַיִךְ יְרוּשָׁלַיִם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "הָמֵק בְּשָׂרוֹ וְגוֹ'" (זכריה יד:יב). וְכֵן פִּתְרוֹ מְנַחֵם, וְדוּנַשׁ פָּתַר אוֹתוֹ כְּמוֹ "חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ" (משלי כב:ו), וְכָ"ף שֶׁל חוֹנָךְ הִיא יְסוֹד בַּמִּלָּה כְּכָ"ף שֶׁל חֲנוֹךְ (ס"א אינו):
הֲבִישׁוֹתָה. אַתָּה ה' אֶת כָּל אוֹיְבַי, כִּי מְאַסְתָּם:

פרק נד

פסוק ג
וּבִגְבוּרָתְךָ תְּדִינֵנִי. תִּנְקֹם נִקְמָתִי, כְּמוֹ "כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ" (דברים לב:לו):

פסוק ז
לְשׁוֹרְרָי. לְעוֹינָי, לְשׁוֹן "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" (במדבר כד:יז):
בַּאֲמִתְּךָ. מִתּוֹךְ שֶׁאַתָּה אֱמֶת, וְאָמַרְתָּ לִיפְרַע מֵהוֹלְכֵי רָכִיל וְרוֹדְפֵי הֶרֶג (תהלים קא:ה), לְכָךְ הַצְמִיתֵם:

פרק נה

פסוק ג
אָרִיד בְּשִׂיחִי. אֶתְאוֹנֵן בְּצַעֲרִי, כְּמוֹ "זְכֹר עָנְיִי וּמְרוּדָי" (איכה ג:יט), "וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים" (שופטים יא:לז). וּמְנַחֵם פְּתַר לְשׁוֹן מֶמְשָׁלָה, כְּמוֹ "וּרְדוּ בִדְגַת הַיָּם", וְשִׂיחִי לְשׁוֹן שִׂיחַ, "לְמִי שִׂיחַ" (משלי כג:כט) (ס"א אינו):

פסוק ד
עָקַת. לְשׁוֹן מָצוֹק:
כִּי יָמִיטוּ עָלַי אָוֶן. דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל מַכְרִיעִים עָלַי עֲוֹנוֹת לְהוֹרוֹת שֶׁאֲנִי בֶּן מָוֶת, וּמַתִּירִים אֶת דָּמִי (שמואל א כב:ט-יט; שמואל ב טו:לא):

פסוק ה
יָחִיל. דּוֹאֵג:

פסוק ח
הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד וְגוֹ', אָחִישָׁה מִפְּלָט לִי. אִם הָיוּ לִי כְּנָפַיִם הָיִיתִי מַרְחִיק לָנוּד וּמְמַהֵר לְהַצִּיל נַפְשִׁי מִיָּדָם, שֶׁהֵם כְּרוּחַ סוּפָה רוּחַ סְעָרָה עוֹקֶרֶת אִילָנוֹת כְּמוֹ "וַיִּסַּע כָּעֵץ" (איוב יט:י). וּמְנַחֵם חִבֵּר סוּפָה כְּמוֹ "וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יב:לז):

פסוק י
בַּלַּע. דפא"יי בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "הֵשִׁיב יָדוֹ מִבַּלְּעַ" (איכה ב:ח). כֵּן פָּתַר מְנַחֵם (ס"א אינו):
פַּלַּג לְשׁוֹנָם. הַבְדִּילֵהוּ שֶׁלֹּא יִשְׁמַע אָדָם לָהֶם. וּמְנַחֵם פָּתַר פַּלַּג לְשׁוֹן חִלּוּק (סא"א):
כִּי רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בָּעִיר. עַל יָדָם:

פסוק יא
יְסוֹבְבֻהָ. הֶחָמָס וְהָרִיב:

פסוק יב
הַוּוֹת. שְׁבָרִים:
תּוֹךְ וּמִרְמָה. לְשׁוֹן מַכָּה:

פסוק יג
כִּי לֹא אוֹיֵב יְחָרְפֵנִי. מִיָּמַי שֶׁאֲשָׁא חֶרְפָּתִי, אֶלָּא קָמָתִי עָלָיו וַהֲרַגְתִּיו:
לֹא מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל. וַאֲנִי בָּרַחְתִּי וְנִסְתַּרְתִּי מִמֶּנּוּ, אֲבָל עַתָּה עַל כָּרְחִי אֲנִי נוֹשֵׂא אֶת חֶרְפָּתְךָ שֶׁאַתָּה תְּחָרְפֵנִי, לְפִי שֶׁאַתָּה אָדָם גָּדוֹל בַּתּוֹרָה:

פסוק יד

אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי. אִישׁ חְשׁוּב כָּמוֹנִי:

וּמְיֻדָּעִי. כְּמוֹ אַלּוּפִי, לְשׁוֹן "וְאַדָּעֲךָ בְּשֵׁם" (שמות לג:יז), דְּמִתַּרְגְּמִינַן "וַרְבִּיתָךְ". וּמְנַחֵם פֵּירֵשׁ: כִּי לֹא אוֹיֵב יְחָרְפַנִי וְאֶשָּׂא, יֵשׁ עָלָיו מִן הָעִנְיָן מִי יִתֵּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה אָעוּפָה וְאֶשְׁכְּנָה, אִילּוּ יָכֹלְתִּי לְהַעָלוֹת אֵבֶר הָיִיתִי טָס וְנוֹדֵד מִפָּנַי עֹקֶת רָשָׁע, כִּי בְּצַאתִי מִקֶּרֶב מְעָרַת פָּרִיצִים לָלוּן בַּמִּדְבָּר סֶלָה, אָז לֹא אוֹיֵב יְחָרְפַנִי וְלֹא הָיִיתִי נוֹשֵׂא כְּלִמָּתִי וּבָשְׁתִּי, וְלֹא נִסְתַּרְתִּי מִפָּנָיו כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי נִסְתָּר מִפָּנֵיהֶם כְּשֶׁהָיִיתִי בְתוֹכָם. וּפִתְרוֹן זֶה לֹא יִתָּכֵן מִפְּנֵי הַפְּסוּקִים הַכְּתוּבִים אַחֲרֵיהֶם, וְהֵם **וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ**. לָכֵן פּוֹתֵר אוֹתוֹ דּוּנַשׁ בְּעִנְיָן אַחֵר, וְזֶה פִּתְרוֹנוֹ: כִּי לֹא אוֹיֵב יְחָרְפַנִי וְאֶשָּׂא חֶרְפָּתוֹ, וְלֹא מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל וְאֶסָּתֵר מִמֶּנּוּ, כִּי אִם **אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי אֲשֶׁר יַחְדָּיו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ**. וְהַדָּבָר הַזֶּה יָדוּעַ, כִּי הָאָדָם קָשֶׁה עָלָיו חֶרְפַּת הָאוֹהֵב מֵחֶרְפַּת הָאוֹיֵב, וְגַם יוּכַל לְהִסָּתֵר מֵאוֹיְבוֹ וְלֹא יוּכַל לְהִסָּתֵר מֵאוֹהֲבוֹ בְּהַגִּידוֹ לוֹ אֶת כָּל לִבּוֹ. כֵּן מוֹכִיחַ הָעִנְיָן:

פסוק טו

אֲשֶׁר יַחְדָּו. הָיִינוּ רְגִילִים לְהַמְתִּיק סוֹד בַּתּוֹרָה, וּבְבֵית אֱלֹהִים הָיִינוּ מְהַלְּכִים בָּרָגֶשׁ, בְּרוֹב עָם:

בְּבֵית אֱלֹהִים. בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת:

פסוק טז

יַשֵּׁי מָוֶת עָלֵימוֹ. יַשִּׁיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם אֶת מַלְאַךְ הַמָּוֶת, **יַשֵּׁי** יְסַכְסֵךְ וְיָסִית לְשׁוֹן "הַנָּחֵשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל" (בראשית ג:יג), וּמְנַחֵם פָּתַר **יַשֵּׁי** לְשׁוֹן יֵשׁ כְּמוֹ "אִם יֶשְׁכֶם עוֹשִׂים" (בראשית כד:מט) "אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה" (דברים כט:יד):

בְּמְגוּרָם. בְּמְלוֹנָם:

פסוק יח

עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם. עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה, שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת (ברכות כו:):

פסוק יט

מִקְרָב לִי. מִן הַמִּלְחָמָה הַבָּאָה עָלַי:

כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי וְגוֹ'. כִּי זֹאת עָשָׂה לִי בִּשְׁבִיל הָרַבִּים שֶׁהָיוּ בְּעֶזְרָתִי לְהִתְפַּלֵּל עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה אֹהֵב אֶת דָּוִד" (שמואל א יח:טז):

פסוק כ

יִשְׁמַע אֵל. תְּפִלָּתָם שֶׁל אוֹתָם רַבִּים:

וַיַּעֲנֵם. הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא **יֹשֵׁב** קֶדֶם:
אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ. לְאוֹתָם הָרְשָׁעִים הָרוֹדְפִים אוֹתִי אֵין נוֹתְנִים לִבָּם אֶל יוֹם חֲלִיפָתָם, אֵין חֲרָדִים מִיּוֹם הַמִּיתָה:

פסוק כא

שָׁלַח יָדָיו. זֶה אֶחִיתֹפֶל הָרָשָׁע (שמואל ב טו:לא):
שָׁלַח. טָאנְדְ״יט בְּלַעַ״ז:
בִּשְׁלוֹמָיו. בְּמַה שֶּׁהָיָה שָׁקֵט וְשָׁלֵם עִמּוֹ:

פסוק כב

חָלְקוּ. לְשׁוֹן חֲלַקְלַקּוֹת:
מַחְמָאוֹת. לְשׁוֹן חֶמְאָה, וְהַמֵּ״ם הָרִאשׁוֹנָה יְסוֹד נוֹפֵל הִיא בַּתֵּיבָה, כְּמֵ״ם שֶׁל מַעֲשֶׂה וּכְמֵ״ם שֶׁל ״מַאֲמָר״ (אסתר א:טו):
וּקְרָב לִבּוֹ. לִבּוֹ לְמִלְחָמָה:
וְהֵמָּה פְּתִחוֹת. מְנַחֵם פָּתַר לְשׁוֹן חֲרָבוֹת, כְּמוֹ ״וְאֶת אֶרֶץ נִמְרֹד בְּפִתְחֶיהָ״ (מיכה ה:ה): כְּפִיּוֹת חֶרֶב (ס״א אינו). וְאוֹמֵר אֲנִי: לְשׁוֹן קְלָלָה הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּדַאֲמַר: כָּתַב אֲמִימַר פְּתִיחָא עֲלָהּ – וְהוּא שְׁטַר שַׁמְתָּא:

פסוק כג

יְהַבְּךָ. מַשָּׂאֲךָ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵשִׁיב לוֹ כֵּן:
יְכַלְכְּלֶךָּ. יְסַבּוֹל מַשָּׂאֲךָ, כְּמוֹ (מלכים א ח:כז) ״הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ״. לְשׁוֹן ״כִּלְכּוּל״ מְתֻרְגָּם ״מְסוֹבַר״ כְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל:
מוֹט. מְעִידַת רָגֶל:

פרק נו

פסוק א

יוֹנַת אֵלֶם רְחוֹקִים. עַל עַצְמוֹ אָמַר, שֶׁהָיָה רָחוֹק מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵצֶל אָכִישׁ, וְהָיוּ אֶחָיו שֶׁל גָּלְיָת מְבַקְּשִׁים רְשׁוּת מֵאָכִישׁ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״הֲלֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ״ (שמואל א כא:יב), וְהוּא הָיָה בֵּינֵיהֶם כְּיוֹנָה אִלֶּמֶת (סוטה י:):

פסוק ב

שְׁאָפַנִי. מְצַפִּים לְבָלְעֵנִי, גולושי״ר בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ ״שָׁאֲפָה רוּחַ״ (ירמיה ב:כד):
לֹחֲמִים. לְשׁוֹן מִלְחָמָה:

פסוק ג
מָרוֹם. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב מָרוֹם:

פסוק ה
בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דְּבָרוֹ. אַף בְּשָׁעָה שֶׁהוּא בָּא עִמִּי בְּמִדַּת הַדִּין, אֲהַלֵּל דְּבָרוֹ וְאֶבְטַח בּוֹ:

פסוק ו
כָּל הַיּוֹם דְּבָרַי יְעַצֵּבוּ. מְעַצְּבִים אוֹתִי רוֹדְפַי, עַד שֶׁכָּל דִּבְרֵי פִּי עֶצֶב וּצְעָקָה:

פסוק ז
יָגוּרוּ יִצְפּוֹנוּ. הֵמָּה אוֹרְבִים וְלָנִים בַּמָּקוֹם שֶׁהֵם מְקַוִּים שֶׁאֲנִי אֵלֵךְ שָׁם, וְשׁוֹמְרִים אֶת עֲקֵבַי, טר"צש בְּלַעַ"ז, לְרַגְּלַנִי וּלְהוֹלִיךְ רוֹדְפַי שָׁם. כָּל זֶה הָיָה מְקֻבָּל עַל רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל הָאוֹרְבִים לוֹ, וּמֵאֵימָתָם בָּרַח אֵצֶל אָכִישׁ (שמואל א כא:יא):

יָגוּרוּ. יָלִינוּ:

יִצְפּוֹנוּ. יֶאֱרֹבוּ:

כַּאֲשֶׁר קִוּוּ נַפְשִׁי. כְּשֶׁהֵם יוֹדְעִים וּמְקַוִּים לִי: דֶּרֶךְ זוֹ יֵלֵךְ:

פסוק ח
עַל אָוֶן פַּלֵּט לָמוֹ. לְמִצְוֹא הַצָּלָה וְעֹשֶׁר עַל דְּבַר עָוֹן וֶרֶשַׁע, **פַּלֵּט** כְּמוֹ לְפַלֵּט; מְצַפִּים שָׂכָר מֵאֵת שְׁאוֹל עַל כָּךְ:

בְּאַף עַמִּים הוֹרֵד. בְּאַפְּךָ הוֹרֵד אוּמָה זוֹ שֶׁאֲנִי בְּתוֹכָם מֵחָכְמָתָם וּמִמַּחְשְׁבוֹתָם, שֶׁאוֹמְרִים לְהָרְגֵנִי:

פסוק ט
נוֹדִי סָפַרְתָּה. אַתָּה יָדַעְתָּ מִנְיַן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁנָּדַדְתִּי לִבְרֹחַ:

שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ. שִׂים דִּמְעָתִי בְּנֹאד שֶׁלְּךָ, וּתְהֵא שְׁמוּרָה לְפָנֶיךָ:

הֲלֹא בְּסִפְרָתֶךָ. בְּמִנְיָנְךָ תִּתְּנֶנָּה, לִמְנוֹתָהּ עִם שְׁאָר צָרוֹתַי. (וּמְנַחֵם חֲבֵרוֹ לְשׁוֹן סֵפֶר מַמָּשׁ):

פסוק יא
בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל, בַּה' אֲהַלֵּל. עַל מִדַּת הַדִּין וְעַל מִדַּת הָרַחֲמִים אֲהַלֵּל (ירושלמי ברכות ט,ה):

פסוק יד
בְּאוֹר הַחַיִּים. לָשׁוּב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

פרק נז

פסוק א
לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת. כָּךְ כִּנָּה דָּוִד הַמִּזְמוֹר הַזֶּה בִּשְׁבִיל שֶׁהָיָה קָרוֹב לָמוּת, וְיִסַּד מִזְמוֹר זֶה לֵאמֹר: אַל תַּשְׁחֵת אוֹתִי ה':

פסוק ב
חָנֵּנִי, חָנֵּנִי. חָנֵּנִי שֶׁלֹּא אֶהֱרֹג וְשֶׁלֹּא אֵהָרֵג (שמואל א כד:יא):
עַד יַעֲבֹר הַוּוֹת. עַד תַּעֲבֹר הָרָעָה:

פסוק ד
חֵרַף שֹׁאֲפַי. וְיוֹשִׁיעֵנִי מֵחֶרְפַּת שׁוֹאֲפַי הָאוֹמֵר לְבָלְעֵנִי. שׁוֹאֲפַי גּוֹלוֹשְׁנְטְמוֹ"י בְּלַעַ"ז:

פסוק ה
נַפְשִׁי בְּתוֹךְ לְבָאִם. אַבְנֵר וְעַמָּשָׂא, שֶׁהָיוּ לְבָאִים בַּתּוֹרָה וְאֵינָם מוֹחִים בְּשָׁאוּל:
אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים. אֶשְׁכְּבָה בְּלוֹהֲטִים, אַנְפַּנְבְּלוֹ"יְאַנְ"ץ בְּלַעַ"ז, בֵּין הַזִּיפִים שֶׁלּוֹהֲטִים אַחַר לָשׁוֹן הָרָע (שמואל א כג:יט-כ):

פסוק ו
רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם. הִסְתַּלֵּק מִן הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאֵינָם כְּדַי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵיהֶם, **וְעַל הָאָרֶץ** תִּתְכַּבֵּד בְּזוֹ:

פסוק ז
כָּפַף נַפְשִׁי. הָאוֹיֵב:
נָפְלוּ בְתוֹכָהּ. סוֹפָן לִיפּוֹל בְּתוֹכָהּ. כָּפַף קְלִינְ"א בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן "וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים" (תהלים קמה:יד):

פסוק ח
נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים נָכוֹן לִבִּי. נֶאֱמָן עִמְּךָ בְּמִדַּת הַדִּין וְנֶאֱמָן עִמְּךָ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים (ירושלמי ברכות ט,ה):

פסוק ט
עוּרָה כְבוֹדִי. וְלֹא אִישַׁן עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּכְּבוֹדִי כִּשְׁאָר מְלָכִים (משנה ברכות א:ב):
עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר. הָעִירָה אוֹתִי אַתָּה, הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר הַתָּלוּי עַל מִטָּתִי, פָּתוּחַ לְצַד הַצָּפוֹן; וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ, וְדָוִד עוֹמֵד וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה (ברכות ג:):
אָעִירָה שָׁחַר. אֲנִי מְעוֹרֵר אֶת הַשַּׁחַר, וְאֵין הַשַּׁחַר מְעוֹרְרֵנִי (ברכות ג:):

פרק נח

פסוק א

מִכְתָּם. שֵׁם נְעִימוּת שִׁיר:

פסוק ב

הַאֻמְנָם. לְשׁוֹן אֱמוּנָה הוּא:

הַאֻמְנָם אִלֵּם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן וְגוֹ'. מִזְמוֹר זֶה אָמַר עַל שֶׁבָּא אֶל הַמַּעְגָּל אֲשֶׁר שָׂאוּל שׂוֹכֵב שָׁם, וְלָקַח אֶת הַחֲנִית וְאֶת הַצַּפַּחַת וְהָלַךְ לוֹ, וְקָרָא: "הֲלֹא תַעֲנֶה אַבְנֵר" (שמואל א כו:יד), כְּלוֹמַר: הֲלֹא יֵשׁ לְךָ עַתָּה לְהוֹכִיחַ לְשָׁאוּל וּלְהַרְאוֹתוֹ, שֶׁעַל חִנָּם הוּא רוֹדְפֵנִי; שֶׁאִלּוּ רָצִיתִי הֲרַגְתִּיו. וְכָךְ אָמַר בְּשִׁירוֹ: הַאֱמֶת נֶאֱלַם מִפִּיכֶם הַצֶּדֶק שֶׁהָיָה לָכֶם לְדַבֵּר, וְהַמֵּישָׁרִים שֶׁהָיָה לָכֶם לִשְׁפֹּט הַצֶּדֶק אֲשֶׁר **תְּדַבֵּרוּן**:

פסוק ג

אַף בְּלֵב עוֹלוֹת תִּפְעָלוּן. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּלְבַבְכֶם אַתֶּם חוֹרְשִׁים רָעָה לִפְעוֹל עָוֶל:

עוֹלוֹת. כְּמוֹ עֲוָלוֹת, כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר מִן שׁוֹר – שְׁוָרִים, וּמֵעִיר – עֲיָרִים: "וּשְׁלֹשִׁים עֲיָרִים לָהֶם" (שופטים י:ד), שֶׁהֵם לְשׁוֹן עִיר וְקִרְיָה:

בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן. בְּתוֹךְ הָאָרֶץ אַתֶּם מַכְרִיעִים חֲמַס יְדֵיכֶם, עַד שֶׁהוּא שׁוֹקֵל מִשְׁקָל רַב. תְּפַלֵּסוּן קוֹנְטֶרְפֵּיי"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק ד

זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם. מִמְּעֵי אִמָּם הֵם נַעֲשִׂים זָרִים לְהַקְדּוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה עֵשָׂו: "וַיִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ" (בראשית כה:כב):

זֹרוּ. נָזוֹרוּ, כְּמוֹ "שֹׁמוּ שָׁמַיִם" (ירמיהו ב:יב), "וַיְמָרֲרֻהוּ וְרֹבּוּ" (בראשית מט:כג), "רֹמּוּ מְעָט" (איוב כד:כד), כֵּלֶן לְשׁוֹן נִפְעָלוּ:

פסוק ה

חֲמַת לָמוֹ. אֶרֶס יֵשׁ לָהֶם לַהֲרוֹג אֶת הַבְּרִיּוֹת **כִּדְמוּת** הַנָּחָשׁ:

כְּמוֹ פֶּתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ. הַנָּחָשׁ, כְּשֶׁהוּא מַזְקִין, נַעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בְּאָזְנוֹ אַחַת וְאוֹטֵם הַשֵּׁנִית בֶּעָפָר, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע אֶת הַלַּחַשׁ, כְּשֶׁחַבָּר מַשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא יַזִּיק:

פסוק ו

אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע וְגוֹ'. מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּפָנָיו, וְאוֹטֵם אָזְנוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים:

חוֹבֵר חֲבָרִים. שֶׁיּוֹדֵעַ לְלָחוֹשׁ אֶת הַנְּחָשִׁים (שבת קנג:):

פסוק ז

מַלְתְּעוֹת. שִׁנַּיִם הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁקּוֹרִין מיישי"ליש בְּלַעַ"ז:

פסוק ח

יִמָּאֲסוּ. לְעַצְמָם שֶׁיִּהְיוּ נִמְאָסִים בְּעֵינֵיהֶם מִדְּאָגָה, וּכְמוֹ בַּמַּיִם יִתְהַלָּכוּ. דּוּגְמָתוֹ (יחזקאל כא:יב) "כָּל בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַיִם" מִדְּמָעוֹת (ס"א אינו):

יִדְרֹךְ חִצָּו. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֶגְדָּם, כְּדֵי שֶׁיִּתְמוֹלְלוּ. יִתְמוֹלְלוּ שיאנ"ט פרוייאיי"ץ בְּלַעַ"ז:

פסוק ט

שַׁבְּלוּל. יֵשׁ פּוֹתְרִין לימצ"א בְּלַעַ"ז, וְיֵשׁ פּוֹתְרִין כְּמוֹ "שַׁבְּלֶת מַיִם" (תהלים סט:ג), וְכָפַל הַלָּמֶ"ד כְּמוֹ מִן "יְמַל קְצִירוֹ" (איוב יח:טז), "יְמוֹלֵל" (תהלים צ:ו):

תָּמָס. נָמַס וְהוֹלֵךְ, **תָּמַס** שֵׁם דָּבָר הוּא, הַמַּ"ם יְסוֹד וְעִקָּר הוּא, וְהַתָּי"ו בּוֹ יְסוֹד נוֹפֵל, כְּמוֹ תִּי"ו שֶׁל "תֶּבֶל עָשׂוּ" (ויקרא כ:יב):

נֶפֶל אֵשֶׁת. טַלְפֵּ"א בְּלַעַ"ז, שֶׁאֵין לָהּ עֵינַיִם, וְהִיא "תִּנְשֶׁמֶת" (ויקרא יא:ל) דִּמְתַרְגְּמִינָן "אֲשׁוּתָא", כָּךְ פֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ (מועד קטן ו:). וְיֵשׁ פּוֹתְרִין: נֶפֶל שֶׁל אִשָּׁה. כְּמוֹ "אֵשֶׁת הַזִּמָּה" (יחזקאל כג:מד), וְיֵשׁ תִּי"ו בְּלֹא דְּבֵקוּת כְּמוֹ "עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ" (משלי ד:ט), כְּמוֹ נֶפֶל שֶׁל אִשָּׁה שֶׁלֹּא חָזוּ הַנְּפָלִים שֵׁמֶשׁ. וְלַלָּשׁוֹן רִאשׁוֹן הֲוֵי נֶפֶל וְאֵשֶׁת כְּמוֹ "וַאֲנִי כְּכֶבֶשׂ אַלּוּף" (ירמיה יא:יט) שֶׁהוּא כְּמוֹ כֶּבֶשׂ וְאַלּוּף, וּפֵירֵשׁ מְנַחֵם כְּכֶבֶשׂ וְאַלּוּף הוּא שׁוֹר, אַף כָּאן נֶפֶל וְאֵשֶׁת (צֵוָה לְהַגִּיהַּ ס"א אינו):

פסוק י

בְּטֶרֶם יָבִינוּ סִירוֹתֵיכֶם אָטָד. אֲשֶׁר בְּטֶרֶם יֵדְעוּ קוֹצִים רַכִּים שֶׁלָּכֶם לִהְיוֹת אֲטָדִים קָשִׁים, כְּלוֹמַר: עַד שֶׁלֹּא יִגְדְּלוּ בְּנֵי הָרְשָׁעִים:

כְּמוֹ חַי כְּמוֹ חָרוֹן. כְּלוֹמַר: בִּגְבוּרָה וּבְחָזָק וּבְחָרוֹן יִסְעֲרֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

חַי. לְשׁוֹן גְּבוּרָה:

פסוק יב

וְיֹאמַר אָדָם אַךְ פְּרִי לַצַּדִּיק. וְאָז יֹאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת: וַדַּאי יֵשׁ פֵּרוֹת וְתַשְׁלוּם שָׂכָר בְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים, שֶׁנָּקַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נְקָמָתָם:

יֵשׁ אֱלֹהִים. דַּיָּן, שׁוֹפֵט רִשָּׁעִים בָּאָרֶץ:

פרק נט

פסוק א

אַל תַּשְׁחֵת. כָּךְ קָרָא שֵׁם הַמִּזְמוֹר, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה קָרוֹב לְמוּת וְלִהְיוֹת נִשְׁחָת, מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל הַדָּבָר:

וַיִּשְׁמְרוּ אֶת הַבַּיִת. כְּשֶׁאָמְרָה לָהֶם מִיכַל: "חוֹלֶה הוּא" (שמואל א יט:יד), וְהִבְרִיחַתּוּ בַּלַּיְלָה:

פסוק ד

יָגוּרוּ עָלַי. לָנִים בְּבֵיתִי לְשָׁמְרֵנִי:

פסוק ה

בְּלִי עָוֹן. לֹא חָטָאתִי לָהֶם:

וְיִכּוֹנָנוּ. מְזֻמָּנִים לַהֲרוֹג:

פסוק ו

הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל הַגּוֹיִם. וְאֶת הָרְשָׁעִים שְׁפוֹט כְּמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם, וַעֲלֵיהֶם **אַל תָּחֹן**:

פסוק ז

יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב וְגוֹ', **הִנֵּה יַבִּיעוּן בְּפִיהֶם**. פִּתְרוֹן שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ נוֹפֵל זֶה עַל זֶה, **יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב** לֹא דַּיָּם מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּיּוֹם אֶלָּא אַף לָעֶרֶב יָשׁוּבוּ עַל רָעָתָם לִשְׁמֹר שֶׁלֹּא אֶבְרַח וְאֵצֵא מִן הָעִיר, וּמַה עָשׂוּ בַּיּוֹם? הִנֵּה כָּל הַיּוֹם יַבִּיעוּ בְּפִיהֶם לְרַגֵּל עָלַי אֶל שָׁאוּל:

פסוק ח

חֲרָבוֹת בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם. וְאוֹמְרִים בְּלִבָּם: **מִי שׁוֹמֵעַ**?

פסוק ט

וְאַתָּה ה'. אֲשֶׁר **תִּלְעַג תִּשְׂחַק** גַּם לָרְשָׁעִים הַלָּלוּ:

פסוק י

עֻזּוֹ אֵלֶיךָ אֶשְׁמְרָה. עֻזּוֹ וְתָקְפּוֹ שֶׁל אוֹיְבִי הֶחָזָק עָלַי, **אֵלֶיךָ אֶשְׁמְרָה** וַאֲצַפֶּה לְעָזְרֵנִי הֵימֶנּוּ:

פסוק יא

יְקַדְּמַנִי. יַקְדִּים לִי עֶזְרָתִי קוֹדֶם שֶׁתִּשָּׁלוֹט בִּי יַד שׂוֹנְאַי:

יַרְאֵנִי בְשׁוּרָרָי. מַה שֶּׁאֲנִי תֹּאַב לִרְאוֹת:

פסוק יב

אַל תַּהַרְגֵם. שֶׁאֵין זוֹ נְקָמָה הַנִּכֶּרֶת:

פֶּן יִשְׂמְחוּ עַמִּי. כִּי כָּל הַמֵּתִים מִשְׂתַּכְּחִים, אֶלָּא **הֲנִיעֵמוֹ** מִנְּכָסֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ עֲנִיִּים, וְהִיא נְקָמָה שֶׁתִּזָּכֵר לְאֹרֶךְ יָמִים:

פסוק יג

חַטַּאת. שֶׁל פִּיהֶם הוּא **דְּבַר שְׂפָתֵימוֹ**, וְנִלְכָּדִים בִּגְאוֹנָם הָעֲנִיִּים הַנִּרְדָּפִים עַל יְדֵיהֶם, מִפְּנֵי הָאָלָה וְהַכַּחַשׁ שֶׁהֵם מְסַפְּרִים:

פסוק יד

כַּלֵּה. אוֹתָם בַּחֲמָתְךָ מֶלֶךְ הַשּׁוֹפֵט, **וְיֵדְעוּ כִּי אַתָּה מוֹשֵׁל בְּיַעֲקֹב**:

פסוק טו

וְיָשׁוּבוּ לָעֶרֶב. מְחֻבָּר לַמִּקְרָא הָעֶלְיוֹן **חַטַּאת פִּימוֹ**, הֵם מְדַבְּרִים בַּיּוֹם, וְלָעֶרֶב הֵם שָׁבִים לֶאֱרֹב אוֹתָם שֶׁהִלְשִׁינוּ עֲלֵיהֶם:

פסוק טז

הֵמָּה יְנִיעוּן לֶאֱכֹל. כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ הַכְּלָבִים כָּל הַלַּיְלָה אִם אֵינָם שְׂבֵעִים, שֶׁיָּלִינוּ מִתּוֹךְ שָׂבְעָם וְיִישְׁנוּ:

פסוק יז

וַאֲנִי. כְּשֶׁאֶמְלֹט מֵהֶם לַבֹּקֶר, **אָשִׁיר עֻזֶּךָ**:

פסוק יח

עֻזִּי אֵלֶיךָ. אֵלֶיךָ שֶׁאַתָּה "עֻזִּי וּמָעוּזִּי" (ירמיה טז:יט), אֵלֶיךָ אֲזַמְּרָה:

פרק ס

פסוק א

עַל שׁוֹשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם לְדָוִד לְלַמֵּד. (תוספת מִכְתָּם לְשׁוֹן "כֶּתֶם פָּז" (שיר השירים ה:יא) דָּבָר חָמוּד, וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל דָּוִד שֶׁהָיָה מַנְהִיג עַצְמוֹ כְּמָךְ וְתָם אָפִלּוּ בְּמַלְכוּתוֹ וְאַגָּדָה אַחֶרֶת שֶׁהָיְתָה מַכָּתוֹ תַּמָּה שֶׁנּוֹלַד מָהוּל עַד כָּאן ס"א אינו) מִכְתָּם לְדָוִד עַל עֵדוּתָן שֶׁל סַנְהֶדְרִין שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְשׁוֹשַׁנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "שַׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר וְגוֹ'" (שיר השירים ז:ג) "סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים", כְּשֶׁנִּצְרַךְ שְׁיִלְמְדוּהוּ מַה יַּעֲשֶׂה כְּשֶׁנִּלְחַם עִם אֲרַם נַהֲרַיִם וְשָׁלַח אֶת יוֹאָב עֲלֵיהֶם, אָמְרוּ לוֹ לְיוֹאָב וְלֹא מִבָּנָיו שֶׁל יַעֲקֹב אַתֶּם הֵיכָן הִיא הַשְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְלָבָן "עַד הַגַּל הַזֶּה" (בראשית לא:נב), וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לְּהָשִׁיב, בָּא לוֹ אֵצֶל דָּוִד אָמַר לְדָוִד כָּךְ אָמְרוּ לִי בְּנֵי אֲרַם בָּאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת סַנְהֶדְרִין אָמְרוּ לָהֶם וְלֹא הֵם עָבְרוּ תְּחִלָּה אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁאָמַר (במדבר כג:ז) "מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ מוֹאָב", וְעוֹד כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם (שופטים ג:ח) אֲרַמִּי הָיָה:

פסוק ב

בְּהַצּוֹתָו. כְּמוֹ "בְּהַצּוֹתָם עַל ה'" (במדבר כו:ט), שֶׁנִּלְחַם בָּהֶם עַל שֶׁעָזְרוּ לִבְנֵי עַמּוֹן:

וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת אֱדוֹם וגו'. שְׁמוֹנָה עָשָׂר אֶלֶף הַכְּתוּבִים בִּמְלָכִים (שמואל ב ח:יג) וּבְדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים א יח:יב) הָרַג אֲבִישַׁי כַּעַס רִאשׁוֹנָה, שֵׁשֶׁת אֲלָפִים, וְיוֹאָב שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף, כְּשֶׁשָּׁב מֵהַכּוֹת אֶת אֲרָם:

פסוק ג

זְנַחְתָּנוּ פָּרַצְתָּנוּ. כְּשֶׁנִּפְלָה אֱדוֹם בְּיָדוֹ, צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעֲתִידִים אֲדוֹמִיִּים לִמְשֹׁל בְּיִשְׂרָאֵל וְלִגְזֹר בְּיִשְׂרָאֵל גְּזֵרוֹת רָעוֹת. עָמַד וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל שֶׁעָבוּד הַגָּלֻיּוֹת. הָרְבֵּה צָרוֹת סָבַלְנוּ בִּימֵי הַשּׁוֹפְטִים מֵאוֹיְבֵינוּ סָבִיב:

אָנַפְתָּ. קָצַפְתָּ עָלֵינוּ, מֵעַתָּה **תְּשׁוֹבֵב** רְצוֹנְךָ עָלֵינוּ:

פסוק ד

הִרְעַשְׁתָּה. אַרְצֵנוּ בְּכַמָּה גְּיָסוֹת:

פָּצַמְתָּה. שָׁבַרְתָּ אוֹתָהּ, וְרָאִיתִי בְּדִבְרֵי דוֹנָשׁ שֶׁהוּא לְשׁוֹן עֲרָבִי, אֲבָל לֹא פֵּרֵשׁ אוֹתוֹ. וּבְיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן פֵּרְשׁוֹ לְשׁוֹן קְרִיעָה, וּרְאָיָה הֵבִיא לַדָּבָר: "וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנָיו" (ירמיהו כב:יד) מְתֻרְגָּם: "וּפְצִים". אַךְ אֲנִי אוֹמֵר: "וּפְצִים" שֶׁתִּרְגֵּם יוֹנָתָן – לְשׁוֹן תִּקּוּן חַלּוֹן הוּא, כְּכָל הַפְּתָחִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם פְּצִימִין (מנחות לד.):

רָפָה שִׁבָרֶיהָ כִּי מָטָה. לְשׁוֹן רְפוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בָּהֵ"א. הָרְבֵּה תֵּיבוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת כֵּן: **כִּי מָטָה**. לְשׁוֹן שִׁפְלוּת:

פסוק ה

יַיִן תַּרְעֵלָה. הָאוֹטֵם אֶת הַלֵּב וְעוֹטְפוֹ. רַעַל לְשׁוֹן עֲטִיפָה הוּא, כְּמוֹ "וְהַבְּרוֹשִׁים הָרְעָלוּ" (נחום ב:ד). וּבְלִשּׁוֹן מִשְׁנָה: מְדִיוֹת רְעוּלוֹת (שבת ו:ו):

פסוק ו

נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס. נְסִיּוֹנוֹת שֶׁל צָרוֹת הָרַבֵּה:

לְהִתְנוֹסֵס. לִהְיוֹת מְנֻסִּים בָּהֶם, אִם יַעַמְדוּ בְּיִרְאָתֶךָ:

מִפְּנֵי קֶשֶׁט. לְקַשֵּׁט מִדּוֹתֶיךָ בָּעוֹלָם, שֶׁכְּשֶׁתִּתֵּן לָהֶם הַטּוֹבָה לֹא יְהַרְהֲרוּ הָאֻמּוֹת אַחֲרֶיךָ, אֶלָּא יְקַשְּׁטוּ דִּינֶיךָ וְיֹאמְרוּ: יָפֶה הֵיטִיב לָהֶם, כִּי הֵם עָמְדוּ לוֹ בְּכַמָּה נְסִיּוֹנוֹת:

פסוק ז

יֵחָלְצוּן. יִנָּצְלוּ מֵרָע:

הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ. אֲשֶׁר הֲשִׁיבוֹתָ אָחוֹר (איכה ב:ג) בְּהִתְחַזֵּק אוֹיְבֵיהֶם עֲלֵיהֶם:

וַעֲנֵנִי. כִּי אִם תַּעֲנֵנִי **יֵחָלְצוּ** הֵם, שֶׁאֲנִי נִלְחָם בִּשְׁבִילָם:

פסוק ח

אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ. שֶׁיִּקַּבֵּץ הַגָּלוּת וְזַרְעוֹ יִמְשְׁלוּ בָהֶם (ס"א אינו). דָּבָר אַחֵר: **אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ** שֶׁאָהִיֶה מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם:

אֶעְלֹזָה. בִּישׁוּעָתוֹ. בְּפֶרוּשׁ אַחֵר מָצָאתִי: **אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ** לְעָזְרֵנִי, כְּדִכְתִיב (שמואל ב ג:יח) "כִּי בְיַד דָּוִד עַבְדִּי אוֹשִׁיעַ אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל":

אֲחַלְּקָה שְׁכֶם. אֶחַלֵּק לָהֶם שְׁכֶם בְּנִכְסֵי אוֹיְבֵיהֶם:

וְעֵמֶק סֻכּוֹת אָמַדֵּד. סֻכּוֹת זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַאֵיזֶה אִמָּה הִיא. לֹא יָדַעְתִּי סֻכּוֹת שֶׁבָּאוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁנָּסְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס (שמות יב:לז) הֵיכָן הוּא. וּבְפֵרוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי **אֲחַלְּקָה שְׁכֶם**, אַחֲזִיר לָהֶם נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. **וְעֵמֶק סֻכּוֹת אָמַדֵּד**, כְּשֶׁאֲחַלְּקֵהוּ לְיִשְׂרָאֵל. שְׁכֶם וְסֻכּוֹת בִּקְצֵה אֶרֶץ כְּנַעַן הָיָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ תְּחִלַּת בִּיאָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לָאָרֶץ דֶּרֶךְ סֻכּוֹת שְׁכֶם (בראשית לג:יז-יח). דָּבָר אַחֵר: **וְעֵמֶק סֻכּוֹת אָמַדֵּד**, סֻכּוֹת לְשׁוֹן צוּרוֹת וְדִמְיוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵת סֻכּוֹת בָּנוֹת" (מלכים ב יז:ל):

אָמַדֵּד. אֲנִי מוֹדֵד אֶת צוּרָתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ב:ח): "שְׁנֵי חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֹא הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת" (ס"א אינו):

פסוק ט

לִי גִלְעָד. לִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם:

מְחֹקְקִי. שְׁרִים שֶׁלִּי. מְחוֹקֵק לְשׁוֹן שְׁרָרָה, שֶׁמְּחוֹקֵק וְשׁוֹלֵחַ סְפָרִים וּמְצַוֶּה, כְּמוֹ "לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו" (בראשית מט:י) (ס"א אינו):

פסוק י

מוֹאָב סִיר רַחְצִי. אֶשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּסִיר שֶׁל נְחוֹשֶׁת הַמּוּכָן לִרְחוֹץ בּוֹ:

נַעֲלִי. מַסְגֵּר שֶׁלִּי:

עֲלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרֹעָעִי. הִתְחַבְּרִי עַל מֶמְשַׁלְתִּי לִהְיוֹת מְשֻׁעְבָּדִים לִי, כִּי גַּת מֵאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְכֵן עַזָּה (שמואל א ו:יז), שֶׁכְּבָשָׁן דָּוִד:

פסוק יא

מִי יוֹבִלֵנִי עִיר מָצוֹר. אוֹ לְעִיר מִבְצָר לִכְבּוֹשׁ אֶת בָּצְרָה אִם לֹא אַתָּה תַּעֲזֹר אוֹתִי עַל מִבְצְרֵי אֱדוֹם **מִי יְבִילֵנִי** וּמִי יַנְחֵנִי עֲלֵיהֶם, בְּפֵרוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי כֵּן עַל מִבְצְרֵי אֱדוֹם אֲשֶׁר נָחִיתִי עַתָּה עֲלֵיהֶם:

פסוק יב

וְלֹא תֵצֵא. וְאֵינְךָ יוֹצֵא:

פסוק יד
יָבוּס. יִרְמוֹס:

פרק סא

פסוק ג
מִקְצֵה הָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי רָחוֹק מֵאֲנָשַׁי שֶׁאֲנִי מְשֻׁלַּחַ עַל אוֹיְבֵי לַמִּלְחָמָה:
אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי. עֲלֵיהֶם. וְעַל מָה אֲנִי קוֹרֵא לְךָ? שֶׁתַּנְחֵנִי **בְּצוּר** – שֶׁהוּא רָם וְחָזָק מִמֶּנִּי:

פסוק ה
אָגוּרָה בְאָהָלְךָ עוֹלָמִים. זְכֵנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא (בכורות לא:):

פסוק ו
נָתַתָּ יְרֻשַּׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ. הֶחֱזַרְתָּ עָרֵי יְרֻשָּׁתָם עַל יָדִי:

פסוק ז
יָמִים עַל יְמֵי מֶלֶךְ תּוֹסִיף. אִם נִגְזַר עָלַי לָמוּת בָּחוּר, הוֹסִיף יָמִים עַל יָמַי, עַד שֶׁשָּׁנוֹתַי יִהְיוּ שִׁבְעִים שָׁנָה **כְּמוֹ** שְׁנֵי **דֹר וָדֹר**:

פסוק ח
יֵשֵׁב. הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹהִים:
חֶסֶד וֶאֱמֶת. שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהֶם, יִהְיוּ מְזֻמָּנִים לְנָצְרוֹ:
מָן. הַזְמָנָה, כְּמוֹ "וַיְמַן ה' קִיקָיוֹן" (יונה ד:ו):

פסוק ט
כֵּן אֲזַמְּרָה. כְּמוֹ שֶׁתֵּיטִיב לִי, כֵּן אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ, לִהְיוֹתִי מְשַׁלֵּם **נְדָרַי יוֹם יוֹם**:

פרק סב

פסוק א
עַל יְדוּתוּן. שֵׁם כְּלִי שִׁיר, וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה : עַל הַדָּתוֹת וְעַל הַדִּינִין הַנִּגְזָרִים עַל יִשְׂרָאֵל מֵאוֹיְבֵיהֶם:

פסוק ב
דּוּמִיָּה נַפְשִׁי. מְצַפָּה נַפְשִׁי, כְּמוֹ "דּוֹם לַה' וְהִתְחוֹלֵל לוֹ" (תהלים לז:ז):

פסוק ג
לֹא אֶמּוֹט רַבָּה. מְטוֹת גְּדוֹלוֹת, וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: רַבָּה גֵּיהִנֹּם:

פסוק ד

תְּהוֹתַתוּ. מְנַחֵם פִּירֵשׁ מִגִּזְרַת "הֵתֵיתִי לְאָכְלָה" (ירמיהו יב:ט), "וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם" (דברים לג:כא): עַד אָנָה תֵּאָסְפוּ עַל אִישׁ. וְלִי נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ לְפוֹתְרוֹ לְשׁוֹן "הַוּוֹת" (תהלים ה:י), וְיֵהֵא ה"א וְתי"ו שׁוֹרֶשׁ: כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מִן 'מֵת' – 'מוֹת', כְּךָ נֹאמַר מִן 'יָסוֹד' 'הֵת' – 'הוֹת', וּלְשׁוֹן רַבִּים 'הַוּוֹת'; וְהוּא לְשׁוֹן מַחֲשֶׁבֶת שֶׁבָּר וְתַרְמִית. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁין: **תְּהוֹתַתוּ** כְּמוֹ תַּאֲרִיכוּ לְשׁוֹנְכֶם עַל בְּנֵי אָדָם בְּרַע. וְדִמּוּהוּ לִלְשׁוֹן הָעֲרֵב כְּשֶׁמַּרְבֶּה בִּדְבָרִים (ס"א אינו):

כְּקִיר נָטוּי. הַמּוּכָן לִיפּוֹל עַל בְּנֵי אָדָם:

פסוק ה

מִשְּׂאֵתוֹ. לְפִי שֶׁאַתֶּם יְגוּרִים מִן בְּנֵי אָדָם שֶׁמָּא יִמְלֹךְ וִישַׁלֵּם גְּמוּלְכֶם, יְעַצָּתֶם לְהַדִּיחַ עָלָיו הָרָעָה:

בְּפִיו. שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם **יְבָרֵכוּ**:

וּבְקִרְבָּם. וּבְמַחְשְׁבוֹתָם **יְקַלְלוּ סֶלָה**:

פסוק י

אַךְ הֶבֶל בְּנֵי אָדָם. וְאַל תִּירְאוּ מֵהֶם מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲסֶה לָנוּ בְּעֵת צָרָה סֶלָה:

בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת. אִם בָּאוּ לַעֲלוֹת בְּמֹאזְנַיִם וְהַבְלֵיהֶם שָׁוִים, כֵּן פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ לְעִנְיַן הַזּוּגוֹת (ויקרא רבה כט:ח):

פסוק יא

חַיִל כִּי יָנוּב. אִם תִּרְאוּ רְשָׁעִים שֶׁמְּמוֹנָם מַצְלִיחַ וְגָדֵל, **אַל תָּשִׁיתוּ לֵב**:

חַיִל. מָמוֹן:

יָנוּב. יִצְמַח, לְשׁוֹן "תְּנוּבָה" (ישעיה כז:ו):

פסוק יב

אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים. שֶׁשָּׁמַעְתִּי מִתּוֹכָהּ שְׁתַּיִם, וּמָה הֵן שְׁתַּיִם? **כִּי עֹז לְךָ לְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ**, וְהַשֵּׁנִי **כִּי לְךָ ה' הַחֶסֶד**. וּמֵאֵיזֶה דִּבּוּר שָׁמַעְנוּם? מִדִּבּוּר שֵׁנִי שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שָׁמַעְנוּ מִפִּיהוּ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עָוֹן וְנוֹצֵר חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמות כ:ה) "פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת וְגוֹ'". לָכֵךְ בָּטוּחַ אֲנִי שֶׁיְּשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים וּפֻרְעָנוּת לָרְשָׁעִים. זוֹ לָמַדְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל ר' מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ (מכילתא יתרו בחדש ז) בְּזָכוֹר וְשָׁמוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֶמְרוּ:

פסוק יג

וּלְךָ אֲדֹנָי חָסֶד. וּמַהוּ הַחֶסֶד? **כִּי אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ**, וְלֹא מַעֲשֵׂהוּ מַמָּשׁ אֶלָּא מִקְצָתוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַתָּה אֱלֹהֵינוּ חָשַׂכְתָּ לְמַטָּה מֵעֲוֹנֵנוּ" (עזרא ט:יג). כָּךְ נִדְרַשׁ

בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים (מדרש תהלים סב:ד). וְיֵשׁ לִפְתֹּר עוֹד: **וּלְךָ ה' הַחֶסֶד**, כִּי יֵשׁ בְּיָדְךָ לְשַׁלֵּם **לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ**:

פרק סג

פסוק א
בְּמִדְבַּר יְהוּדָה. בּוֹרֵחַ מִפְּנֵי שָׁאוּל (שמואל א כב-כד):

פסוק ב
אֲשַׁחֲרֶךָּ. אֲבַקֶּשׁ וְאֶדְרוֹשׁ לְךָ, כְּמוֹ "וְשִׁחַרְתַּנִי וְאֵינֶנִּי" (איוב ז:כא), "אִם אַתָּה תְּשַׁחֵר אֶל אֵל" (איוב ח:ה):
צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי. צָמֵא וְתָאֵב אֲנִי לָבוֹא אֵלֶיךָ בְּבֵית תְּפִלָּתֶךָ:
כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי. לְשׁוֹן תַּאֲוָה, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן:
בְּאֶרֶץ צִיָּה. בַּמִּדְבָּר:

פסוק ג
כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִיךָ וְגוֹ'. כְּמוֹ כַּאֲשֶׁר: צָמְאתִי לִרְאוֹת עֻזֶּךָ וּכְבוֹדְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁחָזִיתִיךָ בַּמִּקְדָּשׁ, מִשָּׁכָן שִׁילֹה; תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי בְּמַרְאוֹת עֻזֶּךָ וּכְבוֹדֶךָ:

פסוק ה
כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי. כְּמוֹ אָז, כִּי "אָז" (דברים כט:יט) מְתַרְגְּמִינַן: "וּבְכֵן". כְּלוֹמַר: אָז, כְּשֶׁאָבוֹא לְפָנֶיךָ, אֲבָרֶכְךָ כָּל יְמֵי חַיַּי:
בְּשִׂמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי. לְהִתְפַּלֵּל וּלְהַלֵּל:

פסוק ו
וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת. לְשׁוֹנוֹת שֶׁל רְנָנוֹת, כְּמוֹ "וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת" (בראשית יא:א) דִּמְתַרְגְּמִינַן: "לִישָׁנָא חַד":

פסוק ז
עַל יְצוּעָי. כְּשֶׁאֲנִי שׁוֹכֵב עַל מִשְׁכָּבִי, אֲנִי זוֹכֵר אַהֲבָתְךָ:
בָּאַשְׁמֻרוֹת. הַלַּיְלָה:
אֶהְגֶּה בָּךְ. אֶחְשֹׁב בְּךָ:

פסוק ט
בִּי תָּמְכָה יְמִינֶךָ. שֶׁלֹּא אֶפּוֹל:

פסוק י
וְהֵמָּה. אוֹיְבַי:

לְשׁוֹאָה יְבַקְּשׁוּ נַפְשִׁי. בָּאִים עָלַי בְּמַאֲרָב בְּיוֹם אֶפֵּלָה, שֶׁלֹּא אַרְגִּישׁ בָּהֶם:
יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ. בְּמָקוֹם שָׁפָל, שְׁאוֹל וְשׁוּחָה, יָבֹאוּ וְיִפָּלוּ:

פסוק יא

יַגִּירֻהוּ עַל יְדֵי חָרֶב. יְבוֹאוּ עַל רוֹדְפֵי אוֹיְבִים, וְיַגִּירוּהוּ כָּל אֶחָד מֵהֶם עַל יְדֵי חֶרֶב שֶׁיָּמִיתוּ אוֹתוֹ. וּמִקְרָא קָצָר הוּא וְזֶה שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ מִי יַגִּירוּהוּ. **יַגִּירֻהוּ** לְשׁוֹן גְּרִירָה, כְּמוֹ "מוֹגָרִים בַּמּוֹרָד" (מיכה א:ד), "פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר" (איוב כח:ד):
(מָצָאתִי **מְנָת שׁוּעָלִים**. יִשּׁוּבָם חָרֵב, שׁוּעָלִים יֵלְכוּ בוֹ (איכה ה:יח)):

פסוק יב

וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח. עַל עַצְמוֹ הָיָה אוֹמֵר, שֶׁהֲרֵי כְּבָר הָיָה נִמְשַׁח:
יִתְהַלֵּל כָּל הַנִּשְׁבָּע בּוֹ. כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁתּוֹשִׁיעֵנִי, יִתְהַלְּלוּ וְיִתְפָּאֲרוּ כָּל הַדְּבֵקִים בְּךָ וְנִשְׁבָּעִים בִּשְׁמֶךָ:
כִּי יִסָּכֵר. יִסָּתֵם, כְּמוֹ "וַיִּסְכְּרוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה" (בראשית ח:ב):

פרק סד

פסוק ב

שְׁמַע אֱלֹהִים קוֹלִי בְשִׂיחִי. מִזְמוֹר זֶה דָּרְשׁוּהוּ בַּעֲלֵי אַגָּדַת תְּהִלִּים עַל דָּנִיֵּאל שֶׁהוּשְׁלַךְ לְגוֹב אֲרָיוֹת, וְיָפֶה נוֹפֵל כָּל לָשׁוֹן הַמִּזְמוֹר עַל הָאַגָּדָה. צָפָה דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ כָּל הַמַּאוֹרָע לוֹ, וְהִתְפַּלֵּל עָלָיו; שְׁדָנִיֵּאל מִזַּרְעוֹ הָיָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְחִזְקִיָּה: "וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל" (ישעיהו לט:ז) – אֵלּוּ דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה:
מִפַּחַד אוֹיֵב. אֵלּוּ הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים שֶׁנִּתְיַעֲצוּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו:ה) "אֱדַיִן סָרְכַיָּא וַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא הֲווֹ בָּעַיִן עִלָּה לְהַשְׁכָּחָה לְדָנִיֵּאל":

פסוק ג

מֵרִגְשַׁת פֹּעֲלֵי אָוֶן. שֶׁהֵם מִתְרַגְּשִׁים לְבַקֵּשׁ לִי עֲלִילוֹת מָוֶת, כְּדִכְתִיב "אַרְגִּישׁוּ עַל מַלְכָּא וְגוֹ'" (דניאל ו:ז):

פסוק ד

דָּרְכוּ חִצָּם. הוּא לְשׁוֹנָם הָרָע:

פסוק ה

לִירוֹת בַּמִּסְתָּרִים תָּם. יוֹרוּהוּ בְּחִצֵּיהֶם:

פסוק ו

יְסַפְּרוּ לְטָמוֹן מוֹקְשִׁים. יְדַבְּרוּ אֶל הַמֶּלֶךְ בְּעַרְמָה דְּבָרִים טְמוּנִים, שֶׁאֲפִלּוּ הַמֶּלֶךְ לֹא הֵבִין לָמָּה הָיוּ עוֹשִׂין כָּךְ. וְהֵם הָיוּ מִתְכַּוְּנִים לִטְמוֹן לְדָנִיֵּאל מוֹקְשִׁים לְהִלָּכֵד בָּהֶם, שֶׁאָמְרוּ לְדָרְיָוֶשׁ: "אִתְיְעַטוּ כָּל סָרְכֵי מַלְכוּתָא וְגוֹ' לְקַיָּמָא קְיָם מַלְכָּא וְגוֹ'" (דניאל ו:ח), שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל שׁוּם אָדָם תְּפִלָּתוֹ לְפָנֵי שׁוּם אֱלוֹהַּ חוּץ מִמְּךָ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם:

פסוק ז

יְחַפְּשׂוּ עוֹלוֹת. מְבַקְּשִׁים עֲלִילוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "הֲווֹ בָּעַיִן עִלָּה הַשְׁכָּחָה לְדָנִיֵּאל" (דניאל ו:ה):

תַּמְנוּ. בְּלִבָּם וְלֹא גִלּוּ דַּעְתָּם אֶת חֵפֶשׂ הָעֲלִילָה הַמְחֻפָּשׂ עַל יָדָם, **וְקָרֵב** מַחְשְׁבוֹתָם עָמֹק לִבָּם:

וְקָרֵב אִישׁ. אִישׁ מֵהֶם: כָּל אֶחָד וְאֶחָד טָמַן מַחֲשַׁבְתּוֹ:

פסוק ח

וַיּוֹרֵם אֱלֹהִים. יָרָה אוֹתָם לְגוֹב הָאֲרָיוֹת, כְּדִכְתִיב (דניאל ו:כה): "וַאֲמַר מַלְכָּא וְהַיְתִיו לְגֻבָּרַיָּא אִלֵּךְ דִּי אֲכַלוּ קַרְצוֹהִי דִּי דָנִיֵּאל וּלְגֹב אַרְיָוָתָא רְמוֹ וְגוֹ'":

פסוק ט

וַיַּכְשִׁילוּהוּ עָלַימוֹ לְשׁוֹנָם. הַכְּשָׁלוֹן שֶׁדִּמּוּ לְהַכְשִׁילוֹ, עָלֵימוֹ נֶהְפַּךְ לְשׁוֹנָם:

יִתְנַדְּדוּ. בְּרֹאשָׁם, לְהָנִיעַ רֹאשׁ וְלִשְׂחוֹק עָלֵיהֶם **כָּל רֹאֵה בָם**:

פסוק יא

יִשְׂמַח צַדִּיק. דָּנִיֵּאל:

וְיִתְהַלְלוּ כָל יִשְׁרֵי לֵב. יִתְפָּאֲרוּ עַל יֹשֶׁר לִבָּם וְיִשְׁתַּבְּחוּ בְּעַצְמָם, כִּי בְּטוּחִים הֵם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֶזְרָתָם:

פרק סה

פסוק ב

לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה. הַשְׁתִיקָה תְּהִלָּה לְךָ, לְפִי שֶׁאֵין קֵץ לְשִׁבְחֶךָ; וְהַמַּרְבֶּה בְּשֶׁבַח אֵינוֹ אֶלָּא גּוֹרֵעַ:

אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן. אֱלֹהִים הַשּׁוֹכֵן בְּצִיּוֹן, (מצאתי "שִׁימוּ כָבוֹד תְּהִלָּתוֹ" (תהלים סו:ב), לֹא יוֹתֵר מִדַּאי, אַךְ **דֻמִיָּה תְהִלָּה**, וְכִמְדוּמֶה הַלְלוּהוּ בְּאֵימָה בִּלְשׁוֹן הַלְלוּיָהּ שֵׁם בֶּן שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, מְתֻרְגָּם "דְּחִילָא" "עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ" (שמות טו:ב) "וְיָד עַל כֵּס יָהּ" (שמות יז:טז) וְלָשׁוֹן "וְגִילוּ בִּרְעָדָה" (תהלים ב:יא) דּוֹמֶה לָזֶה) דָּבָר אַחֵר **לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן**

אֶת אֲשֶׁר דּוֹמַמְתָּ וְהֶחֱרַשְׁתָּ עַל מַה שֶּׁעָשָׂה אוֹיְבֶיךָ בְּצִיּוֹן תְּהִלָּה הָיָה לְךָ שֶׁהַיְכֹלֶת בְּיָדְךָ לְהִנָּקֵם וְאַתָּה מַאֲרִיךְ אַף׃

פסוק ד

דִּבְרֵי עֲוֹנֹת גָּבְרוּ מֶנִּי. וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לְהַסְפִּיק לְסַדֵּר כֻּלָּם לְפָנֶיךָ, לְפִי שֶׁהֵם רַב, אֶלָּא בִּכְלָל אֶחָד אָנוּ מִתְפַּלְּלִים לְפָנֶיךָ, שֶׁ**פִּשָּׁעֵינוּ אַתָּה תְכַפְּרֵם**׃

פסוק ה

אַשְׁרֵי. מִי אֲשֶׁר תִּבְחַר וּתְקָרֵב, אֲשֶׁר **יִשְׁכֹּן חַצֵרֶיךָ**׃
נִשְׂבְּעָה בְּטוּב. שֶׁבְּבֵיתֶךָ וּמִקְדָּשֶׁת הֵיכָלֶךָ, שֶׁשְּׂכִינָתְךָ שׁוֹרָה שָׁם׃

פסוק ו

נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ. בְּצִדְקָתְךָ תַּעֲנֵנוּ, לַעֲשׂוֹת נוֹרָאוֹת בַּגּוֹיִם׃
מִבְטָח. אַתָּה וּמָנוֹס לְכָל יוֹשְׁבֵי קַצְוֹת אֶרֶץ, מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵהוּ׃
וְיָם רְחוֹקִים. אֲפִלּוּ לָרְחוֹקִים שֶׁבַּיָּם אַתָּה **מִבְטָח**, שֶׁבְּכָל מָקוֹם מֻמְשַׁלְתְּךָ׃

פסוק ז

מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ. שֶׁמַּצְמִיחַ הֶהָרִים, שֶׁהֵם קָשִׁים, בְּכֹחוֹ, וּמְזַמֵּן וּמֵכִין בָּהֶן מְזוֹנוֹת וּמֵכִין מָטָר, כְּדִכְתִיב (תהלים קמז:ח) "הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים"׃
נָאְזָר בִּגְבוּרָה. לְפִי שֶׁבָּא לְהַזְכִּיר גְּבוּרַת גְּשָׁמִים, אָמַר׃ נֶאֱזָר בִּגְבוּרָה׃

פסוק ח

מַשְׁבִּיחַ. מַשְׁפִּיל, וְכֵן "וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה" (משלי כט:יא), "בְּשׁוֹא גַּלָּיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם" (תהלים פט:י)׃

פסוק ט

מוֹצָאֵי בֹקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין. לְךָ אֶת הַבְּרִיּוֹת יוֹשְׁבֵי הַקְּצָוֹות, בַּבֹּקֶר אוֹמְרִים בָּרוּךְ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת, וּבָעֶרֶב בָּרוּךְ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים׃

פסוק י

פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ. כְּשֶׁאַתָּה חָפֵץ לְהֵיטִיב, אַתָּה פּוֹקֵד אֶת הָאָרֶץ וּמַשְׁקֶה אוֹתָם׃
רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה. הַרְבֵּה אַתָּה מְעַשְׁרָהּ מִפֶּלֶג שֶׁלְּךָ, שֶׁהוּא **מָלֵא מָיִם** (תענית ח:), וְתָכִין בּוֹ דְּגָנָם שֶׁל יוֹשְׁבֵי קְצָוֹות, כִּי בְּכֵן אַתָּה מֵכִין אוֹתָהּ׃

פסוק יא

תְּלָמֶיהָ. הֵן שׁוּרוֹת הַמַּחֲרֶשָׁה׃
רַוֵּה. כְּמוֹ לְרַוָּה׃

נַחַת גְּדוּדֶיהָ. כְּמוֹ לְנַחֵת גְּדוּדֶיהָ, לְהָנִיחַ לְגְדוּדֶיהָ לַעֲשׂוֹת נַחַת לַבְּרִיּוֹת. אַתָּה **תְּמֹגְגֶנָּה** בְּרְבִיבִים שֶׁל מָטָר:

תְּמֹגְגֶנָּה. לְשׁוֹן הֲמָסָה:

פסוק יב

עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוּבֶתֶךָ. עַל יְדֵי הַגְּשָׁמִים אַתָּה מְעַטֵּר בְּכָל טוּב אֶת הַשָּׁנָה שֶׁאַתָּה חָפֵץ לְהֵיטִיב:

וּמַעְגָּלֶיךָ. הֵם הַשָּׁמַיִם, שֶׁהֵם אָבַק רַגְלֶיךָ:

יִרְעָפוּן. יִטְּפוּן:

דָּשֶׁן. שׁוּמָן:

פסוק יג

יִרְעֲפוּ. הַשָּׁמַיִם בִּנְאוֹת הַמִּדְבָּר:

פסוק יד

לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן. יִתְלַבְּשׁוּן הַשָּׂרוֹן וְהָעֲרָבָה מִן הַצֹּאן, הַבָּאִים לִרְעוֹת הַדֶּשֶׁא אֲשֶׁר הִצְמִיחַ הַמָּטָר:

וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ בָר. עַל יְדֵי הַמָּטָר יִהְיוּ מְעֻטָּפִים הָעֲמָקִים בִּתְבוּאָה, וְאָז יִתְרוֹעֲעוּ הַבְּרִיּוֹת תְּרוּעַת שִׂמְחָה וְיָשִׁירוּ מֵרֹב הַבְּרָכָה:

פרק סו

פסוק ב

זַמְּרוּ כְּבוֹד שְׁמוֹ. זַמְּרוּ בִּכְבוֹד שְׁמוֹ. אִי נַמִּי: סַפְּרוּ כְּבוֹד שְׁמוֹ בְּזֶמֶר וְשִׁיר:

פסוק ג

מַה נּוֹרָא. כָּל אֶחָד מִמַּעֲשֶׂיךָ:

בְּרֹב עֻזֶּךָ. כְּשֶׁאַתָּה מֵרֵאָה לְעוֹלָם עֻזְּךָ עַל יְדֵי דֶּבֶר אוֹ חֶרֶב אוֹ רָעָב אוֹ בְּרָקִים:

אוֹיְבֶיךָ. הָרְשָׁעִים, מֵרֹב פַּחַד מוֹדִים עַל כַּחַשׁ וַעֲבֵירוֹת שֶׁבְּיָדָם:

פסוק ה

נוֹרָא עֲלִילָה. יִרְאוּי עַל בְּנֵי אָדָם פֶּן יִמְצָא לָהֶם פֶּשַׁע, כִּי כָל מַעֲשֵׂיהֶם גְּלוּיִים לְךָ:

פסוק ו

הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה. יַם סוּף:

שָׁם נִשְׂמְחָה בּוֹ. מָצָאתִי: שָׁם הָיָה דָּבָר שֶׁהַיָּם נִשְׂמַח בּוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁרָאָה הַיָּם אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק ז
אַל יָרוּמוּ. אַל תְּהִי יָדָם רָמָה:

פסוק ח
בָּרְכוּ עַמִּים אֱלֹהֵינוּ. עַל נִפְלְאוֹתָיו, שֶׁהוּא שָׁם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים בַּגָּלוּת, וְאֵינְכֶם יְכוֹלִים לְהַשְׁמִיד אוֹתָנוּ:

פסוק י
כִּי בְחַנְתָּנוּ. בְּצָרָה בַּגּוֹלָה:
צְרַפְתָּנוּ. לְהָסִיר הַסִּיגִים מִמֶּנּוּ שֶׁנָּשׁוּב בִּתְשׁוּבָה לְפָנֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁצּוֹרְפִים הַכֶּסֶף לְהָסִיר הַסִּיגִים מִמֶּנּוּ:

פסוק יא
הֲבֵאתָנוּ בַּמְּצוּדָה. בְּמָקוֹם צַר כְּמוֹ בְּמַאֲסָר:
מוּעָקָה. לְשׁוֹן מַסְגֵּר וְכָל הַמֵּעִיק וְהַמַּצִיק כָּמוֹהוּ:

פסוק יב
הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ. מַלְכֵי כָּל אוּמָה וְאוּמָה (פסיקתא רבתי ה:ב):

פסוק יג
אָבוֹא בֵיתְךָ. בְּבִנְוָתְךָ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נְשַׁלֵּם נְדָרֵינוּ שֶׁנָּדַרְנוּ בַּגּוֹלָה:

פסוק טו
מֵחִים. שְׁמֵנִים, לְשׁוֹן מֹחַ:

פסוק טז
כָּל יִרְאֵי אֱלֹהִים. הֵם הַגֵּרִים שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ:

פסוק יז
אֵלָיו פִּי קָרָאתִי. כְּשֶׁהָיִינוּ בַּגּוֹלָה קְרָאנוּהוּ וְסִפַּרְנוּ רוֹמְמוֹתָיו בְּלְשׁוֹנֵנוּ:
וְרוֹמַם. כְּמוֹ וְנִתְרוֹמֵם. מָצָאתִי בְּפִי קָרָאתִי אֵלָיו **וְרוֹמַם** שֵׁם מְלֵה: רוֹמְמוּת שָׁלוֹ מוּכָן **תַּחַת לְשׁוֹנִי**, לְהוֹצִיאוֹ בְּפֶה, כְּמוֹ "יַכְחִידֵנָה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ" (איוב כ:יב):

פסוק יח
אָוֶן אִם־רָאִיתִי וְגוֹ'. לֹא פָּעַל עִמָּנוּ כַּחֲטָאתֵינוּ, עָשָׂה עִמָּנוּ כְּלֹא רוֹאֶה וְלֹא שׁוֹמֵעַ אָוֶן שֶׁבִּלְבָבֵנוּ:

פסוק יט
אָכֵן. בֶּאֱמֶת יֵשׁ לָדַעַת:

פסוק כ
אֲשֶׁר לֹא הֵסִיר תְּפִלָּתִי. מִלְּפָנָיו, וְחַסְדּוֹ לֹא הֵסִיר מֵאִתִּי:

פרק סז

פסוק ב
יָאֵר פָּנָיו. לְהַרְאוֹת פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, לְתֵת טַל וּמָטָר:

פסוק ג
לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ. לְהוֹדִיעַ שֶׁמִּדָּתְךָ לְהֵיטִיב לְעַמְּךָ, וְעַל זֶה יוֹדוּךָ וְיִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים:

פסוק ה
כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישׁוֹר. לְזָכוּת:
תַּנְחֵם. תְּנַהֵגֵם בְּדֶרֶךְ הַמִּישׁוֹר, וְעַל זֹאת יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם:

פסוק ז
אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ. וְגַם אֶל הָאָרֶץ שֶׁנָּתְנָה יְבוּלָהּ וְעַל אֲשֶׁר יְבָרְכֵנוּ הַשֵּׁם (ס"א אינו):

פסוק ח
וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ. שֶׁיֹּאמְרוּ: רְאוּ אֵלּוּ שֶׁהָיוּ יִרְאֵי הַשֵּׁם, אֵיךְ בֵּרְכָם וְגִדְּלָם!

פרק סח

פסוק ב
יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו. עֲמָלֵק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית רבה סה,יח):

פסוק ג
כְּהִנָּדֵף. כְּהִתְנַדֵּף; כַּאֲשֶׁר יִתְנַדֵּף הֶעָשָׁן, כֵּן תִּנְדְּפֵם:
מִפְּנֵי אֱלֹהִים. מִפְּנֵי הָאָרוֹן בִּימֵי מֹשֶׁה, "וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' וְגוֹ'" (במדבר י:לו):

פסוק ד
וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה. וְזֶהוּ הַמָּשׁוֹשׁ, וְכֵן יֹאמְרוּ: **שִׁירוּ לֵאלֹהִים וְגוֹ'**:

פסוק ה
סֹלּוּ. לְשׁוֹן שֶׁבַח, וְכֵן "לֹא תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם" (איוב כח:טז), "הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז" (איכה ד:ב):
בְּיָהּ שְׁמוֹ. בְּשֵׁם יְ"ה, שֶׁהוּא לְשׁוֹן יְרָאָה, כְּדִמְתַרְגְּמִינַן: "דְּדַחֲילָא" "עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ" (תהלים קיח:יד), וְכֵן "כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ" (שמות יז:טז) בְּתַרְגּוּם, וְכֵן "כִּי בְיָהּ ה'" (ישעיה כו:ד) "אֲרֵי בְּכֵן תִּתְפְּרְקוּן בְּמֵימְרָא דְּיַחֲילָא ה' וְתַקְּיף עָלְמָא". אוֹמֵר הַמְשׁוֹרֵר: שַׁבְּחוּ לְפָנָיו וְגוּרוּ מִפָּנָיו וְעִלְּזוּ, וְזֶהוּ דֶּגֶמת הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר "וְגִילוּ בִּרְעָדָה" (תהלים ב:יא):

פסוק ו

אֲבִי יְתוֹמִים. זֶהוּ הַשָּׁבַח שֶׁתִּשְׁתַּבְּחוּ לְפָנָיו, כָּל הָעִנְיָן עַד סוֹף כָּל הַמִּזְמוֹר:

אֲבִי יְתוֹמִים. שֶׁנַּעֲשָׂה אָב לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יְתוֹמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "יְתוֹמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב" (איכה ה:ג):

וְדַיַּן אַלְמָנוֹת. שֶׁעָשָׂה מִשְׁפָּטָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "הָיְתָה כְּאַלְמָנָה" (איכה א:א):

פסוק ז

מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה. יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ מְפֻזָּרִין, כִּנְסָם יַחַד אִישׁ אִישׁ מִנִּדְחוֹ וְהוֹשִׁיבָם בַּיִת שָׁלֵם וּכְנֵסְיָה שְׁלֵימָה (איכה רבה פתיחתא כט):

מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת. הוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֵׁר לְהוֹלְכֵי דְרָכִים, לֹא חַמָּה וְלֹא צִנָּה (ספרי דברים קכד):

אַךְ סוֹרְרִים. מִצְרַיִם:

שָׁכְנוּ צְחִיחָה. וְנִשְׁאֲרָה אַרְצָם צִיָּה וּצְמֵאָה (מצאתי):

פסוק ח

בְּצֵאתְךָ. כְּשֶׁצָּעַדְתָּ בְּצַעֲדְךָ, בְּצַעַד שֶׁלְּךָ:

סֶלָה. שָׁם הֶרְאֵיתַנִי זֶה דַּרְכְּךָ לְעוֹלָם: לְכָל צָרָה – גְּאֻלָּה:

פסוק ט

זֶה סִינַי. גַּם הוּא רָעַשׁ **מִפְּנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל**:

פסוק י

גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף. עוֹד זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ: אִם הֲצִרַכְנוּ לִגְשָׁמִים, הֲנִיפוֹתָ וְהִטַּלְתָּ עָלֵינוּ תָּמִיד גִּשְׁמֵי נְדָבָה וּבְרָכָה:

נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ. כְּשֶׁהָיְתָה נַחֲלַת אַרְצְךָ נִלְאָה וּצְמֵאָה לְמָטָר, אַתָּה כוֹנַנְתָּ אוֹתָהּ. (מצאתי) **נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה** הַקְּרוּיָה נַחֲלָתְךָ וְהִיא נִלְאָה, כְּלוֹמַר: פְּעָמִים שֶׁהִיא כָּךְ:

פסוק יא

חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ. עֲדָתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ, כְּמוֹ "וַיֹּאסְפוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת מַחֲנֵיהֶם לַחֲיָה" (שמואל ב כג:יא). דָּבָר אַחֵר: **חַיָּתְךָ**, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל קְרוּיָה בְּהֶמְתּוֹ וְחַיָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

תָּכִין בְּטוּבָתְךָ. כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם הֶסְבּוֹתָם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, לְפִי שֶׁעָמְדוּ כְּנֶעֱנִיִּים וְנָגְדוּ אֶת הָאֵילָנוֹת; וּבְתוֹךְ כָּךְ שֶׁעִכְּבוּ בַּמִּדְבָּר, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ הַכֹּל (מכילתא בשלח ויהי פתיחתא):

פסוק יב

אֲדֹנָי יִתֵּן אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת וְגוֹ'. אֹמֶר מַאֲמָר; עוֹד הוּא יִשְׁאַג בְּקוֹל לְהַשְׁמִיעַ צִבְאוֹת הַגּוֹיִם הָרַבִּים, וּמַהוּ הָאוֹמֶר?

פסוק יג

מַלְכֵי צְבָאוֹת הַגּוֹיִם יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן. יִתְנַדּוּ וְיִשָּׁלְכוּ מִתּוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא **נְוֹת בַּיִת תְּחַלֵּק** אֶת שְׁלָלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה סַחְרָהּ וְאֶתְנַנָּהּ קֹדֶשׁ וְגוֹמֵר" (ישעיהו כג:יח):

פסוק יד

אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם וְגוֹ'. כָּל זֶה הָאוֹמֶר יֹאמַר לָהֶם: אִם אַתֶּם שְׁכַבְתֶּם בֵּין תְּחוּמֵיכֶם וְהִתְעַנַּגְתֶּם בְּתַעֲנוּגִים, זֹאת יוֹנָתִי, כְּנֵסִיּוֹתַי, כְּנָפֶיהָ **נֶחְפָּה בַכָּסֶף**. וּמַהוּ הַכֶּסֶף וְהֶחָרוּץ? **בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי וְגוֹ'** כְּשֶׁפֵּרַשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶם תּוֹרָתוֹ, אֲשֶׁר הַמְּלָכִים נִשְׁלָגִים וּמִתְלַבְּנִים בָּהּ בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת וְחֹשֶׁךְ, אָז נֶחְפּוּ כְנָפֶיהָ (כַּנְפֵי יוֹנָה) בְּכַסְפָּהּ וְחֶמְדָּתָהּ שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹות. **כַּנְפֵי יוֹנָה**. פְּלוּמָ"א בְּלַעַ"ז:

וְאֶבְרוֹתֶיהָ. כְּנָפֶיהָ שֶׁעוֹפֶפֶת בָּהֶן:

בִּירַקְרַק חָרוּץ. פְּתַר דּוּנָשׁ בֶּן לַבְרָט: הֶחָרוּץ הוּא זָהָב, וְלָכֵן נִתָּנוֹ הַמְשׁוֹרֵר אֵצֶל הַכֶּסֶף, וִירַקְרַק הֶחָרוּץ הוּא הַזָּהָב אֲשֶׁר יוּבָא מֵאֶרֶץ הַחֲוִילָה וּמֵאֶרֶץ כּוּשׁ, זָהָב טוֹב מְאֹד מְאֹד (בראשית ב:יא-יג; איוב כח:יט). לֹא הוּא יָרוֹק וְלֹא הוּא אָדוֹם, וְלָכֵן קְרָאוֹ יְרַקְרַק; כְּמוֹ "לְבָן אַדְמְדָּם" (ויקרא יג:מב) – שֶׁאֵינוֹ לֹא לָבָן וְלֹא אָדוֹם. לְכָךְ נִכְפַּל: יְרַקְרַק, אַדְמְדָּם:

פסוק טו

בְּפָרֵשׂ. לְשׁוֹן "וּפָרְשׂוּ אֶת הַשִּׂמְלָה" (דברים כב:יז), בּוֹרְרִין אֶת הַדָּבָר כְּשִׂמְלָה חֲדָשָׁה (כתובות מו.):

מְלָכִים. אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ח:טו) "בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ":

פסוק טז

הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן. וְהֵיכָן פֵּרְשָׁהּ? בְּהַר סִינַי, שֶׁהוּא הַר אֱלֹהִים סָמוּךְ לַבָּשָׁן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

הַר גַּבְנֻנִּים. הַר הַמְיֻחָד שֶׁבֶּהָרִים:

גַּבְנֻנִּים. לְשׁוֹן הָרִים, עַל שֵׁם גְּבָהָם, כְּמוֹ "וַתִּבְנִי לָךְ גָּב" (יחזקאל טז:כד). כָּל דָּבָר גָּבוֹהַּ קְרוּי גַּב:

פסוק יז

לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים. כָּל זֶה מוּסָב עַל **ה' יִתֵּן אֹמֶר**. עוֹד יֹאמַר לָהֶם **לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים**, לָמָּה תִּתְאָרְבוּן אַתֶּם הָהָרִים גַּבְנֻנִּים הַגְּבוֹהִים לְהַשְׁחִית אֶת הָהָר אֲשֶׁר **חָמַד**

אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ לִשְׁרוֹת עָלָיו שְׁכִינָה, הוּא הַר הַבַּיִת? **אַף הוּא לָנֶצַח יִשְׁכֹּן שָׁם**, קְרֻשָּׁתוֹ קְרֻשַּׁת עוֹלָם. מִשֶּׁנִּבְחַר לְשִׁבְתּוֹ, לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר. רָאִיתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן: רָצַד הוּא מַאֲרָב בִּלְשׁוֹן עֲרָבִי, אֶבֶל מְנַחֵם פֵּרֵשׁ **תִּרְצְדוּן** כְּמוֹ תִּרְקְדוּן, אַף אוֹתוֹ לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַשִּׁיטָה הַזֹּאת:

פסוק יח

רֶכֶב אֱלֹהִים וְגוֹ'. עוֹד זֶה מוּסָב עַל **ה' יִתֵּן אֹמֶר** לְהַזְכִּיר חִבַּת עַמּוֹ: אַף כְּשֶׁנִּגְלָה **רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם שֶׁל אַלְפֵּי שִׁנְאָנִים**. שְׁנוּנִים, מַלְאָכִים חַדִּים, **וַה' הָיָה בֵּינֵיהֶם בְּסִינַי בַּקֹּדֶשׁ**, אַף שָׁם:

פסוק יט

עָלִיתָ. אַתָּה נָגִיד עַמּוֹ מֹשֶׁה בֶּן עַמְרָם לַמְּרוֹם, **שָׁבִיתָ שֶׁבִי** אֶת הַתּוֹרָה, **וְלָקַחְתָּ מַתָּנוֹת** מִן הָעֶלְיוֹנִים וּלְתִתָּם לִבְנֵי אָדָם:

וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים. אַף עוֹד גָּרְמָתְּ שֶׁשָּׁכַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּשְׁכָּן בְּתוֹךְ עַם שֶׁהָיוּ סוֹרְרִים וּמַמְרִים וּמַקְצִיפִים אוֹתוֹ:

פסוק כ

בָּרוּךְ אֲדֹנָי וְגוֹ'. זֶה מִן הַשִּׁיר הָאָמוּר לְמַעְלָה, **שִׁירוּ לֵאלֹהִים**:

יַעֲמָס לָנוּ. יִתֵּן לָנוּ יְשׁוּעָה רַבָּה מִכָּל עֹמֶס כְּכָל אֲשֶׁר נוֹכַל שְׂאֵת, (מצאתי **יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ** כָּל הַיָּמִים כֵּן נוֹהֵג בָּנוּ לְכָל צָרָה יְשׁוּעָה):

פסוק כא

הָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. אֵל מוֹשִׁיעַ הוּא לָנוּ, וּלְפָנָיו יֵשׁ הַרְבֵּה תּוֹצָאוֹת מִינֵי מָוֶת. **תּוֹצָאוֹת** דְּרָכִים אֶל הַמָּוֶת, אַף לֹא עָלֵינוּ הוּא נוֹתְנָם, אֶבֶל יִמְחַץ בָּהֶם רֹאשׁ אוֹיְבָיו:

פסוק כב

קָדְקֹד שֵׂעָר. קָדְקֹדוֹ שֶׁל עֵשָׂו שֶׁהוּא אִישׁ שָׂעִיר (בראשית כז:יא), הַמִּתְהַלֵּךְ תָּמִיד בַּאֲשָׁמָיו (וְאֵינוֹ חוֹזֵר מֵרָעָתוֹ):

פסוק כג

אָמַר ה' מִבָּשָׁן אָשִׁיב. כִּי כֵן הִבְטִיחַ, לְהָשִׁיב אוֹתָנוּ מִתּוֹךְ אַבִּירֵי בָשָׁן וּמֵאֵיי הַיָּם (ישעיה יא:יא):

פסוק כד

לְמַעַן תִּמְחַץ. רַגְלֵינוּ **בְּדָם**. כְּשֶׁיִּמְחַץ אֶת רֹאשׁ הָאוֹיֵב, תְּהֵא רַגְלֵינוּ בּוֹקַעַת בְּדָמָם. תִּמְחַץ לְשׁוֹן בּוֹקֵעַ בְּתוֹךְ הַדָּם, כְּמוֹ "מָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ" (שופטים ה:כו) כְּמוֹ בָּקְעָה. וּלְשׁוֹן

מִשְׁנָה הוּא: וְהָיוּ עוֹלֵי רְגָלִים בּוֹקְעִים עַד אַרְכֻּבּוֹתֵיהֶם בְּדָם. דָּבָר אַחֵר: תִּמְחַץ שֵׁם כְּלִי שֶׁשּׁוֹאֲבִין בּוֹ יַיִן מִן הַבּוֹר מַחַץ שְׁמוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים (עבודה זרה עד:):

מֵאוֹיְבִים. מִדַּם הָאוֹיְבִים:

מִנֵּחוּ. תִּהְיֶה פַּרְנָסָתוֹ, כְּדְאָמְרִינַן: מַאי מַשְׁמַע דְּ"מָן" לִישָׁנָא דִּמְזוֹנֵי הוּא? דִּכְתִיב (דניאל א:י) "אֲשֶׁר מִנָּה אֶת מַאֲכַלְכֶם וְגוֹמֵר" (סוכה לט:):

פסוק כה

רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים. כְּלוֹמַר: לְאֵלּוּ נָאֶה לְךָ לְהוֹשִׁיעַ, שֶׁכְּשֶׁרָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ בְּקֶדֶשְׁתְּךָ בַּיָּם, קִדְּמוּ שָׁרִים לְשׁוֹרֵר לְפָנֶיךָ שִׁירַת הַיָּם (שמות טו:א), וְאַחֲרֵיהֶם בָּאוּ הַנּוֹגְנִים, אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים:

פסוק כו

בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפְפוֹת. בְּתוֹךְ מְרִיָם וְנַעֲרוֹתֶיהָ אֲשֶׁר לָקְחָה הַתֹּף בְּיָדָהּ (שמות טו:כ) וְאָמְרוּ בְּשִׁבְחָם:

פסוק כז

בְּמַקְהֲלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְקוֹר יִשְׂרָאֵל. אַף עוּבָּרִים מִמְּעֵי אִמָּן אָמְרוּ שִׁירָה:

פסוק כח

שָׁם בִּנְיָמִין. הַצָּעִיר נַעֲשָׂה רוֹדֶה עֲלֵיהֶם:

רַדָּם. כְּמוֹ רוֹדָם בְּקָמָ"ץ, מִשָּׁם זָכָה לִהְיוֹת מֶלֶךְ, לְפִי שֶׁיָּרַד תְּחִלָּה לַיָּם. וְכֵן אָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל: "הֲלוֹא אִם קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה" (שמואל א טו:יז), וְתַרְגְּמוֹ יוֹנָתָן: "שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִין עֲבַר בְּיַמָּא בְּרֵישׁ כָּל שְׁאָר שִׁבְטַיָּא":

שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם. מִתְקַנְּאִים בָּהֶם וְזוֹרְקִין בָּהֶם אֲבָנִים, וְכֵן שָׂרֵי זְבוּלוּן וְנַפְתָּלִי. וְכֵן אָמַר לוֹ: **צַוֵּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ** (ס"א אינו). דָּבָר אַחֵר: (**רִגְמָתָם** – רִקְמָתָם, לְבוּשָׁן בִּגְדֵי וְכוּ') רִקְמָתָם לְשׁוֹן אַרְנָמָן, כְּךָ חִבְּרוֹ מְנַחֵם:

פסוק כט

עוּזָּה אֱלֹהִים וְגוֹ'. עַכְשָׁיו חוֹזֵר הַמְשׁוֹרֵר לִתְפִלָּתוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל **יָקוּם אֱלֹהִים וְיָפוּצוּ אוֹיְבָיו**: **עוּזָּה אֱלֹהִים** וְהִתְגַּבֵּר, אֲשֶׁר כָּל אֵלֶּה **פָּעַלְתָּ לָּנוּ**:

פסוק ל

מֵהֵיכָלְךָ עַל יְרוּשָׁלָם. וּמַמָּה שֶׁיִּרְאוּ הַמְּלָכִים כְּבוֹד הֵיכָלְךָ אֲשֶׁר עַל יְרוּשָׁלַיִם, **יוֹבִילוּ לְךָ** דּוֹרוֹן **וְשָׁי**:

פסוק לא

גְּעַר חַיַּת קָנֶה. זֶה עֶמְלֵק שֶׁנִּמְשַׁל כְּחַיַּת יַעַר הַדָּר בֵּין הַקָּנִים (תהלים פ:יד):

עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים. עִם שֶׁשָּׁמְנוּ וְעָשְׂתוּ כְּפָרִים אַבִּירִים בְּתוֹךְ שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁאֵינָם אֶלָּא כַּעֲגָלִים לְנֶגְדָּם:

מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף. אֵינָם מִתְרַצִּים לְכָל אָדָם, אֶלָּא אִם כֵּן מְרַצֶּה לָהֶם מָעוֹת (פסחים קיח:):

בְּזַר עַמִּים. פִּזְּרוּ אֶת הַשְּׁבָטִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: "אַף חֹבֵב עַמִּים" (דברים לג:ג). וְתָמִיד קְרֵבוֹת יֶחְפָּצוּן, חֲפֵצִים לְהִלָּחֵם בָּנוּ:

פסוק לב

יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים. וְאָז, כְּשֶׁתַּחֲרִיב אֶת עֲמָלֵק וְיִקּוּם מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, יְבִיאוּ לְךָ דּוֹרוֹנוֹת מִמְּצְרַיִם וּמִכּוּשׁ. וּמְנַחֵם פָּתַר חַשְׁמַנִּים שֵׁם מְדִינָה יוֹשְׁבֵי חַשְׁמוֹנָה (במדבר לג:כט), וְהַפּוֹתְרִים פּוֹתְרִין אוֹתוֹ לְשׁוֹן דּוֹרוֹן:

פסוק לג

שִׁירוּ לֵאלֹהִים. שֶׁהֶרְאָם גְּדֻלּוֹ וְנָאַל אֶת עַמּוֹ:

פסוק לד

הַן יִתֵּן. הֵן נוֹתֵן:

פסוק לו

נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ. מִמַּה שֶּׁהֶחֱרַבְתּוֹ אַתָּה יָרֵאוּי, אִם לְמִקְדָּשׁוֹ לֹא נָשָׂא פָּנִים קַל וָחוֹמֶר לְרָשָׁעִים. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: אַל תִּקְרֵי מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֶלָּא מִמְּקַדְּשֶׁיךָ, שֶׁכְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה דִּין בַּצַּדִּיקִים מִתְיָרֵא וּמִתְעַלֶּה וּמִתְקַלֵּס, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ" (ויקרא י:ג) "וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי" (שמות כט:מג) בְּמִיתַת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן (זבחים קטו:). וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ כָּל הַמְזַמֵּר עַד **בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם** עַל מַתַּן תּוֹרָה וְגָשֶׁם נְדָבוֹת בְּמַתַּן תּוֹרָה וְחַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ. וַאֲנִי אֵין לִבִּי מִתְיַשֵּׁב לְאָמַן לְשׁוֹן יָשְׁבוּ בָהּ בִּלְשׁוֹן נִתְיַשְּׁבוּ בַּתּוֹרָה, וְהָהָר חֶמֶד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ אֵין מִתְיַשֵּׁב לְדָרְשׁוֹ עַל הַר סִינַי שֶׁהָרֵי לֹא לְשִׁבְתּוֹ חֲמָדוֹ וְלֹא לִשְׁכֹּן בּוֹ לָנֶצַח, וְכָאן כְּתִיב יִשְׁכֹּן לָנֶצַח וְכֵן מַלְכֵי צְבָאוֹת פֵּרְשׁוּ כְּמוֹ מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת וְאֵין זֶה לְשׁוֹן הַמִּקְרָא:

פרק סט

פסוק א

עַל שׁוֹשַׁנִּים. עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם "כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים" (שיר השירים ב:ב), שֶׁהַחוֹחִים מְנַקְּבִין אוֹתָם, וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם:

פסוק ב

כִּי בָאוּ מַיִם. הָאֻמּוֹת:

פסוק ג

בְּיוֵן מְצוּלָה. בְּבוֹץ, טִיט שֶׁל מְצוּלָה:

וְשִׁבֹּלֶת. הוּא שֶׁטֶף חָזָק הַנָּהָר, פִּי"ל בְּלַעַ"ז:

פסוק ד

נִחַר. יָבֵשׁ, כְּמוֹ "חָרָה מִנִּי חֹרֶב" (איוב ל:ל):

כָּלוּ עֵינַי. כָּל תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה קְרוּיָה כִּלְיוֹן עֵינַיִם, כְּמוֹ "וְכָלוֹת אֱלֹהֵם כָּל הַיּוֹם" (דברים כח:לב), "מְכַלּוֹת עֵינַיִם" (ויקרא כו:טז), "וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה" (איוב יא:כ):

פסוק ה

אֹיְבֵי שֶׁקֶר. שׁוֹנְאִים אוֹתִי עַל שֶׁקֶר, שֶׁאֵין אֲנִי רוֹדֵף אַחַר שֶׁקֶר שֶׁלָּהֶם לְתַפֵּשׂ טָעוּתָם:

אָז אָשִׁיב. כְּשֶׁהֵם נֶאֱסָפִים עָלַי, אֲנִי מְשַׁחֵד אוֹתָם בְּמָמוֹן מַה שֶּׁ**לֹּא גָזַלְתִּי** מֵהֶם:

פסוק ז

אַל יֵבֹשׁוּ בִי קֹוֶיךָ. אַל תַּנִּיחֵנִי בְּיָדָם, פֶּן יֵבֹשׁוּ קֹוֶיךָ בְּמַה שֶּׁמְּאַרֵעַ בִּי וְיֹאמְרוּ: הֲלֹא כָּךְ אֵרַע לְמִי שֶׁהָיָה מְקַוֶּה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא!

פסוק ט

לְאֶחָי. לְעֵשָׂו (בראשית כה:כה):

פסוק י

קִנְאַת בֵּיתֶךָ. רָאוּ הַחִבָּה שֶׁנִּהַגְתָּ בָּנוּ בְּעוֹד בֵּיתְךָ קַיָּם, וְנִתְקַנְּאוּ בִי:

פסוק יא

וָאֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי. בְּתַעֲנִיתִי:

וַתְּהִי לַחֲרָפוֹת לִי. מַה שֶּׁאֲנִי בּוֹכֶה וּמִתְעַנֶּה לְפָנֶיךָ, הֵם מִתְלוֹצְצִים עָלַי:

פסוק יג

וּנְגִינוֹת. בִּי לְשׁוֹתֵי שֵׁכָר (ס"א אינו):

פסוק יד

וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ ה'. יְהִי עֵת תְּפִלָּתִי **עֵת רָצוֹן**:

פסוק טז

וְאַל תֶּאְטַר. וְאַל תִּסְגֹּר עָלַי:

בְּאֵר. צָרָה נָכְרִיָּה זוֹ, אֶת **פִּיהָ** לִבְלָעֵנִי:

תֶּאְטַר. כְּמוֹ "אֹאטֵר יַד יְמִינוֹ" (שופטים ג:טו) – סָגוּר יַד יְמִינוֹ, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ:

פסוק יט

קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי. (קָרֵב אֵלַי):

גְּאָלָהּ. גְּאוֹל אוֹתָהּ׃

פסוק כא

וָאֲנוּשָׁה. וְאֵאָנֵשׁ וְאֶחֱלֶה, כְּמוֹ "כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ" (מיכה א:ט), וּכְמוֹ "וַיֵּאָנַשׁ הַיֶּלֶד" דִּבַּת שָׂבַע (שמואל ב יב:טו). וְאִם תֹּאמַר: הֵיאַךְ הָאָלֶ"ף זוֹ מְשַׁמֶּשֶׁת שֹׁרֶשׁ וּמְשַׁמֶּשֶׁת שִׁמּוּשׁ הַמֵּסֵב הַדִּבּוּר אֶל הַמְדַבֵּר? כֵּן דֶּרֶךְ תֵּבָה שֶׁתְּחִלָּתָהּ אָלֶ"ף, כְּגוֹן: "וְאֹהַב אֶת יַעֲקֹב" (מלאכי א:ב), "אֲנִי אֹהֲבַי אֵהָב" (משלי ח:יז) – הֲרֵי הוּא כְּמוֹ 'וְאֶאֱהַב', וְכֵן "אָסֹף אָסֵף" (צפניה א:ב) – כְּמוֹ 'אֶאֱסֹף':

לָנוּד. שֶׁיִּבְוֹאוּ לִי אוֹהֲבִים לָנוּד לִי וּלְנַחֲמַנִי (איוב ב:יא):

פסוק כב

בְּבָרוּתִי. בִּסְעוּדָתִי, כְּמוֹ "תְּבֹא נָא תָּמָר אֲחוֹתִי... וְאֶבְרֶה מִיָּדָהּ" (שמואל ב יג:ו):

רֹאשׁ. מָרָה:

פסוק כג

וְלִשְׁלוֹמִים. כְּשֶׁיְּקַוּוּ לְשָׁלוֹם, יֵהָפֵךְ שְׁלוֹמָם לְמוֹקֵשׁ:

פסוק כז

כִּי. אֶת הָעָם הַזֶּה **אֲשֶׁר אַתָּה הִכִּיתָ**:

רָדָפוּ. אַתָּה קָצַפְתָּ מְעַט וְהֵם עָזְרוּ לְרָעָה (זכריה א:טו):

וְאֶל מַכְאוֹב חֲלָלֶיךָ יְסַפֵּרוּ. דִּבְרֵיהֶם לָבוֹא בְּעֵצָה: נַשְׁחִיתֵם "בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים" (בראשית לד:כה):

פסוק לב

וְתִיטַב. הִלּוּלִי לַה׳:

מְשׁוֹר פָּר. הוּא שׁוֹר שֶׁהִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנִּבְרָא בְּקוֹמָתוֹ; וּבְיוֹם שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, בּוֹ בַּיּוֹם הֻבִיאוּ. שֶׁהַשּׁוֹר בֶּן יוֹמוֹ קְרוּי שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד" (ויקרא כ"ב:כ"ז). בּוֹ בַּיּוֹם נִדְמֶה לְפַר, שֶׁהוּא בֶּן שָׁלֹשׁ (ראש השנה י.):

מַקְרִן מַפְרִיס. קַרְנוֹתָיו קָדְמוּ לְפַרְסוֹתָיו, שֶׁהֲרֵי בְּקוֹמָתוֹ וּבְקַרְנָיו נִבְרָא, וְרֹאשׁוֹ יָצָא מִן הָאָרֶץ תְּחִלָּה; כְּדֶרֶךְ כָּל הַנּוֹלָדִים הוֹצִיאַתָן הָאָרֶץ, נִמְצְאוּ קַרְנָיו קָדְמוּ לְרַגְלָיו (חולין ס.):

פרק ע

פסוק א

לְדָוִד לְהַזְכִּיר. לְשׁוֹן תְּפִלָּה הוּא, כְּמוֹ "וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה׳ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר" (תהלים כ:ח), וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים "לְהַזְכִּיר וּלְהוֹדוֹת לַה׳" (דברי הימים א טז:ד). וּבְמִדְרַשׁ תְּהִלִּים רָאִיתִי:

מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל צֹאנוֹ וְסָתַר אֶת הַדִּיר וְהוֹצִיא אֶת הַצֹּאן וְאֶת הָרוֹעֶה. אַחַר זְמַן הֶחֱזִיר אֶת הַצֹּאן וּבָנָה אֶת הַדִּיר, וְלֹא הִזְכִּיר אֶת הָרוֹעֶה. אָמַר הָרוֹעֶה: הֲרֵי הַצֹּאן מֻחְזָר וְהַדִּיר בָּנוּי, וְאֲנִי אֵינִי נִזְכָּר? כָּךְ, לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן נֶאֱמַר "כִּי אֱלֹהִים יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְגוֹ'" (תהלים סט:לו), "וְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ בָהּ" (תהלים סט:לז): הֲרֵי הַדִּיר בָּנוּי וְהַצֹּאן כָּנוּס, וְהָרוֹעֶה (זֶה דָּוִד) לֹא נִזְכָּר. לְכָךְ נֶאֱמַר: **לְדָוִד לְהַזְכִּיר אֱלֹהִים לְהַצִּילֵנִי**:

פסוק ד

יָשׁוּבוּ עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם. מִדָּה בְּמִדָּה, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ לִי:

עַל עֵקֶב. בְּאוֹתוֹ מַעְגָּל עַצְמוֹ, אנצישט"טראצישט בְּלַעַ"ז:

הָאוֹמְרִים. עָלַי:

הֶאָח הֶאָח. לְשׁוֹן חֶדְוָה, בִּרְאוֹתוֹ בְּאוֹיְבוֹ כִּרְצוֹנוֹ:

פסוק ו

חוּשָׁה לִי. לְעֶזְרָה:

פרק עא

פסוק ג

לְבוֹא תָמִיד. בְּאוֹתוֹ **מָעוֹן**, לְהִנָּצֵל בְּתוֹכוֹ מִן הָרוֹדֵף:

צִוִּיתָ לְהוֹשִׁיעֵנִי. פְּעָמִים רַבּוֹת הוֹשַׁעְתַּנִי עַל יְדֵי שְׁלוּחֶיךָ:

פסוק ד

וְחוֹמֵץ. כְּמוֹ "חוֹמֵס" (משלי ח:לו), וְכֵן "אַשְּׁרוּ חָמוּץ" (ישעיה א:יז), נִגְזָל:

פסוק ו

אַתָּה גוֹזִי. אַתָּה מוֹצִיאִי וּמַעֲבִירִי, כְּמוֹ "וַיָּגָז שַׂלְוִים" (במדבר יא:לא), "כִּי גָז חִישׁ וַנָּעוּפָה" (תהלים צ:י):

פסוק ז

כְּמוֹפֵת הָיִיתִי לָרַבִּים. רַבִּים רָאוּ צָרוֹתַי וְדָאֲגוּ, פֶּן יִקָּרֵאם דֻּגְמַת צָרָתִי, פֶּן אֶהְיֶה לָהֶם לְאוֹת: כַּאֲשֶׁר הוּקְרָה לָזֶה כֵּן יִקָּרֶה לָנוּ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה יְחֻזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת" (יחזקאל כד:כד):

פסוק ט

לְעֵת זִקְנָה. אִם זָקַנְתִּי בַּחֲטָאִים, כְּלוֹמַר, שֶׁחָטָאתִי הַרְבֵּה:

פסוק י
כִּי אָמְרוּ אוֹיְבַי לִי. אָמְרוּ אוֹיְבַי עָלַי **וְנוֹעָצוּ יַחְדָּו**, לֵאמֹר: אֱלֹהִים עֲזָבוֹ – אֵין אָנוּ נֶעֱנָשִׁין עָלָיו, שֶׁכְּבָר נִכְשַׁל בַּעֲבֵירָה:

פסוק יד
וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל. לִישׁוּעָתְךָ, וּכְשֶׁתּוֹשִׁיעֵנִי **אוֹסִיף עַל תְּהִלָּתֶךָ**:

פסוק טו
לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת. שֶׁל צְדָקוֹת וְהַתְּשׁוּעוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי:

פסוק טז
אָבוֹא. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל בִּגְבוּרָתְךָ:

פסוק יז
וְעַד הֵנָּה. עַד הַיּוֹם בְּמַה שֶׁעָבַר עָלַי:
וְעַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה. לִכְשֶׁאַגִּיעַ לְשִׁשִּׁים וְשִׁבְעִים אַל תַּעַזְבֵנִי (אבות ה,כה) (ס"א אינו):

פסוק יח
לְכָל יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ. לְכָל אֲשֶׁר יָבוֹא אֶצְלִי **אַגִּיד** גְּבוּרָתֶךָ:

פסוק יט
וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים. אֲשֶׁר הִיא **עַד מָרוֹם**, שְׁנֵי הַמִּקְרָאוֹת מְחֻבָּרִים עִם **אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר**:

פסוק כג
תְּרַנֵּנָה שְׂפָתַי. עִם זֶמֶר קוֹל הַכִּנּוֹר, כְּשֶׁאֲזַמְּרָה לְךָ **בְּכִנּוֹר**:

פרק עב

פסוק א
לִשְׁלֹמֹה. עַל שְׁלֹמֹה בְּנוֹ הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ, שֶׁצָּפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁהוּא עָתִיד לִשְׁאוֹל מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵב לְהָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט (מלכים א ג:ט):
מִשְׁפָּטֶיךָ. חָכְמַת דִּינְךָ שֶׁצִּוִּיתָ בַּתּוֹרָה:
וְצִדְקָתְךָ. לְצַדֵּק אֶת הַדִּין:
מֶלֶךְ וּבֶן מֶלֶךְ. שְׁנֵיהֶם בִּשְׁלֹמֹה אֲמוּרִים. דָּבָר אַחֵר: **מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן**, הַיְסוּרִין יְהוּ כָּלִים בִּי, וְהַצְדָּקָה עֲשֵׂה לִבְנִי, שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם בְּיָמָיו:

פסוק ג
יִשְׂאוּ הָרִים. בְּיָמָיו:

שָׁלוֹם לָעָם. וּמַהוּ הַשָּׁלוֹם שֶׁהֶהָרִים נוֹשְׂאִין? כְּשֶׁהֵן עוֹשִׂין פֵּרוֹת, אֵין עֵין הַבְּרִיּוֹת צָרָה, וְקוֹרֵא אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל תַּחַת תְּאֵנָה (זכריה ג:י):
וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה. וּגְבָעוֹת יִשְׂאוּ לָהֶם שָׁלוֹם עַל יְדֵי הַצְּדָקָה שֶׁיַּעֲשׂוּ:

פסוק ה

יִירָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ. מִמֶּנִּי יִלְמְדוּ יִשְׂרָאֵל לְיִרְאָה אוֹתְךָ כָּל יְמֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ, לְדוֹר דּוֹרִים:
וְלִפְנֵי יָרֵחַ. בְּעוֹד הַיָּרֵחַ קַיָּם וְהֵם לְפָנָיו, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (ביכורים ב,ג): בִּפְנֵי הַבַּיִת וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת:

פסוק ו

יֵרֵד כְּמָטָר עַל גֵּז. יֵרֵד דְּבָרוֹ בְּתוֹךְ עַמְּךָ וּבִלְבָּם כְּמָטָר הַיּוֹרֵד עַל יֶרֶק הַגָּזוּז, שֶׁהוּא צָרִיךְ לְגָשָׁמִים לְאַחַר שֶׁגָּזְזוּהוּ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ" (עמוס ז:א):
זַרְזִיף אָרֶץ. לְשׁוֹן טִיפִּים הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי; בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (יומא פז.): הֲווֹ מָטוּ זַרְזִיפֵי דְּמַיָּא:

פסוק ז

יִפְרַח בְּיָמָיו צַדִּיק. יִשְׂרָאֵל:
וְרֹב שָׁלוֹם. יִפְרַח בְּיָמָיו, וְיִהְיֶה שָׁלוֹם זֶה אָרוּךְ עַד לְעוֹלָם. וְכָל תְּפִלָּה זוֹ נִתְקַיְּמָה חוּץ מִדָּבָר הַזֶּה; לְפִי שֶׁשְּׁלֹמֹה חָטָא לְפִיכָךְ לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתוֹ, שֶׁהַמַּלְכוּת נִמְסְרָה לְדָוִד עַל תְּנַאי "אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת דַּרְכָּם" (מלכים א ב:ד). וְיִשְׂרָאֵל פָּרְחוּ בְיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל וְגוֹ'" (מלכים א ד:כ), **וְרֹב שָׁלוֹם** הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה" (מלכים א ה:ה):

פסוק ח

וְיֵרְדְּ מַיִם עַד יָם. כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִיַּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים (שמות כג:לא):
וּמִנָּהָר עַד אַפְסֵי אָרֶץ. "כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר וְגוֹמֵר" (מלכים א ה:ד):

פסוק ט

צִיִּים. כִּתּוֹת שֶׁל שָׂרִים, כְּדִמְתַרְגֵּם "וְצִים מִיַּד כִּתִּים" (במדבר כד:כד): "וְסִיעָן יִסְתַּחְרָן מֵרוֹמָאֵי":

פסוק י

מַלְכֵי תַרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ. "כִּי אֳנִי תַרְשִׁישׁ לַמֶּלֶךְ בַּיָּם עִם אֳנִי חִירָם אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תָּבֹא אֳנִי תַרְשִׁישׁ וְגוֹ'" (מלכים א י:כב):
מַלְכֵי שְׁבָא. מַלְכַּת שְׁבָא (מלכים א י:א):
אֶשְׁכָּר. דּוֹרוֹן:

פסוק יא

כָּל גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ. "וְכָל הָאָרֶץ" מְבִיאִים מִנְחָה לִשְׁלֹמֹה (מלכים א י:כד), "וְהֵמָּה מְבִיאִין אִישׁ מִנְחָתוֹ" (מלכים א י:כה):

פסוק יד

מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס. מִמַּכּוֹת וּמִגֵּזֶל. מָצָאתִי **מִתּוֹךְ** לְשׁוֹן תּוֹךְ תּוֹכוֹת, בַּעֲלֵי מְזִמּוֹת חוֹרְשֵׁי אָוֶן, כְּמוֹ "אִישׁ תְּכָכִים" (משלי כט:יג):

יִגְאַל נַפְשָׁם. עַל יְדֵי מִשְׁפָּט וּצְדָקָה שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶם:

פסוק טו

וְיִחִי. שְׁלֹמֹה:

וְיִתֶּן לוֹ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

מִזְהַב שְׁבָא. וְכֵן הָיְתָה: "גַּם עֵשֶׂר גַּם כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְמוֹךָ וְגוֹמֵר" (מלכים א ג:יג):

וְיִתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ תָּמִיד וְגוֹ'. הִיא הַתְּפִלָּה הִיא הַבְּרָכָה; כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָאָדָם: בָּרוּךְ תִּהְיֶה, לְשׁוֹן תְּפִלָּה הוּא:

פסוק טז

פִּסַּת בַּר. לְשׁוֹן פְּסָיוֹן, תּוֹסֶפֶת וְרִבּוּי. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ (כתובות קיא:; שבת ל:): לְשׁוֹן גְּלוּסְקָאוֹת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְכָל הַמִּזְמוֹר בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. דָּבָר אַחֵר: **פִּסַּת בַּר** לְשׁוֹן רָצוֹן, כְּמוֹ פַּיִיס, שֶׁהַבְּרִיּוֹת מִתְפַּיְּסִין וּמִתְרַצִּין מֵאֵת הַמָּקוֹם כְּשֶׁנּוֹתֵן שׂוֹבַע בָּעוֹלָם:

יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ. חִטִּין גַּסִּין כְּפֵירוֹת הָאֵילָן, כַּכְּלִיּוֹת שֶׁל שׁוֹר הַגָּדוֹל, שֶׁהָיָה בִּימֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח (כתובות קיא:):

וְיָצִיצוּ. יִשְׂרָאֵל:

מֵעִיר. מִתּוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם **כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ**:

פסוק יז

יְהִי שְׁמוֹ. שֶׁל שְׁלֹמֹה נִזְכָּר לְעוֹלָם בְּעָשְׂרוֹ וּבְחָכְמָתוֹ:

לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ. כָּל יְמֵי הַשֶּׁמֶשׁ יִגְדַּל שְׁמוֹ:

יִנּוֹן. לְשׁוֹן מַלְכוּת וְשָׂרָרָה, כְּמוֹ (משלי כט:כא) "וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן", (בראשית כא:כג) "וּלְנִינִי" – הַשְׁלִיט עַל נְכָסַי אַחֲרַי, (תהלים עד:ח) "אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד" – מַלְכֵיהֶם יָחַד (מגילה י:):

וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ. אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: תְּהִי חָכָם וְעָשִׁיר כִּשְׁלֹמֹה:

פסוק יח
בָּרוּךְ ה'. הָעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת בְּרֶדֶת הָאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי שְׁלֹמֹה בְּנִי (דברי הימים ב ז:א):

פסוק כ
כָּלוּ תְפִלּוֹת דָּוִד. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ כָּלוּ, כָּל אֵלּוּ תְּפִלּוֹת דָּוִד לְכְלוֹל כָּל הַסֵּפֶר עַל שֵׁם דָּוִד, וְאַף מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּנֵי קֹרַח וַעֲשָׂרָה זְקֵנִים עַל שֵׁם שֶׁהוּא נִקְרָא נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל (שמואל ב כג:א). וְיֵשׁ לִפְתּוֹר **כָּלוּ** כְּמוֹ נִסְתַּיְּמוּ, כְּמוֹ "רוֹמּוּ מְעַט" (איוב כד:כד), "שֹׁמּוּ שָׁמַיִם" (ירמיה ב:יב). וְאִם כֵּן הוּא, לֹא נִכְתַּב הַמִּזְמוֹר בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּסֵּפֶר. וְנִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁלְּעֵת זִקְנָתוֹ, כְּשֶׁהִמְלִיךְ אֶת שְׁלֹמֹה, אָמְרוֹ:

פרק עג

פסוק א
אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים. לְפִי שֶׁעֵנְיַן הַמִּזְמוֹר מְדַבֵּר בַּצָּרוֹת הַבָּאוֹת עַל עוֹבְדֵי הַמָּקוֹם, לְכָךְ פָּתַח בּוֹ כָּךְ. וְזֶהוּ פֵּרוּשׁוֹ: אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי צוֹעֵק וּמִתְמַהּ עַל צָרוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, יָדַעְתִּי כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טוֹב לָהֶם, וּלְטוֹבָתָם הוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת הָרָעָה כְּדֵי לְזַכּוֹתָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

פסוק ב
וַאֲנִי. מְטֻרָּם שׁוּמִי זֹאת אֶל לִבִּי:
כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי וְשֻׁפְכוּ אֲשֻׁרָי. לִנְטוֹת מֵאַחֲרֵי הַמָּקוֹם:

פסוק ג
כִּי קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים. בִּמְעַרְבְּבֵי דַּרְכֵיהֶם אֲשֶׁר הָיִיתִי רוֹאֶה אֶת שְׁלוֹמָם:
בַּהוֹלְלִים. מְעַרְבְּבִים, כְּמוֹ (ישעיהו א:כב) "סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמַּיִם" (ס"א אינו):

פסוק ד
כִּי אֵין חַרְצֻבוֹת לְמוֹתָם. לְשׁוֹן אֲסִירָה, כְּמוֹ "פַּתַּח חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע" (ישעיה נח:ו), מַסְגְּרֵי כַּבְלֵי רֶשַׁע שֶׁאוֹסְרִין בְּהֶן הָעֲנִיִּים. אַף כָּאן: אֵין יִסּוּרִין לְמִיתָתָם, הַמִּתִים בָּהֶם מֵהֶם בְּרִיאִים
כְּאוּלָם, בְּלֹא יִסּוּרִין. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ **חַרְצֻבּוֹת** נוֹטְרִיקוֹן: שֶׁאֵין חֲרָדִין וְעַצְבִין מִיּוֹם הַמִּיתָה (שבת לא:). דָּבָר אַחֵר: שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְאַחֵר צְבִיּוֹנָם (פֵּרוּשׁ רְצוֹנָם):

פסוק ו
לָכֵן עֲנָקַתְמוֹ גַאֲוָה. בַּעֲבוּר זֶה שֶׁאֵין יִסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶם, הֶעֱנִיקָתַם הַגַּאֲוָה לַעֲלוֹת עַל צַוָּארָם גַּסּוּת הָרוּחַ:

יַעֲטָף שִׁית חָמָס לָמוֹ. הֶחָמָס שֶׁעוֹשִׁין, עוֹשֶׂה אוֹתָם שְׂמֵנִים וְעוֹטֵף אֶת שְׁתוֹתֵיהֶם וַעֲגָבוֹתֵיהֶם בְּעֹבִי שׁוּמָן וּבָשָׂר:

פסוק ז

יָצָא מֵחֵלֶב עֵינֵימוֹ. עֵינֵיהֶם בּוֹלְטוֹת מֵרֹב שׁוּמָן, כָּל אָדָם כָּחוּשׁ עֵינָיו מְשׁוּקָעוֹת:
עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב. יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁלִּבָּם מְיַחֵל וּמְצַפֶּה, בָּאָה לָהֶם תַּאֲוָתָם. עָבְרוּ בָּהֶם בְּהַשָּׂגַת יָדָם אֶת תַּאֲוַת לִבָּם:

פסוק ח

יָמִיקוּ. אֶת רֵעֵיהֶם:
וּיְדַבְּרוּ בְרָע עֹשֶׁק. לְעָשׁוֹק אֶבְיוֹנִים:
מִמָּרוֹם יְדַבֵּרוּ. כְּגוֹן פַּרְעֹה וְסַנְחֵרִיב וּנְבוּכַדְנֶצַּר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ" (שמות ה:ב), "מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת" (מלכים ב יח:לה), "אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב" (ישעיהו יד:יד). וְזֶהוּ שָׂתוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם:

פסוק י

לָכֵן יָשׁוּב עַמּוֹ הֲלֹם. לְפִי שֶׁעַמּוֹ רוֹאִים "דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צְלֵחָה" (ירמיה יב:א), יָשׁוּבוּ עַל דֶּרֶךְ הָרְשָׁעִים לְלֶכֶת בְּדַרְכֵיהֶם:
הֲלֹם. כְּמוֹ "מִי הֲבִיאָךְ הֲלֹם" (שופטים יח:ג) – פֹּה:
וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ. וּמַיִם שֶׁל פֶּלֶג הַמָּלֵא, הֵם דִּבְרֵי תוֹרָה, נֶחְשָׁבִים לָמוֹ תַּמְצִית וּמְזֻלָּזִים בְּעֵינֵיהֶם:

פסוק יא

וְאָמְרוּ אֵיכָה יָדַע אֵל. אֵיכָה נוֹכַל לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ דֵּעָה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת?

פסוק יב

הִנֵּה אֵלֶּה רְשָׁעִים. הֵם וְעוֹבְרִים עַל תּוֹרָתוֹ, וַהֲרֵי הֵם שְׁלֵוִים בָּעוֹלָם וּמַגְדִּילִים כֹּחַ וְעֹשֶׁר:
וְשַׁלְוֵי עוֹלָם. לְשׁוֹן שַׁלְוָה:
הִשְׂגּוּ. הִגְדִּילוּ, וּמְנַחֵם פֵּירֵשׁ "יָשׁוּב עַמּוֹ הֲלוֹם" (תהלים י:י), יָשׁוּב הָרָשָׁע לַהֲלוֹם אֶת עַמּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהָרַאשׁוֹן לְמַדְתִּי מִדִּבְרֵיהוּ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר בַּר יִצְחָק שְׁלִיחַ צִבּוּר זַצַ"ל:

פסוק יג

אַךְ רִיק זִכִּיתִי לְבָבִי. כָּל זֶה מוֹסֵב עַל **וְאָמְרוּ אֵיכָה יָדַע אֵל**, וְגַם אוֹמֵר: אַךְ לָרִיק וְעַל חִנָּם אָנוּ שׁוֹמְרִים מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַהֲרֵי אָנוּ נְגוּעִים כָּל הַיּוֹם:

פסוק יד

וְתוֹכַחְתִּי. נִרְאֵית כָּל הַיּוֹם תָּמִיד, מִבֹּקֶר לְבֹקֶר מִתְחַדֶּשׁוֹת צָרוֹת חֲדָשׁוֹת:

פסוק טו
אִם אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה כְמוֹ. אָמַר אָסָף: אִם אָמַרְתִּי בְּלִבִּי לְסַפֵּר אֶת הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁהוּא, כָּל מַה שֶּׁעָמוֹ אוֹמֵר עַל זֹאת:
הִנֵּה דוֹר בָּנֶיךָ בָגָדְתִּי. כְּלוֹמַר אֲשֵׁים אוֹתָם בּוֹגְדִים וּרְשָׁעִים:

פסוק טז
וָאֲחַשְּׁבָה. בְּלִבִּי:
לָדַעַת זֹאת. מַה הִיא מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כֵּן **הוּא עָמָל בְּעֵינָי**. נִרְאֵית הָיְתָה מִדָּה זֹאת לִי עָמָל וְלֹא מִשְׁפָּט:

פסוק יז
עַד. אֲשֶׁר בָּאתִי **אֶל מִקְדְּשֵׁי אֵל**. אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם, וְרָאִיתִי מַה שֶּׁאֵרַע בְּסַנְחֵרִיב (מלכים ב יט:לה-לו), וְאָז הֵבִינוֹתִי לְאַחֲרִית הָרְשָׁעִים שֶׁהוּא לַאֲבַדּוֹן וְאָמַרְתִּי: אַךְ כָּל הַטּוֹבָה הַבָּאָה לָהֶם חֲלָקוֹת הֵם, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲלִיק לָהֶם הַדֶּרֶךְ שֶׁלָּהֶם, שֶׁתְּהֵא נוֹחָה וַחֲלָקָה, לְמַעַן לֹא יִתְּנוּ לֵב לָשׁוּב אֵלָיו וְיֹאבְדוּ:

פסוק יח
אַךְ בַּחֲלָקוֹת תָּשִׁית לָמוֹ. כָּל הַטּוֹבָה הַבָּאָה לָהֶם, שֶׁהֲרֵי סוֹפָם **הִפַּלְתָּם לְמַשּׁוּאוֹת**:

פסוק יט
מִן בַּלָּהוֹת. מִן שֵׁדִים:

פסוק כ
כַּחֲלוֹם מֵהָקִיץ. כְּשֵׁינָה שֶׁאֵין לָהּ קֶץ, שֶׁהוּא שֵׁינַת עוֹלָם, כֵּן הָיְתָה לָהֶם: "וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר" (ישעיהו לז:לו; מלכים ב יט:לה):
אֲדֹנָי בָּעִיר צַלְמָם תִּבְזֶה. בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהֵרְעוּ עָלֶיהָ, שָׁם נִתְבַּזָּה צֶלֶם דְּמוּתָם וְנִשְׁרְפוּ כֻּלָּם:

פסוק כא
כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי. מִשֶּׁרָם שֶׁרָאִיתִי מַפָּלָה זוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הָיָה לְבָבִי מִתְחַמֵּץ עַל דֶּרֶךְ הָרְשָׁעִים שֶׁצָּלְחָה (ירמיה יב:א), וּבְכִלְיוֹתַי הָיִיתִי מְשִׁתּוֹנָן, לְשׁוֹן חֶרֶב שָׁנוּן (משלי כה:יח), וּכְשֶׁהוּא מִתְפַּעֵל הַתָּי"ו נִתֶּנֶת בְּאֶמְצַע שֹׁרֶשׁ הַתֵּיבָה כְּדַרְכָּהּ כָּל תֵּיבָה שֶׁיְּסוֹד תְּחִלָּתָהּ שִׁי"ן:

פסוק כב
וַאֲנִי. הָיִיתִי **בַּעַר** וְלֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ מַה הִיא הַמִּדָּה, **וְכַבְהֵמָה הָיִיתִי עִמָּךְ**:

פסוק כג
וַאֲנִי. אַף עַל פִּי שֶׁהָיִיתִי רוֹאֶה כָּל זֶה, **תָּמִיד הָיִיתִי עִמָּךְ**. וְלֹא זָזוּתִי מִיִּרְאָתְךָ:

אָחַזְתָּ בְּיַד יְמִינִי. לְהַחֲזִיקֵנִי בְּיִרְאָתְךָ, כְּשֶׁקָּרְבוּ רַגְלַי לִנְטוֹת מִדַּרְכֶּךָ; כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה **כִּמְעַט נָטָיוּ רַגְלָי**:

פסוק כד

תַּנְחֵנִי. נְחִיתַנִי:

וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי. אִלּוּ הָיָה טַעַם עַל כָּבוֹד, הָיָה פִּתְרוֹנוֹ: לְאַחַר שֶׁהִשְׁלַמְתָּ לְסַנְחֵרִיב כָּל הַכָּבוֹד שֶׁפִּסַּקְתָּ לוֹ, תִּקָּחֵנוּ אֵלֶיךָ. הִפְלֵאתָ נִסֶּיךָ לְיִשְׂרָאֵל וְהֶחֱרַבְתָּ אֶת סַנְחֵרִיב. עַכְשָׁיו שֶׁהַטַּעַם עַל וְאַחֲרֵי כֵּן, זֶה פִּתְרוֹנוֹ: **וְאַחַר**, לְכָבוֹד תִּקָּחֵנִי – מְשֻׁכְתַּנִי אֵלֶיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת:

פסוק כה

מִי לִי בַשָּׁמָיִם. שׁוּם מַלְאָךְ שֶׁבָּחַרְתִּי לִי לֵאלוֹהַּ? לֹא בָחַרְתִּי אֶלָּא אוֹתְךָ:

פסוק כו

כָּלָה שְׁאֵרִי. נִתְאַוָּה בְּשָׂרִי וּלְבָבִי לְךָ:

כָּלָה שְׁאֵרִי. לְשׁוֹן תַּאֲוָה, כְּמוֹ "כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי" (תהלים קיט:פא):

פסוק כז

זוֹנֶה מִמֶּךָּ. נִפְרָד מִמְּךָ:

פסוק כח

מַלְאָכוֹתֶיךָ. שְׁלִיחוּתֶיךָ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הַבָּא בְּלִבִּי לֵאמֹר:

פרק עד

פסוק א

יֶעְשַׁן אַפְּךָ. כָּל הַכּוֹעֵס, נְחִירָיו מוֹצִיאִין עָשָׁן:

פסוק ב

קָנִיתָ קֶדֶם. לְפָנַי בְּרִיַּית עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ, בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ" (תהלים צ:א-ב):

זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ. תִּקּוּן לָשׁוֹן הוּא, כְּמוֹ "זוּ חָטָאנוּ לוֹ" (ישעיהו מב:כד), וְהוּא כְּמוֹ אֲשֶׁר שָׁכַנְתָּ בּוֹ:

פסוק ג

הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֹּׁאוֹת נֶצַח. הַגְבֵּהַּ פְּעִימוֹת וּבָהָלוֹת שֶׁלְּךָ שֶׁיִּהוּ לְאוֹיְבֶיךָ **לְמַשֹּׁאוֹת נֶצַח**, עַל כָּל אֲשֶׁר **הֵרַע** הָאוֹיֵב בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. כֵּן חִבְּרוֹ מְנַחֵם עִם "וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ" (בראשית מא:ח):

לְמַשֵּׂאוֹת. לְשׁוֹן חֶרְבָּן, כְּמוֹ "שְׂאִיָּה" (ישעיהו כד:יב), "תְּשָׂאֶה שְׁמָמָה" (ישעיהו ו:יא) (ס"א אינו):

פסוק ד

מוֹעֲדֶךָ. הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֲשֶׁר נֶאֱמַר בּוֹ "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם" (שמות כה:כב):
שָׂמוּ אוֹתוֹתָם. כְּשֶׁגָּבְרָה יָדָם לְהַחֲרִיבוֹ, אָז שָׂמוּ לָהֶם אֶת אוֹתוֹת קְסָמֵיהֶם שֶׁהֵם אוֹתוֹת אֱמֶת. וּמָה הֵם הַקְּסָמִים? "קִלְקַל בַּחִצִּים שָׁאַל בַּתְּרָפִים" (יחזקאל כא:כו):

פסוק ה

יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמַעְלָה בִּסְבָךְ עֵץ קֹרְדָּמוֹת. יוֹדֵעַ הָאוֹיֵב, כְּשֶׁהָיָה מַכֶּה בְּשַׁעֲרֵי פִּתְחֵי הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא כְּמֵבִיא מַכּוֹתָיו לְמַעְלָה בָּרָקִיעַ. וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ? שֶׁהָרֵי הָיָה רוֹאֶה שֶׁהָיָה הָעֵץ מְסֻבָּךְ וְאוֹחֵז אֶת הַקַּרְדֻּמּוֹת וּבוֹלְעָן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין צו:): כּוּלְהוּ בְּלַעְתִּינְהוּ חַד תַּרְעָא דִּירוּשְׁלַיִם:
בִּסְבָךְ עֵץ קֹרְדָּמוֹת. לְשׁוֹן "נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ" (בראשית כב:יג), הָעֵץ סוֹבֵךְ אוֹתָם וְהֵם נִסְבָּכִין בּוֹ:

פסוק ו

וְעַתָּה. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה רוֹאֶה שֶׁלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָשֶׁה, לֹא נִמְנַע מִלְּהַלֵּם כָּל פְּתָחֶיהָ וְכָל שְׁעָרֶיהָ יָחַד:
בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפּוֹת. כְּלֵי מַשְׁחִית שֶׁל נַגָּרִים הֵם, "וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ" (ירמיהו מו:כב) תַּרְגּוּם יוֹנָתָן "בְּכַשִּׁילַיָּא". כֵּילַפּוֹת לְשׁוֹן עֲרָבִי הוּא, כָּךְ פֵּרֵשׁ דּוֹנָשׁ, וְהוּא מִכְּלֵי הַנַּגָּרִים:
יַהֲלֹמוּן. הָאוֹיְבִים:

פסוק ח

אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד. נִינָם מוֹשְׁלֵיהֶם, וְכֵן (תהלים עב:יז) "יִנּוֹן שְׁמוֹ", (משלי כט:כא) "וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן". כָּל מוֹשְׁלֵיהֶם מַחֲשָׁבָה אַחַת לָהֶם, הָרִאשׁוֹנִים כָּאַחֲרוֹנִים, לְהִזְדַּוֵּג לְפַטְרוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִזְדַּוְּגוּ לָהֶם. וְתֵדַע שֶׁהָרֵי **שָׂרְפוּ כָל מוֹעֲדֵי אֵל** שֶׁהָיוּ **בָּאָרֶץ**, כָּל בָּתֵּי וַעַד שָׁלוֹ: פְּלִשְׁתִּים הֶחֱרִיבוּ שִׁילֹה, נְבוּכַדְנֶאצַּר הֶחֱרִיב בֵּית רִאשׁוֹן, וַאֲחֵרִים הֶחֱרִיבוּ בֵּית שֵׁנִי:

פסוק ט

אוֹתוֹתֵינוּ. שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ בְּיַד נְבִיאֶיךָ, אֵין אָנוּ רוֹאִים אוֹתָם בְּיָמִים רַבִּים שֶׁאָנוּ בַּגּוֹלָה. נִתְנַבֵּא אָסָף עַל יְמֵי הַגָּלוּת:
עַד מָה. עַד מָתַי נִהְיֶה בַּצָּרָה זוֹ?

פסוק יא
מִקֶּרֶב חֵיקְךָ כַּלֵּה. הַשְׁלִיכָהּ וְהוֹצֵא אוֹתָהּ מִתּוֹךְ חֵיקְךָ וְהִלָּחֵם בְּאוֹיְבֶיךָ, **כַּלֵּה** לְשׁוֹן גָּרֵשׁ כְּמוֹ "כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ" (שמות יא:א):

פסוק יב
וֵאלֹהִים מַלְכִּי מִקֶּדֶם. וַהֲרֵי אַתָּה תְּשׁוּעָתֵנוּ מִקֶּדֶם:

פסוק יג
רָאשֵׁי תַנִּינִים. הֵם מְצָרִים שֶׁנִּקְרְאוּ תַנִּינִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַתַּנִּים הַגְּדוֹל וְגוֹ'" (יחזקאל כט:ג):

פסוק יד
רָאשֵׁי לִוְיָתָן. פַּרְעֹה נִקְרָא כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִפְקֹד ה' בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה עַל לִוְיָתָן וְגוֹ'" (ישעיה כז:א):
תְּתְּנֶנּוּ מַאֲכָל לְעָם לְצִיִּים. נָתַתָּ מָמוֹנוֹ לְעַם יִשְׂרָאֵל לְאָכְלוֹ, לְצִיִּים לְכִתּוֹת וּצְבָאוֹת שֶׁהוֹצֵאתָ:
צִיִּים. סִיעוֹת, כְּמוֹ (במדבר כד:כד) "וְצִים מִיַּד כִּתִּים" כְּתַרְגּוּמוֹ "וְסִיעָן":

פסוק טו
אַתָּה בָקַעְתָּ. לְיִשְׂרָאֵל מִן הַצּוּר מַעְיָנוֹת (שמות יז:ו):
אַתָּה הוֹבַשְׁתָּ. יַרְדֵּן, שֶׁהוּא נָהָר אֵיתָן (יהושע ג:טו):

פסוק טז
לְךָ יוֹם. גְּאֻלָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל:
אַף לְךָ לָיְלָה. וְעַמְּךָ הָיוּ בְּצָרוֹת הַלָּיְלָה:
אַתָּה הֲכִינוֹתָ מָאוֹר וָשָׁמֶשׁ. אַתָּה הֲכִינוֹתָ לָהֶם מְאוֹר הַתּוֹרָה:

פסוק יז
אַתָּה הִצַּבְתָּ. לָהֶם כָּל גְּבוּלוֹת אַרְצָם בְּכָל טוֹב:
קַיִץ וְחֹרֶף אַתָּה יְצַרְתָּם. הֲרֵי זֶה דּוּגְמַת "שְׁבָעוֹת חֻקּוֹת קָצִיר יִשְׁמָר לָנוּ" (ירמיהו ה:כד), לֹא שְׁנִיתָ לָנוּ סֵדֶר הַשָּׁנִים:

פסוק יח
זְכָר זֹאת אוֹיֵב וְגוֹ'. וְאַחֲרֵי שֶׁכָּל תְּשׁוּעָתֵנוּ בְּךָ, זְכָר זֹאת, אֲשֶׁר הָאוֹיֵב חֵרֵף אוֹתְךָ בְּהַשְׁמִידוֹ אוֹתָנוּ:

פסוק יט
אַל תִּתֵּן לְחַיַּת. לִגְדוּדֵי הָאֻמּוֹת, כְּמוֹ "וַיֶּאֱסְפוּ פְּלִשְׁתִּים לַחֲיָה" (שמואל ב כג:יא):

נֶפֶשׁ תּוֹרָךְ. תּוֹר שֶׁלְּךָ. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם לְשׁוֹן "תּוֹרִים" וּ"בְּנֵי יוֹנָה" (ויקרא א:יד). הַתּוֹר הַזֶּה, מִשֶּׁמֵּת הַזָּכָר, בֶּן זוּגָהּ, אֵינָהּ מִזְדַּוֶּגֶת לְאַחֵר. אַף יִשְׂרָאֵל לֹא הֶחֱלִיפוּךָ בְּאֵל אַחֵר, אַף עַל פִּי שֶׁרַחֲקָתָן מֵהֶם וְהָיוּ כְּאַלְמָנָה (שיר השירים רבה א:סג):

חַיַּת עֲנִיֶּיךָ. נֶפֶשׁ עֲנִיֶּיךָ:

פסוק כ

הַבֵּט לַבְּרִית. אֲשֶׁר כָּרַתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ:

נְאוֹת חָמָס. נְוֵה חָמָס, לְשׁוֹן מָדוֹר:

פסוק כא

אַל יָשׁוֹב דַּךְ נִכְלָם. אַל יָשׁוֹב דַּךְ מִלְּפָנֶיךָ, בִּתְפִלָּתוֹ, נִכְלָם:

פסוק כב

חֶרְפָּתְךָ. גִּדּוּפֶיךָ, כְּמוֹ **זֹאת אוֹיֵב חֵרַף**:

פרק עה

פסוק א

אַל תַּשְׁחֵת. אֶת יִשְׂרָאֵל (שו"ט עה:א):

פסוק ב

הוֹדִינוּ לְךָ אֱלֹהִים. עַל הַטּוֹבָה הוֹדִינוּ אַף עַל הָרָעָה, **וְקָרוֹב** בְּפִינוּ שִׁמְךָ תָּמִיד (ברכות נד.):

סִפְּרוּ. דּוֹרוֹתֵינוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ תָּמִיד:

פסוק ג

כִּי אֶקַּח מוֹעֵד. כְּשֶׁיֵּשׁ לָנוּ יוֹם טוֹב, אֵין אָנוּ עֲסוּקִים בְּנִבּוּל פֶּה וְקַלּוּת רֹאשׁ:

אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט. אָנוּ נוֹתְנִין אֶל לִבֵּנוּ לְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ מֵעֵין הַמְּאֹרָע לַיּוֹם:

פסוק ד

נְמוֹגִים אֶרֶץ וְכָל יוֹשְׁבֶיהָ וְגוֹ'. בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, כְּשֶׁהָיוּ נְמוֹגִים הָאָרֶץ וְכָל יוֹשְׁבֶיהָ מִתְּנַאי שֶׁהִתְנֵיתָ עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית (שבת פח.): אִם לֹא יְקַבְּלוּ וְכוּ' תַּחְזְרוּ לְתֹהוּ וָבֹהוּ:

תְּכַנְתִּי עַמּוּדֶיהָ. כְּשֶׁאָמַרְתִּי: "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע" (שמות כד:ז):

פסוק ה

לַהוֹלְלִים. לְרִשְׁעִים הַמְעָרְבְּבִים אֶת יִשְׂרָאֵל:

פסוק ז

כִּי לֹא מִמּוֹצָא. הַשֶּׁמֶשׁ וּמִמַּעֲרָבוֹ, וְלֹא מִן הַמִּדְבָּרוֹת שֶׁאַתֶּם מְפָרְשִׁים בְּשַׂיְרָא לְהַרְבּוֹת מָמוֹן, לֹא בְּכָל אֵלֶּה לְהָרִים קֶרֶן:

פסוק ח
כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט. עַל כָּל הָרָעָה שֶׁעָשִׂיתָם:
זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים. הַגְּבוֹהִים יַשְׁפִּיל וְהַנְּמוּכִים יָרִים (תנחומא, מטות ט):

פסוק ט
כִּי כוֹס. הַתַּרְעֵלָה בְּיָדוֹ:
וְיַיִן חָמַר. חָזָק, וְינוֹ"שׁ בְּלַעַ"ז:
מָלֵא מָסֶךְ. הַכּוֹס מָלֵא מָזֶג, לִמְזֹג וּלְהַשְׁקוֹת אֶת כָּל הַגּוֹיִם:
וַיַּגֵּר מִזֶּה. מִזֶּה הַכּוֹס יָפִיץ וְיַקְלַח אֶת מִשְׁתֵּיהֶם, לְשׁוֹן "כְּמַיִם מַגָּרִים" (מיכה א:ד):

פסוק י
וַאֲנִי אַגִּיד לְעוֹלָם. מֵאָז וְהָלְאָה, אֶת נִקְמָתוֹ וּגְבוּרָתוֹ:

פסוק יא
וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים. שֶׁל עֲמָלֵק:
אֲגַדֵּעַ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כה:יד) "וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל, יִשְׂרָאֵל יְגַדְּעוּ קֶרֶן עֲמָלֵק וְגוֹ'", וְאָז **תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק** שֶׁל עוֹלָם יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם שִׂבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פרק עו

פסוק ד
שָׁמָּה שָׁבַר רִשְׁפֵי קָשֶׁת. שֶׁל סַנְחֵרִיב וְאוּכְלוּסָיו (מלכים ב יט:לה):
רִשְׁפֵי קָשֶׁת. אֵין רִשְׁפֵי קֶשֶׁת לְשׁוֹן "רִשְׁפֵי אֵשׁ" (שיר השירים ח:ו) שֶׁאֵין לְשׁוֹן רִשְׁפֵי אֵשׁ נוֹפְלִים בְּקֶשֶׁת, וְזֶה רָפֵי וְרִשְׁפֵי אֵשׁ דָּגוּשׁ. וְרִשְׁפֵי קֶשֶׁת לְשׁוֹן "וּלְחוּמֵי רֶשֶׁף" (דברים לב:כד) דִּמְתַרְגְּמִינַן "עוֹף", "וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף" (איוב ה:ז). וְכֵן "וּמִקְנֵיהֶם לְרִשְׁפִּים" (תהלים עח:מח) לְצִפֳּרִים, וְכֵן וּבְנֵי רֶשֶׁף בְּנֵי עֲפִיפָה הֵם שֵׁדִים יַגְבִּיהוּ לָעוּף. אַף זֶה לְשׁוֹן חִצִּים הַמְעוֹפְפִים כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וּמֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם" (תהלים צא:ה), **שָׁמָּה שָׁבַר רִשְׁפֵי קָשֶׁת** חִצִּים שֶׁהַקֶּשֶׁת מְעוֹפֵף. וְכָל הַמִּזְמוֹר הַזֶּה מְדַבֵּר בְּמַפֶּלֶת סַנְחֵרִיב שֶׁלֹּא מָצִינוּ אוֹיֵב נוֹפֵל בִּירוּשָׁלַיִם אֶלָּא הוּא:

פסוק ה
נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר. לְשׁוֹן "נְאֵר מִקְדָּשׁוֹ" (איכה ב:ז), "נֵאַרְתָּ בְרִית עַבְדֶּךָ" (תהלים פט:מ) – מְנָאֵר אֶת אוֹיְבֶיךָ וְקָמֶיךָ וּמְטַאטְאָן מִן הָעוֹלָם. **נָאוֹר** עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו נִקְרָא, כְּמוֹ "חַנּוּן"

(שמות כב:כו), וְ"רַחוּם" (תהלים קיא:ד), וְ"קַנּוֹא" (יהושע כד:יט) – עַל שֵׁם שֶׁהוּא חוֹנֵן, שֶׁהוּא מְרַחֵם, שֶׁהוּא מְקַנֵּא:

אַדִּיר מֵהָרְרֵי טָרָף. חָזָק מֵעֲנָקִים טוֹרְפִים הַגְּבוֹהִים כְּהָרִים, וּלְגֻנְדְּךָ אֵין גְּבוּרָתָם נוֹדַעַת:

פסוק ו

אֻשְּׁתּוֹלְלוּ. כְּמוֹ הִשְׁתּוֹלְלוּ; כְּמוֹ "וְאַחֲרֵי כֵן אֶתְחַבַּר אֲחַזְיָה וְגוֹ'" (דברי הימים ב כ:לה) – כְּמוֹ הִתְחַבֵּר. וְנִגְזַר אֻשְׁתּוֹלְלוּ מִגְּזֵרַת "מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל" (איוב יב:יז), וְהוּא לְשׁוֹן מִשְׁגֶּה וְ"שָׁלוּ" (דניאל ג:כט), כְּשׁוֹטִים שׁוֹגִים; וְהַתְּי"ו נוֹפֶלֶת בְּלְשׁוֹן הַמִּתְפַּעֵל בְּאֶמְצַע הַתֵּיבָה, בְּכָל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלָּתָהּ שי"ן:

נָמוּ שְׁנָתָם. נִרְדְּמוּ בְּשֵׁינָה, לְשׁוֹן "תְּנוּמָה" (תהלים קלב:ד):

וְלֹא מָצְאוּ יְדֵיהֶם. וְכֹחָם, כְּשֶׁבָּאתָ לִפְרַע מֵהֶם:

פסוק ז

נִרְדָּם וְרֶכֶב וְסוּס. וְי"ו שֶׁל וְרֶכֶב טְפֵלָה הִיא, כְּמוֹ "אֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה" (בראשית לו:כד) – וְי"ו שֶׁל וְאַיָּה טְפֵלָה הִיא:

פסוק ח

מֵאָז אַפָּךְ. מִשָּׁעָה שֶׁאַתָּה כּוֹעֵס:

פסוק ט

מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין. כְּשֶׁנִּתְנַבֵּא יְשַׁעְיָה עַל פּוּרְעָנוּתוֹ שֶׁל סַנְחֵרִיב, וְנִתְקַיֵּם בּוֹ: אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁיָּרְאָה מִמֶּנּוּ וּמֵאוּכְלוּסָיו, אָז **שָׁקְטָה**:

פסוק י

בְּקוּם לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים. לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט מֵאוֹיְבָיו, **לְהוֹשִׁיעַ** חִזְקִיָּהוּ וְסִיעָתוֹ:

פסוק יא

כִּי חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָּ. כַּעֲסָן שֶׁל רְשָׁעִים גּוֹרֵם שֶׁהַבְּרִיּוֹת מוֹדִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁהֵם מַרְאִין כַּעֲסָם וְהַקָּבָ"ה נִפְרָע מֵהֶם הַכֹּל מְקַלְסִין לְפָנָיו, וְאַף הֵם עַצְמָם מְקַלְסִין לְפָנָיו כְּשֶׁרוֹאִין שֶׁאֵין כַּעֲסָן כְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּנְבוּכַדְנֶצַּר כְּשֶׁהִשְׁלִיךְ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ מַה נֶּאֱמַר שָׁם "יְהִא שְׁמֵיהּ דֶּאֱלָהָא מְבָרַךְ וְגוֹ'" (דניאל ג:כח). וְעַל יְדֵי כֵן **שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר** תְּעַכֵּב וְתַחְדֵּל, שֶׁאֵר הָרְשָׁעִים מְעַכְּבִים וְנִמְנָעִים מִלְּהַרְאוֹת גַּאֲוָתָם וַחֲמָתָם. **תַּחְגֹּר** לְשׁוֹן עֲכָבָה בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (בכורות לז:): פְּגִימַת הַסַּכִּין כְּדֵי שֶׁתַּחְגֹּר בּוֹ הַצִּפֹּרֶן. וְשָׁמַעְתִּי מִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר הַגָּאוֹן בַּר' יִצְחָק שֶׁהָיָה מֵבִיא הַמִּקְרָא הַזֶּה עֵדוּת לְאוֹתָהּ מִשְׁנָה. וְיֵשׁ עוֹד לִפְתֹּר חֲגִירָה זוֹ כְּמַשְׁמָעָהּ לְשׁוֹן חֲגוֹרָה, וּפֵרוּשׁוֹ לְךָ נָאֶה לַחֲגֹר

חֲמָה וְלַעֲטוֹת קִנְאָה כִּי הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת שֶׁלְּךָ, וּלְשׁוֹן **שְׁאֵרִית** זֶה הוּא מֵאַחַר שֶׁחָמַת אָדָם אֵינוֹ כְּלוּם נִשְׁאֲרוּ כָּל חֲגוֹרוֹת חֵמָה לְךָ:

פסוק יב

נִדְרוּ וְשַׁלְּמוּ. נִדְרֵיכֶם:

כָּל סְבִיבָיו. הַשּׁוֹמְעִים תְּשׁוּעָה זוֹ, וְכֵן עָשׂוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיהו יט:יח) "יִהְיוּ חָמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שִׂפַת כְּנַעַן וְנִשְׁבָּעוֹת לַה' צְבָאוֹת":

יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא. לָמָּה? לְפִי שֶׁבְּעֵת חֶפְצוֹ:

פסוק יג

יִבְצֹר רוּחַ. גַּסָּה שֶׁל נְדִיבִים, מְמַעֵט גַּאֲוָתָם. **יִבְצֹר** יְמַעֵט, כְּמוֹ (בראשית יא:ו) "לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם":

פרק עז

פסוק א

עַל יְדוּתוּן. עַל הַדָּתוֹת וְעַל הַדִּינִין הָעוֹבְרִים עַל יִשְׂרָאֵל:

פסוק ג

יָדִי. מַכָּתִי:

לַיְלָה נִגְּרָה. בַּגָּלוּת זֶה שֶׁהוּא כְּלַיְלָה, הִיא נִגְּרָה לֵחָה וּמָרָה:

וְלֹא תָפוּג. וְלֹא תִדְמֶה נִגְּרָתָהּ:

פסוק ד

אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים. הַחֶסֶד שֶׁהָיָה רָגִיל לַעֲשׂוֹת לִי בִּימֵי חִבָּתִי:

אָשִׂיחָה. בְּאוֹתָן חֲסָדִים וְטוֹבוֹת:

וְתִתְעַטֵּף רוּחִי. פַּשְׁמִי"ר בְּלַעַ"ז:

פסוק ה

אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי. שְׁמוּרוֹת לְשׁוֹן אַשְׁמוּרוֹת הַלַּיְלָה, שֶׁאָדָם נֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וְדַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת וְלִבּוֹ חוֹזֵר עָלָיו. וַאֲנִי אֵינִי כֵּן בַּלַּיְלָה זוֹ שֶׁל גָּלוּת: תָּמִיד עֵינַי נִדְבָּקוֹת, כְּאָדָם נִרְדָּם מֵאֹטֶם לֵב. בַּצָּרוֹת שֶׁאֲנִי רוֹאֶה נִפְעָמָה רוּחִי וְאֵין הַדִּבּוּר בִּי:

פסוק ו

חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם. לְזִכֹּר הַחֲסָדִים שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ:

פסוק ז
אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה. בִּימֵי הַגְּלוּת הַזֶּה הַדּוֹמֶה לַלַּיְלָה אֲנִי זוֹכֵר אֶת נְגִינוֹתַי שֶׁהָיִיתִי מְנַגֵּן בִּימֵי קֶדֶם בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
עִם לְבָבִי אָשִׂיחָה. אֲנִי מְחַשֵּׁב וְרוּחִי מְחַפֶּשׂ (פסיקתא רבתי יז), מַה הִיא כֵּן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲנִי תָּמֵהַּ: הַלְּעוֹלָמִים יִזְנַח?

פסוק ט
הֶאָפֵס. שֶׁמָּא כָּלָה חַסְדּוֹ?
גָּמַר אֹמֶר. גְּזֵרַת עוֹלָם שֶׁלֹּא יָשׁוּב מֵחָרוֹנוֹ עוֹד?

פסוק י
הֲשָׁכַח חַנּוֹת. לְהָיוֹת חוֹנֵן, חַנּוֹת כְּמוֹ "עֲשׂוֹת" (בראשית ב:ד) "רְאוֹת" (שמות י:כח), לָשׁוֹן אַחֵר: **חַנּוֹת** חֲנִינוֹת:
אִם קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו סֶלָה. לְשׁוֹן "לֹא תִקְפֹּץ יָדְךָ" (דברים טו:ז), כְּלוֹמַר אִם סָגַר הָרַחֲמִים לְעוֹלָם בִּשְׁבִיל הַחֵמָה:

פסוק יא
וָאֹמַר חַלּוֹתִי הִיא. מַחֲשַׁבְתִּי אוֹמֶרֶת כִּי אֵין זֹאת אֶלָּא לְהַחֲלוֹתִי וּלְיַרְאֵנִי לָשׁוּב אֵלָיו:
חַלּוֹתִי. כְּמוֹ לְחַלּוֹתִי, לְשׁוֹן חֹלִי וְחִיל:
שְׁנוֹת יְמִין עֶלְיוֹן. אֶת אֲשֶׁר נִשְׁתַּנִּית יְמִין עֶלְיוֹן, שֶׁהָיְתָה נֶאְדֶּרִי בַּכֹּחַ רוֹעֶצֶת אוֹיֵב (שמות טו:ו), וְעַכְשָׁיו הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ (איכה ב:ג):

פסוק יג
וְהָגִיתִי בְכָל פָּעָלֶךָ. שֶׁעָשִׂיתָ לָנוּ כְּבָר:

פסוק יד
בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ. דֶּרֶךְ מִדָּתְךָ לְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם, לַעֲשׂוֹת דִּין בָּרְשָׁעִים:

פסוק יז
רָאוּךָ מַיִם. רַבִּים כְּשֶׁנִּגְלֵיתָ עַל הַיָּם (שמות יד:כא):

פסוק יח
זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת. שְׁחָקִים נָטְפוּ זֶרֶם מַיִם עָבִים:
חֲצָצֶיךָ. כְּמוֹ חִצֶּיךָ:

פסוק יט
בַּגַּלְגַּל. כְּמוֹ כַּגַּלְגַּל, **קוֹל רַעַמְךָ** כַּגַּלְגַּל עַל הַיָּם לְהוּם אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם (שמות יד:כד):

פסוק כ
וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ. אֵין הַפְּסִיעוֹת נִכָּרוֹת עַל הַמַּיִם. וְעִקְּבוֹתֶיךָ טְרַצְ"שׁ בְּלַעַ"ז:

פרק עח

פסוק ב
בְּמָשָׁל פִּי. הֵם דִּבְרֵי תוֹרָה (שבת קמה.):

פסוק ד
לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם. וְגַם אֲנוּ לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ מִלְּהוֹדִיעָם מַה שֶּׁסִּפְּרוּ לָנוּ:

פסוק ז
כִּסְלָם. תּוֹחַלְתָּם, וְכֵן "אִם שַׂמְתִּי זָהָב כִּסְלִי" (איוב לא:כד):

פסוק ח
כַּאֲבוֹתָם. שֶׁהָיוּ בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר:

פסוק ט
בְּנֵי אֶפְרַיִם. שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּזֵרוֹעַ לִפְנֵי הַקֵּץ וּבָטְחוּ בִּגְבוּרָתָם וּבְחִצֵּיהֶם, וְסוֹפָם **הָפְכוּ** לָנוּס **בְּיוֹם קְרָב**, כַּמְפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים: "וַיַּהַרְגוּם אַנְשֵׁי גַת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ" (דברי הימים א ז:כא):

רוֹמֵי. מַשְׁלִיכִין וְזוֹרְקִין, כְּמוֹ "רָמָה בַיָּם" (שמות טו:א):

פסוק יב
נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶּלֶא. אַחֲרֵי כֵן, כְּשֶׁהִגִּיעַ הַקֵּץ, אַף הֵם וַיּוֹסִיפוּ לַחֲטֹא לוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּסַיֵּם וְהוֹלֵךְ:

נֶגֶד אֲבוֹתָם. אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַיָּם, וְהֶרְאָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיאַךְ הוּא גּוֹאֵל אֶת בְּנֵיהֶם (בראשית רבה צב:ב):

פסוק יג
כְּמוֹ נֵד. תֵּל גְּבוֹהַּ, כְּדְתַרְגְּמִינָן "נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד" (שמות טו:ח): "קָמוּ כְשׁוּר" (תרגום אונקלוס):

פסוק טו
יְבַקַּע צוּרִים. "וְהִכִּיתָ בַצּוּר וְגוֹ'" (שמות יז:ו):

וַיַּשְׁקְ כִּתְהוֹמוֹת רַבָּה. אַף כְּשֶׁהָיוּ הוֹלְכִים בְּתוֹךְ הַיָּם שֶׁמֵּימָיו מְלוּחִים, הִמְתִּיק לָהֶם מַעְיָנוֹת בְּתוֹךְ הַתְּהוֹם:

פסוק טז
וַיּוֹרֶד כַּנְּהָרוֹת מָיִם. שֶׁהָיוּ נוֹזְלִין מִן הַבְּאֵר, וְהַנְּשִׁיאִים הָיוּ עוֹשִׂין שִׂרְטוּט בְּמַשְׁעֲנוֹתָם, וְהַמַּיִם נִמְשָׁכִים אַחֲרֵיהֶם לְכָל חֲנִיַּת שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם" (במדבר כא:יח); כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּאַרְבָּעִים וְתֵשַׁע מִדּוֹת (תנחומא, חקת כא):

פסוק יז
לָמָרוֹת. לְהַקְנִיט, כְּמוֹ "מַמְרִים הֱיִיתֶם" (דברים ט:ז):

פסוק כ
שְׁאֵר. בָּשָׂר:

פסוק כא
וְאֵשׁ נִשְּׂקָה בְיַעֲקֹב. כְּמוֹ "וּבָעֲרוּ וְהִשְּׂיקוּ" (יחזקאל לט:ט), שֶׁהוּא לְשׁוֹן הֶסֵּק וּתְבֵעָרָה. כְּדִכְתִיב "וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה'" (במדבר יא:א):

פסוק כה
לֶחֶם אַבִּירִים. לַחְמָם שֶׁל מַלְאָכִים, דָּבָר אַחֵר: **אַבִּירִים** אֵיבָרִים, שֶׁהָיָה נִבְלָע בְּכָל הָאֵיבָרִים וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לִנְקֵבֵיהֶם (יומא עה:):

פסוק כו
יַסַּע קָדִים. "וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת ה' וַיָּגָז שַׂלְוִים" (במדבר יא:לא):

פסוק כז
שְׁאֵר. בָּשָׂר:

פסוק ל
לֹא זָרוּ מִתַּאֲוָתָם. לֹא נַעֲשׂוּ זָרִים מִתַּאֲוָתָם, כִּי כָּל תַּאֲוָתָם הִשִּׂיגוּ:
עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם. וְאַף ה' חָרָה בָּעָם (במדבר יא:לג). דָּבָר אַחֵר **לֹא זָרוּ מִתַּאֲוָתָם** לֹא נִתְרַחֲקוּ מִתַּאֲוָתָם עַד שֶׁבָּאת לָהֶם הַפּוּרְעָנוּת:

פסוק לא
וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל. נִבְחָרִים שֶׁבָּהֶם, "וְהָאֲסַפְסוּף" (במדבר יא:ד) הֵם הַזְּקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "אֶסְפָּה לִי" (במדבר יא:טז):

פסוק לד
אִם הָרָגָם וּדְרָשׁוּהוּ וְגוֹ'. אַף הִיא לֹא בֶּאֱמֶת, אֶלָּא בְּפִתּוּי בַּפֶּה, וְכִזְּבוּ בִּלְשׁוֹנָם:

פסוק לז
וְלִבָּם לֹא. כְּפִיהֶם **נָכוֹן**, וְאַף עַל פִּי כֵן **וְהוּא רַחוּם** לָהֶם וּמְכַפֵּר עֲוֹנָם תָּמִיד וְלֹא הִשְׁחִיתָם:

פסוק לח

וְהִרְבָּה. פְּעָמִים רַבּוֹת:

לְהָשִׁיב אַפּוֹ. מֵהֶם, וְאַף אִם נִפְרָע מֵהֶם, לֹא הֵעִיר עֲלֵיהֶם כָּל חֲמָתוֹ, כִּי אִם מְעַט מְעַט. לְפִי שֶׁזָּכַר **כִּי בָשָׂר הֵמָּה**, וְיֵצֶר הָרַע טָמוּן בְּלִבָּם, וְהוּא **רוּחַ הוֹלֵךְ** – כְּשֶׁיְּמוּתוּ, **וְלֹא יָשׁוּב** אוֹתוֹ רוּחַ בָּהֶם לְעוֹלָם הַבָּא: כְּשֶׁיְּחִיוּ, אֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בָּהֶם. וְלֹא יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ **רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב** – רוּחָם שֶׁל חַיִּים בָּהֶם, שֶׁאִם אָמַרְתָּ כֵּן, כָּפַרְתָּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים. וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים:

פסוק מ

כַּמָּה. פְּעָמִים **יַמְרוּהוּ** תָּמִיד **בַּמִּדְבָּר**:

פסוק מא

הִתְווּ. לְשׁוֹן סִימָן, כְּמוֹ "וְהִתְוִיתָ תָּו" (יחזקאל ט:ד). וְסִימָן הוּא לְשׁוֹן מוֹפֵת וְנִסָּיוֹן. בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ אוֹת וְסִימָן: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן" (שמות יז:ז):

פסוק מה

וַתַּשְׁחִיתֵם. שׁוֹמְטִין אֶת בֵּיצֵיהֶם (שמות רבה י:ד):

פסוק מז

בַּחֲנָמַל. שֵׁם אַרְבֶּה, וּמִדְרָשׁוֹ : בָּא חָן וּמָל, הָיָה מוֹלֵל אֶת יֶרֶק הָעֵץ וְהֶעֱשֵׂב וְאוֹכְלוֹ:

פסוק מח

וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד בְּעִירָם. כְּשֶׁהִתְחִיל הַבָּרָד לֵירֵד, הַמַּצְרִי מַבְרִיחַ צֹאנוֹ לַבַּיִת, וְהַבָּרָד נַעֲשָׂה לְמוּלוֹ כְּמִין כּוֹתֶל, וְהַמַּצְרִי שׂוֹחֲטוֹ וְנוֹתְנוֹ עַל כְּתֵיפוֹ לְהוֹלִיכוֹ לַבַּיִת וּלְאָכְלוֹ, וְהָעוֹף בָּא וְנוֹטְלוֹ הֵימֶנּוּ. וְזֶה **וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים** לָעוֹפוֹת, כְּמוֹ "וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף" (איוב ה:ז). זֶה מִדְרָשׁוֹ. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: **לָרְשָׁפִים** רִשְׁפֵּי אֵשׁ, כְּדִכְתִיב "וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד" (שמות ט:כד):

פסוק נ

יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁבְּאַף נִשְׁתַּלְּחוּ הַמַּכּוֹת לֹא שִׁמְּשׁוּ אֶלָּא שְׁלִיחוּתָם, מַה שֶּׁנִּצְטַוּוּ לְהָמִית הֵמִיתוּ וְלֹא הִכֹּל, בִּנְתִיבוֹתָם הָלְכוּ. בְּפֵרוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי כֵּן: **יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ** כְּשֶׁהִכָּה כָּל בְּכוֹר בְּמִצְרַיִם (שמות יב:כט), הוֹרָה דֶּרֶךְ לַמַּשְׁחִית בְּאַף לָבוֹא אֶל בָּתֵּי מִצְרַיִם וְלֹא לְבָתֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יב:כג):

וְחַיָּתָם. גּוּפָם:

פסוק נה

וַיְנַוֵּשׁ מִפְּנֵיהֶם. שֶׁבַע אֻמּוֹת:

בְּאֱלֹהֵיהֶם. שֶׁל גּוֹיִם:

פסוק נו

וַיְנַסּוּ וַיַּמְרוּ. בִּימֵי הַשּׁוֹפְטִים:

פסוק נז

כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה. שֶׁאֵינָהּ זוֹרֶקֶת חֵץ לְמָקוֹם שֶׁהַמּוֹרֶה חָפֵץ:

פסוק סא

וַיִּתֵּן לַשִּׁבְי עֻזּוֹ. מָסַר הָאָרוֹן וְהַלּוּחוֹת בְּיַד פְּלִשְׁתִּים (שמואל א ד:יא):

פסוק סג

בַּחוּרָיו אָכְלָה אֵשׁ. עֶבְרָתוֹ:

לֹא הוּלָּלוּ. לֹא נִכְלְלוּ לְאַפְרְיוֹן וְחוּפָּה, שֶׁמֵּתוּ הַבַּחוּרִים בַּמִּלְחָמָה:

הוּלָּלוּ. לְשׁוֹן הִלּוּלָא בַּאֲרָמִית (ברכות לא.), וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל נָדָב וַאֲבִיהוּא, וְאֵין לִבִּי מִתְיַשֵּׁב לְפָרְשׁוֹ כֵּן, שֶׁהֲרֵי כְּבָר הִתְחִיל בְּמִשְׁכַּן שִׁילֹה:

פסוק סד

כֹּהֲנָיו בַּחֶרֶב נָפָלוּ. חָפְנִי וּפִינְחָס (שמואל א ד:יא):

וְאַלְמְנוֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה. אַף אַלְמָנָתוֹ לֹא נִיתְּנָה לִבְכּוֹתוֹ, שֶׁאַף הִיא מֵתָה בְּיוֹם הַשְּׁמוּעָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי נֶהֶפְכוּ עָלֶיהָ צִירֶיהָ" (שמואל א ד:יט):

פסוק סה

מִתְרוֹנֵן. מִתְעוֹרֵר וּמִתְגַּבֵּר בְּדִבּוּר לְהָקִיץ מִיֵּינוֹ, **מִתְרוֹנֵן** לְשׁוֹן רִנָּה הוּא:

פסוק סו

וַיַּךְ צָרָיו אָחוֹר. מַכּוֹת אֲחוֹרִים בָּעֲפוֹלִים וּבַטְּחוֹרִים (שמואל א ה:ו), וְהוּא חֶרְפַּת גִּדּוּף לָהֶם עוֹלָמִית:

פסוק סז

וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף. הוּא שִׁילֹה שֶׁהוּא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף (זבחים קיח.):

פסוק סט

וַיִּבֶן כְּמוֹ רָמִים מִקְדָּשׁוֹ וְגוֹ'. כְּמוֹ שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁנֶּאֶמְרוּ בָּהֶם שְׁתֵּי יָדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם" (ישעיה מח:יג), אַף בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם שֶׁנֶּאֱמַר "כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ" (שמות טו:יז). דָּבָר אַחֵר: **כְּמוֹ רָמִים מִקְדָּשׁוֹ כְּאֶרֶץ יְסָדָהּ**. מַה שָּׁמַיִם וָאָרֶץ אֵין לָהֶם חֲלִיפִין, אַף מִקְדָּשׁ אֵין לוֹ חֲלִיפִין לְהַשְׁרוֹת שָׁם שְׁכִינָה:

פסוק ע

מִמִּכְלְאוֹת צֹאן. דִּירֵי צֹאן, כְּמוֹ "גֶּזֶר מִמִּכְלָה צֹאן" (חבקוק ג:יז):

פסוק עא

מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ. שֶׁהָיָה רוֹעֶה לְאָבִיו הַצֹּאן הַמְּנִיקוֹת, שֶׁהָיָה רַחֲמָנִי וּמוֹצִיא הַגְּדָיִים תְּחִלָּה וּמַאֲכִילָן רָאשֵׁי עֲשָׂבִים הָעֶלְיוֹנִים שֶׁהֵם רַכִּים, וּמוֹצִיא הַתְּיָשִׁים אַחֲרֵיהֶם וְאוֹכְלִין אֶמְצַע הָעֲשָׂבִים, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיא הַזְּקֵנוֹת וְאוֹכְלוֹת הַשָּׁרָשִׁים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָאוּי הוּא זֶה לִהְיוֹת רוֹעֶה אֶת עַמִּי:

פרק עט

פסוק א

לְעִיִּים. לְגַלִּים. וּמַהוּ מִזְמוֹר, וַהֲלֹא קִינָה הִיא?! אֶלָּא לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "כֹּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ" (איכה ד:יא), וּבַמֶּה כִּלָּה? "וַיַּצֵּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן" (איכה ד:יא) – מִזְמוֹר וְשִׁיר הוּא, שֶׁשָּׁפַךְ חֲמָתוֹ עַל עֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא עָשָׂה כְּלָיָה בְּבָנָיו:

פסוק ב

בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ. וַהֲלֹא רְשָׁעִים הָיוּ? אֶלָּא מִשֶּׁקִּבְּלוּ פָּרְעָנוּתָם, הֲרֵי הֵם חֲסִידִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְנִקְלָה אָחִיךָ" (דברים כה:ג) – כֵּיוָן שֶׁלָּקָה, אָחִיךָ הוּא. כֵּן מְפֹרָשׁ בָּאַגָּדָה:

פסוק ד

וָקֶלֶס. לְשׁוֹן דִּבָּה, לְדַבֵּר בָּם, כְּמוֹ "לְמָשָׁל" (דברים כח:לז):

פסוק ה

עַד מָה. עַד מָתַי?

תֶּאֱנַף. תִּקְצֹף:

קִנְאָתֶךָ. חֲמָתְךָ שֶׁאַתָּה מְקַנֵּא לְהִנָּקֵם, לְשׁוֹן "אֵל קַנָּא" (שמות כ:ה). אִינְקְפִּרִינְמַנְ"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק יא

הוֹתַר. פַּתַּח אֶסִירִים מִמַּסְגֵּר שֶׁלָּהֶם, כְּמוֹ "מַתִּיר אֲסוּרִים" (תהלים קמו:ז), "שָׁלַח מֶלֶךְ וַיַּתִּירֵהוּ" (תהלים קה:כ):

בְּנֵי תְמוּתָה. בְּנֵי הַנֶּהֱרֶגֶת עָלֶיךָ, **תְּמוּתָה** אִינְמוֹרִינְיד"א בְּלַעַ"ז, וְיֵשׁ דּוּגְמָתוֹ בְּלְשׁוֹן חֲכָמִים: מוּטָב שֶׁיֹּאכְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּשַׂר תְּמוּתָה שְׁחוּטָה וְאַל יֹאכְלוּ בְּשַׂר תְּמוּתָה נְבֵלָה, וּפֵרוּשׁוֹ בְּשַׂר מְסֻכֶּנֶת שֶׁשְּׁחָטָהּ בְּמַסָּכֶת קִדּוּשִׁין (קדושין כא:-כב.):

פרק פ

פסוק א

אֶל שׁוֹשַׁנִּים. אֶל יִשְׂרָאֵל (שיר השירים ב:ב):

עֵדוּת לְאָסָף מִזְמוֹר. מִזְמוֹר שֶׁל עֵדוּת, שֶׁרָמַז לָהֶם בּוֹ שָׁלֹשׁ גְּלִיּוֹת וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמִזְמוֹר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים **הֲשִׁיבֵנוּ הָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה**; וְרָמַז לָהֶם בּוֹ צָרוֹת הָעֲתִידוֹת לָבֹא לָהֶם בִּימֵי בֵּית יֵהוּא מִמַּלְכֵי אֲרָם, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יג:ז) בִּימֵי יְהוּא "כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂימֵם כֶּעָפָר לָדוּשׁ":

פסוק ב

רֹעֵה יִשְׂרָאֵל. מַנְהִיגָם וּפַרְנָסָ שֶׁלָּהֶם:

יוֹסֵף. וְכָל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים עַל שֵׁם יוֹסֵף, לְפִי שֶׁהוּא פִּרְנְסָם וְכִלְכְּלָם בִּימֵי הָרָעָב (בראשית מז:יב):

יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְגוֹ'" (שמות כה:כב):

הוֹפִיעָה. הַרְאֵה גְּבוּרָתְךָ:

פסוק ג

לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה. כְּשֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִים לִתְשׁוּעָתְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם רְשָׁעִים וְאֵינָם כְּדַי, **עוֹרְרָה גְּבוּרָתֶךָ** לָהֶם. וְלָמָּה? כִּי **לָכֶה לִישׁוּעָתָה לָנוּ**, לְךָ נָאֶה וְעָלֶיךָ לְהוֹשִׁיעַ, בֵּין חַיָּבִים וּבֵין זַכָּאִים. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה בְּמִצְרַיִם: (שמות ג:ז) "רָאֹה רָאִיתִי אֶת עֳנִי עַמִּי". שְׁתֵּי רְאִיּוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? רוֹאֶה אֲנִי שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהַכְעִיסֵנִי, וְאַף עַל פִּי כֵן רְאִיתִי אֶת עָנְיָם, מִפְּנֵי הַשִּׁבּוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם (תנחומא, שמות כ):

אֶפְרַיִם. בְּמִלְחֶמֶת אֲרָם, כְּשֶׁצָּר עַל שׁוֹמְרוֹן (מלכים א כ:א) וְשָׁלַח מַלְאָכִים לְאַחְאָב: "כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ לִי הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי הֵם" (מלכים א כ:ג):

מְנַשֶּׁה. בִּימֵי יְהוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי רָאָה ה' בָּעֳנִי יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב יג:כו), "כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂימֵם כֶּעָפָר לָדוּשׁ" (מלכים ב יג:ז), וְהִכּוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם: "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הִכָּהוּ יוֹאָשׁ וַיָּשָׁב אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב יג:כה). בְּפֵרוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים תַּכֶּה אֶת אֲרָם" וַאֲשֶׁר הֵשִׁיב אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל:

בִּנְיָמִין. בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, שֶׁהָיוּ מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּסַכָּנָה, וְכָל הַדּוֹר תָּלוּי בָּהֶם (מגילה יב.):

וּלְכָה לִישֵׁעָתָה לָנוּ. אֵין זֶה לְשׁוֹן הֲלִיכָה, אֶלָּא כְּמוֹ "לְךָ", וְכֵן הוּא בַּמַּסֹּרֶת "וּלְכָה אֵיפוֹא" דְּיַעֲקֹב (בראשית כז:לז), "וּלְכָה אֵין בְּשׁוֹרָה מוֹצֵאת" (שמואל ב יח:כב), "שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ וְגוֹ'" (ישעיהו ג:ו):

פסוק ד

הֲשִׁיבֵנוּ. בְּגָלוּת בָּבֶל שֶׁהָיָה מָרְדְּכַי שָׁם (אסתר ב:ה):

פסוק ה
עַד מָתַי עָשַׁנְתָּ. בַּצָּרוֹת מַלְכֵי יָוָן שֶׁהֵרֵעוּ מְאֹד לְיִשְׂרָאֵל:

פסוק ו
הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה. בְּמִצָּרִים:
וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ. בְּבָבֶל, שֶׁהָיוּ שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁהוּא שְׁלִישׁ שֶׁל מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שֶׁל מִצְרַיִם. זוֹ לָמַדְתִּי מִיסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן. וְיֵשׁ לִפְתּוֹר: עַל שֵׁם שֶׁמַּלְכוּת יָוָן הָיְתָה הַצָּרָה הַשְּׁלִישִׁית. וְאִם תֹּאמַר: רְבִיעִית הִיא, שֶׁהֲרֵי פָּרַס וּמָדַי קָדְמוּ? כָּל שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל בָּבֶל אֵינָהּ אֶלָּא גָּלוּת אַחַת. וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ: **שָׁלִישׁ** שֵׁם שֶׁל כְּלִי שֶׁשּׁוֹתִין בּוֹ, וְכֵן פֵּרֵשׁ "וְכָל בַּשְּׁלִישׁ עֲפַר הָאָרֶץ" (ישעיהו מ:יב). וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ עַל שָׁלֹשׁ דְּמָעוֹת שֶׁהוֹרִיד עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "וַיִּצְעַק צְעָקָה" (בראשית כז:לד) – הֲרֵי אַחַת, "גְּדֹלָה" – הֲרֵי שְׁתַּיִם, "וּמָרָה" – הֲרֵי שָׁלֹשׁ, וַעֲלֵיהֶם זָכָה לִחְיוֹת עַל חַרְבּוֹ: "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וְגוֹ'" (בראשית כז:מ):

פסוק ז
תְּשִׂימֵנוּ מָדוֹן. אַתָּה שָׂם אוֹתָנוּ מָדוֹן לְכָל שְׁכֵנֵינוּ, שֶׁנִּתְגָּרוּ בָּנוּ יָוָן:

פסוק ח
הֲשִׁיבֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה. מִבְּנֵי יָוָן:

פסוק ט
גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ וְגוֹ'. חָזַר וְרָמַז עַל גָּלוּת אֲרַמִּיִּים: גֶּפֶן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִסַּעְתָּ מִמִּצְרַיִם, עֲקַרְתָּ מִשָּׁם (חולין צב.), כְּמוֹ "וַיַּסַּע כָּעֵץ תִּקְוָתִי" (איוב יט:י), וְאַחַר כָּךְ גֵּרַשְׁתָּ שִׁבְעָה גוֹיִם וּנְטַעְתָּם בְּאַרְצָם:

פסוק י
פִּנִּיתָ לְפָנֶיהָ. אֶת הַיּוֹשְׁבִים שָׁם:
וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ. הִשְׁרִישָׁה שָׁרָשֶׁיהָ:

פסוק יא
וַעֲנָפֶיהָ. כְּמוֹ **אַרְזֵי אֵל**, אֲרָזִים חֲזָקִים. כְּלוֹמַר: מְלָכִים אַדִּירִים:

פסוק יב
תְּשַׁלַּח קְצִירָהּ. שִׁלְּחָה פְּאוֹרוֹתֶיהָ, כְּמוֹ "וְעָשָׂה קְצִיר" (איוב יד:ט):
עַד יָם. עַד הַיָּם הַגָּדוֹל הָיָה גְּבוּלָהּ (במדבר לד:ו):
וְאֶל נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ. רָחְבּוֹ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבָּר עַד הַנָּהָר נָהָר פְּרָת (יהושע א:ד):

פסוק יג
לָמָּה. עַתָּה:

פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ. שֶׁל אוֹתָהּ הַכֶּרֶם:
וְאָרוּהָ כָּל עֹבְרֵי דָרֶךְ. לְקָטוּהָ כָּל הַבָּא, כְּמוֹ "אָרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי" (שיר השירים ה:א), וְכֵן בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: כִּמְלֹא אוֹרֶה וְסַלּוֹ (שביעית א:ב):

פסוק יד

יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר. כְּמוֹ שֶׁדֶּה שֶׁקִּרְסְמוּהָ נְמָלִים (פאה ב:ז) בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, וְהוּא לְשׁוֹן נְתִיקָה:
מִיָּעַר. הָעִי"ן תְּלוּיָה (וכאלו נכתב באל"ף). זְכוּ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי עֲשָׂו אוֹיְבָם כְּחַיַּת הַיְאוֹר שֶׁאֵין לָהֶם כֹּחַ לַעֲלוֹת בַּיַּבָּשָׁה, וּבְזְמַן שֶׁהַפַּרְעָנוּת נִגָּזָר עֲלֵיהֶם מִתְגַּבֵּר כְּחַיַּת הַיַּעַר שֶׁהִיא מַשְׁחֶתֶת וְהוֹרֶגֶת. וְחֲזִיר **מִיָּעַר** הוּא עֲמָלֵק, כְּמוֹ דִּכְתִיב (דניאל ז:ז) "אֲכָלָה וּמְדַקָּה וּשְׁאָרָא בְּרַגְלַהּ רְפָסָה", וְיֵשׁ לוֹ (לְחֲזִיר) מִקְצָת סִימָנֵי טְהָרָה. אַף עֲמָלֵק יֵשׁ לוֹ זְכוּת אָבוֹת:
וְזִיז שָׂדַי. כָּל רֶמֶשׂ הַשָּׂדֶה, וּלְשׁוֹן זִיז – שֶׁהוּא זָז מִמְּקוֹמוֹ וְהוֹלֵךְ:
יִרְעֶנָּה. רוֹעֶה עָלֶיהָ וַעֲנָפֶיהָ וְאוֹכְלָן:

פסוק טז

וְכַנָּה אֲשֶׁר נָטְעָה יְמִינֶךָ. הַמְכֻסֶּה וְהַמְיֻשֶּׁבֶת לְשׁוֹן "וַהֲשִׁיבָךְ עַל כַּנֵּךְ" (בראשית מ:יג):
וְעַל בֵּן אִמַּצְתָּ לָךְ. וְעַל עֵשָׂו, שֶׁהָיָה בֵּן חָבִיב לְאָבִיו, שֶׁהָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּנִי (בראשית כז:א), אִמַּצְתָּ גֶּפֶן יַעֲקֹב לָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת אֲחִיךָ תַּעֲבֹד" (בראשית כז:מ). עַכְשָׁיו:

פסוק יז

שְׂרוּפָה בָאֵשׁ. כְּסוּחָה, לְשׁוֹן "לֹא תְזֹמֵּר" (ויקרא כה:ד), תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס "לָא תְכַסַּח":
יֹאבֵדוּ. תָּמִיד הֵם הוֹלְכִין וְאוֹבְדִין **מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ** וְזַעְפְּךָ:

פסוק יח

תְּהִי יָדְךָ עַל אִישׁ יְמִינֶךָ. תָּשִׁיב מַכּוֹתֶיךָ עַל עֵשָׂו, שֶׁהוּא אִישׁ הָעוֹמֵד לְהַפְרַע יְמִינְךָ מִמֶּנּוּ:
וְעַל בֶּן אָדָם. אֲשֶׁר אִמַּצְתָּ לְךָ לִהְיוֹת מוֹשְׁבוֹ "מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ" (בראשית כז:לט):

פסוק יט

וְלֹא נָסוֹג מִמֶּךָּ. וְאַל תִּגְרֹם לָנוּ לִהְיוֹת נְסוֹגִים מִמֶּךָּ:
תְּחַיֵּינוּ. מִן הַגָּלוּת וְנַזְכִּיר טוֹבָתְךָ וּגְבוּרָתְךָ, וְאָז **נִקְרָא בִּשְׁמֶךָ**:

פסוק כ

ה' אֱלֹהִים צְבָאוֹת. כָּאן נֶאֶמְרוּ שָׁלֹשׁ אַזְכָּרוֹת (שֶׁל שֵׁמוֹת), וּבֶאֱמְצָעִי שְׁתֵּי אַזְכָּרוֹת (תהלים פ:ח), וּבְרֹאשׁוֹן אַזְכָּרָה אַחַת (תהלים פ:ד). הַכֹּל לְפִי חֹזֶק הַגָּלֻיּוֹת וְהַצָּרָה וְהַגְּאֻלָּה:

פרק פא

פסוק א
עַל הַגִּתִּית. כְּלִי שִׁיר הַבָּא מִגַּת:

פסוק ב
הָרִיעוּ. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (ראש השנה ל:):

פסוק ג
כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל. רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אוֹמֵר: הוּא נֵבֶל הוּא כִּנּוֹר, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נִימִין (וִיתֵדוֹת) יְתֵרוֹת שֶׁבֵּין זֶה לְזֶה. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ נֵבֶל? שֶׁהוּא מְנַבֵּל כָּל מִינֵי זְמָר:

פסוק ד
בַּחֹדֶשׁ. בְּחִדּוּשׁ הַלְּבָנָה:
בַּכֶּסֶה. יוֹם מוּעָד קָבוּעַ לָכְךְ, וְכֵן "לְיוֹם הַכֵּסֶא יְבֹא בֵיתוֹ" (משלי ז:כ) – לַמּוֹעֵד הַקָּבוּעַ (ביצה טז.):

פסוק ה
כִּי חֹק. הוּא לְיִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתָקְעַ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, וְהוּא יוֹם **הַמִּשְׁפָּט** לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק ו
עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִים (ראש השנה י:):
שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע. מְפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (סוטה לו:), שֶׁלִּמְּדוֹ גַּבְרִיאֵל שִׁבְעִים לָשׁוֹן:

פסוק ז
מִדּוּד. מֵעֲבוֹדַת עַבְדוּת לְבַשֵּׁל קְדֵרוֹת כְּדֶרֶךְ שְׁאָר הָעֲבָדִים:
מִדּוּד. קְדֵרָה, כְּמוֹ "וְהִכָּה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד" (שמואל א ב:יד):

פסוק ח
בַּצָּרָה קָרָאתָ. לִי כֻּלְּכֶם קְרָאתֶם מִצָּרַת עֲבוֹדַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם, וָאֲחַלֵּץ אֶתְכֶם:
אֶעֱנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם. אַתָּה קְרָאתַנִי בְּסֵתֶר, בֵּינִי וּבֵינֶךָ, וַאֲנִי עָנִיתִיךָ בְּקוֹל רַעַם; הוֹדַעְתִּי גְּבוּרוֹת וְנוֹרָאוֹת בְּפַרְהֶסְיָא:
אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּי וּבָחוּן לְפָנַי, שֶׁאַתֶּם עֲתִידִים לְהַמְרוֹתִי בְּמֵי מְרִיבָה (במדבר כ), כָּךְ שְׁנוּיָה בַּמְּכִילְתָּא (מכילתא יתרו בחדש א):

פסוק ט
שְׁמַע עַמִּי. אַחֲרֵי שֶׁכָּל זֹאת עָשִׂיתִי לְךָ, כְּדַאי אַתָּה לִשְׁמֹעַ לִי:

פסוק יא
הַרְחֶב פִּיךָ. לִשְׁאוֹל מִמֶּנִּי כָּל תַּאֲוַת לִבְּךָ:
וַאֲמַלְאֵהוּ. כְּכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַל אֲמַלֵּא:

פסוק יג
בִּשְׁרִירוּת לִבָּם. בְּמַרְאִית לִבָּם, כְּמוֹ "לְמַעַן שׁוֹרְרֶיךָ" (תהלים ה:ט):

פסוק יד
לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי. עֲדַיִן אִם הָיוּ רוֹצִין לָשׁוּב לִי וְלִשְׁמֹעַ אֵלַי:

פסוק טו
כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ. בְּשָׁעָה מוּעָטָת הָיִיתִי מַכְנִיעַ אוֹיְבֵיהֶם:
אָשִׁיב יָדִי. אָשִׁיב מַכָּתִי מֵעֲלֵיכֶם לָתֵת אוֹתָהּ עֲלֵיהֶם, וְאָז:

פסוק טז
מְשַׂנְאֵי ה' יְכַחֲשׁוּ לוֹ וְיִהְיֶה עִתָּם. פּוּרְעָנוּתָם לְעוֹלָם:

פסוק יז
וַיַּאֲכִילֵהוּ. לְיִשְׂרָאֵל:
וּמִצּוּר. הִשְׂבִּיעָם דְּבַשׁ כְּשֶׁהָלְכוּ בִּדְרָכָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּינִקֵהוּ דְּבַשׁ מִסֶּלַע" (דברים לב:יג):

פרק פב

פסוק א
אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל. לִרְאוֹת אִם אֱמֶת יִשְׁפְּטוּ. וְאַתֶּם, הַדַּיָּנִים, **עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל**?!

פסוק ג
הַצְדִּיקוּ. אִם זַכַּאי הוּא בְּדִינוֹ, אַל תַּהַפְּכוּ דִינוֹ לְטוֹבָה בִּשְׁבִיל לְשַׂאת פְּנֵי רְשָׁעִים:

פסוק ה
לֹא יָדְעוּ. הַדַּיָּנִין הַמְעַוְּתִים אֶת הַדִּין:
וְלֹא יָבִינוּ. אֶת אֲשֶׁר בִּשְׁבִיל הֶעָוֹן הַזֶּה **יִתְהַלְּכוּ בַּחֲשֵׁכָה** (עַל דֶּרֶךְ "כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר וְגוֹ'" (שמות כג:ח)), **וְיִמּוֹטוּ** עַל כֵּן **מוֹסְדֵי אָרֶץ**:

פסוק ו
אֱלֹהִים אַתֶּם. מַלְאָכִים; כְּשֶׁנָּתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה, נָתַתִּיהָ לָכֶם עַל מְנָת שֶׁאֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת שׁוֹלֵט עוֹד בָּכֶם:

פסוק ז
אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן. אָכֵן כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן תְּמוּתוּן, אַחֲרֵי שֶׁחִבַּלְתֶּם מַעֲשֵׂיכֶם כְּמוֹהוּ (עבודה זרה ה,א; מכילתא יתרו בחדש ט):
וּכְאַחַד הַשָּׂרִים. הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמֵּתוּ, כֵּן **תִּפֹּלוּ**. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה : כְּאַחַד הַשָּׂרִים שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו כד:כא): "יִפְקֹד ה' עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם":

פסוק ח
קוּמָה אֱלֹהִים. אָסָף הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל שֶׁיָּקוּם וְיִכְרֹת אוֹתָם הַדַּיָּנִין הַמְקַלְקְלִין מִיִּשְׂרָאֵל:
כִּי אַתָּה. הוּא הַנּוֹחֵל הַגּוֹיִם, וְהַכֹּל בְּיָדְךָ לִשְׁפּוֹט:

פרק פג

פסוק ב
אַל דְּמִי לָךְ. אַל תִּתֵּן שְׁתִיקָה לְעַוְתָּתֵינוּ שֶׁאוֹיְבֵינוּ מְרֵעִים לָנוּ:

פסוק ו
עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ. בְּרִית זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא עָלֶיךָ, לְהַשְׁכִּיחַ אֶת שִׁמְךָ, שֶׁאֵין אַתָּה קָרוּי **אֱלֹהִים** אֶלָּא לָנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וּמֵאַחַר שֶׁ**לֹּא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל** אַף שִׁמְךָ הַגָּדוֹל אֵינוֹ נִזְכָּר. כָּךְ מָצָאתִי:

פסוק ט
גַּם אַשּׁוּר. אַף אַשּׁוּר שֶׁהָיָה נִזְהָר עַד הַיּוֹם מִשְּׁאָר עֲצָה סְכָלָה וְלֹא יִתְחַבֵּר עִם מְרֵעִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (בראשית י:יא) "מִן הָאָרֶץ הַהִיא יָצָא אַשּׁוּר", שֶׁיָּצָא מֵעֲצַת דּוֹר הַפְּלָגָה, כָּאן **נִלְוָה עִמָּם** וְעָזְרוּ לְרָעָה (בפרושים אחרים מצאתי כן). **גַּם אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם וְגוֹ'**. גַּם זֶה שֶׁהָיָה מְחַבֵּב מִתְּחִלָּתוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁפֵּרֵשׁ מֵעֲצַת נִמְרוֹד שֶׁנֶּאֱמַר מִן הָאָרֶץ הַהִיא יָצָא אַשּׁוּר, אַף הוּא חָזַר לִהְיוֹת רָשָׁע. לְכָךְ נִשְׁתַּתֵּף לְהַחֲרִיב בֵּיתְךָ (בראשית רבה לז:ד):
הָיוּ זְרוֹעַ. כָּל אֵלֶּה נָתְנוּ כֹּחַ וְעֶזְרָה לְמוֹאָב וְעַמּוֹן שְׁכֵנֵינוּ לָבֹא עָלֵינוּ:

פסוק י
עֲשֵׂה לָהֶם כְּמִדְיָן. עַל יְדֵי גִּדְעוֹן (שופטים ז-ח):
כְּסִיסְרָא. עַל יְדֵי בָּרָק (שופטים ד:ט):

פסוק יא
נִשְׁמְדוּ בְּעֵין דֹּאר. אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזוֹ מִן הַמִּלְחָמוֹת הָיְתָה בְּעֵין דֹּאר, שֶׁל גִּדְעוֹן (שופטים ז:א) אוֹ שֶׁל בָּרָק (שופטים ה:יט):
הָיוּ דֹמֶן. "זֶבֶל מְפֻזָּר", תִּרְגֵּם יוֹנָתָן:

פסוק יג
אֲשֶׁר אָמְרוּ. הַגּוֹיִם הָאֵלּוּ הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה, אֱדוֹם וְיִשְׁמָעֵאל וְכָל חֲבֵרֵיהֶם:
נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת אֱלֹהִים. אֶת נְוֵה בֵּית אֱלֹהִים:

פסוק יד
שִׁיתֵמוֹ כַּגַּלְגַּל. וּכְקַשׁ הַנִּדָּפִים מִפְּנֵי רוּחַ, וּמַהוּ גַּלְגַּל? הוּא רֹאשֵׁי קוֹצֵי הַשָּׂדֶה הַקְּרוּיִים קרדנ"ש בְּלַעַ"ז, וּכְשֶׁמַּגִּיעִין יְמֵי הַחֹרֶף נִתָּקִים וְנִשְׁחָתִים מֵאֱלֵיהֶם וּפוֹרְחִין מְעַט מְעַט, וְדוֹמֶה אוֹתוֹ הַנִּתָּק מֵהֶם כְּמִין גַּלְגֵּלֵי אוֹפַן עֲגָלָה, וְהָרוּחַ מוֹלִיכָתָן:

פסוק טז
וּבְסוּפָתְךָ. טוֹרְבִּילְיוֹ"ן בְּלַעַ"ז:

פרק פד

פסוק ב
מַה יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ. כַּמָּה אֲהוּבוֹת וַחֲבִיבוֹת **מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ**:

פסוק ג
נִכְסְפָה. נֶחְמְדָה:
כָּלְתָה. נִתְאַוְּתָה, כְּמוֹ "וַתִּכַל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לָצֵאת אֶל אַבְשָׁלוֹם" (שמואל ב יג:לט):
לְחַצְרוֹת ה'. כִּי חָרְבוּ, וְעַל הַגְּלוּת אָמְרָה:
לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ. יִתְפַּלְּלוּ עַל זֹאת:

פסוק ד
גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת. בְּחֻרְבָּנוֹ קִנְּנוּ בוֹ הַצִּפֳּרִים. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בְּבִנְיָנוֹ מְדַבֵּר, וְהַצִּפּוֹר הִיא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל:
אֲשֶׁר שָׁתָה. שָׁמָה:

פסוק ה
אַשְׁרֵי. מִי שֶׁיַּגִּיעַ עוֹד לֵישֵׁב בְּבֵיתֶךָ, **וְעוֹד יְהַלְלוּךָ** בְּתוֹכוֹ:

פסוק ו
עֹז לוֹ בָךְ. אֲשֶׁר שָׁם אוֹתְךָ עֹז מִבְטַחוֹ:
מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם. מְחַשֵּׁב בְּלִבּוֹ מְסִלּוֹת דְּרָכָיו לְיַשֵּׁר אֶת דַּרְכּוֹ:

פסוק ז
עוֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא. אוֹתָם הָעוֹבְרִים עַל דָּתְךָ, וְהִנָּם בְּעוּמְקָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם בִּבְכִי וִילָלָה:
מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ. בְּדִמְעוֹת עֵינֵיהֶם:

גַּם בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה. מְבָרְכִים וּמוֹדִים לִשְׁמוֹ, וְאוֹמְרִים: יָפֶה דָּן אוֹתָנוּ וֶאֱמֶת דִּינוֹ, וּבְרָכוֹת יַעֲטֶה לָנוּ הַמּוֹרִים אוֹתָנוּ לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב, וְלֹא שָׁמַעְנוּ לוֹ:

פסוק ח

יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל. אוֹתָם הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה **יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ אֲשֶׁר מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם**):
מֵחַיִל אֶל חָיִל. מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְיֵרָאֶה צָבָאִם וְחֵילָם אֶל הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצִיּוֹן:

פסוק ט

שִׁמְעָה תְפִלָּתִי. לִבְנוֹת בֵּיתֶךָ:

פסוק י

מָגִנֵּנוּ. הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַמֵּגִין עָלֵינוּ:
וְהַבֵּט פְּנֵי (דָּוִד) **מְשִׁיחֶךָ.** וְהִסְתַּכֵּל בְּחֶסְדָּיו וּבְטַרְחוֹ אֲשֶׁר טָרַח וְיָגַע עַל בְּנְיָנוֹ:

פסוק יא

כִּי טוֹב יוֹם. אֶחָד בַּחֲצֵרֶיךָ וּלְמָחָר יָמוּת, מִלְּחִיוֹת אֶלֶף שָׁנִים בְּמָקוֹם אַחֵר:
בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף. עַל הַסַּף וְעַל הַמְּזוּזוֹת לִשְׁקוֹד:
מִדּוּר בְּאָהֳלֵי רֶשַׁע. מִלְּהְיוֹת דָּר בְּשַׁלְוָה בְּאָהֳלֵי עֶשָׂו הָרָשָׁע לְהִדָּבֵק בָּהֶם:

פסוק יב

כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן. יֵשׁ לִפְתֹּר שֶׁמֶשׁ כְּמַשְׁמָעוֹ, וּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים פּוֹתְרוֹ לְשׁוֹן שִׁנֵּי חוֹמָה:

פרק פה

פסוק ב

רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ וְגוֹ'. אִם שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב וְנָשָׂאתָ אֶת עֲוֹנָם וְכִסִּיתָ חַטָּאתָם, וְאָסַפְתָּ עֶבְרָתְךָ מֵהֶם וַהֲשִׁיבוֹתָ עַצְמְךָ מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ, אָז **רָצִיתָ אַרְצֶךָ** וְעוֹלָמְךָ מִתְרַצֶּה. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה זֹאת, אֵין אַרְצְךָ וְעוֹלָמְךָ מִתְרַצֶּה:

פסוק ה

שׁוּבֵנוּ. שׁוּב אַתָּה וַהֲשִׁיבֵנוּ (שוחר טוב פה:ג):

פסוק ז

הֲלֹא אַתָּה. סוֹפְךָ שֶׁתָּשׁוּב תְּחַיֵּנוּ, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתָּנוּ כֵּן עַל יְדֵי נְבִיאֶךָ (יחזקאל לז):

פסוק ט

אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר. אֶזְכֶּה לִשְׁמֹעַ מַה יְדַבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁיְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ:
לְכִסְלָה. לְשִׁטּוּת, לַחֲטֹא לְפָנָיו:

פסוק יא

חֶסֶד וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ. שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹבְרֵי אֱמֶת, וּמִן הַשָּׁמַיִם יִפְגֹּשׁ בָּהֶם הַחֶסֶד:
צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ. הַצְּדָקָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים, וְהַשָּׁלוֹם מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִהְיוּ נוֹשְׁקִין זֶה לָזֶה, כְּלוֹמַר: וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם (ישעיה לב:יז):

פסוק יב

אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְגוֹ'. כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל דּוֹבְרִים אֱמֶת, וְיַשְׁקִיפוּ מִן הַשָּׁמַיִם צְדָקָה שֶׁהֵם עוֹשִׂים בָּאָרֶץ:

פסוק יג

גַּם ה' יִתֵּן הַטּוֹב. "יִפְתַּח אוֹצָרוֹ אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מָטָר" (דברים כח:יב), כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אַרְצוֹ אֶת יְבוּלָהּ:

פסוק יד

וַיָּשֶׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו. וְיָשֵׂם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַצַּדָּק בְּדַרְכֵי פְּעָמָיו שֶׁיִּתְנַהֵג בָּהֶם אֶת בָּנָיו:

פרק פו

פסוק ב

כִּי חָסִיד אָנִי. שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ גִּדּוּפֵי וְחֶרְפָּתִי, וְיָכֹלְתִּ בְּיָדִי לְהִנָּקֵם, וְאֲנִי שׁוֹתֵק. כָּךְ הִיא בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים. דָּבָר אַחֵר פָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בִּבְרָכוֹת (ברכות ד.): וְלֹא חָסִיד אֲנִי, שֶׁכָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב יוֹשְׁבִין בִּכְבוֹדָן, וַאֲנִי יָדַי מְלֵכְלָכוֹת בְּדָם וּבְשַׁפִּיר וּבְשִׁלְיָא וְכוּ'?

פסוק ג

כָּל הַיּוֹם. כָּל הַגָּלוּת, שֶׁהוּא יוֹם לָאֻמּוֹת וְלַיְלָה לְיִשְׂרָאֵל. כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים:

פסוק ד

נַפְשִׁי אֶשָּׂא. לִבִּי אֶכֱוָן:

פסוק ח

וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ. הַמַּקְדִּים עֶלְיוֹנִים לְתַחְתּוֹנִים:

פסוק י

וְעֹשֶׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ. עַד שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים נִבְרְאוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ (שו"ט פו, ג). לְפִיכָךְ יְכַבְּדוּ כָּל הַגּוֹיִם לִשְׁמֶךָ:

פסוק יג

מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה. דֶּרֶךְ הַמְנַאֲפִים לְהִנָּתֵן בְּעוּמְקָהּ שֶׁל שְׁאוֹל, וּמִשָּׁם הִצַּלְתַּנִי, שֶׁאָמַר לִי נָתָן הַנָּבִיא: "גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ" (שמואל ב יב:יג):

פסוק יד

זֵדִים קָמוּ עָלַי. דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל:

וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם. לֹא זָכְרוּ אֲשֶׁר רָאוּ שֶׁמְּשָׁחַנִי שְׁמוּאֵל עַל פִּיךָ (שמואל א טז:יב):

פסוק טז

לְבֶן אֲמָתֶךָ. בֶּן הָאָמָה מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי אֲדוֹנָיו יוֹתֵר מִמִּקְנַת כֶּסֶף, שֶׁבֶּן הָאָמָה יְלִיד בַּיִת הוּא וְגָדַל בְּחֵיק אֲדוֹנָיו:

פסוק יז

עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה. שֶׁיְּהֵא נִכָּר לַאֲחֵרִים שֶׁמְּחַלְתָּ לִי:

וְיִרְאוּ שׂוֹנְאַי. הָאוֹת **וְיֵבֹשׁוּ**, וְלֹא שָׁמַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן הָאוֹת בְּיָמָיו, אֶלָּא בִּימֵי שְׁלֹמֹה בְּנוֹ, כְּשֶׁדָּבְקוּ הַשְּׁעָרִים זֶה בָּזֶה וְלֹא נִפְתְּחוּ עַד שֶׁאָמַר (דברי הימים ב ו:מב): "אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִד עַבְדֶּךָ":

פרק פז

פסוק א

יְסוֹדָתוֹ בְּהָרְרֵי קֹדֶשׁ. יְסוֹדַת מִזְמוֹר זֶה; עַל הַר צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם יְסָדוֹ הַמְשׁוֹרֵר:

פסוק ג

נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ. אַתְּ, יְרוּשָׁלַיִם, דִּבְרֵי כָבוֹד נְדֻבְּרוּ בָךְ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמָה הֵן הַנִּכְבָּדוֹת? שֶׁאַתְּ **עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה**:

פסוק ד

אַזְכִּיר רַהַב וּבָבֶל לְיוֹדְעָי. עוֹד זֹאת דִּבֵּר עָלֶיךָ: אַזְכִּיר אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּבֶל עַל יוֹדְעַי, לְהָבִיא מְנָחָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו סו:כ) "וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם וְגוֹ' מִנְחָה לַה' וְגוֹ'":

הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם כּוּשׁ. גַּם הֵם כְּמִצְרַיִם וּבָבֶל יִתְּנוּ לֵב לְבַקֵּשׁ וְלִזְכֹּר אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

זֶה יוּלַד שָׁם. זֶה הָיָה מִמִּשְׁפָּחוֹת הַנּוֹלָדִים בְּצִיּוֹן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד" (ישעיה כז:יב):

פסוק ה

וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד בָּהּ. וּכְשֶׁיְּבִיאוּם מִנְחָה לַה' בְּצִיּוֹן, יֵאָמַר לָהֶם עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד: זֶה מֵאוֹתָם שֶׁגָּלוּ מִמֵּךְ וּמִתּוֹלְדוֹתֵיהֶם. עִנְיָן אַחֵר: הַמְשׁוֹרֵר אוֹמֵר אַזְכִּיר לְעַמִּי

וּלְיוֹדְעֵי אֶת גְּדֻלּוֹת מִצְרַיִם וּבָבֶל, שֶׁהֵם רוֹאִים עַתָּה אֶת גְּדֻלָּתָם. הִנֵּה **פְּלֶשֶׁת וְצוֹר עִם כּוּשׁ**, מִפְּנֵי שֶׁהֵם סְמוּכִים לְרַהַב **וּבָבֶל**, מְנַשְּׁאִים אוֹתָם כָּל הָאֻמּוֹת וְאוֹמְרִים עֲלֵיהֶם: **זֶה יֻלַּד שָׁם** – בְּמִצְרַיִם וּבָבֶל:

וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר וְגוֹ'. וְהַשֶּׁבַח הַזֶּה שֶׁהוּא עַכְשָׁיו לְרַהַב וּבָבֶל, יָסוֹב לְצִיּוֹן, וְעָלֶיהָ יְהוּ אוֹמְרִים: **פְּלוֹנִי יֻלַּד בָּהּ**:

וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְכוֹנְנֶהָ לְמַעְלָה מִכָּל הָעֲיָרוֹת:

פסוק ו

ה' יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים וְגוֹ'. מִקְרָא מְסֹרָס זֶה, וְסֶלָה הֶאֱמוּר לְסוֹפוֹ מוּסָב כְּלַפֵּי רֹאשׁוֹ: **ה' יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים סֶלָה**, כְּלוֹמַר לֶעָתִיד כְּשֶׁיִּכְתֹּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים לְדָרָאוֹן, יִמְנֶה אֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּבְלָעִים בְּתוֹכָם וְאֶת הַנֶּאֱנָסִים בֵּינֵיהֶם וְיוֹצִיאֵם מִתּוֹכָם וְיֹאמַר **זֶה יֻלַּד** מֵאוֹתָם שֶׁל צִיּוֹן וְיִבְרוֹר אוֹתָם לוֹ. וְזֶה שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה: "וְגַם מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם" (ישעיהו סו:כא), מִן הַגּוֹיִם הַמְּבִיאִים אוֹתָם מִנְחָה אֶקַּח הַנִּבְלָעִים בְּתוֹכָם, וְיִהְיֶה בָהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁאֵינָם נִכָּרִים וּלְפָנַי גְּלוּיִים הֵם אָמַר ה'. וְהֵיכָן אָמַר? "הַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט:כח):

פסוק ז

וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים. עַל זֹאת, **כְּחוֹלְלִים** לְשׁוֹן "מְחוֹלְלִים" (שופטים כא:כג):

כָּל־מַעְיָנַי. כָּל קְרָבַי:

בָּךְ. בִּישׁוּעָתְךָ (שיר השירים רבה א:לב):

פרק פח

פסוק א

עַל מָחֲלַת לְעַנּוֹת. עַל חוֹלַת אַהֲבָה וְעִנּוּיָהּ, שֶׁהִיא מְעֻנָּה בְּיִסּוּרֵי הַגָּלוּת:

מַשְׂכִּיל. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר מַשְׂכִּיל, עַל יְדֵי תּוּרְגְּמָן נֶאֱמַר; שֶׁהָיָה הַנָּבִיא מַעֲמִיד תּוּרְגְּמָן לְפָנָיו, וּכְשֶׁרוּחַ הַנְּבוּאָה בָּאָה לוֹ, אוֹמֵר אֶת הַנְּבוּאָה לַתּוּרְגְּמָן, וְהוּא מַשְׂמִיעָהּ (פסחים קיז.):

לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי. אֶחָד מִן הַמְשׁוֹרְרִים בִּכְלֵי שִׁיר, וְיִסְּדוּהוּ בְּנֵי קֹרַח אֶת הַמִּזְמוֹר הַזֶּה שֶׁיֹּאמְרוּהוּ הֵימָן עַל הַדּוּכָן (דברי הימים א ו:לג):

לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי. מִבְּנֵי זֶרַח בֶּן יְהוּדָה הָיָה, שֶׁהוּא מְיֻחָס (דברי הימים א ב:ו) וּבְנֵי זֶרַח זִמְרִי וְאֵיתָן וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדָרְדַּע כֻּלָּם חֲמִשָּׁה. הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּשְׁלֹמֹה (מלכים

א ה:יא) "וַיָּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל". וְיִסְדוּ מִזְמוֹרִים וְנִקְבְּעוּ בְּסֵפֶר תְּהִלִּים, לָכֵן נִקְרְאוּ בְּנֵי מָחוֹל. כָּךְ מָצָאתִי בְּפֵרוּשִׁים מְדֻיָּקִים:

פסוק ב

יוֹם צָעַקְתִּי. וְגַם **בַּלַּיְלָה** אֲנִי נָכוֹן **נֶגְדֶּךָ**:

פסוק ד

כִּי שָׂבְעָה בָרָעוֹת נַפְשִׁי. עַל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל הוּא אוֹמֵר:

פסוק ה

אֵין אֵיָל. אֵין כֹּחַ, כְּמוֹ "אֵיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה" (תהלים כב:כ):

פסוק ו

בַּמֵּתִים חָפְשִׁי. הִנְנִי בֵּין הַמֵּתִים חָפְשִׁי מִן הָעוֹלָם, וְכָל שֶׁהֵם הַמֵּתִים חָפְשִׁים מִן הָעוֹלָם:
מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ. מִמְּצִוּוֹתֶיךָ נִגְזְרוּ מִן הָעוֹלָם:

פסוק ז

בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת. הוּא הַגָּלוּת:

פסוק ח

סָמַכְתָּה. נִשְׁעָנָה וְתָלָה **עָלַי**:
וְכָל־מִשְׁבָּרֶיךָ עִנִּיתָ סֶלָה. מִשְׁבָּרִים לְשׁוֹן גַּלֵּי הַיָּם הֵם, כָּל סַעֲרַת אַפְּךָ, בְּכֻלָּם עִנִּיתָ אוֹתִי תָּמִיד (עירובין נד.):

פסוק ט

שַׁתַּנִי תוֹעֵבוֹת לָמוֹ. הָאֱמוֹת שֶׁהָיִיתִי חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם, עַכְשָׁיו אֲנִי נִמְאֶסֶת לָהֶם:
כָּלוּא. נֶחְבַּשׁ בַּכֶּלֶא וְאֵינִי יָכוֹל לָצֵאת:

פסוק יא

הֲלַמֵּתִים. הֲלְרְשָׁעִים, שֶׁאַף בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִין מֵתִים (ברכות יח.), הֲלָהֶם אַתָּה עוֹשֶׂה **פֶּלֶא** וְנִסִּים?
אִם רְפָאִים יָקוּמוּ יוֹדוּךָ. שֶׁמָּא אֵלּוּ הָאֱמוֹת שֶׁרִפּוּ יְדֵיהֶם מֵעֲבוֹדָתֶךָ וּמִתּוֹרָתְךָ יָקוּמוּ וְיוֹדוּךָ? בְּתִמְיָהָה:

פסוק יב

הֲיְסֻפַּר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ. אִם נָמוּת בְּיַד אוֹיְבֵינוּ, כְּלוּם נוּכַל לְסַפֵּר שִׁבְחֶךָ בַּקֶּבֶר?

פסוק טז

וְגוֹעַ מְנֹעַר. מֵת מִתּוֹךְ תִּשְׁנוֹק מִיתָה חֲטוּפָה, כְּמוֹ (שמות יד:כז) "וַיִּנַּעֵר ה'". וַיִּנַּעֵר פֵּרֵשׁ מְנַחֵם לְשׁוֹן חֲבִיטָה, כְּמוֹ "נוֹעַר כַּפָּיו מִתְמֹךְ בַּשּׁוֹחַד" (ישעיהו לג:טו), "הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר

קוּמִי שְׁבִי״ (ישעיהו נב:ב), ״וְהָיָה הֶחָסֹן לִנְעֹרֶת״ (ישעיהו א:לא), ״וְינֻעָרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה״ (איוב לח:יג), ״כָּכָה יְהֵא נָעוּר וָרִיק״ (נחמיה ה:יג):

אָפוּנָה. מְיֻשֶּׁבֶת וּמְבֻסֶּסֶת אֵימָתְךָ בְּלִבִּי, **אָפוּנָה** לְשׁוֹן ״דָּבָר דָּבֵר עַל אָפְנָיו״ (משלי כה:יא), עַל מְכוֹנָיו:

פסוק יט

מְיֻדָּעַי מַחְשָׁךְ. נֶחְשַׁכְתִּי וְנֶחְדַּלְתִּי מֵהֶם:

פרק פט

פסוק א

לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי. גַּם הוּא אֶחָד מִן חֲמִשָּׁה אַחִים הַמְשׁוֹרְרִים, וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּהוּ (בבא בתרא טו.) בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עַל שֵׁם ״מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח״ (ישעיהו מא:ב):

פסוק ב

אוֹדִיעַ אֱמוּנָתְךָ בְּפִי. אֶת שֶׁיְּדַעְתִּיךָ, שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵר הַבְטָחָתְךָ וּמְאַמֵּן דְּבָרֶיךָ:

פסוק ג

כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה. כִּי אָמַרְתִּי: עַד עוֹלָם יִבָּנֶה בְּחֶסֶד כִּסֵּא דָוִד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ״וְכוֹנַנְתִּי כִסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְגוֹ׳״ (שמואל ב ז:יג). דָּבָר אַחֵר: סָבוּר הָיִיתִי שֶׁיִּהֵא הָעוֹלָם בָּנוּי בְּחַסְדֶּךָ **וְתָכִין אֱמוּנָתְךָ בַּשָּׁמַיִם**, שֶׁתְּהֵא נְכוֹנָה וּמְקֻיֶּמֶת. וּמַה הִיא הָאֱמוּנָה? אוֹתָהּ הַהַבְטָחָה שֶׁהִבְטַחְתָּ אֶת דָּוִד עַל יְדֵי נָתָן הַנָּבִיא לֵאמֹר: **כָּרַתִּי בְרִית לִבְחִירִי** לְהָכִין **עַד עוֹלָם** זַרְעוֹ:

פסוק ו

וְיוֹדוּ שָׁמַיִם פִּלְאֲךָ. אִם הָיִיתָ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתְךָ:

אַף אֱמוּנָתְךָ. אֱמוּנַת דְּבָרֶיךָ יוֹדוּ **בִּקְהַל קְדוֹשִׁים**:

פסוק ז

יַעֲרֹךְ לַה׳. יְהֵא נֶעֱרָץ כְּמוֹתוֹ:

פסוק ח

בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה. בְּסוֹד רַב שֶׁל מַלְאָכִים:

פסוק י

בְּשׁוֹא גַּלָּיו. בְּהִנָּשֵׂא גַּלָּיו:

אַתָּה תְשַׁבְּחֵם. תַּשְׁפִּילֵם, וְכֵן ״וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה״ (משלי כט:יא), וְכֵן ״מַשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן יַמִּים״ (תהלים סה:ח):

פסוק יא
רָהַב. מִצְרַיִם (ישעיהו ל:ז):

פסוק טז
יוֹדְעֵי תְרוּעָה. שֶׁיּוֹדְעִין לְרַצּוֹת אֶת בּוֹרְאָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּתְּרוּעָה, שֶׁמְּסַדְּרִים עָלֶיהָ מַלְכֻיּוֹת, זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת (ויקרא רבה כט, ד):

פסוק יח
וּבְרְצוֹנְךָ. שֶׁאַתָּה מִתְרַצֶּה לָהֶם, אפימאנ"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק כ
לַחֲסִידֶיךָ. נָתָן הַנָּבִיא וְגָד הַחוֹזֶה:
שִׂוִּיתִי עֵזֶר. עַל דָּוִד, לַעֲזוֹר לוֹ תָּמִיד:

פסוק כג
לֹא יַשִּׁיא אוֹיֵב בּוֹ. לֹא יִגְבַּר עָלָיו לִהְיוֹת לוֹ כְּנוֹשֶׁה (שמות כב:כד):

פסוק כה
בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ. גָּדוֹל אֶתְּנֵהוּ:

פסוק לג
וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם. כָּךְ אָמַר לוֹ נָתָן הַנָּבִיא עַל שְׁלֹמֹה (שמואל ב ז:יד): "אֲשֶׁר בְּהַעֲוֹתוֹ וְהוֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים", זֶה רְזוֹן בֶּן אֶלְיְדָע שֶׁעָמַד לְשָׂטָן לוֹ, וּבְנִגְעֵי בְנֵי אָדָם זֶה אַשְׁמְדַאי, שֶׁהַשֵּׁדִים בְּנֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיוּ (בראשית רבה כ:יא):

פסוק לו
אִם לְדָוִד אֲכַזֵּב. לְשׁוֹן "לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו" (ישעיהו נח:יא), פיילנצ"א בְּלַעַ"ז:

פסוק לח
וְעֵד בַּשְּׁחָק נֶאֱמָן. הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ עֵדִים לוֹ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵם קַיָּמִים, יִתְקַיֵּם מַלְכוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו לג:כ-כא): "אִם תָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלָּיְלָה גַּם בְּרִיתִי תוּפַר אֶת דָּוִד עַבְדִּי":

פסוק לט
וְאַתָּה זָנַחְתָּ. דִּקְדַּקְתָּ אַחַר בָּנָיו לַחֲשׁוֹב עֲוֹנָם, עַד אֲשֶׁר זְנַחְתָּם וּמְאַסְתָּם בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ (מלכים ב כה:א):

פסוק מ
נֵאַרְתָּה. בִּטַּלְתָּ:

פסוק מא
כָּל גְּדֵרוֹתָיו. שֶׁבָּנָה בִּירוּשָׁלַיִם:
מִבְצָרָיו. הַר הַבַּיִת וּמְצוּדַת צִיּוֹן:

פסוק מד
אַף תָּשִׁיב צוּר חַרְבּוֹ. הֲשִׁיבוֹתָ אָחוֹר וְהָפַכְתָּ אֶת חִדּוּד חַרְבּוֹ, כְּמוֹ "חַרְבוֹת צָרִים" (יהושע ה:ב), וְכֵן "כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ" (ישעיהו נד:יז):
וְלֹא הֲקֵימוֹתוֹ. וְלֹא הֶעֱמַדְתּוֹ מִלִּפּוֹל:

פסוק מה
הִשְׁבַּתָּ מִטְהָרוֹ. זְרִיחָתוֹ, כְּמוֹ "צָהֳרַיִם" דִּמְתַרְגְּמִינַן: "טִיהֲרָא", וּכְמוֹ (שמות כד:י) "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר":
לָאָרֶץ מִגַּרְתָּה. הִשְׁפַּלְתָּ וְהִשְׁחַתָּ, כָּל לְשׁוֹן שִׁחִיָּה בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן "מְגַר":

פסוק מח
זְכָר אֲנִי מֶה חָלֶד. מַה זִּקְנָה יֵשׁ לִי? הֲלֹא מְעַט יָמַי, וְדַי לְךָ שֶׁאַתָּה נִפְרָע מִמֶּנִּי בְּמוֹתִי קְצַר יָמִים:
עַל מַה שָּׁוְא. לְחִנָּם וְלַהֶבֶל **בָּרָאתָ כָל בְּנֵי אָדָם**:

פסוק נא
שְׂאֵתִי בְחֵיקִי כָּל רַבִּים עַמִּים. בַּגּוֹלָה אֲנִי נוֹשֵׂא סִבְלָם וּמַשָּׂאָם:

פסוק נב
עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ. סוֹפֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (סוטה ט,טו): בְּעִקְּבוֹת הַמָּשִׁיחַ חוּצְפָּא יִסְגֵּא:

פסוק נג
בָּרוּךְ ה' לְעוֹלָם. עַל כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ:

פרק צ

פסוק א
תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה. אַחַד עָשָׂר מִזְמוֹרִים מִכָּאן עַד "לְדָוִד מִזְמוֹר" (תהלים קא:א), כֻּלָּם מֹשֶׁה אֲמָרָם. כְּנֶגְדָּם בֵּרַךְ אַחַד עָשָׂר בְּרָכוֹת לְאַחַד עָשָׂר שְׁבָטִים בְּזֹאת הַבְּרָכָה (דברים לג:א):
מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ. מָעוֹן מָדוֹר וּמָנוֹס לָבֹא שָׁם הָיִיתָ לָנוּ:
בְּדֹר וָדֹר. מֵעוֹלָם, כִּי אַתָּה מִקֶּדֶם הַכֹּל הָיִיתָ:

פסוק ב

בְּטֶרֶם הָרִים יוּלָּדוּ. נִבְרְאוּ, וּבְטֶרֶם חוֹלַלְתָּ **אֶרֶץ וְתֵבֵל. וּמֵעוֹלָם** רִאשׁוֹן **וְעַד עוֹלָם** אַחֲרוֹן **אַתָּה אֵל**:

פסוק ג

תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא. מֵבִיא אַתָּה יִסּוּרִין עַל הָאָדָם עַד שֶׁאַתָּה מַחֲזִירוֹ לִהְיוֹת תְּשׁוּשׁ כֹּחַ וְקָרוֹב לַמָּוֶת, **וַתֹּאמֶר** לוֹ בְּיִסּוּרִין **שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם** מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים:

פסוק ד

כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ. אֶלֶף שָׁנִים שֶׁל בְּנֵי אָדָם הֵם **כְּיוֹם** אֶחָד שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעוֹד מִן הַלַּיְלָה עִמּוֹ, כִּי יוֹם אֶחָד שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמֵעַט מִן הַלַּיְלָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵם אֶלֶף שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר הַכָּתוּב שֶׁיִּהְיֶה יוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶחָד כְּאֶלֶף שָׁנִים, אֲבָל כְּשֶׁיֵּצֵא מְעַט מִן הַלַּיְלָה עִמּוֹ אָז יוֹמוֹ שָׁלֵם וְהֲוֵי אֶלֶף שָׁנִים, וּלְכָךְ מֵת אָדָם הָרִאשׁוֹן תּוֹךְ אֶלֶף, שֶׁאִם הָיָה חַי אֶלֶף הָיָה יוֹתֵר מִיּוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְשֶׁמָּא שִׁעוּר אוֹתָהּ אַשְׁמוּרָה הוּא כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ מִמִּיתַת אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד אֶלֶף שָׁנִים, וַאֲנַן לֹא יָדְעִינָן כַּמָּה הֲוֵי אוֹתָהּ אַשְׁמוּרָה כִּי אִם מִסְּבָרָא (מצאתי). **כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ וְגוֹ'**. וּכְשֶׁעָלְתָה תְּשׁוּבָה בְּדַעְתְּךָ מִתְּחִלָּה יָפָה דַּנְתָּ וּבָרָאתָ אוֹתָהּ, וּרְאוּיִין הָיוּ הַשָּׁנִים לְכָךְ לְפִי (שֶׁלֹּא) הָיוּ יְמֵי בְּנֵי אָדָם רַבִּים שֶׁלֹּא הָיוּ אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ אֶלָּא **כְּיוֹם** הוֹלֵךְ שֶׁעָבַר וְחֶלֶף וּמֵעַט מִן הַלַּיְלָה עִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי אָמַרְתָּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן (בראשית ב:יז) "כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" וְחָיָה תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, נִמְצְאוּ אֶלֶף שָׁנִים עוֹלִים לְיוֹם שָׁלֵם וּמְעַט מִן הַלַּיְלָה עִמּוֹ:
כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר. שֶׁכְּבָר עָבַר:

פסוק ה

זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ. עַכְשָׁיו חֲטַפְתָּם לְאוֹתָם הַשָּׁנִים וַהֲבֵאתָם לְיָמִים מוּעָטִים, שֶׁאֵינָם אֶלָּא כְּשֵׁנָת תְּנוּמָה; שֶׁשְּׁנֵי הַדּוֹרוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה הֵם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹף הָעִנְיָן: **יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה**, וְהֵם חֲשׁוּבִים שֵׁנָה אַחַת; כְּעִנְיָן (תהלים קכו:א) "בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים", וְעַל שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל נֶאֱמַר:
זְרַמְתָּם. לְשׁוֹן שְׁטִיפָה, כְּמוֹ "זֶרֶם מַיִם" (חבקוק ג:י):
בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף. הַנּוֹלָד בַּלַּיְלָה מֵת בַּבֹּקֶר, לְסוֹף הַשָּׁנָה; וְאִם

פסוק ו

בַּבֹּקֶר יָצִיץ. מֵיָּד חָלַף, וְעַד בֹּא הָעֶרֶב **יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ**, לָמָּה?

פסוק ז

כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וְגוֹ'. וְעַל כָּל זֹאת:

פסוק ח

שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ, וְאֶת עֲלָמֵנוּ – אֶת חַטֹּאת נְעוּרֵינוּ, שֹׁמְתָּ **לִמְאוֹר פָּנֶיךָ**:

עֲלָמֵינוּ. נְעוּרֵינוּ, כְּמוֹ (שמואל א יז:נו) "בֶּן מִי זֶה הָעֶלֶם":

לִמְאוֹר פָּנֶיךָ. לְמוּלְךָ לְהַבִּיט בָּהֶם:

פסוק ט

פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ. וּפָנוּ וְנִבְעֲרוּ וְהָלְכוּ לָהֶם בְּעֶבְרָתֶךָ:

כְּמוֹ הֶגֶה. כְּדִבּוּר הַמְמַהֵר לְכָלוֹת:

פסוק י

יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה. שְׁנוֹתֵינוּ אֵלֶּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ אֵלֶּה וּבַעֲלוּמֵינוּ אֵלֶּה **שִׁבְעִים שָׁנָה** הֵם:

וְאִם בִּגְבוּרֹת. וְאִם הַרְבֵּה גָּבְרוּ יָמָיו, **שְׁמוֹנִים** שָׁנָה הֵם:

וְרָהְבָם עָמָל וָאָוֶן. וְכָל הַגְּדֻלָּה וְהַשָּׂרָרָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵינָם אֶלָּא עָמָל וָאָוֶן, וְלָמָּה? שֶׁהֲרֵי **כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה**. בְּתוֹךְ עֶבְרָה מַהֵר אָנוּ עָפִים וּמֵתִים:

גָּז. לְשׁוֹן הַעֲבָרָה, כְּמוֹ "נָגוּז וְעָבָר" (נחום א:יב), "וַיָּגָז שַׁלְוִים מִן הַיָּם" (במדבר יא:לא):

פסוק יא

מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ. בְּיָמִים מוּעָטִים כָּאֵלֶּה מִי יָקְנָה לוֹ לֵב לָדַעַת אֶת עֹז אַפְּךָ לְיִרְאָה אוֹתְךָ, וְאַתָּה **כְּיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ**. כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה יָרֵאוּי כֵּן עֶבְרָתְךָ קָשָׁה, וְנִפְרָע מִן הַחוֹטְאִים:

פסוק יב

לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע. כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה, הוֹדַע בָּעוֹלָם אֶת מִנְיַן יָמֵינוּ אֲרֻכִּים, וְכֵיוָן שֶׁנַּאֲרִיךְ יָמִים, נוּכַל לִקְנוֹת לֵב **וְנָבִיא** בְּתוֹכָם **לֵבַב חָכְמָה**. **וְנָבִיא** לְשׁוֹן הֲבָאָה (בבא בתרא יב.). (וְיֵשׁ אוֹמְרִים לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן, כִּמְנִין כ"ן – שִׁבְעִים שָׁנָה, וְנָמוּת לְפִי שִׁעוּר יָמֵינוּ שֶׁהֵן מְעַט, כֵּן תְּיַסֵּר אוֹתָנוּ וְכֵן "וַיֹּדַע בָּהֶם אַנְשֵׁי סֻכּוֹת" (שופטים ח:טז) (ס"א אינו)):

פסוק יג

שׁוּבָה ה'. מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ:

וְהִנָּחֵם. חֲשׁוֹב מַחֲשָׁבָה טוֹבָה **עַל עֲבָדֶיךָ**:

פסוק יד

שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ. בְּיוֹם הַגְּאֻלָּה וְהַתְּשׁוּעָה, שֶׁהוּא בֹּקֶר לְלֵיל הַצָּרָה וְהָאֲנָחָה וְהַחֲשֵׁכָה:

וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ. כְּלוֹמַר בְּכָל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה:

פסוק טו

שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ. שַׂמְּחֵנוּ לִימוֹת מְשִׂיחֵנוּ כְּמִנְיַן יָמוֹת שֶׁעִנִּיתָנוּ בַּגָּלֻיּוֹת, וּכְמִנְיַן **שָׁנוֹת** אֲשֶׁר **רָאִינוּ רָעָה**:

פסוק יז

וִיהִי נֹעַם אֲד' אֱלֹהֵינוּ. שְׁכִינָתוֹ וְתַנְחוּמָיו:

וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ. לְשׁוֹן תְּחִנָּה הוּא, **כּוֹנְנָה** כְּמוֹ "שָׁמְרָה" (תהלים כה:כ) "שָׁפְטָה" (תהלים פב:ח):

כּוֹנְנֵהוּ. כּוֹנֵן אוֹתוֹ, וּשְׁנֵי פְּעָמִים **וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ**: אֶחָד עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁבֵּרְכָן לְיִשְׂרָאֵל וְהִתְפַּלֵּל שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם בַּמִּשְׁכָּן, וְאַחַת שֶׁתְּהֵא בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם:

פרק צא

פסוק א

יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן. מִי שֶׁהוּא חוֹסֶה בְּסֵתֶר כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה, הוּא **יִתְלוֹנָן** בְּצִלּוֹ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵגִין עָלָיו. הֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ זֶה מַשִּׂיא אֶת בְּנֵי הָאָדָם לַחֲסוֹת בְּכַנְפֵי הַשְּׁכִינָה:

יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן. כְּמוֹ "בְּצִלּוֹ חָמַדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי" (שיר השירים ב:ג):

שַׁדַּי. לְשׁוֹן חוֹזֶק:

פסוק ב

אוֹמַר לַה' מַחְסִי. הוּא **וּמְצוּדָתִי**, וְהַכֹּל יִלְמְדוּ מִמֶּנִּי. וְלָמָּה אֲנִי אוֹמֵר כֵּן?

פסוק ג

כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ וְגוֹ'. לְכָל אֶחָד וְאֶחָד הוּא אוֹמֵר **יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן**:

פסוק ד

בְּאֶבְרָתוֹ. כָּנָף:

יָסֶךְ. יְסוֹכֵךְ:

תָּחְסֶה. תִּתְכַּסֶּה:

צִנָּה וְסֹחֵרָה. הוּא צִנָּה הַמַּקֶּפֶת אֶת הָאָדָם קָרוֹב לְאַרְבַּע רוּחוֹתָיו, **סֹחֵרָה** לְשׁוֹן סְחוֹר סְחוֹר (שבת יג.):

פסוק ה

לֹא תִירָא. אִם תִּבְטַח בּוֹ:

מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם. שֵׁד הַמְעוֹפֵף בְּחֵץ:

פסוק ו
מֵדֶבֶר וּמִקֶּטֶב. שֵׁמוֹת שֵׁדִים הֵם, זֶה מַזִּיק בַּלַּיְלָה וְזֶה מַזִּיק בַּצָּהֳרַיִם (פסחים קיא:):
יָשׁוּד. "יְשׁוֹדֵד" (הושע י:ב):

פסוק ז
יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף. לְשׁוֹן חֲנִיָּה, כְּמוֹ "עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפָל" (בראשית כה:יח):
מִצִּדֶּךָ. מִשְּׁמֹאלְךָ יַחֲנוּ **אֶלֶף** שֵׁדִים, **וְאֵלֶיךָ לֹא יִגַּשׁ** לְהַזִּיק:

פסוק ח
וְשִׁלֻּמַת. כִּלָּיוֹן, וְלָמָּה?

פסוק ט
כִּי אַתָּה. אָמַרְתָּ ה' מַחְסִי. וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר:
עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ. אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׂמְתָּ מְעוֹן מִבְטַחֲךָ:

פסוק י
לֹא תְאֻנֶּה. לֹא תִקָּרֶה, וְכֵן "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ" (שמות כא:יג):

פסוק יב
פֶּן תִּגֹּף. פֶּן תִּכָּשֵׁל, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְגִיפָה; אצופי"ר בְּלַעַ"ז:

פרק צב

פסוק א
מִזְמוֹר שִׁיר. שֶׁל לְוִיִּם (נְבִיאִים):
לְיוֹם הַשַּׁבָּת. שֶׁאוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּשַׁבָּתוֹת, וְהוּא מְדַבֵּר בְּעִנְיַן הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת (ראש השנה לא.):

פסוק ג
לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ. בְּעֵת הַגְּאֻלָּה:
וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת. וּבְעוֹד צָרַת הַגָּלוּת לְהַאֲמִין בְּךָ שֶׁתִּשְׁמֹר הַבְטָחָתְךָ, כָּל זֶה נָאֶה וְטוֹב:

פסוק ד
עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל. כִּנּוֹר שֶׁל עֲשָׂרָה נִימִין (ערכין יג:):

פסוק ז
אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע. אֶת הָאָמוּר לְמַטָּה:

פסוק ח
בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב. אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁהַפְרָחָתָם אֵינָהּ אֶלָּא לְהַשְׁמִידָם **עֲדֵי עַד**, שֶׁמְּשַׁלֵּם לְשׂוֹנְאָיו עַל פְּנֵיהֶם לְהַאֲבִידָם (דברים ז:י):

פסוק ט
וְאַתָּה מָרוֹם. בְּכָל מִשְׁפָּטֶיךָ יָדְךָ עַל הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁהַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינְךָ:

פסוק יא
בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן. לְבַלּוֹתִי בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁרָרָה, **בַּלֹּתִי** כְּמוֹ (במדבר טו:ט) "בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן":

פסוק יב
בְּשׁוּרַי. בְּעוֹיְינַי, כְּמוֹ "בְּשׁוֹרְרַיי" (תהלים ה:ט):
בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים. עַל הָרְשָׁעִים הַקָּמִים עָלַי שָׁמְעוּ אָזְנַי מֵאֲחוֹרַי הַפַּרְגּוֹד (סנהדרין פט:) שֶׁלֹּא יוֹעִילוּ לְכַלּוֹת אוֹתָנוּ, כָּךְ שָׁמַעְתִּי:

פסוק יג
צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח וְגוֹ'. כַּתָּמָר – לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת, **וּכְאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן** – לְהַחֲלִיף גִּזְעוֹ:

פסוק יד
שְׁתוּלִים. יִהְיוּ הַצַּדִּיקִים **בְּבֵית ה'**:

פסוק טו
יְנוּבוּן. יִצְמְחוּן:
דְּשֵׁנִים. שְׁמֵנִים **וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ**, וְאָז יַגִּידוּ **כִּי יָשָׁר ה'**:

פרק צג

פסוק א
ה' מָלָךְ. יֹאמְרוּ לֶעָתִיד:
אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל. בְּמָלְכוֹ תִּשְׁמַח הָאָרֶץ:

פסוק ג
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת ה'. לְשׁוֹן צְעָקָה וְקוֹבְלָן הוּא זֶה: אֱהָהּ ה', הִנֵּה הָאֻמּוֹת הַשּׂוֹטְפִים כַּנְּהָרוֹת **נָשְׂאוּ קוֹלָם** יֶהֱמָיוּן, וְאֶת דִּוְּךָ עָמְקֵי נִבְכֵיהֶם **יִשְׂאוּ** וַיְגַבְּיהוּ תָּמִיד לְהִתְנַּאוֹת נֶגְדֶּךָ. כָּל לְשׁוֹן דָּכָא לְשׁוֹן עֹמֶק וְשִׁפְלוּת:

פסוק ד
מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים וְגוֹ'. יְדַעְתִּי אֲנִי, כִּי יוֹתֵר מִקּוֹלוֹת הַמַּיִם הָרַבִּים אֲשֶׁר יֶהֱמָיוּן עָלֵינוּ (ישעיה יז:יב), וּמֵאַדִּירֵי **מִשְׁבְּרֵי הַיָּם** הַזֶּה, אַתָּה **אַדִּיר בַּמָּרוֹם ה'**, וְיָדְךָ תַּקִּיפָה עֲלֵיהֶם:

פסוק ה
עֵדֹתֶיךָ. שֶׁהֵעִידוּ וְהִבְטִיחוּ נְבִיאֶיךָ **לְבֵיתֶךָ**, שֶׁהוּא **נַאֲוָה קֹדֶשׁ**:
נָאֱמְנוּ מְאֹד לְבֵיתֶךָ. **וּלְאֹרֶךְ יָמִים** הוּא מְצַפֶּה לָהֶם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָרְכוּ הַיָּמִים, נֶאֱמָנִים הֵם לַה' מְאֹד:
נַאֲוָה. כְּמוֹ "נְאוֹת אֱלֹהִים" (תהלים פג:יג), לְשׁוֹן נָוֶה. וְתֵדַע שֶׁכָּל נָאוֶה שֶׁבַּמִּקְרָא אֵינָן מְפִיקִין אֶלֶ"ף, לְפִי שֶׁהֵם לְשׁוֹן נוֹי, וְזֶה מַפִּיק אֶלֶ"ף:

פרק צד

פסוק א
הוֹפִיעַ. הֶרְאֵה וְגַלֵּה לָנוּ אֶת נְקָמָתְךָ:

פסוק ד
יִתְאַמְּרוּ. יִשְׁתַּבְּחוּ, כְּמוֹ "הֶאֱמַרְתָּ" וְ"הֶאֱמִירְךָ" (דברים כו:יז-יח):

פסוק ח
בִּינוּ בוֹעֲרִים בָּעָם. קְצָת שׁוֹטִים שֶׁבָּעוֹלָם:

פסוק ט
הֲנֹטַע אֹזֶן. שֶׁמָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנָּטַע אֹזֶן, **לֹא יִשְׁמָע** צַעֲקַת עַמּוֹ וְעָנְיוֹ?

פסוק י
הֲלֹא יוֹכִיחַ. יְיַסֵּר אֶתְכֶם עַל כָּךְ:

פסוק יא
ה' יוֹדֵעַ. מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם שֶׁאַתֶּם סְבוּרִין לְהִתְנַאוֹת בְּנֶזֶר הַמְּלוּכָה, וְתֵדְעוּ כִּי הֶבֶל הֵם:

פסוק יב
אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר. אַשְׁרֵיהֶם הַצַּדִּיקִים הַמְעֻנִּים תַּחַת יְדֵיכֶם, וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת (תנחומא, מקץ טז):

פסוק יג
לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע. כִּי הַיִּסּוּרִין גּוֹרְמִין לוֹ לְהַשְׁקִיט לָהֶם מִימֵי דִּין גֵּיהִנֹּם, עַד שֶׁיִּרְאֶה **שִׁיכָּרֶה לָרָשָׁע שַׁחַת**:

פסוק טו
כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט. הַיִּסּוּרִין שֶׁלָּהֶם, עַד שֶׁיִּצְדְּקוּ בִּשְׁבִילָם. וְאַחַר הַמִּשְׁפָּט **כָּל יִשְׁרֵי לֵב** יִתְקַבְּצוּ, כִּי יִטְלוּ שְׂכָרָם:

פסוק טז
מִי יָקוּם לִי. זְכוּת מִי יַעֲמֹד לָנוּ בֵּין הַמְרֵעִים הַלָּלוּ?

פסוק יז
דּוּמָה. "דּוּמִיָּה" (תהלים לט:ג):

פסוק כ
הֲיִחְבָּרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת. הֲיוּכַל לְהִדָּמוֹת לְךָ הָאֱמוּת הַיּוֹצְרִים צָלָמִים וּמַסֵּכוֹת שֶׁל **עָמָל**?
עָלֵי חֹק. בִּשְׁבִיל חֹק, לִהְיוֹת חֹק לָהֶם עֲבוֹדָתָם:

פסוק כא
יָגוֹדּוּ. יֵאָסְפוּ גְּדוּדִים **עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק** לַהֲרֹג:
יַרְשִׁיעוּ. יְחַיְּבוּ בַּדִּין לְהָרְגוֹ:

פסוק כג
אוֹנָם. אוֹנָסָם, כְּמוֹ "יִצְפֹּן לְבָנָיו אוֹנוֹ" (איוב כא:יט):

פרק צה

פסוק ד
וְתוֹעֲפוֹת. לְשׁוֹן גֹּבַהּ, כְּעוֹף הַמְעוֹפֵף:

פסוק ו
נִבְרְכָה. לְשׁוֹן "וַיְבָרֶךְ אֶת הַגְּמַלִּים" (בראשית כד:יא):

פסוק ז
הַיּוֹם. בָּעוֹלָם הַזֶּה **אִם בְּקוֹלוֹ תִשְׁמָעוּ**:

פסוק ט
בְּחָנוּנִי. חִנָּם:
גַּם רָאוּ פָּעֳלִי. בְּמִצְרַיִם (שמות ז:ג-יב:לו):

פסוק י
אַרְבָּעִים שָׁנָה. קַטְתִּי בָהֶם, רַבְתִּי עִמָּהֶם, לְשׁוֹן "נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי" (איוב י:א). נִלְחַמְתִּי בָם אַרְבָּעִים שָׁנָה לַהֲמִיתָם בַּמִּדְבָּר, כִּי אָמַרְתִּי **תֹּעֵי לֵבָב הֵם**:

פסוק יא
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי. לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלִירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר קְרָאתִים מְנוּחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב:יד) "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד":

פרק צו

פסוק א
שִׁיר חָדָשׁ. מִזְמוֹר זֶה עַל הֶעָתִיד, וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ **כִּי בָא לִשְׁפֹּט אֶת הָאָרֶץ**. בְּכָל מָקוֹם **שִׁיר חָדָשׁ** עַל הֶעָתִיד:

פסוק ז
הָבוּ לַה' מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים. וּמָה תִּתְּנוּ לוֹ? **הָבוּ לַה' כָּבוֹד וָעֹז**:

פסוק י
ה' מָלָךְ. לֶעָתִיד לָבוֹא יֵהֵא שִׁיר זֶה:
יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים. אוֹתָם שֶׁיַּהֲפֹךְ לָהֶם שָׂפָה בְרוּרָה (צפניה ג:ט):
בְּמֵישָׁרִים. זְכֻיּוֹת:

פסוק יא
יִרְעַם הַיָּם. לְהָרִים קוֹל בִּתְהִלָּה:

פסוק יב
כָּל עֲצֵי יָעַר. כָּל שָׁלְטוֹנֵי הָאֻמּוֹת:

פרק צז

פסוק א
ה' מָלָךְ. בְּנָטְלוֹ הַמְּלוּכָה מֵעֲמָלֵק וּמִזַּרְעוֹ (שמות יז:יד-טז):
תָּגֵל הָאָרֶץ. זֶהוּ שֶׁאָמַר (יחזקאל לה:יד) "כִּשְׂמוֹחַ כָּל הָאָרֶץ שְׁמָמָה אֶעֱשֶׂה לָךְ", עַל עֲמָלֵק נִתְנַבֵּא כֵּן:

פסוק ג
אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ. בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, דִּכְתִיב בְּמִלְחַמְתּוֹ (יחזקאל לח:כב) "וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית":

פסוק ד
בָּרְקָיו. זְהֲרוּרָיו, לְשׁוֹן "לְמַעַן הֵיטִיב לְהּ בָּרָק מוֹרָטָה" (יחזקאל כא:טו):
וַתָּחֵל. "בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל וְרָעֲשׁוּ מִפָּנָיו דְּגֵי הַיָּם" (יחזקאל לח:יט-כ):
וַתָּחֵל. לְשׁוֹן "חִיל כַּיּוֹלֵדָה" (תהלים מח:ז; מיכה ד:ט):

פסוק ה
כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ. דִּכְתִיב "וְנֶהֱרְסוּ הֶהָרִים וְנִפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת" (יחזקאל לח:כ):
כַּדּוֹנַג. כְּשַׁעֲוָה:

פסוק ז
יֵבֹשׁוּ כָּל עוֹבְדֵי פֶסֶל. דִּכְתִיב (ישעיהו ב:יח) "וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף":
הַמִּתְהַלְלִים. הַמִּתְפָּאֲרִים לַעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים:

פסוק ח
מִשְׁפָּטֶיךָ. נִקְמָתְךָ:

פסוק יא
אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק. זְרִיעָה מַמָּשׁ, מוּכָנָת לִצְמֹחַ לָהֶם:

פרק צח

פסוק א
שִׁירוּ לַה'. כָּל אֵלֶּה לֶעָתִיד:

פסוק ח
נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף. הַנְּבִיאִים דִּבְּרוּ בְּלָשׁוֹן שֶׁהָאָזֶן שׁוֹמַעַת, לֹא שֶׁיִּהְיֶה לַנְּהָרוֹת כַּף, אֶלָּא לְשׁוֹן שִׂמְחָה וְחֶדְוָה:

פרק צט

פסוק א
יִרְגְּזוּ עַמִּים. מְדַבֵּר בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, וְאָז יִרְגְּזוּ עַמִּים כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד:יב) "וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה וְגוֹ'":
תָּנוּט. לְשׁוֹן "נָטָיוּ רַגְלָי" (תהלים עג:ב):

פסוק ג
יוֹדוּ שִׁמְךָ. יוֹדוּ אֶת עֹז מֶלֶךְ הָאוֹהֵב מִשְׁפָּט (תהלים עג:ב):

פסוק ד
וְעֹז מֶלֶךְ. מוּסָב עַל מִקְרָא הָעֶלְיוֹן:
אַתָּה כוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים. פְּשָׁרָה וְשִׁימַת שָׁלוֹם בֵּין אֲנָשִׁים כּוֹנַנְתָּ, בְּאֶמְרְךָ (שמות כג:ה) "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ רוֹבֵץ וְגוֹ'", (שמות כג:ד) "כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אוֹיִבְךָ" וּמִי הוּא שֶׁיִּרְאֶה אֶת שׂוֹנְאוֹ גּוֹמֵל לוֹ חֶסֶד שֶׁלֹּא יִדְּבָנוּ לִבּוֹ לְחַבְּקוֹ וּלְנַשְּׁקוֹ, תַּנְחוּמָא (תנחומא, משפטים א):

פסוק ז
בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם. אַף עִם שְׁמוּאֵל, וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ט:יא-יב) "הֵיֵשׁ בָּזֶה הָרֹאֶה וַתַּעֲנֶינָה אוֹתָם וַתֹּאמַרְנָה יֵשׁ", רָאוּ הֶעָנָן קָשׁוּר עַל פִּתְחוֹ, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר "וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן" (במדבר ט:כ):
שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ. וְחֹק אֲשֶׁר נָתַן לָמוֹ:

פסוק ח
אֵל נוֹשֵׂא. עָוֹן יִשְׂרָאֵל:
הָיִיתָ לָהֶם. בִּשְׁבִילָם:
וְנוֹקֵם. הָיִיתָ **עַל עֲלִילוֹתָם**, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן "שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים" (במדבר כ:י), שְׁמוּאֵל עַל שֶׁלֹּא הִדְרִיךְ בָּנָיו בְּדֶרֶךְ טוֹבָה (שמואל א ח:ג), מֵת בָּחוּר (אגדת בראשית מא:א):

פסוק ט
כִּי קָדוֹשׁ ה' אֱלֹהֵינוּ. עַל אֲשֶׁר הוּא מְדַקְדֵּק עִם הַצַּדִּיקִים הוּא מְקֻדָּשׁ בָּעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְנִקְדַּשׁ בְּכְבוֹדִי" (שמות כט:מג), בְּמְכֻבָּדַי (זבחים קטו:):

פרק ק

פסוק א
מִזְמוֹר לְתוֹדָה. לְהוֹדָיָה, לְאָמְרוֹ עַל זִבְחֵי תּוֹדָה:

פסוק ב
עִבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה. וְכָל כָּךְ לָמָּה? **דְּעוּ כִּי ה' הוּא** הָאֱלֹהִים כְּשֶׁמְּשַׁלֵּם שְׂכַר פְּעֻלַּתְכֶם, אֲבָל עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים אֵין לָהֶם לַעֲבֹד בְּשִׂמְחָה שֶׁאֵין מְשַׁלְּמִין שָׂכָר:

פסוק ג
הוּא עָשָׂנוּ וְלֹא. כְּשֶׁלֹּא הָיִינוּ בָּעוֹלָם:

פסוק ד
בְּתוֹדָה. בְּהוֹדָיָה:

פסוק ה
וְעַד דֹּר וָדֹר. קַיֶּמֶת **אֱמוּנָתוֹ**. כָּל לְשׁוֹן אֱמֶת וֶאֱמוּנָה, אֱמָנַת הַבְטָחָה, שֶׁמַּאֲמִין וּמַבְטִיחַ הַבְטָחָתוֹ:

פרק קא

פסוק א
חֶסֶד וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה. כְּשֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה עִמִּי חֶסֶד, אֲקַלְּסְךָ: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, וּכְשֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בִּי מִשְׁפָּט, אֲנִי אָשִׁיר: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ **לְךָ ה' אֲזַמֵּרָה**:

פסוק ב
אַשְׂכִּילָה. אֶתֵּן לֵב עַל דֶּרֶךְ הַתְּמִים:
מָתַי תָּבוֹא אֵלָי. הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּהּ, **וְאֶתְהַלֵּךְ בְּתָם לְבָבִי אַף בְּקֶרֶב בֵּיתִי**. בְּהַצְנֵעַ כְּמוֹ בְּפַרְהֶסְיָא:

פסוק ג
סֵטִים. לְשׁוֹן "כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה:יב), לָסוּר מִן הַדֶּרֶךְ. דִּישְׁטוֹלְי"מַנְט בְּלַעַ"ז:

פסוק ד
רָע לֹא אֵדָע. לֹא אוֹהֵב, לֹא אַכִּיר בְּדָבָר רָע:

פסוק ה
אוֹתוֹ לֹא אוּכָל. שֶׁיִּהֵא חָבֵרִי, שֶׁלֹּא אֶלְמַד מִמַּעֲשָׂיו:

פסוק ח
לַבְּקָרִים אַצְמִית. מִדֵּי יוֹם יוֹם אַכְרִית מְעַט מְעַט **רִשְׁעֵי** יִשְׂרָאֵל הַמְחֻיָּבִין מִיתָה:

פרק קב

פסוק א
תְּפִלָּה לְעָנִי. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עַם עָנִי:
כִּי יַעֲטֹף. בְּהִתְעַטֵּף נַפְשָׁם בְּצָרָה (יונה ב:ח):

פסוק ד
נָחֲרוּ. הַנּוּ"ן מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ "נֶעֱשׂוּ" (תהלים לג:ו), "נִקְבּוּ" (במדבר א:יז), וְהוּא לְשׁוֹן יֹבֶשׁ, כְּמוֹ "וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חֹרֶב" (איוב ל:ל), "נָחַר מַפֵּחַ" (ירמיה ו:כט):

פסוק ז
דָּמִיתִי לְקָאַת מִדְבָּר. לִקְאַת שֵׁם עוֹף הוּא:
כְּכוֹס חֳרָבוֹת. שֵׁם עוֹף, כְּמוֹ "אֶת הַכּוֹס וְאֶת הַשָּׂלָךְ וְאֶת הַיַּנְשׁוּף" (ויקרא יא:יז):
חֳרָבוֹת. מִדְבָּרוֹת. **דָּמִיתִי לְקָאַת מִדְבָּר**. כָּךְ אָנוּ נְדוּדִים מִמְּקוֹמֵנוּ לְלֶכֶת בַּגּוֹלָה:

פסוק ח
שָׁקַדְתִּי. הִתְבּוֹנַנְתִּי בְּעַצְמִי וְהִנְנִי **כְּצִפּוֹר הַבּוֹדֵד עַל גָּג**, יוֹשֵׁב לְבַדּוֹ בְּאֵין זוּג:
בּוֹדֵד. יוֹשֵׁב בָּדָד:

פסוק ט
מְהוֹלָלַי. הַמִּתְלוֹצְצִים בִּי, לְשׁוֹן "הוֹלְלוּת" (קהלת א:יז):
בִּי נִשְׁבָּעוּ. רָאוּ בְרָעָתִי וְנִשְׁבָּעִים בִּי וְאוֹמְרִים: אִם לֹא יֵאָרַע בִּי כְּמוֹ שֶׁאֵרַע לְיִשְׂרָאֵל, כֹּה יַעֲשֶׂה לִי כְּמוֹ לְיִשְׂרָאֵל:

פסוק י
בִּבְכִי מָסָכְתִּי. בְּדִמְעָה מָזַגְתִּי:

פסוק יא
כִּי נְשָׂאתַנִי. תְּחִלָּה וְהִגְבַּהְתַּנִי, וְעַתָּה הִשְׁלַכְתַּנִי מִשָּׁמַיִם אָרֶץ (איכה ב:א); וְאִם לֹא נְשָׂאתַנִי תְּחִלָּה, לֹא הָיְתָה חֲרָפָתִי רַבָּה כָּל כָּךְ:

פסוק יב
כְּצֵל נָטוּי. לְעֵת עֶרֶב, כְּשֶׁהַצְּלָלִים נוֹטִים, וּכְשֶׁחֲשֵׁכָה, אֵין נִכָּרִים אֶלָּא כְּלִים וְהוֹלְכִים:

פסוק יג
וְאַתָּה. אֲשֶׁר לְעוֹלָם תֵּשֵׁב, וְנִשְׁבַּעְתָּ לָנוּ בְּךָ (שמות לב:יג) – כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה קַיָּם, יֵשׁ עָלֶיךָ לְקַיְּמֵנוּ. לְפִיכָךְ:

פסוק יד
אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ. כִּי בְךָ הִבְטַחְתָּ (דברים לב:לו) "כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד", וַהֲרֵי אָזְלַת יָד:

פסוק טו
כִּי רָצוּ. אָהֲבוּ אַף **אֶת אֲבָנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ**. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: כְּשֶׁיִּצָּא יְכָנְיָה וְגָלוּתוֹ, נָשְׂאוּ עִמָּהֶם מֵאַבְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וַעֲפָרָהּ לִבְנוֹת לָהֶם בְּבָבֶל בֵּית הַכְּנֶסֶת:

פסוק טז
וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת. שִׁמְךָ כְּשֶׁתּוֹשִׁיעַ אֶת עַמְּךָ:

פסוק יח
הָעַרְעָר. הַצּוֹעֵק, כְּמוֹ (ישעיהו טו:ה) "זַעֲקַת שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ". דָּבָר אַחֵר: עַרְעָר, הָרוּס וְנִשְׁחָת, כְּמוֹ (תהלים קלז:ז) "עָרוּ עָרוּ":

פסוק יט
תִּכָּתֵב זֹאת. כָּךְ יֹאמְרוּ רוֹאֵי הַיְשׁוּעָה: תִּכָּתֵב הַיְשׁוּעָה הַזֹּאת לְסַפֵּר אוֹתָהּ **לְדוֹר אַחֲרוֹן**:

וְעַם נִבְרָא. שֶׁנִּבְרָא בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, לָצֵאת מֵעֲבֵדוּת לְחֵרוּת, מֵאֹפֶל לְאוֹר גָּדוֹל:

פסוק כ
אֶל אֶרֶץ הִבִּיט. לִרְאוֹת בָּעֲנִי עַמּוֹ:

פסוק כא
תְּמוּתָה. חוֹלֶה לָמוּת, אינמורינד"א בְּלַעַ"ז):

פסוק כד
עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי. חוֹזֵר לְקוֹבְלוֹ הָרִאשׁוֹן: **כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי**, **יָמַי כְּצֵל נָטוּי**, עִנָּה בַדֶּרֶךְ אוֹיְבִי כֹּחִי:

פסוק כה
אוֹמַר. לֵה' **אֵלִי**. אַתָּה:

אַל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי. אַל תְּסַלֵּק אוֹתָנוּ לְהַשְׁמִידֵנוּ מִן הָאֲדָמָה בְּיַד אוֹיְבֵינוּ בַּחֲצִי יָמֵינוּ. וּמַה הֵם יָמֵינוּ? כָּל יְמוֹת **דּוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ**, הִבְטַחְתָּ לְקַיְּמֵנוּ לְפָנֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּסוֹף הַמִּזְמוֹר **וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ**, וְזֶרַע עֲבָדֶיךָ **לְפָנֶיךָ יִכּוֹן**:

פסוק כו
לְפָנִים. מִתְּחִלָּה:

פסוק כז
כַּלְבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם. כְּאָדָם הַהוֹפֵךְ לְבוּשׁוֹ לְפוֹשְׁטוֹ:

פסוק כח
וְאַתָּה הוּא. הָעוֹמֵד וְקַיָּם:

פרק קג

פסוק א
בָּרְכִי נַפְשִׁי. חֲמִשָּׁה בָּרֵכִי נַפְשִׁי יֵשׁ כָּאן, כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה עוֹלָמוֹת שֶׁאָדָם דָּר בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (ברכות י.): דָּר בִּמְעֵי אִמּוֹ, יָנַק מִשְּׁדֵי אִמּוֹ, וְכֵן כֻּלָּם:

פסוק ה
תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי. כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ כְּנָפָיו וְנוֹצָה מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. וְיֵשׁ מִדְרַשׁ אַגָּדָה (בראשית רבה יט, ה) עַל מִין נֶשֶׁר, שֶׁכְּשֶׁמַּזְקִין חוֹזֵר לְנַעֲרוּתוֹ:

פסוק ז
יוֹדִיעַ דְּרָכָיו. מוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה:

פסוק יד
זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ. זְכוּר הוּא וְלֹא שֶׁכַח שֶׁאֲנַחְנוּ עָפָר, וְיוֹדֵעַ שֶׁאֲנוּשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו וְגוֹ':

פסוק טז
רוּחַ עָבְרָה בּוֹ. אִם עָבְרָה חֶלְיִי שֶׁל מִיתָה:

פסוק יט
מָשָׁלָה. מוֹשֶׁלֶת:

פסוק כב
בָּרְכוּ ה' כָּל מַעֲשָׂיו. אֲשֶׁר הֵם בְּכָל מְקוֹמוֹת שֶׁמֶּמְשַׁלְתּוֹ שָׁם:

פרק קד

פסוק ב
עוֹטֶה אוֹר. בָּרָקִיעַ **כַּשַּׂלְמָה**:

פסוק ד
עוֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת. עוֹשֶׂה אֶת הָרוּחוֹת שְׁלוּחָיו:

פסוק ו
תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ. זֶה דּוּגְמַת הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר: "בְּשׂוּמִי עָנָן לְבוּשׁוֹ וְגוֹ'" (איוב לח:ט):

תְּהוֹם. הוּא הַיָּם:

עַל הָרִים יַעַמְדוּ. מֵי אוֹקְיָינוֹס גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הֶהָרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ה:ח, ט:ו) "הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ". אֵין שְׁפִיכָה אֶלָּא מִלְמַעְלָה לְמַטָּה:

פסוק ז
מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן. כְּשֶׁאָמַרְתָּ (בראשית א:ט) "יִקָּווּ הַמַּיִם", וּמֵאוֹתוֹ הַקּוֹל **יֵחָפֵזוּן** וְנִקָּווּ אֶל מָקוֹם אֲשֶׁר יִסַּדְתָּ לָהֶם:

פסוק ט
גְּבוּל שַׂמְתָּ. לָהֶם הַחוֹל אֲשֶׁר סָבִיב שְׂפָתוֹ:

פסוק יב
עֲלֵיהֶם עוֹף הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן. עַל הַמַּעְיָנוֹת:

מִבֵּין עֳפָאִים. עַנְפֵי אִילָנוֹת, וְכֵן "עָפְיֵהּ שַׂפִּיר" (דניאל ד:ט):

פסוק טו
מַצְמִיחַ חָצִיר וְגוֹ'. **וְיַיִן** אֲשֶׁר **יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ** גַּם אוֹתוֹ **יוֹצִיא מִן הָאָרֶץ**, **וְשֶׁמֶן לְהַצְהִיל** בּוֹ **פָּנִים**:

וְלֶחֶם. אֲשֶׁר לֵב **אֱנוֹשׁ יִסְעָד**:

פסוק טז
עֲצֵי ה'. בְּגַן עֵדֶן (בראשית רבה טו, א):

פסוק יז
צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ. יִשְׂרָאֵל יִשְׁכְּנוּ שָׁם:

יְקַנֵּנוּ. לְשׁוֹן "קֵן צִפּוֹר" (דברים כב:ו):

פסוק יח
הָרִים הַגְּבֹהִים. בָּרָא **לַיְעֵלִים**:

מַחְסֶה. כָּל לְשׁוֹן מַחְסֶה לְשׁוֹן צֵל וּמַחְבֵּא, שֶׁאָדָם מִתְכַּסֶּה שָׁם מִן הַזֶּרֶם וּמִן הַמָּטָר (ישעיהו כה:ד). אַבְרַי"י בְּלַעַ"ז:

פסוק יט
לְמוֹעֲדִים. לִמְנוֹת בּוֹ זְמַנִּים וּרְגָלִים (ראש השנה כה.):

שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ. אֲבָל יָרֵחַ לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ, פְּעָמִים שֶׁבָּא בַּאֲרֻכָּה, פְּעָמִים שֶׁבָּא בַּקְּצָרָה (ראש השנה כה.):

פסוק כ
תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה. בְּכָל יוֹם אַתָּה מַחְשִׁיךְ וּמַעֲרִיב אֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְהָיָה לָיְלָה, **וּבוֹ תִּרְמֹשׂ כָּל חַיְתוֹ יָעַר**:

פסוק כב
תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן. בַּמִּסְתָּרִים וְנֶחְבָּאִים שָׁם מִבְּנֵי אָדָם, וְאָז כָּל אָדָם יוֹצֵא לִפְעֻלּוֹ:

פסוק כד
קָנִיתָ. מִקְּנֵה קִנְיַן שֶׁלְּךָ, כְּמוֹ "קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" (בראשית יד:יט). הַכֹּל קָנוּי לְךָ:

פסוק כה
וּרְחַב יָדַיִם. רָחָב מָקוֹם, לְרֵיי"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק כו
לְשַׂחֶק בּוֹ. שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, כָּךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (עבודה זרה ג:), וְכָךְ מְפֹרָשׁ בְּסֵפֶר אִיּוֹב: "הֲתְשַׂחֶק בּוֹ כַּצִּפּוֹר" (איוב מ:כט):

פסוק כט
תּוֹסֵף רוּחָם. לְשׁוֹן כִּלְיוֹן, כְּמוֹ "סָפוּ תַמּוּ" (תהלים עג:יט):

פסוק ל
תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ. בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים:

פסוק לב
יַגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ. כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסִינַי: "וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ" (שמות יט:יח):

פסוק לג
בְּעוֹדִי. כְּמוֹ "בְּעוֹדֶנִּי חַי" (דברים לא:כז):

פסוק לה
יִתַּמּוּ חַטָּאִים. חוֹטְאִים (ברכות י.):

פרק קה

פסוק א
עֲלִילוֹתָיו. מַעֲלָלָיו:

פסוק ג
הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ. הִתְפָּאֲרוּ בְּמָעוֹז שֵׁם קָדְשׁוֹ, שֶׁיֵּשׁ לָכֶם פַּטְרוֹן כָּמוֹהוּ. **הִתְהַלְלוּ** פּוֹרְוַונְטִי"ץ וו"ש בְּלַעַ"ז:

פסוק ח
דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר. הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר צִוָּה לְהוֹדִיעָהּ בָּעוֹלָם לְאַחַר אֶלֶף דּוֹר; וְרֹאֶה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם בְּלֹא תּוֹרָה, וְהֶעֱבִיר מֵהֶם תִּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת. וְיֵשׁ לִפְתֹּר כִּפְשׁוּטוֹ: **זָכַר** לְיִשְׂרָאֵל **בְּרִיתוֹ** אֲשֶׁר צִוָּה, וְהִבְטִיחַ לִשְׁמֹר לָהֶם לְאֶלֶף דּוֹר, כְּעִנְיַן "שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר" (דברים ז:ט):

פסוק יא
לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן וְגוֹ'. הוּא הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת לָהֶם (בראשית טו:יח):

פסוק יג
וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי. אַבְרָהָם גָּר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּבְמִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן (בראשית כא:לד; יב:י; יג:יב), וְכֵן יִצְחָק (בראשית כו:א-לה), וְכֵן יַעֲקֹב (בראשית מב:א-לח; מו:א-לד). כֻּלָּם גָּלוּ מִגְּרוּת לְגֵרוּת:

פסוק יד
וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים. "וַיְנַצַּע ה' אֶת פַּרְעֹה" (בראשית יב:יז), "כִּי עָצוֹר עָצַר ה' בְּעַד כָּל רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ" (בראשית כ:יח):

פסוק טו
אַל תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי. בִּגְדוֹלַי, כָּל מְשִׁיחָה לְשׁוֹן שָׂרָה וּגְדֻלָּה:

פסוק טז
וַיִּקְרָא רָעָב. כְּדֵי לְהַגְלוֹתָם לְמִצְרַיִם (בראשית מב:א-ב) (מצאתי):

פסוק יז
שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ. וַיִּשְׁלָחֵנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם (בראשית מה:ה), וְאֵיזֶה אִישׁ? יוֹסֵף שֶׁנִּמְכַּר:

פסוק יח
בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ. אָמַר רַבִּי הוֹנָא בַּר אִידִי (תנחומא, וישב ח): שַׁרְתּוֹעַ עָשְׂתָה לוֹ תַּחַת זְקָנוֹ, שֶׁאִם יַרְכִּין פָּנָיו הַשַּׁרְתּוֹעַ מַכֶּהוּ. שַׁרְתּוֹעַ פֵּרוּשׁ שַׁפּוּד:

פסוק יט
עַד עֵת בֹּא דְבָרוֹ. שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם גְּזֵרָתוֹ, שֶׁיִּתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְיֵרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם:
אִמְרַת ה' צְרָפָתְהוּ. בְּחָנַתְהוּ לְיוֹסֵף, שֶׁנִּתְנַסָּה וְכָבַשׁ אֶת יִצְרוֹ בְּאֵשֶׁת אֲדוֹנָיו (בראשית לט:ז-יב), וְעָלֶיהָ נִתְיַיסֵּר וְנִצְרַף בְּיִסּוּרִין לְתִתּוֹ אֶל בֵּית הַסֹּהַר (בראשית לט:כ):

פסוק כ
שָׁלַח מֶלֶךְ וַיִּתִּירֵהוּ. שָׁלַח פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם שְׁלוּחָיו וַיַּתִּירֵהוּ, שָׁלַח **מוֹשֵׁל עַמִּים** הוּא פַּרְעֹה **וַיְפַתְּחֵהוּ**:

פסוק כב
לֶאְסֹר שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ. לְשׁוֹן חִבָּה הוּא זֶה, כְּמוֹ "וְנֶפֶשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד" (שמואל א יח:א). כְּשֶׁפָּתַר הַחֲלוֹם חִבְּבוּהוּ כֻּלָּם. אָמַר רַבִּי אִידִי: שָׂרוֹ כְּתִיב, זֶה הָיָה פּוֹטִיפַר:

פסוק כד
וַיָּפֶר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **אֶת עַמּוֹ**, הִפְרָה וְהִרְבָּה אוֹתָם:

פסוק כח
וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ. הַמַּכּוֹת שֶׁצִּוָּה עֲלֵיהֶם בָּאוּ בְּמִצְוֹתָיו וְלֹא שִׁנּוּ אֶת דְּבָרוֹ (תנחומא, בא א):

פסוק ל
שָׁרַץ אַרְצָם צְפַרְדְּעִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (שמות רבה י:ד): בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיוּ רוֹבְצִים מַיִם, הָיוּ רוֹבְצִים צְפַרְדְּעִים:

פסוק מ
שָׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו. שֶׁאַל יִשְׂרָאֵל בָּשָׂר, וַיָּבֵא לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂלָוִים:

פסוק מא
הָלְכוּ בַצִּיּוֹת נָהָר. הָלְכוּ נְהָרוֹת מִן הַבְּאֵר בְּאֶרֶץ צִיָּה:

פסוק מב
כִּי זָכַר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא **אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ** אֲשֶׁר עִם **אַבְרָהָם עַבְדּוֹ**, שֶׁהִבְטִיחוֹ (בראשית טו:יד,טז) "וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל", "וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה":

פרק קו

פסוק ד
בִּרְצוֹן עַמֶּךָ. בְּהֵרָצוֹתְךָ לְעַמֶּךָ:

פסוק ז
וַיַּמְרוּ עַל יָם. הָיוּ מִקְטַנֵּי אֱמָנָה; אָמְרוּ: כְּשֵׁם שֶׁאָנוּ עוֹלִים מִכָּאן מִצַּד זֶה, אַף הַמִּצְרִיִּים עוֹלִים מִצַּד אֶחָד, וְיָבוֹאוּ אַחֲרֵינוּ; עַד שֶׁרָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיָּם וְהֵקִיאָם לַיַּבָּשָׁה. אָז "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם" (שמות יד:ל), לְפִיכָךְ "וַיַּאֲמִינוּ בַּה'" (שמות יד:לא); אֲבָל מִתְּחִלָּה לֹא הֶאֱמִינוּ (פסחים קיח:) (מצאתי):

פסוק ט
וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהוֹמוֹת כַּמִּדְבָּר. יַם סוּף הָיָה בַּמִּדְבָּר, דִּכְתִיב "סָגַר עָלֵיהֶם הַמִּדְבָּר וְגוֹ'" (שמות יד:ג). "דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְגוֹ'" (במדבר י:לג):

פסוק יג
לֹא חִכּוּ לַעֲצָתוֹ. לֹא קִוּוּ לוֹ:

פסוק יד
וַיִּתְאַוּוּ תַאֲוָה. "מִי יַאֲכִילֵנוּ בָּשָׂר" (במדבר יא:ד):

פסוק טו
וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם. "וְאַף ה' חָרָה בָּעָם" (במדבר יא:לג):

פסוק טז
וַיְקַנְאוּ לְמֹשֶׁה. בַּמִּדְבָּר הִכְעִיסוּהוּ, כְּמוֹ "קִנְאוּנִי בְלֹא אֵל" (דברים לב:כא) (מצאתי).:

פסוק יז
תִּפְתַּח אֶרֶץ וגו'. נִרְאֶה שֶׁחָלַק כָּבוֹד לִבְנֵי קֹרַח מִלְּהַזְכִּיר אֲבִיהֶם, תְּלָה הַקִּלְקֻלָה בְּדָתָן וַאֲבִירָם:

פסוק יח
וַתִּבְעַר אֵשׁ. "וַתֹּאכַל אֶת מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת" (במדבר טז:לה):

פסוק כ
אוֹכֶל עֵשֶׂב. אֵין לְךָ מְתֹעָב וּמְשֻׁקָּץ מִן הַשּׁוֹר, בְּשָׁעָה שֶׁהוּא **אוֹכֵל עֵשֶׂב** (מכילתא בשלח ויהי ו), שֶׁהוּא מוֹצִיא פֶּרֶשׁ רַבָּה וְהוּא מְלֻכְלָךְ בְּהּ. ס"א: רִירוֹ:

פסוק כד
וַיִּמְאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה. בְּשִׁלּוּחַ מְרַגְּלִים, וְהוֹצִיאוּ דִבָּה עַל הָאָרֶץ (במדבר יג:לב):

פסוק כו
וַיִּשָּׂא יָדוֹ. בִּשְׁבוּעָה:

פסוק כז
וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם. מֵאוֹתוֹ שָׁעָה נִגְזַר עֲלֵיהֶם חֻרְבַּן הַבַּיִת, שֶׁהָרֵי לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב בָּכוּ, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֵם בָּכוּ בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, וַאֲנִי אֶקְבַּע לָהֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת (תענית כט.):

פסוק לג
כִּי הִמְרוּ. מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:
אֶת רוּחוֹ. בְּ"שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים" (במדבר כ:י):
וַיְבַטֵּא בִּשְׂפָתָיו. שְׁבוּעָה: "לְכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה וְגוֹ'" (במדבר כ:יב):

פסוק לד
לֹא הִשְׁמִידוּ. בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ:
אֶת הָעַמִּים. אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם (דברים כ:טז) "לֹא תְחַיֶּה כָל נְשָׁמָה", (שמות כג:לג) "לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ", וְהֵם הִנִּיחוּם לָשֶׁבֶת בְּקִרְבָּם לְמַס עוֹבֵד (שופטים א:כז):

פסוק מא
וַיִּתְּנֵם בְּיַד גּוֹיִם. בִּימֵי הַשּׁוֹפְטִים, בֵּין שׁוֹפֵט לְשׁוֹפֵט, כְּגוֹן עֶגְלוֹן וְכוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם וְסִיסְרָא וּפְלִשְׁתִּים וּמִדְיָן (שופטים ג-ד) (מצאתי):

פסוק מג
פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם. כַּמָּה פְּעָמִים מַכְעִיסִים וְהוּא מַאֲרִיךְ אַפּוֹ וּמַצִּילָם:
וַיָּמֹכוּ בַּעֲוֹנָם. נַעֲשׂוּ שְׁפָלִים בַּעֲוֹנָם:

פסוק מד
וַיַּרְא בַּצַּר. מִתּוֹךְ תְּפִלָּה:
בְּשָׁמְעוֹ אֶת רִנָּתָם. מִתּוֹךְ זְכוּת אָבוֹת:

פסוק מה
וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ. מִתּוֹךְ תְּשׁוּבָה:
וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָו. מִתּוֹךְ הַקֵּץ בְּשָׁמְעוֹ **הוֹשִׁיעֵנוּ וְגוֹ'**. אַף מֹשֶׁה כְּלָלָם בְּפָסוּק אֶחָד "בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ וְגוֹ'" (דברים ד:ל):

פסוק מז
הוֹשִׁיעֵנוּ. גַּם עַתָּה **ה' אֱלֹהֵינוּ**:

פסוק מח
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. מִן עָלְמָא הָדֵין וְעַד עָלְמָא דְּאָתֵי (סנהדרין צב.) (ס"א אינו):

פרק קז

פסוק א
הוֹדוּ לַה':

פסוק ב
יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי ה'. כְּשֶׁיִּפְדֵּם מִיַּד צָר :

פסוק ד
תָּעוּ בַּמִּדְבָּר וְגוֹ'. וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת אַף הֵם צְרִיכִין לְהוֹדוֹת, שֶׁהֲרֵי פְּעָמִים שֶׁהֵם תּוֹעִים וּרְעֵבִים וּצְמֵאִים (ברכות נד:):

פסוק ז
וַיַּדְרִיכֵם. וְיַנְהֵגֵם, לְפִיכָךְ יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ:

פסוק י
יוֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת. אַף הָאֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר צְרִיכִים לְהוֹדוֹת, כְּשֶׁיּוֹצְאִין מִבֵּית אֲסוּרֵיהֶם:

פסוק יא
כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי אֵל. אֵין פּוּרְעָנוּת בָּאָה עַל הָאָדָם אֶלָּא בַּעֲוֹנוֹ:

פסוק טז
כִּי שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת. שֶׁהָיוּ נְעוּלִים בִּפְנֵיהֶם:

פסוק יז
אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם. אֲשֶׁר מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ בְּיִסּוּרֵי חֳלָאִים, אַף הֵם מִן הַצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת. יֵשׁ סְמָנִיּוֹת בְּפָרָשָׁה זוֹ (כְּלוֹמַר כְּתוּבוֹת שֵׁשׁ נוני"ן הֲפוּכִין) וּבָאִין לְדָרֹשׁ בְּמִקּוֹם אַכִּין וְרַקִּין לְמַעֵט, לוֹמַר צָעֲקוּ קֹדֶם גְּזַר דִּין נַעֲנִין, לְאַחַר גְּזַר דִּין אֵינָם נַעֲנִין:

פסוק כז
יָחוֹגּוּ. לְשׁוֹן שֶׁבֶר הוּא, וְכֵן "בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע" (שיר השירים ב:יד), וְכֵן "וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא" (ישעיהו יט:יז):

פסוק ל
וַיִּשְׂמְחוּ כִּי יִשְׁתֹּקוּ. הַגַּלִּים:

וַיַּנְחֵם. וַיְנַהֲגֵם:

מָחוֹז. לְשׁוֹן גְּבוּל, וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ עִם "וַחֲזוּתְכֶם אֶת שְׁאוֹל" (ישעיה כח:יח) – גְּבוּלֵינוּ, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּגְבוּלֵינוּ. וְכֵן "מַחֲזֶה אֶל מַחֲזֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים" (מלכים א ז:ד). בְּתַנְחוּמָא מָצָאתִי:

פסוק לב
וירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם. צָרִיךְ לְאוֹדוֹיֵי בְּאַפֵּי בֵי עֲשָׂרָה (ברכות נד:):

וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים. וְתֵרִין מִנַּיְיהוּ צוּרְבָא מֵרַבָּנָן (בבא בתרא טו.):

פסוק לג
יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר. כְּלוֹמַר: נוֹתֵן יִשּׁוּבֵי הָאֻמּוֹת לְחָרְבָּן:

פסוק לד
לִמְלֵחָה. לִהְיוֹת כְּאֶרֶץ מְלֵחָה מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי:

פסוק לה
יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם. נוֹתֵן יִשּׁוּב חָרֵב לְבִנְיָן וּמַחֲזִירוֹ לְקַדְמוּתוֹ:

פסוק לט
וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ. וְהֵם מִתְּחִלָּה הָיוּ שְׁחִין וּמוּעָטִין מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן:

פסוק מא
וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת. וַיָּשֶׂם הָאֶבְיוֹן מִשְׁפַּחַת זַרְעוֹ כַּצֹּאן – רַבִּים:

פסוק מב
קָפְצָה. סָתְמָה, כְּמוֹ "לֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדֶךָ" (דברים טו:ז):

פרק קח

פסוק ב
נָכוֹן לִבִּי. נֶאֱמָן עִמְּךָ:
אַף כְּבוֹדִי. הוּא מַה שֶּׁאֲנִי מְשׁוֹרֵר לְךָ. דָּבָר אַחֵר: **אַף כְּבוֹדִי**. אַף לְפִי כְּבוֹדִי לֹא אֶמְנַע לְשׁוֹרֵר לוֹ, וְלֹא אֶחַלֵּק לְעַצְמִי כָּבוֹד:

פסוק ג
אָעִירָה שָׁחַר. דֶּרֶךְ שְׁאָר מְלָכִים, הַשַּׁחַר מְעוֹרְרָם, וַאֲנִי מְעוֹרֵר אֶת הַשַּׁחַר; שֶׁאֲנִי קָם חֲצוֹת לַיְלָה (תהלים קיט:סב), שֶׁהַנֶּבֶל וְהַכִּנּוֹר מְעוֹרְרֵנִי; כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ברכות ג:): כִּנּוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד; כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצִי הַלַּיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ, וְהוּא מְנַגֵּן מֵאֵלָיו:

פסוק ה
מֵעַל שָׁמַיִם. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר **עַד שָׁמַיִם** (תהלים נז:יא)? פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (פסחים נ:): כָּאן בְּעוֹשִׁין לִשְׁמָהּ, כָּאן בְּעוֹשִׁין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ:

פסוק ז
וַעֲנֵנִי. שֶׁכָּל עַמְּךָ וִידִידֶיךָ תְּלוּיִין בִּי:

פסוק ח
אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ. שֶׁאֶמְלֹךְ וְיָבֹא הָעֵת וְאֶעֱלֹז בִּדְבָרוֹ (תהלים ס:ח):
אֲחַלְּקָה שְׁכֶם. אֲחַלְּקָה אֶרֶץ אוֹיְבֵי לְיִשְׂרָאֵל, שְׁכֶם חֵלֶק כְּמוֹ (בראשית מח:כב) "שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ" (**וְעֵמֶק סֻכּוֹת אָמַדֵּד**):

פסוק י
מוֹאָב סִיר רַחְצִי. כְּלוֹמַר: עַבְדִּי וְשַׁמָּשִׁי, כִּכְלִי תַּשְׁמִישׁ שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ:
עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ. עֲבוֹדָתִי, שֶׁיִּהְיוּ מַלְכֵיהֶם נוֹטְלִין מִנְעָלַי בְּרַגְלִי:
אֶתְרוֹעָע. אָרִיעַ לָהֶם קוֹל לְיָרְאָם מִפָּנַי:

פסוק יא
מִי יְבִילֵנִי. לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ לִפְשׁוֹט יָד בְּעֵשָׂו בְּעָרֵי מִבְצָרִים, **מִי שָׁנָּחַנִי** כְּבָר עַל **אֱדוֹם** שֶׁהִכִּיתִי בָהֶם "בְּגֵיא מֶלַח שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף" (שמואל ב ח:יג):

פרק קט

פסוק א
אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל תֶּחֱרַשׁ. עַל כָּל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר:

פסוק ב
כִּי פִי רָשָׁע. עֵשָׂו:

פסוק ד
תַּחַת אַהֲבָתִי אוֹתְךָ **יִשְׂטְנוּנִי**:
וַאֲנִי תְפִלָּה. וַאֲנִי מִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ תָּמִיד (מצאתי):

פסוק ה
רָעָה תַּחַת טוֹבָה. שִׁבְעִים פָּרִים אֲנִי מַקְרִיב בְּכָל שָׁנָה בִּשְׁבִיל שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּמְבַקֵּשׁ לְגָשְׁמִים, וְהֵם מְרֵיעִים לִי:

פסוק ז
בְּהִשָּׁפְטוֹ. לְפָנֶיךָ **יֵצֵא** מְדִינְךָ מְחֻיָּב **וְרָשָׁע**:

פסוק ח
פְּקֻדָּתוֹ. גְּדֻלָּתוֹ, פְּרוֹבוֹשְׁטִיא"ה בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ "וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים" (אסתר ב:ג):

פסוק י
וְשֹׁאֲלוּ וְדָרְשׁוּ מַחֲרֻבוֹתֵיהֶם. הַכֹּל יִשְׁאֲלוּ עֲלֵיהֶם: מַה נִּהְיְתָה בִּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי? מִתּוֹךְ קוֹל חוּרְבָּה שֶׁיֵּצֵא עֲלֵיהֶם:
וְדָרְשׁוּ. מַשְׁמָע: מֵאֵת אֲחֵרִים, שֶׁהֲרֵי נָקוּד חֶטַף קָמַץ, וְכֵן **וְשֹׁאֲלוּ**. מִפִּי אֲחֵרִים הוּא מַשְׁמָע, שֶׁיִּשְׁאֲלוּ אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם. וְיֵשׁ לְפָתְרוֹ **וְשֹׁאֲלוּ**, מִמִּשְׁקַל חָזָק: יִהְיוּ מְשַׁאֲלִים עַל הַפְּתָחִים:

פסוק יא
יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל אֲשֶׁר לוֹ. אָדָם הַטּוֹרֵחַ מְחַזֵּר וְלָהוּט לַעֲשׂוֹת דָּבָר, נוֹפֵל בּוֹ לָשׁוֹן מִתְנַקֵּשׁ, כְּלוֹמַר: מֻטָּרָף וּמִתְלַבֵּט, כְּמוֹ "וְאַרְכֻּבָתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן" (דניאל ה:ו), וְכֵן "פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם" (דברים יב:ל). אַף כָּאן יִהְיֶה הַנּוֹשֶׁה בְּעֵשָׂו אֶת עֲבוֹדָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר" (בראשית כה:כג). לָשׁוֹן אַחֵר: יִהְיֶה הַנּוֹשֶׁה נוֹגֵעַ וְנִקְרָב **לְכָל אֲשֶׁר לוֹ**, יְנַקֵּשׁ שייטאצופי"ץ בְּלַעַ"ז. יְהִי מִשְׁפַּט הַנּוֹשֶׁה נוֹקֵשׁ וְנִשְׁעָן עַל כָּל מָמוֹנוֹ, וְזֶהוּ יַעֲקֹב הַנּוֹשֶׁה בְּעֵשָׂו אֶת עֲבוֹדָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר" (בראשית כה:כג) מָצָאתִי:

פסוק יג

בְּדוֹר אַחֵר. שֶׁיָּבֹא אַחַר כּוֹרְתוֹ, יִמַּח שְׁמוֹ וְטִבְעוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ זִכָּרוֹן לֹא יִפֹּל עָלָיו בְּפִי הַדּוֹר הַנּוֹלָד בָּעוֹלָם לְאַחַר שֶׁנִּשְׁחַת שְׁמוֹ. שארטרמיר"א בְּלַעַ"ז:

פסוק יד

עֲוֹן אֲבוֹתָיו. עָוֹן שֶׁהֶעֱוָה עַל אֲבוֹתָיו, לְאַבְרָהָם שֶׁגָּרַע חֲמֵשׁ שָׁנִים מֵחַיָּיו (בראשית רבה סג,יב), וּלְאָבִיו גָּרַם כְּהִיוֹן עֵינַיִם (בראשית רבה סה,ד-ה):

וְחַטַּאת אִמּוֹ. שֶׁהִשְׁחִית רַחְמָהּ וְשָׁגַרַם לְהַעֲלִים יוֹם קִבּוּרָתָהּ מִן הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא יְקַלְלוּהָ שֶׁיָּצָא מִכְּרֵסָהּ עֵשָׂו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לה:ח) "וַתָּמָת דְּבוֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וְגוֹמֵר אַלּוֹן בָּכוּת", בִּלְשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לְאַחֵר אַלּוֹן, שֶׁאֵבֶל אַחֵר הָיָה לְיַעֲקֹב עִם שֶׁל דְּבוֹרָה, שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ וְהֶעֱלִימוּ מִיתָתָהּ:

פסוק טו

יִהְיוּ. הָעֲוֹנוֹת הָאֵלֶּה **נֶגֶד ה' תָּמִיד**:

וְיַכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם. שֶׁל עֵשָׂו וְאַלּוּפָיו:

פסוק טז

יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד. לַעֲסוֹק בְּאֵבֶל אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב נְזִיד עֲדָשִׁים לְנַחֵם אֶת יִצְחָק (בראשית כה:כט), שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵת אַבְרָהָם (בבא בתרא טז:):

אִישׁ עָנִי. יִשְׂרָאֵל:

פסוק יז

וַיֶּאֱהַב קְלָלָה. קִלְלָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּפַר בּוֹ:

פסוק יח

וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה. הִכְנִיס עַצְמוֹ בִּקְלָלָה, וְנוֹחָה לוֹ פְּרִיקַת עֹל הַקָּרְבָּן וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים וְקִלְלַת הָאֵמוֹת:

פסוק יט

תְּהִי לוֹ. הַקְּלָלָה מַעֲטֶה כְּבֶגֶד (מצאתי):

וּלְמֵזַח תָּמִיד. חֲגוֹרָה, וְכֵן "וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה" (איוב יב:כא) אֵזוֹר הַחֲזָקִים פִּתֵּחַ:

פסוק כג

כְּצֵל כְּנָטוֹתוֹ. לְעֵת עֶרֶב:

נְנַעֲרְתִּי. לְשׁוֹן תִּשְׁנוֹק וְטֵרוּף וְאֹטֶם **כָּאַרְבֶּה** שֶׁהוּא נוֹדֵד וְנָע וּמְטֹרָף (ירושלמי ברכות ד.) (מצאתי):

פסוק כט
וְיַעֲטוּ כַּמְעִיל. הָעוֹטֶה וְעוֹטֵף כָּל הַגּוּף לְכָל לְבוּשׁ:

פרק קי

פסוק א
נְאֻם ה' לַאדֹנִי. רַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, וַאֲנִי אֲפָרְשֵׁנוּ כְּדִבְרֵיהֶם: נְאֻם ה' לְאַבְרָהָם, שֶׁקְּרָאוּהוּ הָעוֹלָם אֲדֹנִי "שְׁמָעֵנִי אֲדֹנִי" (בראשית כג:יא):
שֵׁב לִימִינִי. הִתְעַכֵּב לְתָשׁוּעָתִי וְהִתְחוֹלֵל לַה', אֵין יְשִׁיבָה אֶלָּא עַכָּבָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ" (דברים א:מו):
לִימִינִי. לְתָשׁוּעַת יְמִינִי:
עַד אָשִׁית אוֹיְבֶיךָ. אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו (בראשית יד:א):

פסוק ב
מַטֵּה. לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ "כָּל מַטֵּה לֶחֶם" (תהלים קה:טז):
מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה' מִצִּיּוֹן. כְּשֶׁתִּשּׁוּב מִן הַמִּלְחָמָה וַאֲנָשֶׁיךָ עֲיֵפִים וְרוֹדְפִים, יִשְׁלַח לְךָ ה' אֶת מַלְכֵּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם לְהוֹצִיא לֶחֶם וְיַיִן (בראשית יד:יז-יח):
רְדֵה. בַּמִּלְחָמָה:
בְּקֶרֶב אוֹיְבֶיךָ. לְבָטַח:

פסוק ג
עַמְּךָ נְדָבוֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ. כְּשֶׁתֶּאֱסֹף חַיִל לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם, יִתְנַדְּבוּ עַמְּךָ וְאוֹהֲבֶיךָ לָצֵאת עִמְּךָ, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ (בראשית יד:יד) "וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ" וְלֹא יוֹתֵר, וְעָנֵר וְאֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הִתְנַדְּבוּ מֵאֲלֵיהֶם לָצֵאת לְלֶכֶת אַחֲרָיו בְּעֶזְרָתוֹ:
בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר. זֹאת תִּהְיֶה לְךָ בִּזְכוּת הַדְּרַת קְדֻשָּׁה שֶׁהָיָה בְּךָ מִבֶּטֶן אִמְּךָ, שֶׁהִכִּיר בּוֹרְאוֹ בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים (נדרים לב.):
מֵרֶחֶם מִשְׁחָר. מִשֶּׁנִּפְלַתְּ מִן הָרֶחֶם, כְּמוֹ מְשִׁילִין פֵּרוֹת דֶּרֶךְ אֲרֻבָּה בְּיוֹם טוֹב (ביצה לה:), וְאֵיכָא דְּתָנֵי מַשְׁחִירִין:
לְךָ טַל יַלְדוּתֶיךָ. לְךָ יֵחָשֵׁב יַלְדוּתֶיךָ. דַּרְכֵי יֹשֶׁר שֶׁהִנְהַגְתָּ בָּהֶם בִּילָדוּתֶיךָ יִהְיֶה לְךָ לְנֹעַם, כַּטַּל זֶה שֶׁהוּא נָעִים וְנוֹחַ:

פסוק ד
נִשְׁבַּע ה' וְלֹא יִנָּחֵם. לְפִי שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יֵעָנֵשׁ עַל הָאוּכְלוֹסִין שֶׁהָרַג, נֶאֱמַר לוֹ (בראשית טו:א) "אַל תִּירָא אַבְרָם וְגוֹ'". **לֹא יִנָּחֵם** עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר דִּבֵּר עָלֶיךָ:

אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק. מִמְּךָ תֵּצֵא הַכְּהֻנָּה וּמַלְכוּת, לִהְיוֹת בָּנֶיךָ יוֹרְשִׁין אֶת שֵׁם אָבִי אָבִיךָ הַכְּהֻנָּה וְהַמַּלְכוּת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ:

דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק. יו"ד יִתֵּרָה, כְּמוֹ "רַבָּתִי עָם" (איכה א:א). עַל דִּבְרַת מַלְכִּי צֶדֶק – עַל פְּקֻדַּת מַלְכִּי צֶדֶק. **אַתָּה כֹהֵן**. יֵשׁ בְּמַשְׁמָע כֹּהֵן – כְּהֻנָּה וּשְׁרָרָה, כְּמוֹ "וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ" (שמואל ב ח:יח):

פסוק ה

אֲדֹנָי. אֲשֶׁר הָיָה **עַל יְמִינְךָ** בַּמִּלְחָמָה:

מָחַץ בְּיוֹם אַפּוֹ מְלָכִים. אֶת אַרְבָּעָה מְלָכִים הוּא **יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת**, זוֹ הִיא בְּשׁוֹרַת בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ עַל מִצְרַיִם: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי" (בראשית טו:יד):

פסוק ו

מָלֵא גְוִיּוֹת. אֲסִיפַת פְּגָרִים, מָלֵא לְשׁוֹן אֲסִיפָה כְּמוֹ "קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא" (ירמיהו יב:ו), "אֲשֶׁר יִקָּרֵא עָלָיו מָלֹא רֹעִים" (ישעיהו לא:ד). וְהֵיכָן דָּן מָלֵא גְוִיּוֹת? "אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם" (שמות יד:ל):

מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה. זוֹ הִיא דֶּגְמַת נְבוּאַת "מָחֲצָתָ רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע" (חבקוק ג:יג) – רֹאשׁ פַּרְעֹה, שֶׁהָיָה רֹאשׁ וְשַׂר עַל אֶרֶץ גְּדוֹלָה וַחֲשׁוּבָה עַל כָּל הָאֲרָצוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מוֹשֵׁל עַמִּים וַיְפַתְּחֵהוּ" (תהלים קה:כ) – שֶׁהָיוּ כָּל הָאֻמּוֹת תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת מִצְרַיִם:

פסוק ז

מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה וגו'. מִנִּילוּס הַנָּהָר בְּדֶרֶךְ הֲלִיכָתוֹ הָיְתָה אַרְצוֹ שׁוֹתָה וְלֹא הָיְתָה צְרִיכָה לְמֵי גְּשָׁמִים, עַל כֵּן הָיָה מֵרִים רֹאשׁ וּמִתְפָּאֵר "לִי יְאוֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתְנִי" (יחזקאל כט:ג). עִנְיָן אַחֵר יֵשׁ לְפָרֵשׁ הַמִּזְמוֹר הַזֶּה בְּדָוִד:

א **נְאֻם ה' לַאדֹנִי**. עַל עִסְקֵי אֲדוֹנִי שָׁאוּל, כְּשֶׁהָיִיתִי נִרְדָּף מִפָּנָיו:

לַאדֹנִי. עַל אֲדוֹנִי, כְּמוֹ "וְאָמַר פַּרְעֹה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יד:ג), "וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ" (בראשית כו:ז):

שֵׁב לִימִינִי. הִתְעַכֵּב וְהַמְתֵּן לִישׁוּעָתִי:

ב **מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח ה' מִצִּיּוֹן**. מַעֲשִׂים טוֹבִים הַמְצַיְּנִין בְּיִדְךָ. דָּבָר אַחֵר: עוֹד תִּמְלֹךְ בְּצִיּוֹן, וְשָׁם יִשְׁלַח לְךָ מַטֵּה עֹז, וְאֵז תִּרְדֶּה **בְּקֶרֶב אוֹיְבֶיךָ**:

ג **עַמְּךָ נְדָבוֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ**. עִם יִשְׂרָאֵל יִתְנַדְּבוּ לְעֶזְרָתְךָ בְּיוֹם שֶׁתַּעֲשֶׂה חַיִל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ (דברי הימים א יב:כא) שֶׁהָיוּ נְקָבִים עָלָיו מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט "בְּלֶכְתּוֹ אֶל צִקְלַג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנַשֶּׁה וְגוֹמֵר" "וּמִן הַגָּדִי נִבְדְּלוּ אֶל דָּוִד וְגוֹמֵר" (שם;ט):

בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר. בִּשְׁבִיל הַדְּרַת קְדֻשָּׁה שֶׁהָיֶה בָּךְ מִנְּעוּרֶיךָ:
לְךָ טַל יַלְדוּתֶךָ. יַלְדוּת טוֹבָה וּפָרָק נָאֶה שֶׁהָיָה בְּךָ, תִּהְיֶה לְךָ כַּטַּל שֶׁהוּא נָעִים וְעָרֵב, וְתַעֲשֶׂה לְךָ פֵּרוֹת לְהַצְלִיחֲךָ:

ד **נִשְׁבַּע ה' וְגוֹ'**. שֶׁהַמַּלְכוּת תְּהֵא שֶׁלְּךָ עוֹלָמִית:
אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם. וְאֵיזוֹ מִן הַכְּהֻנּוֹת? כְּהֻנָּה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִכְּהֻנַּת מַלְכֵי צֶדֶק, וְזֶהוּ הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִכְּהֻנָּה גְּדוֹלָה בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת (אבות ו:ה):
עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק. לְמַעְלָה מִכְּהֻנַּת מַלְכֵי צֶדֶק שֶׁהָיָה "כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן" (בראשית יד:יח), וְאִם תֹּאמַר: אַף הוּא מֶלֶךְ הָיָה, מְלוּכַת מַלְכֵי צֶדֶק אֵינָהּ מְלוּכָה חֲשׁוּבָה כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל:

ה **אֲדֹנָי**. יְהֶיֶה תָּמִיד **עַל יְמִינְךָ** לְהוֹשִׁיעֲךָ:
אֲשֶׁר מָחַץ בְּיוֹם אַפּוֹ מְלָכִים. שֶׁנִּלְחֲמוּ עִם אַבְרָהָם (בראשית יד:טו) וְעִם יְהוֹשֻׁעַ (יהושע י-יב) וְעִם בָּרָק (שופטים ד-ה):

ו **יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת**. וְעוֹד בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ בְּנֵךְ יָדִין בְּאוּכְלוּסֵי סַנְחֵרִיב קִבּוּץ פְּגָרִים מֵתִים, וְיִמְחַץ בְּסַנְחֵרִיב שֶׁהוּא רֹאשָׁהּ שֶׁל נִינְוֵה וְאַשּׁוּר שֶׁהִיא אֶרֶץ רַבָּה, אֲשֶׁר **מִנַּחַל בַּדָּרֶךָ** הָיְתָה שׁוֹתָה, שֶׁנִּתְפָּאֲרוּ שֶׁשָּׁתוּ אוּכְלוּסָיו מִימֵי הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו לז:כה) "אֲנִי קָרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם וְאַחֲרִיב וְגוֹ'":

ז **עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ**. הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ וּמִתְפָּאֵר בְּגָדְלוֹ:

פרק קיא

פסוק א

הַלְלוּיָהּ וְגוֹ'. מִזְמוֹר זֶה הוּסַד בְּאֶלֶף בֵּית, אוֹת אֶחָד בְּרֹאשׁ הַפָּסוּק וְאֶחָד בְּאֶמְצָעוּתָיו, וְכֵן כֻּלָּם מֵאָלֶ"ף וְעַד תָּי"ו, וּכְמוֹ כֵן מִזְמוֹר הַשֵּׁנִי. הָרִאשׁוֹן מְדַבֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַשֵּׁנִי מְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל צַדִּיק:

פסוק ד

זֵכֶר עָשָׂה. קָבַע לְיִשְׂרָאֵל שַׁבָּתוֹת וּמוֹעֲדִים וּמִצְוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ בָּהֶם "וְזָכַרְתָּ כִּי הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם" (דברים טו:טו), לְפִי שֶׁהוּא **חַנּוּן וְרַחוּם** עַל בָּנָיו וְחָפֵץ לְהַצְדִּיקָם:

פסוק ה

טֶרֶף נָתַן. מָזוֹן:

פסוק ו
כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ. כְּשֶׁנָּתַן לָהֶם **נַחֲלַת גּוֹיִם** הוֹדִיעָם כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ. וּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (תנחומא, בראשית יא) כָּתַב לְיִשְׂרָאֵל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, לְהוֹדִיעָם שֶׁהָאָרֶץ שֶׁלּוֹ וּבְיָדוֹ לְהוֹשִׁיב בָּהּ כָּל מִי שֶׁיִּרְצֶה וְלַעֲקֹר אֵלּוּ וּלְהוֹשִׁיב אֲחֵרִים, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאֻמּוֹת לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל גַּזְלָנִים אַתֶּם שֶׁכְּבַשְׁתֶּם אֶרֶץ שִׁבְעָה גּוֹיִם:

פסוק ח
סְמוּכִים. הֵם פִּקּוּדָיו עַל סֶמֶךְ עֹז, מְחֻזָּקִין בָּעֲנָשִׁין וְאַזְהָרוֹת, וְהַפָּרָשִׁיוֹת קְבוּעוֹת זוֹ עַל זוֹ כְּסֵדֶר וְלִדְרֹשׁ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה: "שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ וְגוֹ'" (שיר השירים ה:טו):

פרק קיב

פסוק ב
דּוֹר יְשָׁרִים. אֲשֶׁר **יְבֹרַךְ יִהְיֶה זַרְעוֹ**:

פסוק ד
זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר. כְּמוֹ הִזְרִיחַ, וּמִדְרָשׁוֹ: הוּא עָצְמוֹ כִּבְיָכוֹל נַעֲשָׂה לָהֶם אוֹר, כְּמוֹ "ה' אוֹרִי וְיִשְׁעִי" (תהלים כז:א):

פסוק ה
טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלֶּוֶה וְגוֹ'. שֶׁחוֹנֵן דַּלִּים וּמַלְוֶה לָהֶם, וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק לוֹמַר: אֵין יְכֹלֶת בְּיָדִי, וְאֶת דְּבָרָיו הַצְּרִיכִין לוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבְכִסּוּת מְכַלְכֵּל **בְּמִשְׁפָּט** וּבְמִדָּה, וְחָס עַל נְכָסָיו: **יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט**. מַנְהִיג חֲפָצָיו (חולין פד:):

פסוק ז
נָכוֹן לִבּוֹ. נֶאֱמָן לִבּוֹ לְיוֹצְרוֹ:

פסוק ח
סָמוּךְ לִבּוֹ. נִשְׁעָן וּבָטוּחַ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק י
רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעָס. לְשׁוֹן פֹּעַל כְּמוֹ וַיִּכְעַס, לְפִיכָךְ נָקוּד חֶצְיוֹ קָמַץ וְחֶצְיוֹ פַּתַח וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה:

פרק קיג

פסוק ה
מִי כַּה' אֱלֹהֵינוּ. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, שֶׁהוּא **מַגְבִּיהִי לָשָׁבֶת** וּמַשְׁפִּיל לִרְאוֹת. מַגְבִּיהִי, מַשְׁפִּילִי, מְקִימִי, לְהוֹשִׁיבִי, מוֹשִׁיבִי – כֻּלָּם יו"ד יִתֵּרָה בָּהֶם:

פסוק ט

עֲקֶרֶת הַבַּיִת. צִיּוֹן, שֶׁהִיא כַּעֲקָרָה, יוֹשִׁיבֶנָּה:

אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה. "כִּי חָלְה גַּם יָלְדָה צִיּוֹן אֶת בָּנֶיהָ" (ישעיהו סו:ח):

פרק קיד

פסוק א

מֵעַם לוֹעֵז. עַם שְׂפַת לָשׁוֹן אַחֵר שֶׁאֵינוֹ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְחֶבֵרוֹ: "אֶת עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה עַם עִמְקֵי שָׂפָה וְגוֹ'" (ישעיה לג:יט), וְנוּ"ן וְלָמֶ"ד נֶחְלָפוֹת זוֹ בָּזוֹ, כְּמוֹ "נִשְׁכָּה" שֶׁהוּא לִשְׁכָּה בְּסֵפֶר עֶזְרָא (נחמיה יג:ז-ח):

פסוק ב

הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ. לְקַח יְהוּדָה לְגוֹרַל חֶבְלוֹ וּקְדֻשָּׁתוֹ, וְאַף הֵם קִדְּשׁוּ שְׁמוֹ בִּירִידַת הַיָּם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח:כח) "שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם". וּכְמוֹ כֵן נִדְרַשׁ בָּאַגָּדָה מִקְרָא זֶה **הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ**, שֶׁקִּפֵּץ נַחְשׁוֹן לְתוֹךְ הַיָּם וְאָמַר: אֲנִי אֵרֵד תְּחִלָּה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ**:

פסוק ג

הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר. שֶׁכָּל מֵימֵי בְרֵאשִׁית נִבְקְעוּ:

פסוק ז

חוּלִי אָרֶץ. הַמְּחוֹלֵל אָרֶץ, יו"ד יְתֵרָה בּוֹ, כְּמוֹ "מַגְבִּיהִי" (תהלים קיג:ה) "מַשְׁפִּילִי" (תהלים קיג:ו) וְ"הַהֹפְכִי" (תהלים קיד:ח):

פסוק ח

לְמַעְיְנוֹ מָיִם. וְי"ו יְתֵירָה, כְּמוֹ וְי"ו שֶׁל "וְחַיְתוֹ יַעַר" (תהלים נ:י):

פרק קטו

פסוק א

לֹא לָנוּ. לֹא בִּשְׁבִילֵנוּ וּבְכִשָּׁר מַעֲשֵׂינוּ תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ:

כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם?

פסוק ז

וְלֹא יְמִישׁוּן. לְשׁוֹן "יְמַשֵּׁנִי אָבִי" (בראשית כז:יב):

פסוק יא

יִרְאֵי ה'. אֵלּוּ הַגֵּרִים:

פרק קטז

פסוק א

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי. כָּךְ אָמַר דָּוִד לְאַחַר שֶׁנִּפְטַר שָׁאוּל וְהוּא מָלַךְ, **שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי כִּי ה' גָּמַל עָלָיְכִי**, חֶסֶד, וְלָךְ קוֹנִי אֲנִי מִתְאַוֶּה, **כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת**:

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'. תְּאַבְתִּי שֶׁיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי (ס"א אינו):

פסוק ב

וּבְיָמַי אֶקְרָא. בִּימֵי צָרָתִי אֶקְרָאֶנּוּ, וּבִימֵי גְּאֻלָּתִי אֲשַׁבְּחֶנּוּ (תנחומא, יתרו טז):

פסוק ג

חֶבְלֵי מָוֶת. חֲבוּרוֹת אוֹיְבֵינוּ הַמְבַקְשִׁים לַהֲמִיתֵנִי:

חֶבְלֵי מָוֶת. "חֶבְלֵי שְׁאוֹל" (תהלים יח:ו) – כֻּלָּם לְשׁוֹן חֲבוּרוֹת הֵם, כְּמוֹ "חֶבֶל נְבִיאִים" (שמואל א י:ה):

וּמְצָרֵי שְׁאוֹל. גְּבוּלֵי שְׁאוֹל:

פסוק ט

בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁגֵּרְשׁוּנִי אוֹיְבַי וְרוֹדְפַי מִמֶּנָּה בִּימֵי שָׁאוּל, וְעַל כָּרְחָם חָזַרְתִּי:

פסוק י

הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר. הֶאֱמַנְתִּי אֶת דִּבְרֵי צִיבָא שֶׁאָמַר עַל מְפִיבֹשֶׁת, כְּשֶׁאֲדַבֵּר "הִנֵּה לְךָ כֹּל אֲשֶׁר לְמְפִיבֹשֶׁת" (שמואל ב טז:ד). אָז **אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד**. דִּבַּרְתִּי קָשֶׁה וְנֶעֱנֵיתִי לְךָ:

פסוק יא

אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי. לָנוּס מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם (שמואל ב טו:יד):

כָּל הָאָדָם כֹּזֵב. וּבוֹגֵד בְּאוֹהֵב בּוֹ, כִּי רָאִיתִי אֶת בְּנִי בּוֹגֵד בִּי וּמְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשִׁי, וְכָל יִשְׂרָאֵל גּוֹמְלִים לִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה. לְפִיכָךְ הֶאֱמַנְתִּי לְצִיבָא וְאָמַרְתִּי: אַף מְפִיבֹשֶׁת כּוֹזֵב וּבוֹגֵד בִּי (שמואל ב טז:ד). כָּל לְשׁוֹן כָּזָב אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן חֶסְרוֹן מִבְטָח שֶׁבָּטְחוּ עָלָיו, פילנ"צא בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (ישעיה נח:יא) "אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו". וְיֵשׁ פּוֹתְרִין אוֹתוֹ **אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי** בְּסֶלַע הַמַּחְלְקוֹת, שֶׁהָיוּ שָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עוֹטְרִין עָלַי וְאֶל אֲנָשַׁי לְתָפְשֵׁנִי, וְשָׁם נֶאֱמַר "וַיְהִי דָּוִד נֶחְפָּז לָלֶכֶת" (שמואל א כג:כו). **כָּל אָדָם כֹּזֵב**, אַף שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְנָבִיא אַף הוּא כּוֹזֵב, שֶׁמְּשָׁחַנִי לְמֶלֶךְ (מצאתי):

פסוק יג
כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. אָבִיא הַנְּסָכִים עַל הַתּוֹדוֹת שֶׁנָּדַרְתִּי, כְּמוֹ שֶׁאָמַר **לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה**, וְעַל אוֹתוֹ הַכּוֹס בְּשִׁמְךָ **אֶקְרָא** עַל הַיְשׁוּעָה זוֹ. שֶׁכֵּן אֵין הַלֵּוִי אוֹמֵר שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן:

פסוק יד
נָגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ. נֶגֶד כָּל עַמּוֹ:

פסוק טו
יָקָר בְּעֵינֵי ה'. הֶרְאַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁדָּבָר קָשֶׁה וְכָבֵד הוּא בְּעֵינָיו לְהָמִית אֶת **חֲסִידָיו**: **הַמָּוְתָה**. הַמָּוֶת, כְּמוֹ "הַבַּיְתָה" (בראשית לט:יא), "הַחוּצָה" (בראשית לט:יב):

פסוק טז
עַבְדְּךָ בֶן אֲמָתֶךָ. אֵינוֹ דּוֹמֶה תַּרְבּוּת עֶבֶד הַלָּקוּחַ מִן הַשּׁוּק לִילוּד מִשְׁפָּחָה שֶׁבַּבַּיִת: **פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי**. הִתַּרְתָּ מֵעַל צַוָּארִי מוֹסֵרוֹת וּמוֹטוֹת:

פסוק יז
זֶבַח תּוֹדָה. זִבְחֵי הוֹדָיָה עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתָ לִי:

פסוק יח
נְדָרַי. קָרְבָּנוֹת שֶׁנָּדַרְתִּי:

פסוק יט
בְּתוֹכֵכִי. כְּמוֹ בְּתוֹכֵךְ:

פרק קיז

פסוק ב
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ. כְּלוֹמַר: וְאַף כִּי אֲנַחְנוּ, אֲשֶׁר **גָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ**:
וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם. שֶׁשָּׁמַר הַבְטָחָתוֹ שֶׁהִבְטִיחַ אֶת הָאָבוֹת (בראשית טו:יח-כא):

פרק קיח

פסוק ב
הוֹדוּ לַה' וְגוֹ' יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל. לְפִי **שֶׁלְּעוֹלָם חַסְדּוֹ** :

פסוק ד
יִרְאֵי ה'. אֵלּוּ בְּנֵי לֵוִי, שֶׁכָּתוּב בָּהֶם (שמות לב:כו) "מִי לַה' אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי" בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְנִלְחֲמוּ עִם יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁאָמְרוּ (במדבר יד:ד) "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה":

פסוק ח

טוֹב לַחֲסוֹת בַּה' וְגוֹ'. חֶסְיוֹן זֶה אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן חֶסְיוֹן צֵל, וְדָבָר מוּעָט הוּא:
מִבְּטֹחַ. דָּבָר בָּרִיא וְסָמְךְ חָזָק, וְאַף עַל פִּי כֵן **לַחֲסוֹת בַּה' טוֹב** מֵהַבְטָחַת בְּנֵי אָדָם:

פסוק י

כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי. מְדַבֵּר בְּמִלְחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג (יחזקאל לח-לט) שֶׁכָּל הַגּוֹיִם יִהְיוּ שָׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָסַפְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֶל יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה" (זכריה יד:ב):
אֲמִילַם. אַכְרִיתֵם, לְשׁוֹן "יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ" (תהלים צ:ו):

פסוק יב

דָּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים. כָּל לְשׁוֹן דְּעִיכָה נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן קְפִיצָה וְנִתּוּר: מְמַהֵר לִהְיוֹת נִתָּר וְנִתָּק מִמְּקוֹמוֹ. עַל כֵּן הוּא נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן אֵשׁ וְעַל לְשׁוֹן מַיִם, כְּמוֹ "נִדְעֲכוּ מִמְּקוֹמָם" (איוב ו:יז), וְכֵן "יְמֵי נִדְעָכוּ" (איוב יז:א), וְכֵן "נֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ" (איוב יח:ו), כְּדֶרֶךְ שַׁלְהֶבֶת הַנִּתֶּקֶת מִן הַפִּתִּילָה וְעוֹלָה לְמַעְלָה כְּשֶׁהִיא כָּבָה:

פסוק יג

דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל. אַתָּה, אוֹיְבִי:

פסוק יד

עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה. עֻזִּי וְזִמְרַת גְּבוּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה לִי לִישׁוּעָה. עֻזִּי יו"ד יְתֵירָהּ כִּי לֹא מָצִינוּ בַּמִּקְרָא עֻזִּי נָקוּד חֲטַף קָמַץ אֶלָּא שׁוּרֵק, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל וְזִמְרָת, וְעַל כָּרְחָךְ וְזִמְרַת דָּבוּק לְתֵיבַת הַשֵּׁם, וְאֵינְךָ יָכוֹל לְפָרְשׁוֹ וְזִמְרָתִי, וְאַל תִּתְמַהּ עַל **וַיְהִי לִי**, שֶׁלֹּא אָמַר הָיָה לִי לִישׁוּעָה, שֶׁהַרְבֵּה כָּאֵלֶּה בַּמִּקְרָא, "וַאֲשֶׁר לֹא שָׁם לִבּוֹ וְגוֹ' וַיַּעֲזֹב אֶת עֲבָדָיו וְגוֹ'" (שמות ט:כא) הָיָה לוֹ לִכְתֹּב עָזַב:

פסוק טו

קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה. תִּהְיֶה לֶעָתִיד **בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים**, וּמַהוּ קוֹל הָרִנָּה? **יְמִין ה' עֹשָׂה חָיִל**, יְרַנְּנוּ, **יְמִין ה' רוֹמֵמָה וְגוֹ'**:

פסוק טז

יְמִין ה' רוֹמֵמָה. מִדְרַשׁ אַגָּדָה: עֶלְיוֹנִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיָמִין, לְפִיכָךְ לֹא שָׁלְטָה בָּהֶם מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ" (ישעיה מח:יג) זֶה שְׂמֹאל "וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם" (ישעיה מח:יג) זֶה יָמִין. וְכֵן אָמַר הַמְשׁוֹרֵר **יְמִין ה' רוֹמֵמָה** שֶׁבָּרָאתָ אוֹתָם שֶׁבְּרוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם, הִיא **יְמִין ה'** שֶׁתַּעֲשֶׂה חֲיָלוֹת שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא, וְגַם בָּהּ יְחַיֶּה אוֹתָם וְיִחְיוּ לְעוֹלָם, וְאָז **לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה** לְעוֹלָם:

פסוק יז
לֹא אָמוּת. אֲנִי, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, כְּעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים, מִיתַת עוֹלָם **כִּי אֶחְיֶה וְגוֹ'**:

פסוק יח
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ. בַּגָּלוּת, וְשָׁם נִתְכַּפְּרוּ כָּל עֲוֹנוֹתַי, **וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי**:

פסוק יט
פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק. וְאֵלּוּ הֵן שַׁעֲרֵי צֶדֶק?

פסוק כ
זֶה הַשַּׁעַר. שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא **לַה'**, **וְהַצַּדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ**, וְשָׁם **אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי** מִן הַגָּלוּת:

פסוק כב
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים. עַם שֶׁהָיוּ שָׁפָל בֵּין הָאֻמּוֹת:

פסוק כג
מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת. כָּךְ יֹאמְרוּ הַכֹּל:

פסוק כו
בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה'. יֹאמְרוּ לְמְבִיאֵי הַבִּכּוּרִים וּלְעוֹלֵי הָרְגָלִים:
בֵּרַכְנוּכֶם. בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם:

פסוק כז
אִסְרוּ חַג בַּעֲבוֹתִים. הַזְּבָחִים וְהַחֲגִיגוֹת שֶׁהָיוּ נְקִיִּים וּבְדוּקִין מִמּוּם קוֹשְׁרִין בְּכַרְעֵי מִטּוֹתֵיהֶם, עַד שֶׁיְּבִיאוּם לְעֶזְרָה בְּקַרְנוֹת **הַמִּזְבֵּחַ**. וְיֵשׁ לְפָתְרוֹ כָּל סוֹף הַמִּזְמוֹר הַזֶּה מִלְּ**אִמּוּת כִּי אֶחְיֶה** בְּדָוִד עַצְמוֹ:

יח **יִסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ.** עַל מַעֲשֵׂה בַת שֶׁבַע בְּיִסּוּרִין, כְּגוֹן "תַּחַת הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתַּיִם" (שמואל ב יב:ו). שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים נִצְטָרַע דָּוִד (יומא כב:):
וְלָמוּת לֹא נְתָנָנִי. שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת" (שמואל ב יב:יג):

יט **פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק.** וְאֵלּוּ הֵן שַׁעֲרֵי צֶדֶק? אוֹתָם הַשְּׁעָרִים שֶׁל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּמִדְרָשׁוֹת, אֲשֶׁר הֵם **לַה'**, וְהַצַּדִּיקִים בָּאִים בָּהֶם:

כא **אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי.** מִכָּאן וָאֵילָךְ אָמַר דָּוִד וּשְׁמוּאֵל וְיִשַׁי וַאֲחֵי דָּוִד, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּעַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיט.): מִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה:

פרק קיט

פסוק ג
אַף לֹא פָּעֲלוּ עַוְלָה. אַשְׁרֵיהֶם אִם כָּל זֶה בָּהֶם:
בִּדְרָכָיו הָלָכוּ. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּעֲלוּ עַוְלָה, אֵין שִׂכָרָם שָׁלֵם אֶלָּא אִם כֵּן בִּדְרָכָיו הָלְכוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב" (תהלים לד:טו) – אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה סָר מֵרָע, אֵין הַכֹּל שָׁלֵם אֶלָּא אִם כֵּן תַּעֲשֶׂה טוֹב (מדרש אגדה):

פסוק ה
אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי. אָלֶ"ף יְסוֹד בַּתֵּיבָה, הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ לִפְרָקִים, כְּמוֹ אָלֶ"ף שֶׁבְּ"אַחֲוָתִי בְאָזְנֵיכֶם" (איוב יג:יז) וְאָלֶ"ף שֶׁל "אָסוּף שָׁמֶן" (מלכים ב ד:ב). **אַחֲלַי** תְּפִלּוֹתַי אֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּכּוֹנוּ דְרָכָי. וְכֵן "אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן וְגוֹ'" (מלכים ב ה:ג) – צְרָכַי אֲדוֹנִי, לְהִתְפַּלֵּל שֶׁיֵּלֵךְ לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשׁוֹמְרוֹן. וְלָשׁוֹן אַחֲלֵיוּת שווהי"ט בְּלַע"ז, כְּאָדָם הָאוֹמֵר: הַלְוַאי וְהָיִיתִי נָבִיא וְחָכָם:

פסוק יא
בְּלִבִּי צָפַנְתִּי. לֹא נָתַתִּיהָ לְהִשְׁתַּכֵּחַ מִמֶּנִּי:

פסוק טז
אֶשְׁתַּעֲשָׁע. אֶתְעַסֵּק, כְּמוֹ "יִשְׁעֶה הָאָדָם עַל עֹשֵׂהוּ" (ישעיהו יז:ז), "וְאַל יִשְׁעוּ בִּדְבָרֵי שָׁקֶר" (שמות ה:ט):

פסוק יז
גְּמֹל עַל עַבְדְּךָ. דָּבָר שֶׁאֶחְיֶה בּוֹ בִּגְמוּל חַסְדְּךָ:

פסוק יח
נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ. דְּבָרִים הַמְכֻסִּים בָּהּ, שֶׁאֵינָם מְפֹרָשִׁים בָּהּ:
מִתּוֹרָתֶךָ. נִפְלָאִים מִפֵּירוּשֵׁי תּוֹרָתְךָ שֶׁאֵינָם מְפוֹרָשִׁים בָּהּ (מצאתי):

פסוק יט
גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ. יָמִים מוּעָטִים:
אַל תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי. מִצְוֹתֶיךָ הַנֶּעֱלָמוֹת שֶׁאוּכַל לְקַיְּמָם, שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁיו אֵימָתַי:

פסוק כ
גָּרְסָה. מִשְׁתַּבֶּרֶת נַפְשִׁי מֵחֲמַת תַּאֲוָה, כְּמוֹ "גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל" (ויקרא ב:יד). וּמְנַחֵם חִבֵּר לְתַאֲבָה עִם "מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב" (עמוס ו:ח), וּשְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן שֶׁבֶר:

פסוק כב

גַּל מֵעָלַי. לְשׁוֹן גִּלְגּוּל, כְּמוֹ "וַיָּגֶל אֶת הָאָבֶן" (בראשית כט:י):

פסוק כג

בִּי נְדָבָרוּ. אַף עַל פִּי שֶׁמַּלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְלוֹצְצִים עָלַי שֶׁאֲנִי עוֹסֵק בַּתּוֹרָה:

פסוק כד

שַׁעֲשׁוּעָי. עִסְקִי:

פסוק כה

חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ. כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתַּנִי עַל יְדֵי נָתָן הַנָּבִיא טוֹבָה (שמואל ב ז:יב-טז):

פסוק כו

סִפַּרְתִּי. לְךָ אֶת צָרָכַי וְאֶת חֶטְאתַי, וְאַתָּה עֲנִיתָנִי:

פסוק כח

דָּלְפָה נַפְשִׁי. נָטְפָה, כְּלוֹמַר: נֶחְסֶרֶת וְהוֹלֶכֶת:

פסוק ל

מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי. שַׂמְתִּי עַצְמִי לְמִשְׁפָּטֶיךָ וְדָבַקְתִּי בְּעֵדוּתֶיךָ, לִבְחוֹר בְּדֶרֶךְ **אֱמוּנָה**. לְךָ אֲנִי שׁוֹאֵל: **דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי**:

פסוק לג

וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב. אֶשְׁמְרֶנָּה בְּכָל מַעְגְּלוֹתֶיהָ וְעִקְּבֵי נְתִיבוֹתֶיהָ, לְשׁוֹן עֲקֵבִים, טְרַאצֵי"שׁ בְּלַעַ"ז:

פסוק לח

הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ. אֲשֶׁר הִבְטַחְתַּנִי:

אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ. שֶׁאֶהְיֶה אֲנִי וְזַרְעִי יִרְאֵי שְׁמֶךָ, שֶׁעַל מְנָת כֵּן הִבְטַחְתַּנִי: "אִם יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת דַּרְכָּם וְגוֹ'" (מלכים א ב:ד):

פסוק לט

הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי. מְחוֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן, וְשׁוּב לֹא יוּכְלוּ אוֹיְבַי לְחָרְפֵנִי בּוֹ:

כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים. וּכְבָר אֲנִי מְקַבֵּל עָלַי לְשַׁלֵּם הַכְּבָשָׁה אַרְבַּעְתַּיִם (שמואל ב יב:ו):

פסוק מא

וִיבֹאֻנִי. תְּשׁוּעָתְךָ תָּבֹא אֵלַי **כְּאִמְרָתֶךָ** שֶׁהִבְטַחְתַּנִי:

פסוק מג

וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְבַר אֱמֶת. וְאַל תַּבְדֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת, כְּמוֹ "וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם" (בראשית לא:ט) (מצאתי):

דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד. בְּכָל הוֹרָאוֹתַי וּבְכָל דִּינַי, שֶׁלֹּא אֶכְשֹׁל בָּהֶם:

יְחָלְתִּי. קִוִּיתִי:

פסוק מה

וְאֶתְהַלְּכָה בָּרְחָבָה. בַּהֲלָכָה מֻרְוַחַת וּפוֹשֶׁטֶת בְּיִשְׂרָאֵל:
דָּרָשְׁתִּי. בִּקַּשְׁתִּי:

פסוק מט

זְכֹר דָּבָר. אֲשֶׁר יִחַלְתַּנִי עַל יְדֵי נָתָן הַנָּבִיא לְעַבְדֶּךָ (שמואל ב ז:יב-טז):

פסוק נב

מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם. שֶׁאַתָּה מֵבִיא יִסּוּרִין וְחוֹזֵר מֵחֲמָתְךָ וְסוֹלֵחַ, וְעַל כֵּן **אֶתְנֶחָם**:

פסוק נה

זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה. בְּעֵת צָרָה וַאֲפֵלָה:

פסוק נו

זֹאת הָיְתָה לִּי. עֲטָרַת הַהוֹלֶמֶת אוֹתִי לִי לְעֵדוּת, וּלְזֻרְעִי הָרָאוּי לְמָלוֹךְ, בִּשְׁכַר שֶׁ**פִּקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי**. כָּךְ דָּרְשׁוּהוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל (עבודה זרה מד.) (מצאתי):

פסוק נז

לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ. קַיֵּם דְּבָרֶיךָ שֶׁיִּחַלְתַּנִי בְּכָךְ, אַתָּה חֶלְקִי:

פסוק נח

חִלִּיתִי פָנֶיךָ. בִּלְשׁוֹן "חֲלִקִי ה' אָמְרָה נַפְשִׁי עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ" (איכה ג:כד):

פסוק נט

חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי. הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ, לְפִיכָךְ **וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדוֹתֶיךָ**, כִּי רָאִיתִי שֶׁהִיא הַטּוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּן (ויקרא רבה לה.):

פסוק סא

חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדוּנִי. סִיעוֹת שֶׁל רְשָׁעִים שְׁלָלוּנִי, כְּמוֹ "יֹאכַל עַד" (בראשית מט:כז), כָּךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם. וְיֵשׁ לְפוֹתְרוֹ לְשׁוֹן עוֹד, כְּלוֹמַר: נוֹסְפוּ וְרָבוּ עָלַי:

פסוק סז

טֶרֶם אֶעֱנֶה. אוֹתְךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ, טֶרֶם הֵגִיתִי בָּהֶם בְּבָתֵּי מִדְרְשׁוֹת **אֲנִי שֹׁגֵג** בָּהֶם וְחוֹטֵא. **וְעַתָּה** מְשֻׁנֶּעֱנֵיתִי בָּהֶם **תּוֹרָתְךָ שָׁמָרְתִּי**, שֶׁהִמְדְּרָשׁ מְלַמְּדֵנִי לָסוּר מִן הָעֲבֵירָה. לָכֵן אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ **טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי**:
אֶעֱנֶה. לְשׁוֹן שׁוֹנֶה וְהוֹגֶה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ הוּא, כְּמוֹ **תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ**. וְכֵן "יַכְרֵת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב" (מלאכי ב:יב), עֵר בַּחֲכָמִים וְעוֹנֶה בַּתַּלְמִידִים:

פסוק סט
טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר. חִבְּרוּ עָלַי שֶׁקֶר, וְכֵן "וְתִטְפֹּל עַל עֲוֹנִי" (איוב יד:יז):

פסוק עא
טוֹב לִי כִּי עֻנֵּיתִי. שֶׁנִּתְיַסַּרְתִּי וְעֻנֵּיתִי **לְמַעַן** אֶשּׁוּב מִדַּרְכְּךָ רָעָה וְאֶשְׁמֹר חֻקֶּיךָ. בְּפֵרוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי כֵּן: **טוֹב לִי כִּי עֻנֵּיתִי וְגוֹ'**, טוֹב הָיָה בְּעֵינַי כְּשֶׁהָיִיתִי סוֹבֵל יִסּוּרִים כְּדֵי לִלְמֹד תּוֹרָה בְּצַעַר:

פסוק עד
יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי. בְּטוֹבָה וְיִשְׂמָחוּ, כִּי כִּגְמוּלִי גְּמוּלָם, שֶׁהֲרֵי מִיְּרֵאֶיךָ אֲנִי וְלִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי:

פסוק עה
וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי. בְּדִין עִנִּיתָנִי:

פסוק עח
כִּי שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי. כִּי עַל חִנָּם הִרְשִׁיעוּנִי (מצאתי). אוֹמֵר אֲנִי: עַל לִבּוּן פָּנִים, שֶׁאוֹמֵר לוֹ: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ – מִיתָתוֹ בַּמֶּה? וְהוּא לֹא חָטָא (סנהדרין קז.):

פסוק עט
יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ. שֶׁפֵּרְשׁוּ הֵימֶנּוּ סַנְהֶדְרִין כְּשֶׁנִּצְטָרַע מֵאוֹתוֹ עָוֹן (סנהדרין קז.). אַף אִם גְּרוּשָׁה הִיא נָתַן עֵינָיו בָּהּ, כָּל הַנּוֹגֵעַ לֹא יִנָּקֶה (משלי ו:כט):

פסוק פא
כָּלְתָה וְגוֹ' נַפְשִׁי. אִוְּתָה:

פסוק פב
כָּלוּ עֵינַי. צוֹפִים תָּמִיד עַד כִּי כָלוּ:

פסוק פג
כְּנֹאד בְּקִיטוֹר. כְּנֹאד שֶׁל עוֹר הַמִּתְיַבֵּשׁ בֶּעָשָׁן:

פסוק פד
מָתַי תַּעֲשֶׂה. שֶׁאֶרְאֶה בְּיָמַי:

פסוק פה
כָּרוּ לִי זֵדִים שִׂיחוֹת. שֶׁלֹּא כַּתּוֹרָה הַבָּאִים לְפָסְלֵנִי:

פסוק פו
כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה. מוֹאֲבִי וְלֹא מוֹאֲבִית (יבמות עז.), וְהֵם עַל שֶׁקֶר רָדְפוּ לְאָסְרֵנִי:
שֶׁקֶר רְדָפוּנִי. לַשָּׁוְא רְדָפוּנִי אוֹיְבַי:

פסוק פז
כִּמְעַט כִּלּוּנִי. כְּלֹא הָיִיתִי אֶהְיֶה בָּאָרֶץ (איוב י:יט), וַאֲנִי עָמַדְתִּי עַל בֶּרֶיי, וְכֵן **לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי** מִבֹּא בַּקָּהָל:

פסוק צו
לְכָל תִּכְלָה וְגוֹ'. לְסַלְסֵל וּלְפַלְפֵּל בָּהּ, וְכֵן "פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרַי" (תהלים קטז:טז):
לְכָל תִּכְלָה. לְכָל סִיּוּם דָּבָר יֵשׁ קֵץ גְּבוּל, אֲבָל **מִצְוָתְךָ** אֵין קֵץ וּגְבוּל לְתַכְלִיתָם (מצאתי):

פסוק צח
מֵאוֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ. עַל דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל אָמְרוּ, דְּלָא אִתְיָא לְהוּ שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָּא דְּהִלְכְתָא (סוטה כא.). לְעוֹלָם סוֹד הַתּוֹרָה בְּיָדִי, שֶׁכֵּן **מִכָּל מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי**. מִזֶּה לָמַדְתִּי קְצָת וּמִזֶּה לָמַדְתִּי קְצָת (לְאַחַר שֶׁלָּמַדְתִּי מֵרַבִּי מֻבְהָק):

פסוק צט
שִׂיחָה לִי. כָּל שִׂיחָתִי הָיְתָה בָּם:

פסוק קא
כָּלֵאתִי רַגְלָי. מָנַעְתִּי, כְּמוֹ "אֲשֶׁר כְּלִיתָנִי הַיּוֹם מִבּוֹא בָדָמִים" (שמואל א כה:לג):

פסוק קג
נִמְלָצוּ. נִמְתְּקוּ:

פסוק קה
נֵר לְרַגְלִי דְּבָרֶךָ. כְּשֶׁאֲנִי בָּא לְהוֹרוֹת הוֹרָאָה, אֲנִי רוֹאֶה בַּתּוֹרָה, וְהִיא מַפְרֶשֶׁת אוֹתִי מִן הָאִסּוּר כְּנֵר הַמַּצִּיל אֶת הָאָדָם מִן הַפְּחָתִים:

פסוק קז
נַעֲנֵיתִי. נַעֲשֵׂיתִי עָנִי וְשָׁפָל, כְּמוֹ "לֵעָנוֹת מִפָּנַי" (שמות י:ג), וְ"עָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו" (הושע ה:ה) תַּרְגּוּם יוֹנָתָן: "וְיִמְאַךְ". וְעָנִי חָשׁוּב כְּמֵת, לְפִיכָךְ **חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ**:
נַעֲנֵיתִי. חֻלִּי הוּא שֶׁמְּטָרֵף אֶת הַדַּעַת, וּשְׁמוֹ עֲנִיָּה בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה (חולין ס:):

פסוק קח
נִדְבוֹת פִּי. דָּבָר רָצוּי שֶׁפִּי מִתְנַדֵּב לְךָ, כָּל נְדָבָה לְשׁוֹן רָצוֹן הוּא:

פסוק קט
נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד. הָרְבֵּה נִסְתַּכַּנְתִּי, בְּסָכָנוֹת רַבּוֹת קְרוֹבוֹת לְמִיתָה, וְאַף עַל פִּי כֵן אֲנִי **תוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי** (על דרך חש בראשו יעסוק בתורה):

פסוק קיב
לְעוֹלָם עֵקֶב. עַל מַעְגְּלוֹתָם וְעַל נְתִיבוֹתָם:

פסוק קיג
סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי. חוֹשְׁבֵי מַחְשָׁבוֹת אָוֶן, כְּמוֹ (איוב כ:ב) "לָכֵן שְׂעִיפַי יְשִׁיבוּנִי", (מלכים א יח:כא) "עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים". כְּשֶׁאַתָּה קוֹרֵא סְעִיפִים הוּא שֵׁם הַמַּחֲשָׁבָה, וּכְשֶׁאַתָּה קוֹרֵא סֵעֲפִים נוֹפֵל הַלָּשׁוֹן עַל הַחוֹשְׁבִים אוֹתָם:

פסוק קיז
וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ. וְאֶתְעַסֵּק, כְּמוֹ "וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר" (שמות ה:ט). דָּבָר אַחֵר: **וְאֶשְׁעָה** לְשׁוֹן סִפּוּר וְשִׁנּוּן, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן "וְלִשְׁנִינָה" (דברים כח:לז): "וּלְשׁוֹעִין" (תרגום אונקלוס):

פסוק קיח
סָלִיתָ. רְמַסְתָּ, נְתַתָּם לְמִרְמָס, כְּמוֹ "סִלָּה כָּל אַבִּירַי ה'" (איכה א:טו):

פסוק קכ
סָמַר. כְּמוֹ (איוב ד:טו) "תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי", כְּאָדָם שֶׁעָמְדוּ שַׂעֲרוֹתָיו. הירישי"ר בְּלַעַ"ז: **וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי**. מִפֶּרְעָנוּת גְּזֵרוֹתֶיךָ:

פסוק קכב
עָרֹב עַבְדְּךָ. לְשׁוֹן הַצָּלָה, גרנטיי"ה בְּלַעַ"ז. הֱיֵה עָרֵב בְּשִׁבְילִי לְטֶנֶד הָרָעָה (כְּלוֹמַר הֱיֵה עֵרֵב שֶׁאֶשְׁמֹר פִּקּוּדֶיךָ):

פסוק קכג
וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ. הַבְטָחָה שֶׁהִבְטַחְתַּנִי:

פסוק קכו
עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' וְגוֹ'. מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּפָנָיו **הֲבִינֵנִי וְאֶדְרְעָה עֵדוֹתֶיךָ**, לְהָבִין **עֵת לַעֲשׂוֹת** לִשְׁמְךָ, אֵיךְ יַעֲשׂוּ אוֹתָם שֶׁ**הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ** לִמְצֹא רָצוֹן וּסְלִיחָה וְתִמָּצֵא לָהֶם, וְאֶעֱשֶׂה כֵּן עַל כָּל עֲבֵירָה שֶׁבְּיָדִי. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ שֶׁעוֹבְרִין עַל דִּבְרֵי תוֹרָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג וְגָדֵר לְיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן גִּדְעוֹן וְאֵלִיָּה בְּהַר הַכַּרְמֶל שֶׁהִקְרִיבוּ בַּבָּמָה (ברכות סג.). עוֹד רָאִיתִי נִדְרָשׁ בָּאַגָּדָה (ירושלמי ברכות ט:ד, מדרש שמואל א:א) פֵּרוּשׁ: אִישׁ פָּנוּי וְטַיְלָן הָעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ עִתִּים מֻפֵּר בְּרִית, שֶׁאָדָם (פָּנוּי) צָרִיךְ לִהְיוֹת יָגֵעַ בַּתּוֹרָה כָּל שָׁעוֹת הַיּוֹם:

פסוק קכז
עַל כֵּן אָהַבְתִּי. עַל אֲשֶׁר אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ רְאוּי לְךָ לְלַמְּדֵנִי עֵת רָצוֹן וּמָה אֶעֱשֶׂה לְךָ וְתִרְצֵנִי. יֵשׁ עַל כֵּן הַרְבֵּה שֶׁפִּתְרוֹנוֹ עַל אֲשֶׁר, כְּמוֹ "כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ" (בראשית לג:י), "כִּי עַל כֵּן יָדַעְתִּ חֲנֹתֵנוּ" (במדבר י:לא), "עַל כֵּן יִתְרָה עָשָׂה" (ישעיהו טו:ז):

פסוק קכח
כָּל פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי. כָּל פִּקּוּדֵי – כָּל דָּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ בְּתוֹרָתֶךָ:

יִשָּׂרְתִי. יָשְׁרוּ בְּעֵינַי, וְאָמַרְתִּי עֲלֵיהֶם: יָשְׁרוּ. כָּל זֶה כְּדַאי אֲנִי שֶׁתִּמְחוֹל וְתִרְצֶה לִי:

פסוק קכט

פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ. מְכֻסִּים הֵם וְנִפְלָאִים עֵדְוֹתֶיךָ מִבְּנֵי אָדָם. יֵשׁ מִצְווֹת קַלּוֹת שֶׁהִרְבֵּית בְּמַתַּן שְׂכָרָן, כְּגוֹן שִׁלּוּחַ הַקֵּן (דברים כב:ו-ז):
עַל כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי. כֻּלָּם, כִּי לֹא נוֹדַע אֵיזֶה יִכְשַׁר (קהלת יא:ו):

פסוק קל

פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר. תְּחִלַּת דְּבָרֶיךָ הֵאִירוּ אֶת לֵב יִשְׂרָאֵל, שֶׁאַתָּה הִבְדַּלְתָּ **פְּתָיִים** בְּאָמְרְךָ (שמות כ:ב) "אָנֹכִי אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ", הוֹדַעְתָּם בַּטּוּבָה שֶׁעָשִׂיתָ לָהֶם, שֶׁקִּנִּיתָם מִבֵּית עֲבָדִים לְדַעַת כִּי אָדוֹן אַתָּה לָהֶם וִיקַבְּלוּ אֱלֹהוּתְךָ עֲלֵיהֶם, "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְגוֹ'", וְאַחַר כָּךְ גָּזַרְתָּ גְּזֵרוֹתֶיךָ. דָּבָר אַחֵר: **פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר** תְּחִלַּת דְּבָרֶיךָ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית (בראשית א:ג) "יְהִי אוֹר":
מֵבִין פְּתָיִים. מִשָּׁם יָבִינוּ הַכֹּל וְיִפְתְּחוּ (לְהַתְחִיל וְלִפְתֹּחַ) בְּדִבְרֵי תוֹרָה, תַּנְחוּמָא (תנחומא, ויקהל ו):

פסוק קלא

וָאֶשְׁאָפָה. לְשׁוֹן בְּלִיעָה, כְּמוֹ "שָׁאֲפָה רוּחַ" (ירמיהו ב:כד):

פסוק קלד

פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם. מִיצֶר הָרַע הָעוֹשֵׁק אֶת הַבְּרִיּוֹת. בְּפֵרוּשִׁים אֲחֵרִים מָצָאתִי **פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם**, פְּדֵנִי מֵעוֹשְׁקוֹ שֶׁל אָדָם:

פסוק קלט

צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי. הַקִּנְאָה שֶׁאֲנִי מְקַנֵּא לְשִׁמְךָ עַל הַשּׁוֹכְחֵי **דְּבָרֶיךָ**, הִיא צוֹמְתָה אוֹתִי וּמַקְנֶטֶת אוֹתִי בָּהֶם (מצאתי):

פסוק קמא

צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה. כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר "וְדָוִד הוּא הַקָּטָן" (שמואל א יז:יד), נִבְזֶה אֲנִי לְהַקְטִין עַצְמִי אֵצֶל עוֹסְקֵי תוֹרָה לְהִתְלַמֵּד, כִּי **פִּקּוּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי** מִלְּסַלְסֵל וּמִלַּפְלֵפֵל בָּהֶם בְּצִדְקָתְךָ שֶׁבְּתוֹכָן צֶדֶק וֶאֱמֶת עוֹלָמִית, וְאַף כִּי מְצָאוּנִי צָרוֹת הֵיוּ הֵם עִסְקִי, וּלְעוֹלָם הֲבִינֵנִי צִדְקָם וְאֶחְיֶה בָהֶם "כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְגוֹמֵר" (דברים ל:כ):

פסוק קמו

(הַסִּימָן שֶׁל **עֵדֹתֶיךָ** דְּמָה בֶּן פֶּרֶ"ץ, הַוֵּי"ו חוֹלָם, אֲבָל מִשְׁאָר עֵדוֹתֶיךָ הַדָּלֶ"ת חוֹלָם):

פסוק קמח

אַשְׁמֻרוֹת. חֲצִי הַלַּיְלָה, שְׁתֵּי אַשְׁמוּרוֹת (איכה רבה ב:כב); וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר (איכה רבה ב:כב) שְׁלֹשׁ מִשְׁמָרוֹת הֲוֵי לַיְלָה', הָיָה דָּוִד עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ בִּשְׁלִישׁ הַלַּיְלָה הָרִאשׁוֹנָה וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה עַד חֲצוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: **לְשַׁיַּחַ בְּאִמְרָתֶךָ**, וּמֵחֲצוֹת וּלְהַלָּן עוֹסֵק בְּשִׁירוֹת וְתוּשְׁבָּחוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר **חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ**:

פסוק קנ

קָרְבוּ רוֹדְפֵי זִמָּה. עֲצַת חַטָּאִים הוֹלְכִים בַּעֲצַת חַטָּאֵיהֶם, וּמִתְרַחֲקִים **מִתּוֹרָתְךָ** לִקְרֹב אֶל עֲצַת רָעָתָם:

פסוק קנא

קָרוֹב אַתָּה. לָרְחוֹקִים הַלָּלוּ הַמִּתְרַחֲקִים מִתּוֹרָתֶךָ, אִם יָשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם:

פסוק קנב

קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ. קוֹדֶם הֱיוֹת הַדִּבָּר יְדַעְתִּיו מִתּוֹךְ עֵדוֹתֶיךָ: קֹדֶם יָרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ צִוִּיתָ לָהֶם עַל הַבִּכּוּרִים וּתְרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, וְקֹדֶם הֲנִיחוֹת לָהֶם מָאוֹיְבֵיהֶם צִוִּיתָ לָהֶם "וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ וְגוֹ'" (דברים כה:יט) לְהַעֲמִיד מֶלֶךְ וּלְהַכְרִית עֲמָלֵק וְלִבְנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה (סנהדרין כ:):

כִּי לְעוֹלָם יְסַדְתָּם. כִּי עַל כָּל הַדְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת לְסוֹף הָעוֹלָם יִסַּדְתָּ עֵדוֹתֶיךָ:

פסוק קס

רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת. סוֹף דְּבָרְךָ הוֹכִיחַ עַל הָרִאשׁ שֶׁהוּא אֱמֶת, שֶׁכְּשֶׁשָּׁמְעוּ הָאֻמּוֹת "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" וְ"לֹא תִשָּׂא" (שמות כ:ב-ז) אָמְרוּ: הַכֹּל לַהֲנָאָתוֹ וְלִכְבוֹדוֹ. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ "כַּבֵּד", "לֹא תִרְצַח", "לֹא תִנְאָף" (שמות כ:יב-יג), הוֹדוּ עַל רֹאשׁ דְּבָרְךָ שֶׁהוּא אֱמֶת (קידושין לא.):

פסוק קסב

שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ. עַל הַבְטָחָתְךָ שֶׁהִבְטַחְתַּנִי. דָּבָר אַחֵר: עַל אַחַת מֵאִמְרוֹתֶיךָ הַסְּתוּמוֹת, כְּשֶׁאֲנִי מֵבִין בָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל הַמִּילָה (מנחות מג:): שֶׁהָיָה דָּוִד בְּבֵית הַמֶּרְחָץ וְרָאָה עַצְמוֹ בְּלֹא צִיצִית וּבְלֹא תְּפִילִּין וּבְלֹא תּוֹרָה, אָמַר: אוֹי לִי שֶׁאֲנִי עָרוֹם מִכָּל מִצְוֹוֹת. כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בַּמִּילָה שָׂמַח, וְאָמַר בְּצֵאתוֹ (מִבֵּית הַמֶּרְחָץ): **שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ**, הַמִּילָה שֶׁמִּתְּחִלָּה נִתְּנָה בְּמַאֲמָר וְלֹא בְּדִבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז:ט): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר":

פסוק קסד
שֶׁבַע בַּיּוֹם. שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם לִפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ, וּבָעֶרֶב שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ (ברכות יא:):
עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. עַל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁהִיא דִּבְרֵי תוֹרָה (ברכות כא.):

פסוק קסו
שִׁבַּרְתִּי. הוֹחַלְתִּי:

פסוק קסח
כָּל דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ. אַתָּה יוֹדֵעַ כָּל דְּרָכַי:

פסוק קסט
כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי. דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ כְּהִלְכָתָן וְכַהֲוָיָתָן:

פסוק קעא
תַּבַּעְנָה. תִּדַּבֵּרְנָה:

פסוק קעב
תַּעַן לְשׁוֹנִי. כָּל עֲנִיָּה לְשׁוֹן קוֹל רָם הוּא, וְאָב לְכֻלָּם "וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ" (דברים כז:יד):

פרק קכ

פסוק א
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. שֶׁיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם אוֹתוֹ עַל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הַיְּוֹרְדוֹת מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל עַד עֶזְרַת נָשִׁים, וְיֵשׁ כָּאן חֲמִשָּׁה עָשָׂר מִזְמוֹרִים שֶׁל שִׁיר הַמַּעֲלוֹת (סוכה ה:ד). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ שֶׁיִּסְּדָן דָּוִד לְהַעֲלוֹת אֶת הַתְּהוֹם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (סוכה נג.). וּלְפִי אַגָּדָה פִּתְרוֹנוֹ שִׁיר לְמֵאָה עוֹלוֹת (ירושלמי סנהדרין י:ב):

פסוק ב
מִשְׂפַּת שָׁקֶר. זֶרַע שֶׁל הָרָשָׁע, שֶׁצָּדִין אֶת הַבְּרִיּוֹת בְּפִיהֶם בַּעֲלִילוֹת רָשַׁע:

פסוק ג
מַה יִּתֵּן לְךָ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:
וּמַה יֹּסִיף לָךְ. שְׁמִירָה וּמְחִיצוֹת, הֲרֵי אַתְּ נְתוּנָה לִפְנִים מִשְּׁתֵּי מְחִיצוֹת (ערכין טו:):

פסוק ד
חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים. וַהֲרֵי אַתְּ הוֹרֶגֶת בְּמָקוֹם רָחוֹק כְּחֵץ:

עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים. כָּל הַגֶּחָלִים, כָּבוּ מִבַּחוּץ – כָּבוּ מִבִּפְנִים, וְאֵלּוּ כָּבוּ מִבַּחוּץ וְלֹא מִבִּפְנִים (בראשית רבה צח:יט). דָּבָר אַחֵר (ערכין טו:): **מַה יִּתֵּן לְךָ**. מַה סוֹפוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְזֹר עָלֶיךָ? **חִצֵּי** גִּבּוֹרִים **עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים**. חִצִּים מִלְמַעְלָה וְגֶיהִנֹּם מִלְמַטָּה:

פסוק ה

אוֹיָה לִי. אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל כִּי כְּבָר לָקִיתִי בְּגָלֻיּוֹת רַבִּים, הֲרֵי **גַּרְתִּי מָשַׁךְ** עִם בְּנֵי יֶפֶת (בראשית י:ב) בְּמַלְכוּת פָּרַס וְיָוָן וּמָשַׁךְ (יומא י.):

פסוק ז

אֲנִי שָׁלוֹם. עִמָּהֶם:

וְכִי אֲדַבֵּר. עֲלֵיהֶם שָׁלוֹם, הֵמָּה בָּאִים לְהִלָּחֵם בִּי:

פרק קכא

פסוק א

(**שִׁיר לַמַּעֲלוֹת**. הַפִּשְׁטָ כְּשֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם מַתְחִילִין לַעֲלוֹת בַּמַּעֲלוֹת אָמְרוּ שִׁיר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַשִּׁיר לֹא נִכְתַּב בָּרִאשׁוֹנָה אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר (ס"א מצאתי)):

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת. רֶמֶז בְּמִזְמוֹר שֵׁנִי לַמַּעֲלוֹת הָעוֹלוֹת לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא מִתַּחַת עֵץ הַחַיִּים לְכִסֵּא הַכָּבוֹד, דְּתַנְיָא בְּסִפְרֵי (ספרי דברים פיסקא מז): שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵין כְּתוּב כָּאן אֶלָּא שִׁיר לַמַּעֲלוֹת – שִׁיר לְמִי שֶׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת מַעֲלוֹת לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. וְזֶהוּ שֶׁיְּסֵד הַקְּלִיר (בסילוק דיוצר של יום ב' דסוכות שיסד ר' אליעזר הקליר שהוא בנו של רשב"י בחגיגה פ' אין דורשין ע"ש): "וּמִתַּחְתֶּיהָ שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד טָסוֹת וְעוֹלוֹת, בְּשִׁיחַ נְעִימוֹת שִׁיר הַמַּעֲלוֹת":

פרק קכב

פסוק א

שָׂמַחְתִּי בְּאוֹמְרִים לִי. שָׁמַעְתִּי בְּנֵי אָדָם שֶׁאוֹמְרִים: מָתַי יָמוּת אוֹתוֹ זָקֵן וְיִמָּלוֹךְ שְׁלֹמֹה בְּנוֹ וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְנַעֲלֶה לְרֶגֶל? וַאֲנִי שָׂמֵחַ (מכות י.):

פסוק ב

עוֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ. בַּמִּלְחָמָה בְּכָל מָקוֹם בִּשְׁבִיל **שְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָם**, שֶׁעוֹסְקִין בָּהֶן בַּתּוֹרָה (מכות י.):

פסוק ג
יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה. כְּשֶׁיִּבָּנֶה שְׁלֹמֹה בְּנֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכָהּ, תִּהֵא בְּנוּיָה בִּשְׁכִינָה וּמִקְדָּשׁ וְאָרוֹן וּמִזְבֵּחַ:

כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָהּ. כְּשֵׁילֹה, שֶׁזִּמָּה הַכָּתוּב זוֹ לָזוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב:ט) "אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה": מְנוּחָה זוֹ שִׁילֹה, נַחֲלָה זוֹ יְרוּשָׁלַיִם (ספרי דברים סו). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (תענית ה.): יֵשׁ יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה בַּשָּׁמַיִם, וַעֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה לִהְיוֹת כְּמוֹתָהּ:

פסוק ד
שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים. אֲשֶׁר שָׁם, בְּשִׁילֹה, עָלוּ שִׁבְטִים כְּשֶׁעָלוּ מִמִּצְרַיִם, וְנִקְבַּע הַמִּשְׁכָּן בְּתוֹכָהּ:

שִׁבְטֵי יָהּ. שֶׁהוּא **עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל**. לְפִי שֶׁהָיוּ הָאֻמּוֹת מֵלִיזִין אַחֲרֵיהֶם כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְאוֹמְרִים עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם מְמֻזָּרִים, אִם בְּגוּפָם הָיוּ שׁוֹלְטִין הַמִּצְרִים בְּנְשׁוֹתֵיהֶם לֹא כָּל שֶׁכֵּן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי מֵעִיד עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם בְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם. הֵטִיל שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם: הָרְאוּבֵנִי הַשִּׁמְעוֹנִי (במדבר כו:ז,יד), הוֹסִיף עֲלֵיהֶם אוֹתִיּוֹת הַשֵּׁם אַחַת מִכָּאן וְאַחַת מִכָּאן. נִמְצָא הַשֵּׁם הַזֶּה יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל:

פסוק ה
כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ וְגוֹ'. כִּי גַם בִּירוּשָׁלַיִם תִּשְׁרֶה הַשְּׁכִינָה, וְיָשְׁבוּ שָׁם **כִּסְאוֹת** לִשְׁפֹּט בָּהֶם אֶת הָאוּמּוֹת (תנחומא, קדושים א), **וְכִסְאוֹת** מְלוּכָה **לְבֵית דָּוִד**:

פסוק ו
שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָם. וְאִמְרוּ לָהּ **יִשְׁלְיוּ אֹהֲבָיִךְ**, **וִיהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ**:

פסוק ח
לְמַעַן. יִשְׂרָאֵל **אַחַי וְרֵעָי**:

אֲדַבְּרָה נָּא. אֲנִי, דָּוִד הַמֶּלֶךְ, **שָׁלוֹם בָּךְ**:

פרק קכג

פסוק א
שִׁיר וְגוֹ' הַיֹּשְׁבִי. יו"ד יְתֵירָה:

פסוק ד
הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים. לַעַג הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים שְׁבָעְנוּ:

הַבּוּז. שֶׁבָּזוּ אֶת גֵּיא הַיְוֹנִים, הִיא יְרוּשָׁלַיִם:

לְגַאֲיוֹנִים. כְּתִיב חַד וְקָרִינָן תְּרֵין:

פרק קכד

פסוק ג
בַּחֳרוֹת אַפָּם בָּנוּ. כְּשֶׁחָרָה אַפָּם בָּנוּ. **בַּחֳרוֹת**. כְּמוֹ "בַּעֲשׂוֹת" (יחזקאל כג:כא):

פסוק ד
נַחְלָה. לְשׁוֹן חוֹלִי:

פסוק ז
נַפְשֵׁנוּ [כְּצִפּוֹר] **נִמְלְטָה**. מֵהֶם כְּצִפּוֹר אֲשֶׁר נִמְלְטָה **מִפַּח יוֹקְשִׁים**:

פרק קכה

פסוק א
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּה'. לֹא יִמּוֹטוּ כְּהַר צִיּוֹן אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹט, כִּי כַּאֲשֶׁר יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ, כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סָבִיב לְעַמּוֹ:

פסוק ג
כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים. (כִּי לֹא יִתֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת מֶמְשֶׁלֶת הָרְשָׁעִים לָנוּחַ עַל הַצַּדִּיקִים), לְמַעַן כִּי **הַצַּדִּיקִים** נִזְהָרִין מִלִּשְׁלֹחַ **יְדֵיהֶם** בְּעַוְלָה:

פסוק ה
וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם. עַל הַבְּרִיוֹת לְמְצוֹא עֲלִילוֹת רָשַׁע, **יוֹלִיכֵם ה' אֶת פֹּעֲלֵי אָוֶן**:

פרק קכו

פסוק א
בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן. מִגָּלוּת בָּבֶל **הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים**:

פסוק ד
כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. כַּאֲפִיקֵי מַיִם בְּאֶרֶץ יְבֵשָׁה שֶׁמְּלַחְלְחִין אוֹתָהּ, כָּךְ נִהְיֶה מַרְטִיבִין בְּשׁוּבְךָ אֶת שְׁבוּתֵינוּ אֲשֶׁר **הַזּוֹרְעִים** בָּהּ, בְּאֶרֶץ צִיָּה, **בְּדִמְעָה** – דּוֹאֲגִים, שֶׁסְּבוּרִים שֶׁמָּא לֹא תִצְמַח, **בְּרִנָּה** קוֹצְרִין עַל יְדֵי אֲפִיקֵי הַמַּיִם כְּשֶׁהֵם מְשַׁלְּחִין בָּהּ:

פסוק ו
הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה וְגוֹ'. כָּךְ יִשְׂרָאֵל זוֹרְעִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צְדָקָה בְּדִמְעָה בַּגָּלוּת, **וּבְרִנָּה יִקְצֹרוּ** כְּשֶׁתִּשְׁלַם מַשְׂכֻּרְתָּם לֶעָתִיד:

פרק קכז

פסוק א

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה. שִׁיר זֶה אָמַר דָּוִד עַל שְׁלֹמֹה בְּנוֹ שֶׁצָּפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָתִיד לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבוֹ בַּיּוֹם יִשָּׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (ירמיהו לב:לא) "כִּי עַל אַפִּי וְעַל חֲמָתִי הָיְתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ". לְכָךְ אָמַר הַמִּזְמוֹר הַזֶּה: לָמָּה לְךָ בְּנֵי לִבְנוֹת בַּיִת וְלָסוּר מֵאַחֲרֵי הַמָּקוֹם מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ בָּהּ, **לַשָּׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ**:

שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר. עַל חִנָּם צוֹפָה בָּהּ הַשּׁוֹמֵר:

פסוק ב

שָׁוְא לָכֶם. בַּעֲלֵי הָאוּמָנִיּוֹת הַמַּשְׁכִּימִים וּמְאַחֲרִים לִמְלַאכְתָּם וּמִתְפַּרְנְסִים בְּעִצָּבוֹן וּבִיגִיעָה בְּלֶחֶם **הָעֲצָבִים** שֶׁל טֹרַח:

כֵּן יִתֵּן. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פַּרְנָסָה לְמִי שֶׁמְּנַדֵּד שְׁנָה מֵעֵינָיו בִּשְׁבִיל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה:

לִידִידוֹ שֵׁנָא. לְמְנַדֵּד מֵעֵינָיו שֵׁינָה (כתובות סב.):

פסוק ג

הִנֵּה נַחֲלַת ה'. לְאוֹתוֹ הָאִישׁ:

בָּנִים. אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁהוּא מַעֲמִיד, שֶׁהֵם לוֹ כְּבָנִים (ספרי דברים לד):

שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן. שְׂכַר פְּרִי הַתּוֹרָה שֶׁבַּלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ" (משלי כב:יח):

פסוק ד

כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר. לְהַלְחֵם בָּם אֶת אוֹיְבָיו:

כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים. הַתַּלְמִידִים שֶׁאָדָם מַעֲמִיד מִנְּעוּרָיו:

פסוק ה

אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ. מֵאוֹתָם חִצִּים, אַשְׁפָּה תִּיק הַחִצִּים שֶׁקּוֹרִין קוֹיכרי"ן בְּלַעַ"ז:

לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמְּנַצְּחִין זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה וְנִרְאִים כְּאוֹיְבִים זֶה לָזֶה (תוספות):

פרק קכח

פסוק א
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא ה'. כָּל אֵלּוּ תּוֹכָחוֹת וּמוּסָרִים, לְפִי שֶׁכָּתוּב "אַשְׁרֵי הָאִישׁ" (תהלים א:א), "אַשְׁרֵי אִישׁ" (תהלים קיב:א), לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן **כָּל**, לְרַבּוֹת אִשָּׁה:

פסוק ב
יְגִיעַ כַּפֶּיךָ. הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעַ כַּפּוֹ נוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמוֹת (ברכות ח.):

פסוק ג
כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה. בָּנֶיהָ מְרֻבִּין:
בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ. לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ תַּשְׁמִישׁ לִהְיוֹת בְּצִנְעָה. דָּבָר אַחֵר **בְּיַרְכְּתֵי**. אִם אִשְׁתְּךָ נִדָּה תִּשֵּׂימֶנָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ שֶׁלֹּא תִּתְרַגֵּל אֶצְלָהּ:
בָּנֶיךָ כִּשְׁתִילֵי זֵיתִים. מַה זֵּיתִים אֵין לָהֶם הַרְכָּבָה, כָּךְ אֵין בְּבָנֶיךָ פְּסוּל:

פסוק ה
מִצִּיּוֹן. שֶׁהוּא שַׁעַר הַשָּׁמַיִם (בראשית כח:יז):
בְּטוּב יְרוּשָׁלָם. "וְשָׂמַחְתָּ בְכָל הַטּוֹב" (דברים כו:יא):

פסוק ו
וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ. וְלֹא יָבוֹאוּ לִקְטָטָה עֲבוּר חֲלִיצָה, וְאָז **שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל**. תּוֹסְפוֹת:
בָּנִים לְבָנֶיךָ. יִירְשׁוּ נַחֲלָה, וְאֵין אִשָּׁה זְקוּקָה לְיָבָם, אָז **שָׁלוֹם** בָּעוֹלָם:

פרק קכט

פסוק ג
חֹרְשִׁים חָרְשׁוּ עַל גַּבִּי. הוּא תֶּלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה, "כַּבַּחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה" (שמואל א יד:יד):

פסוק ו
שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ. שֶׁקּוֹדֶם שֶׁיִּשְׁלְפוּהוּ וְיִתְלְשׁוּהוּ מִמְּקוֹמוֹ הוּא יָבֵשׁ:

פסוק ז
וְחִצָּנוֹ. כְּמוֹ "וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצָן" (ישעיהו מט:כב), אֵייֹשִׁיל"א בְּלַעַ"ז, וְכֵן "גַּם חָצַנִי נִעֲרְתִי" (נחמיה ה:יג):

פרק קל

פסוק ד
כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה. לֹא נָתַתָּ רְשׁוּת לְשָׂלִיחַ לִסְלֹחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם" (שמות כג:כא):
לְמַעַן תִּוָּרֵא. עַל זֹאת, שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם בָּטוּחַ עַל סְלִיחַת אַחֵר:

פסוק ה
קִוִּיתִי ה' קִוְּתָה נַפְשִׁי. קִוּוּי אַחַר קִוּוּי, כְּעֵין "קַוֵּה אֶל ה' חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה" (תהלים כז:יד), כְּעֵין **מְשֹׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר**:

פסוק ו
נַפְשִׁי לַה' מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר. הֲרֵינִי מִן הַמְצַפִּים לַגְּאֻלָּה:
שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר. מְצַפִּין וְחוֹזְרִין וּמְצַפִּין, קֵץ אַחַר קֵץ (מצאתי):

פרק קלא

פסוק א
ה' לֹא גָבַהּ לִבִּי וְגוֹ'. לֹא נָהַגְתִּי שְׂרָרָה, לֹא עָשִׂיתִי גְּדוֹלוֹת: תַּעֲנוּגוֹת בְּנֵינִים וּנְטִיעוֹת כְּעֵין שֶׁעָשָׂה בְּנִי. הִנְנִי עָלֶיךָ כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ יַדִּים וְרַגְלַיִם, כְּגֹלֶם מֻטָּל לְנֶגְדֶּךָ (ס"א אינו):

פסוק ב
שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי. עָלֶיךָ **נַפְשִׁי כְּגָמָל**, שֶׁהוּא נָתוּן **עֲלֵי אִמּוֹ; גָּמָל**. יוֹנֵק שָׁדַיִם:
כְּגָמוּל עֲלֵי נַפְשִׁי. נַפְשִׁי בְּקִרְבִּי לְנֶגְדֶּךָ כְּיוֹנֵק שְׁדֵי אִמּוֹ:

פרק קלב

פסוק א
שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר ה' לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ. עִנּוּי נַפְשׁוֹ אֲשֶׁר טָרַח וְעָמַל לִמְצֹא לְךָ מָקוֹם (תנחומא, נשא יג):

פסוק ה
עַד אֶמְצָא מָקוֹם. עַד שֶׁיִּוָּדַע הֵיכָן יִהְיֶה מָקוֹם מִקְדָּשׁ (מצאתי):

פסוק ו
שְׁמַעֲנוּהָ. הַבְּשׂוֹרָה:
בְּאֶפְרָתָה. בְּמָקוֹם הֶחָשׁוּב וְהַמְעֻלֶּה, כְּמוֹ (שמואל א א:א) "בֶּן תֹּחוּ בֶן צוּף אֶפְרָתִי" – חָשׁוּב, אַבְּגִינוֹס. דָּבָר אַחֵר: **שְׁמַעֲנוּהָ בְּאֶפְרָתָה** בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע טו) שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם,

בְּכָל הַתְּחוּמִין הוּא אוֹמֵר (יהושע טו:ו-יח) "וְעָלָה הַגְּבוּל" "וְתָאַר הַגְּבוּל", וְכָאן הוּא אוֹמֵר (יהושע טו:ח) "וְעָלָה הַגְּבוּל אֶל כֶּתֶף הַיְבוּסִי יְרוּשָׁלָם". נִמְצֵאת יְרוּשָׁלַם גְּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, וְהוּא רָאוּי לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז:ח) "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם וְגוֹ'", מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כָּךְ נִדְרַשׁ בְּשִׁחִיטַת קָדָשִׁים (זבחים נד:):

מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי יָעַר. בְּגִבּוֹל בִּנְיָמִין שֶׁנִּמְשַׁל לְחַיַּת הַיַּעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף" (בראשית מט:כז):

פסוק ז

נָבוֹאָה. שְׁמָהּ **לְמִשְׁכְּנוֹתָיו**:

פסוק י

אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ. שְׁלֹמֹה, בְּבוֹאוֹ לְהַכְנִיס שָׁם אֶת הָאָרוֹן (שבת ל.):

פסוק יב

וְעֵדוֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם. זוֹ אֲשֶׁר אֲלַמְּדֵם:

פסוק טו

צֵידָהּ. מְזוֹנָהּ:

פסוק יח

יָצִיץ. יָאִיר, כְּמוֹ "וְנִצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת" (יחזקאל א:ז):

פרק קלג

פסוק א

שִׁיר וְגוֹ' הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד. כְּשֶׁיֵּשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּבֵית הַבְּחִירָה עִם יִשְׂרָאֵל הַקְּרוּיִין אַחִים וְרֵעִים (שיר השירים ה:א), וְיִהְיֶה גַּם הוּא יַחַד עִמָּהֶם:

פסוק ב

כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב. שֶׁנִּמְשַׁח בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן:

שְׁיוֹרֵד. מֵרֹאשׁוֹ אֶל זְקָנוֹ אֶל פִּי רֹאשׁ הַכֶּתֹנֶת שֶׁלּוֹ, שֶׁהַזָּקָן שׁוֹכֵב עַל פִּי הַכֶּתֹנֶת. כֵּן נָעִים **טַל חֶרְמוֹן שֶׁגְּבוֹהַּ עַל הָרְרֵי צִיּוֹן**, וְהַטַּל יוֹרֵד מֵחֶרְמוֹן לְהָרְרֵי צִיּוֹן. כְּשֵׁם שֶׁשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְגַדְלָה, כְּךָ הַר צִיּוֹן לְתִפְאֶרֶת וּלְכָבוֹד לְיִשְׂרָאֵל. **כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב** כֵּן **טַל חֶרְמוֹן**. כְּזֶה כֵּן זֶה, כְּמוֹ "וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן" (הושע ד:ט). וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ **שֶׁבֶת אַחִים**, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְעָנְיַן מְעִילָה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת (הוריות יב.) כָּל הַמְּזִמּוֹר. אֲבָל יֵשׁ בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְקַבָּלָה מָשָׁל וּמְלִיצָה וְדִבְרֵי חָכְמִים וְחִידוֹתָם, וְעִקַּר שִׁיר הַמַּעֲלוֹת עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נֶאֱמַר:

פרק קלה

פסוק א
הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם ה' וְגוֹ':

פסוק ז
בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה. הֵם זַהֲרוּרֵי הָרָקִיעַ הַמַּבְרִיקִים וּמֵאִירִים לִפְנֵי הַמָּטָר, שֶׁקּוֹרִין אשליי"ש בְּלַעַ"ז:
מוֹצֵא. לְשׁוֹן מְצִיאָה, כְּלוֹמַר: אוֹצָרוֹת תִּקֵּן לָרוּחַ, וְשָׁם הֵם מְצוּיִין לוֹ לְשָׁלְחָם בְּמִשְׁלַחְתּוֹ:

פסוק ט
בְּתוֹכֵכִי. כְּמוֹ בְּתוֹכֵךְ:

פסוק יג
ה' שִׁמְךָ לְעוֹלָם. כִּנְגֶדְלְתְךָ וּכְמֶמְשַׁלְתְּךָ אָז כֵּן הוּא גַּם עַתָּה, וְהַיְכֹלֶת בְּיָדְךָ לָדוּן וְלִנְקֹם נְקָמָתֵנוּ:

פסוק יד
כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ. יִשְׁפֹּט מִשְׁפָּטָם מֵאוֹיְבֵיהֶם:
יִתְנָחָם. יִתְעַשֵּׁת (יִתְעַכֵּב):

פסוק יז
אַף אֵין יֶשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם. גַּם רוּחַ אֵין בְּפִיהֶם אֲפִלּוּ כַּבְּהֵמָה זוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְדַבְּרוּ כְּאָדָם. וּמֵאַחַר שֶׁאֵין בָּהֶם רוּחַ, אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ רוּחַ הַחֹטֶם. אַף זֶה פָּתַח, וְ"אַף לָהֶם וְלֹא יָרִיחוּן" (תהלים קטו:ו) קָמַץ (ס"א אינו):

פסוק כ
יִרְאֵי ה'. אֵלּוּ הַגֵּרִים (מדרש תהלים כב:כט) (מצאתי):

פרק קלו

פסוק ד
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבַדּוֹ. בָּרִאשׁוֹנָה לֹא נִבְרָא מַלְאָךְ כְּשֶׁעָשָׂאן לַנִּפְלָאוֹת הַלָּלוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ:

פסוק י
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם. בְּכוֹרֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא **בִּבְכוֹרֵיהֶם**: עָמְדוּ בְּכוֹרִים וְקִפְּחוּ שׁוֹקָן שֶׁל אֲבִיהֶם הַמְעַכְּבִים בְּיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁשָּׁמְעוּ נָגַע עָשִׂירִי מִפִּי מֹשֶׁה:

פסוק יג
לְגֹזְרִים. שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים לִשְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים:

פסוק יז
מְלָכִים גְּדוֹלִים. כָּאן רָמַז שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, וְהִשְׁוָה לָהֶם פַּרְעֹה וְחֵילוֹ וּמַכַּת מִצְרַיִם לִמְלָכִים אַדִּירִים קָשִׁים מֵהֶם. שָׁקוּל סִיחוֹן כְּנֶגֶד כֻּלָּם, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ. וְכֵן פֵּרֵשׁ לְמַעְלָה: "לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן" (תהלים קלה:יא). כֵּן בָּאַגָּדָה:

פסוק כג
שֶׁבִּשְׁפָלֵנוּ זָכַר לָנוּ. בְּמִצְרַיִם זָכַר לָנוּ (שמות ב:כד):

פסוק כד
וַיִּפְרְקֵנוּ. מִתּוֹכָם, וְהִפְלִיא לָנוּ כָּל זֶה:

פסוק כה
נוֹתֵן לֶחֶם. רָמַז כָּאן חֶסֶד (כָּל הַמַּעֲשִׂים):

פסוק כו
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם. הַמֵּכִין בָּהֶם מָזוֹן לְכָל בְּרִיָּה. עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה "כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ" נֶאֶמְרוּ בְּמִזְמוֹר זֶה, כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת שֶׁהָיָה הָעוֹלָם בְּלֹא תּוֹרָה וְנִתְקַיְּמִים בְּחַסְדּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פרק קלז

פסוק א
עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ. כְּשֶׁיֵּרְדְנוּ לַגּוֹלָה, וּשְׁאָלָם נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁיָּשִׁירוּ לוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מְשׁוֹרְרִין עַל הַדּוּכָן (פסיקתא רבתי לא):

פסוק ב
עַל עֲרָבִים. עַרְבֵי נַחַל (ויקרא כג:מ):

פסוק ג
וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה. מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר עַל שֵׁם שֶׁהֵם תּוֹלִין (שֶׁתּוֹלִין) אוֹתָם, כָּךְ פֵּרְשׁוּ מְנַחֵם, וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה וְתוֹלָלֵינוּ שֶׁל שִׂמְחָה. וְיֵשׁ לְפָתֹר תּוֹלָלֵינוּ אוֹיְבֵינוּ שֶׁהֵם מְהוֹלְלִים וּמְשַׂטִּים בָּנוּ לְשׁוֹן "וּמְהוֹלְלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ" (תהלים קב:ט):

פסוק ה
אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם. כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמֶרֶת כֵּן:

פסוק ו
אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם. אֶת זִכְרוֹן אֵבֶל חֻרְבָּנָהּ אַעֲלֶה לְהַזְכִּירוֹ בְּרֹאשׁ כָּל **שִׂמְחָתִי** (בבא בתרא ס:):

פסוק ז
עָרוּ עָרוּ. לְשׁוֹן חֻרְבָּן, וְכֵן "חוֹמוֹת בָּבֶל הָרְחָבָה עָרְעֵר תִּתְעָרְעָר" (ירמיה נא:נח), וְכֵן "עָרוֹת יְסוֹד" (חבקוק ג:יג). וְאֵינוֹ נוֹפֵל אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁעוֹקְרִין שָׁרָשָׁיו מֵהָאָרֶץ:

פרק קלח

פסוק א
נֶגֶד אֱלֹהִים אֲזַמְּרֶךָּ. לְעֵינֵי הַשָּׂרִים (מַלְאָכִים):

פסוק ב
כִּי הִגְדַּלְתָּ עַל כָּל שִׁמְךָ אִמְרָתֶךָ. שִׁמְךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת (תפילת העמידה) "קַנּוֹא וְנוֹקֵם" (נחום א:ב), וְאִמְרַת הַבְּטָחַת טוּבְךָ וְחַסְדְּךָ הִגְדַּלְתָּ עַל כָּל שִׁמְךָ, שֶׁאַתָּה מַעֲבִיר לָנוּ עַל מִדּוֹתֶיךָ וְסוֹלֵחַ לָנוּ:

פסוק ג
תַּרְהִיבֵנִי. הִגְדַּלְתַּנִי:

פסוק ד
כִּי שָׁמְעוּ. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ "לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף" (שמות כ:יג), הוֹדוּ עַל אִמְרֵי פִיךָ עַל "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ" (שמות כ:ב-ג). כְּדַי הוּא לְהַקְבִּילָם עֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יִגְזֹר כָּל גְּזֵרוֹתָיו (קידושין לא.):

פסוק ו
יֵידָע. יִיסַּר, כְּמוֹ "וַיּוֹדַע בָּהֶם אֶת אַנְשֵׁי סְכוֹת" (שופטים ח:טז):

פסוק ח
יִגְמֹר בַּעֲדִי. יִסְכֹּים עַל יְדֵי בַּקָּשׁוֹתַי:
מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ. בְּבֵית הַבְּחִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ" (שמות טו:יז):

פרק קלט

פסוק ב
בָּנְתָה לְרֵעִי מֵרָחוֹק. בָּנְתָה מֵרָחוֹק לְמַשְׁכֵּנִי אֶל רֵעוּתְךָ וְחִבָּתְךָ:
לְרֵעִי. לְקָרְבֵנִי אֵלֶיךָ:

פסוק ג

אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ. דִּרְכִּי וְרִבְצִי וְשָׁכְנִי סִבַּבְתָּ מְחִיצָה, שֶׁאֵין לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּלֹא יְדִיעָתְךָ. **זֵרִיתָ** לְשׁוֹן "זֵר זָהָב סָבִיב" (שמות כה:כד), וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (נדה לא.) עַל טִפַּת תַּשְׁמִישׁ שֶׁהַוָּלָד נוֹצָר מִן הַבָּרוּר שֶׁבָּהּ, וּפֵירוּשׁוֹ **זֵרִיתָ** לְשׁוֹן זוֹרֶה הַתְּבוּאָה לִבְרוֹר אֶת הַפְּסוֹלֶת שֶׁבָּהּ:

הִסְכַּנְתָּה. לְמַדְתָּ:

פסוק ה

אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. פָּנַי וַאֲחוֹרַי:

כַּפָּכָה. אֶכָּפְךָ וְרִידּוּיְךָ, דִּישְׁטְרוֹי"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק ו

פְּלִיאָה דַעַת וְגוֹ'. מְכֻסֶּה וְנֶעְלָם מִמֶּנִּי מָקוֹם לִבְרֹחַ מִפָּנֶיךָ (מצאתי):

פסוק ח

וְאַצִּיעָה. מַצָּע וּמִשְׁכָּב:

פסוק ט

אֶשָּׂא כַנְפֵי שָׁחַר. אִם אֶשָּׂא לִי כְּנָפַיִם כַּשַּׁחַר הַזֶּה הַמַּבְהִיק לִפְנֵי שֶׁעָה מִסּוֹף הָעוֹלָם לְסוֹפוֹ, כֵּן אֲמַהֵר לָעוּף עַד אֲשֶׁר אֶשְׁכֹּן **בְּאַחֲרִית יָם**:

פסוק יא

וָאֹמַר אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי. אִם אָמַרְתִּי: אֶהְיֶה נִסְתָּר בַּמַּחְשָׁךְ, וְהַחֹשֶׁךְ יַחְשִׁיךְ עָלַי וְלֹא תִרְאֵנִי. **יְשׁוּפֵנִי** לְשׁוֹן "נָשֶׁף" (איוב כד:טו):

וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי. וְהַלַּיְלָה יְהִי מַאֲפִיל לְנֶגְדִּי, אוֹר זֶה לְשׁוֹן אֹפֶל הוּא, כְּמוֹ "יָפִיץ עָנָן אוֹרוֹ" (איוב לז:יא), וְכֵן "כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר" (תהלים קמח:ג), וְכֵן "וַיָּאֶר אֶת הַלַּיְלָה" (שמות יד:כ):

פסוק יב

גַּם. שָׁם אֵין לִי מָנוֹס, כִּי כָּל **חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ**:

כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה. שְׁנֵיהֶם שָׁוִין לְךָ:

פסוק יג

כִּלְיוֹתָי. הַחוֹשְׁבִים כָּל מַחְשְׁבוֹתַי:

תְּסֻכֵּנִי. תְּסוֹכְכֵנִי:

פסוק טו

עַשִּׂיתִי בַסָּתֶר. בְּתַשְׁמִישׁ:

בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ. בַּמָּדוֹר הַתַּחְתּוֹן שֶׁבְּמֵעֵי אִמִּי (נידה לא.):

פסוק טז

גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ. מֵאָז בָּרָאתָ אֶת הָעוֹלָם רָאוּ עֵינֶיךָ אֶת כָּל גּוֹלְמֵי הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים:
גָּלְמִי. זֶהֱרָתִי וַתַּבְנִית צוּרָתִי בְּטֶרֶם הִוָּלְדִי וּבְטֶרֶם בּוֹאִי לָעוֹלָם **רָאוּ עֵינֶיךָ**:
וְעַל סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ. וְכָל יְצוּרֵי עוֹלָם, כְּמוֹנִי כָּמוֹהֶם, גַּם כֻּלָּם בְּטֶרֶם הִבָּרְאָם יַחְדָּיו גְּלוּיִים לְפָנֶיךָ:
יָמִים יֻצָּרוּ וְלֹא אֶחָד בָּהֶם. כָּל מַעֲשֵׂה הָאָדָם וְתַכְלִיתָם גְּלוּיִים לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ **יֻצָּרוּ** כְּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה **אֶחָד** מִכֻּלָּם וְלֹא הָיָה עֲדַיִן כְּאֶחָד בָּעוֹלָם. וְאֵלּוּ הֵם פִּלְאֵי "מִפְעָלוֹת אֱלֹהִים" (תהלים סו:ה) וּמִשְׁפַּט גְּבוּרָתוֹ, שֶׁעֲתִידוֹת גְּלוּיִים לְפָנָיו טֶרֶם תָּבֹאנָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן וְגוֹ'" (ירמיהו א:ה):
וְעַל סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ. סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם שֶׁהֶרְאֵיתָ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן (בראשית ה:א):
כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ. כְּמוֹ נִכְתְּבוּ:
יָמִים יֻצָּרוּ וְלֹא אֶחָד בָּהֶם. לְסוֹף יָמִים רַבִּים הָיוּ עֲתִידִין לְהִבָּרְאוֹת, וְלֹא הָיָה עֲדַיִן אֶחָד מֵהֶם נִבְרָא בָּהֶן. לְפִי הַמָּסֹרֶת שֶׁכָּתוּב וְלֹא זֶהוּ פֵּרוּשׁוֹ, וּלְפִי הַמִּקְרָא שֶׁהוּא נִקְרָא וְלוֹ כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: **יָמִים יֻצָּרוּ**. הֶרְאָהוּ יָמִים הָעֲתִידִים לְהִבָּרְאוֹת, וּלְחֶלְקוֹ בֵּרַר אֶחָד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. דָּבָר אַחֵר: זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים לְסִלּוּחָה:

פסוק יז

וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ. כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמֶרֶת: מַה נִּכְבְּדוּ בְעֵינַי הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר: **וּמָה עָצְמוּ רָאשֵׁיהֶם**. חֶשְׁבּוֹן סְפִירוֹתֵיהֶם, לְשׁוֹן "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ל:יב):

פסוק יח

אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל. אִם בָּאתִי לִסְפֹּר אֶת טוֹב מַעֲשֵׂיהֶם, **מֵחוֹל יִרְבּוּן**:
הֱקִיצוֹתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ. הִנְנִי בָּאתִי עַתָּה לְקֵץ הַדּוֹרוֹת אֲשֶׁר קִצַּבְתָּ מֵאָז עַד הַיּוֹם, וְעוֹד דּוֹר זֶה עִמָּךְ וּבְיִרְאָתֶךָ, וְלֹא נָטִיתִי מֵאַחֲרֶיךָ:

פסוק יט

אִם תִּקְטֹל וְגוֹ'. הַלְוַאי וְתִקְטוֹל אֶת עֲמָלֵק הָרָשָׁע:

פסוק כ

יֹאמְרוּךָ לִמְזִמָּה. מְזַכִּירִים שִׁמְךָ עַל כָּל מַחְשְׁבוֹת רָעָתָם וּמְכַנִּים אֱלֹהוּתְךָ לַעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים:
נָשֵׂא לַשָּׁוְא. כְּמוֹ נָשְׂאוּ לַשָּׁוְא:
עָרֶיךָ. אוֹיְבֶיךָ. נָשְׂאוּ **לַשָּׁוְא** אוֹיְבֶיךָ אֶת שִׁמְךָ:

פסוק כד
אִם דֶּרֶךְ עֹצֶב וְגוֹ'. אִם דֶּרֶךְ מַעֲצֵבָה וְקִלְקוּל **בִּי**:

פרק קמ

פסוק ג
יָגוּרוּ מִלְחָמוֹת. יִהְיוּ מִלְחָמוֹת בִּמְגוּרֵיהֶם וּבְמוֹשְׁבוֹתָם:

פסוק ד
חָמַת עַכְשׁוּב. חֲמַת – לְשׁוֹן אֹרֶס, כְּמוֹ "חֲמַת תַּנִּינִים יֵינָם" (דברים לב:לג). שֶׁאִם תִּפָּרְשֵׁהוּ לְשׁוֹן 'אַף', וְכִי לְשׁוֹן 'אַף' נוֹפֵל אֵצֶל 'יַיִן'? אֶלָּא לְשׁוֹן 'אֹרֶס', וְיצו"ש בְּלַעַ"ז; וְכֵן נוֹפֵל כָּאן לְשׁוֹן 'אֹרֶס' תַּחַת הַיִּשָּׁפֶה':
עַכְשׁוּב. עַכְבִּישׁ, אירייני"א בְּלַעַ"ז:

פסוק ו
וַחֲבָלִים פָּרְשׂוּ רָשֶׁת. דֶּרֶךְ הָרֶשֶׁת לִקְשֹׁר חֶבֶל אָרֹךְ בְּרֹאשָׁהּ, וְהַצַּיָּד, כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת הָעוֹפוֹת שׁוֹכְנִים תַּחַת הָרֶשֶׁת, מוֹשֵׁךְ הַחֶבֶל, וְהָרֶשֶׁת נוֹפֶלֶת עַל הָעוֹפוֹת:
לְיַד מַעְגָּל. אֵצֶל נְתִיבָתִי וּפְעָמַי:
לְיַד. אֵצֶל, כְּמוֹ "רְאוּ חֶלְקַת יוֹאָב אֶל יָדִי" (שמואל ב יד:ל):

פסוק ט
מַאֲוַיֵּי רָשָׁע. עֶמְלֵק הָרָשָׁע (מגילה ו.):
זְמָמוֹ אַל תָּפֵק. מַחֲשַׁבְתּוֹ אַל תַּצְלִיחַ:
יָרוּמוּ סֶלָה. כִּי יִתְגָּאוּ סֶלָה. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (בראשית רבה עה:ט): **זְמָמוֹ** לְשׁוֹן רֶסֶן הַזּוֹמֵם אֶת פִּי הַגָּמָל, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא (שבת ה.):
אַל תָּפֵק. אַל תּוֹצִיא מִלְּחָיָיו:

פסוק י
רֹאשׁ מְסִבָּי. חֲבוּרַת חֶשְׁבּוֹן גְּדוּדֵי עֲשָׂו הָאוֹמְרִים לְהָסֵב אוֹתִי מֵעָלֶיךָ, **עֲמַל** שְׂפָתֵיהֶם יְכַסֵּם (מצאתי):

פסוק יא
יִמּוֹטוּ. יִהְיוּ מוּטִים הַגָּחָלִים **עֲלֵיהֶם**, יִשְׁכְּבוּ בָּהֶם עַד שֶׁיִּתְמוֹטְטוּ וְיִכְבּוּ מֵאֲלֵיהֶם. נִמְצָא הַגּוּף כָּלֶה וְאָבֵד:
בְּאֵשׁ יַפִּילֵם. הַמַּפִּיל וְנוֹקֵם גֶּחָלִים שֶׁל גֵּיהִנֹּם (בראשית רבה כ:א) **בְּמַהֲמוֹרוֹת יַפִּילֵם** לְבַל **יָקוּמוּ** עוֹד:

בְּמַהֲמוֹרוֹת. בְּמִלְחָמוֹת וְתָגָר, לְשׁוֹן "מַמְרִים הֱיִיתֶם" (דברים ט:כד):

פסוק יב

אִישׁ לָשׁוֹן. עֵשָׂו, כִּי צַיִד בְּפִיו (בראשית כה:כח) – צָד אֶת אָבִיו בְּפִיו (בראשית רבה סג:י):

יְצוּדֶנּוּ. הָרַע שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הוּא יְצוּדֶנּוּ:

פסוק יג

יָדַעְתִּי כִּי. סוֹף הַדְּבָרִים **יַעֲשֶׂה ה' דִּין עָנִי** וְיִנְקֹם נְקָמַת עֲבָדָיו:

פסוק יד

אַךְ. יְמַהֵר וְיַעֲשֶׂה, כְּדֵי שֶׁיּוֹדוּ **צַדִּיקִים לִשְׁמוֹ**:

פרק קמא

פסוק ב

מַשְׂאַת כַּפַּי. מַה שֶּׁאֲנִי נוֹשֵׂא כַּפַּי אֵלֶיךָ:

פסוק ג

שִׁיתָה ה' שָׁמְרָה לְפִי. בְּהִתְפַּלְלִי לְפָנֶיךָ, לִהְיוֹתִי מְדַבֵּר צַחוֹת, שֶׁיִּהְיוּ לְרָצוֹן:

דַּל שְׂפָתָי. הֵיא שָׂפָה הָעֶלְיוֹנָה (כְּמוֹ דְּלָתוֹת שִׂפְתֵי):

פסוק ד

אַל תַּט לִבִּי. אַל יִהְיֶה נוֹטֶה לָרָע:

אֶת אִישִׁים. עִם אֲנָשִׁים (מצאתי):

וּבַל אֶלְחַם בְּמַנְעַמֵּיהֶם. וְלֹא אֶהְיֶה מֵסֵב בְּסָעוּדָתָם:

פסוק ה

יַהֲלְמֵנִי צַדִּיק חֶסֶד וְיוֹכִיחֵנִי. טוֹב לִי שֶׁיּוֹכִיחֵנִי וְיַסְּרֵנִי נָבִיא אֱמֶת וְצַדִּיק, שֶׁכָּל מַהֲלוּמָיו וְתוֹכַחְתּוֹ חֶסֶד:

שֶׁמֶן רֹאשׁ אַל יָנִי רֹאשִׁי. שֶׁמֶן מַלְכוּת שֶׁהוּצַק עַל רֹאשִׁי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְדִשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי" (תהלים כג:ה), אַל יָסִיר אֶת רֹאשִׁי מִתּוֹכַחַת הַצַּדִּיק לָלֶכֶת וְלִלְחֹם אֶת פּוֹעֲלֵי אָוֶן:

כִּי עוֹד. כִּי כָּל עוֹד וּתְפִלָּתִי בְּפִי, הֲרֵי הִיא בִּשְׁבִיל רָעוֹתֵיהֶם שֶׁל פּוֹעֲלֵי אָוֶן, שֶׁלֹּא אֶכָּשֵׁל בָּהֶם:

פסוק ו

נִשְׁמְטוּ בִידֵי סֶלַע שׁוֹפְטֵיהֶם. כִּי דַּיָּנֵיהֶם וּמַנְהִיגֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ נִשְׁמְטוּ מִדֶּרֶךְ הַטּוֹב בְּיַד יֵצֶר הָרַע וְלֵב הָאֶבֶן וְקָשֶׁה כַּסֶּלַע:

וְשָׁמְעוּ אֲמָרַי. הַנִּעִימִים שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר בְּמִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵינָם שָׁבִים מִדַּרְכָּם הָרָעָה. וְרַבּוֹתֵינוּ בִּבְרַיְתָא דְּסִפְרָא דְּרָשׁוּהוּ (ספרי דברים כו) בְּמשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁמֻּתּוּ עַל יְדֵי הַסֶּלַע (במדבר כ:יב), אֲבָל אֵינִי יָכוֹל לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא סוֹפוֹ לְרֹאשׁוֹ. וְיֵשׁ לְיַשְּׁבוֹ וְלוֹמַר: דּוֹמִין אֵלּוּ לְעִקְּשׁוּת לְאוֹתָן שֶׁמֻּתּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל יְדֵי הַסֶּלַע עַל יְדֵיהֶם, כִּי אַף אֵלּוּ **שָׁמְעוּ אֲמָרַי** נְעִימִים וְאֵינָם שָׁבִים:

פסוק ז

כְּמוֹ פוֹלֵחַ. עֹצִים:

וּבוֹקֵעַ בָּאָרֶץ. כֵּן נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ לְהַגִּיעַ לְפֶתַח הַמָּוֶת בִּשְׁבִיל רָעוֹתֵיהֶם שֶׁל עוֹבְרֵי עֲבֵרָה:

פּוֹלֵחַ. לְשׁוֹן בְּקוּעַ, כְּמוֹ "יְפַלַּח כְּלָיוֹתָי" (איוב טז:יג):

פסוק ח

כִּי אֵלֶיךָ ה' אֲדֹנָי עֵינָי. מוּסָב לְמִקְרָאוֹת שֶׁל מַעְלָה **שִׂיתָה שָׁמְרָה לְפִי וְאַל תַּט, כִּי עָלֶיךָ עֵינָי וְגוֹ'**:

אַל תְּעַר נַפְשִׁי. אַל תְּשַׁלַּח נַפְשִׁי מִלְּפָנֶיךָ, כְּמוֹ "וְתִעַר כַּדָּהּ אֶל הַשִּׁקֶּת" (בראשית כד:כ):

פסוק י

יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים. יִפּוֹל הָרָשָׁע עַצְמוֹ בְּמַכְמוֹרָיו שֶׁהוּא פּוֹרֵשׂ לְרַגְלֵי:

פרק קמב

פסוק א

בַּמְּעָרָה. שֶׁכָּרַת בָּהּ כְּנַף הַמְּעִיל אֲשֶׁר לְשָׁאוּל (שמואל א כד:ד):

פסוק ד

וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי. כַּמָּה מוֹקְשִׁים יֵשׁ בָּהּ:

פסוק ה

וְאֵין לִי מַכִּיר. אֵין בְּכָל מְשָׁרְתֵי שָׁאוּל שֶׁיִּמְחֶה בְיָדוֹ:

פסוק ח

בִּי יַכְתִּירוּ צַדִּיקִים. בִּשְׁבִילִי יַכְתִּירוּךְ צַדִּיקִים וְיוֹדוּ לִשְׁמֶךָ שֶׁאַתָּה סוֹמֵךְ אֶת יְרֵאֶיךָ:

פרק קמג

פסוק א

בֶּאֱמוּנָתְךָ. לְהַאֲמִין הַבְטָחָה שֶׁהִבְטַחְתַּנִי:

פסוק ג
כִּי רָדַף אוֹיֵב נַפְשִׁי. כְּלוֹמַר: אִם חָטָאתִי לְךָ, הֲרֵי לָקִיתִי. וּכְנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר מִזְמוֹר זֶה:

פסוק ד
יְשִׁתּוֹמֵם. לְשׁוֹן אֹטֶם וְתִמָּהוֹן, כְּמוֹ "וַאֲשֵׁב שָׁם שִׁבְעַת יָמִים מַשְׁמִים בְּתוֹכָם" (יחזקאל ג:טו); "וַתֵּשֶׁב תָּמָר וְשֹׁמֵמָה" (שמואל ב יג:כ):

פסוק ה
זָכַרְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם. שֶׁהִפְלִיתָ לָנוּ נִסִּים רַבִּים:

פסוק ו
כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה. בַּגּוֹלָה:

פסוק ז
כָּלְתָה רוּחִי. הַמִּתְאַוֶּה וְאֵינוֹ מַשִּׂיג קָרוּי "כִּלְיוֹן עֵינַיִם" (דברים כח:סה) וְכִלְיוֹן רוּחַ:

פסוק ח
בַּבֹּקֶר. בְּצֶמַח הַגְּאֻלָּה (מצאתי):
הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ זוּ. נָשָׂאתִי נַפְשִׁי אֵלֶיךָ שֶׁתְּקַבֵּל שְׁאֵלָתִי (ס"א אינו):

פסוק ט
אֵלֶיךָ כִּסִּיתִי. תְּלָאוֹתַי, אֲנִי מְכַסֶּה מִכָּל אָדָם לְהַגִּידָם אֵלֶיךָ:

פרק קמד

פסוק ב
הָרוֹדֵד עַמִּי תַּחְתָּי. הָרוֹקֵעַ וְשׁוֹטֵחַ אֶת עַמִּי לִרְבִּץ בִּמְקוֹמוֹ, כְּמוֹ "שׁוֹטֵחַ לַגּוֹיִם" (איוב יב:כג) מַגְדִּיל אוֹתָם. רוֹדֵד תַּרְגּוּם שֶׁל רוֹקֵעַ, כְּדִתְתַרְגֵּם "וַיִּרְקְעוּ" (שמות לט:ג): "וְרַדִּידוּ". וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: **הָרוֹדֵד עַמִּים תַּחְתָּי**, הַמַּחֲלִישׁ עַמִּים תַּחְתִּי. אַךְ בְּסֵפֶר מְדֻיָּק מֻגָּה עַמַּי, וּמְסוֹרָה עָלָיו: שְׁלֹשָׁה סְבִירִין עַמִּים וְקוֹרִין עַמִּי. וְעַל תַּחְתִּי יֵשׁ מְסוֹרָה עָלָיו: תַּחְתָּיו קָרִי:

פסוק ג
מָה אָדָם. מַה פָּרַס וְיִשְׁמָעֵאל לְפָנֶיךָ, כִּי יְדַעְתָּם לְהַרְבּוֹת לָהֶם גְּדֻלָּה?

פסוק ד
יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר. שְׁלֹמֹה אָמַר "וַיַּעֲשֵׂם כַּצֵּל" (קהלת ו:יב), וְלֹא פֵּרֵשׁ אִם צֵל דָּקֶל אוֹ צֵל כּוֹתֶל שֶׁהֵם קְבוּעִים. כְּבָר פֵּרַשׁ אָבִיו: **כְּצֵל עוֹבֵר**. צִלּוֹ שֶׁל עוֹף הַפּוֹרֵחַ (קהלת רבה א:ב):

פסוק ז
פְּצֵנִי. הוֹצִיאֵנִי, וּלְשׁוֹן הַצָּלָה הוּא, וְכֵן "הַפּוֹצֶה אֶת דָּוִד עַבְדּוֹ" (תהלים קמד:י) (מצאתי):

פסוק ח

פִּיהֶם דִּבֶּר שָׁוְא וְגוֹ'. תְּלָה הַכָּתוּב שָׁוְא בַּפֶּה וְשֶׁקֶר בַּיָּמִין, בָּאוּ לְסַפֵּר בַּפֶּה בּוֹדִים גּוּזְמָא עַל שָׁוְא אַף לְשַׁנּוֹת אֶת הַיְּדוּעַ, בָּאוּ לִפְשֹׁט יְמִינָם לִשְׁבוּעָה חָדְלוּ מִשָּׁוְא שֶׁנִּתְפַּס עָלָיו כְּגַנָּב אֲבָל בְּשֶׁקֶר נִשְׁבָּעִין שֶׁכָּךְ גּוֹרָלָם:

פסוק י

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים. מְדַבֵּר עַל "סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת" (שמואל א כג:כח) שֶׁהָיָה דָּוִד קָרוֹב לִיתָּפֵשׂ בְּיַד שָׁאוּל, וּבָא מַלְאָךְ אֶל שָׁאוּל: "מַהֲרָה וְלֵכָה וְגוֹ'" (שמואל א כג:כז). הִצִּיל אֶת שָׁאוּל מִהְיוֹת שׁוֹפֵךְ דָּם נָקִי, וְאֶת דָּוִד מִהְיוֹת נֶהֱרָג:

פסוק יא

פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי. כַּאֲשֶׁר פָּצִיתָ אָז, כֵּן פְּצֵנִי עַתָּה:

פסוק יב

אֲשֶׁר בָּנֵינוּ וְגוֹ'. כְּלוֹמַר: גַּם עַתָּה דּוֹר זֶה כָּשֵׁר הוּא:

בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים. שֶׁאֵין בָּהֶם מוּם, כָּל כָּךְ הֵם מְנֻקִּים מֵעֲבֵירָה (מצאתי):

מְגַדְּלִים בְּנְעוּרֵיהֶם. בְּשֵׁם טוֹב זֶה, שֶׁהֵם כִּנְטִיעִים בְּנַעֲרוּתָם, גְּדֵלִים כָּל יְמֵיהֶם. וְאִי אֶפְשָׁר לְקַיֵּם כָּל שֶׁבַח זֶה אֶלָּא בְּדוֹרוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ:

בְּנוֹתֵינוּ. גְּבוֹהוֹת קוֹמָה נָאֶה **כְּזָוִיּוֹת** שֶׁל בַּיִת אֲבָנִים, שְׁזָוִיּוֹת אֶבֶן מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד חֲבֶרְתָּהּ וְעוֹלָה לְמַעְלָה עַד שֶׁהַזָּוִיּוֹת מְיֻשָּׁרוֹת:

מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל. מְהֻלָּלוֹת בְּפִי רוֹאֵיהֶן, וּמְדַמִּין אוֹתָם לְתַבְנִית קוֹמַת הַהֵיכָל. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (פסחים פז.) **בְּנוֹתֵינוּ כְּזָוִיּוֹת**. מִתְמַלְּאוֹת תַּאֲוָה כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ הַמְּלֵאוֹת דָּם, וְאֵינָן נִבְעָלוֹת אֶלָּא לְבַעֲלֵיהֶן:

פסוק יג

מְזֻוֵּינוּ מְלֵאִים. זָוִיּוֹת אוֹצְרוֹתֵינוּ מְלֵאִים טוֹב:

מְפִיקִים מִזַּן אֶל זַן. מַסְפִּיקִים מָזוֹן מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, **מִזַּן אֶל זַן** מִשָּׁעַת אָסִיף מָזוֹן לְשָׁנָה זוֹ עַד זְמַן אָסִיף לְשָׁנָה אַחֶרֶת, זַן גוֹבִירְנִיי"ל בְּלַעַ"ז:

מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת. לַאֲלָפִים וְלִרְבָבוֹת עוֹשׂוֹת פְּרִי:

פסוק יד

אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים. אַלּוּפִים גְּדוֹלִים שֶׁבָּנוּ נִסְבָּלִים עַל קְטַנֵּיהֶם, שֶׁהַקְּטַנִּים נִשְׁמָעִים לַגְּדוֹלִים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ **אֵין פֶּרֶץ** בָּנוּ:

וְאֵין יוֹצֵאת. אֵין שְׁמוּעָה רָעָה יוֹצֵאת לְמֵרָחוֹק:

וְאֵין צְוָחָה. וְאֵין קוֹל מְהוּמוֹת מִלְחָמָה:

פסוק טו
שֶׁכָּכָה לּוֹ. שֶׁכָּל טוֹבָה הַזֹּאת שֶׁלּוֹ:

פרק קמה

פסוק ד
דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ. וְגַם אֲנִי הֲדַר כְּבוֹד הוֹדְךָ אָשִׂיחָה:

פסוק ו
וְעֶזּוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ. וְגַם אֲנִי גְּדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה:

פסוק ז
זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ. דּוֹר לְדוֹר גְּבוּרָתְךָ יְדַבְּרוּ זֶה לָזֶה לֵאמֹר: טוֹב לָנוּ **לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרוֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ** שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (מצאתי):

פסוק יד
נו"ן חֶסְרָה מֵאָלְפָּ"א בֵּי"תָ"א, לְפִי שֶׁרָאָה דָּוִד בָּהּ מַפָּלָה קָשָׁה: "נָפְלָה וְלֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל" (עמוס ה:ב), וְחָזַר וּסְמָכָהּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ: **סוֹמֵךְ ה' לְכָל הַנֹּפְלִים** (ברכות ד:):

פסוק טז
וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן. כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ הוּא מַשְׂבִּיעַ אֶת טוּבוֹ וְאֶת רְצוֹנוֹ וְאֶת בִּרְכָתוֹ. **רָצוֹן** אפיימנ"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק כא
תְּהִלַּת ה' יְדַבֶּר פִּי. וְגַם **כָּל בָּשָׂר יְבָרֵךְ** אֶת **שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד**:

פרק קמו

פסוק ב
אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי. בְּעוֹד אֲנִי חַי:

פסוק ד
עֶשְׁתֹּנוֹתָיו. מַחְשְׁבוֹתָיו:

פסוק ה
אַשְׁרֵי. מִי **שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ**, שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "הִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ וַהֲשִׁיבֹתִיךָ" (בראשית כח:טו). וְלָמָּה אַשְׁרָיו? לְפִי שֶׁהוּא **עוֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם**,

וְכֵיוָן שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ, יֵשׁ בְּיָדוֹ לְשָׁמְרוֹ בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה. אֲבָל מֶלֶךְ עוֹבֵד גְּלוּלִים, אִם שׁוֹמְרוֹ בַּיַּבָּשָׁה אֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ בַּיָּם:

פסוק ו
הַשּׁוֹמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם. לְסוֹף דּוֹרוֹת רַבִּים הוּא מְקַיֵּם וְשׁוֹמֵר אֱמִתַּת הַבְטָחָתוֹ:

פסוק ט
יְעוֹדֵד. לְשׁוֹן כֹּחַ:

פסוק י
יִמְלֹךְ ה' לְעוֹלָם. יְקַיֵּם אֶת מַלְכוּתוֹ בְּשִׁמְירַת בָּנָיו:

פרק קמז

פסוק א
כִּי טוֹב זַמְּרָה. כִּי טוֹב לְזַמֵּר לוֹ:

פסוק ט
לַחְמָהּ. מַאֲכָלָהּ:

לִבְנֵי עוֹרֵב. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ויקרא רבה יט, א), שֶׁהוּא אַכְזָרִי עַל בָּנָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עֲלֵיהֶם וּמַזְמִין לָהֶם יַתּוּשִׁין מִתּוֹךְ צוֹאָתָם וְנִכְנָסִין לְתוֹךְ פִּיהֶם:

פסוק י
לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה. וְלֹא בְּקַלּוּת מְרוּצַת שׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה:

פסוק יד
חֵלֶב חִטִּים. טוּב חִטִּים שְׁמֵנִים:

פסוק טז
כְּפוֹר. גְּלִיזָ"א בְּלַעַ"ז:

פסוק יז
מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְּפִתִּים. הַמַּיִם מַגְלִידִים וְנַעֲשִׂין פְּתִיתִין פְּתִיתִין, וּמִתְרַשׁ אַגָּדָה **כְּפִתִּים** הַכֹּל לְפִי מַשָּׂא הַבְּרִיּוֹת: הֶעָנִי לְפִי חוֹסֶר מַלְבּוּשָׁיו מֵיקֵל עָלָיו:

מִי יַעֲמֹד. שֶׁלֹּא יְהֵא צוֹנֵן בְּקָרָתוֹ:

פסוק יח
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם. לְאוֹתָם פְּתִיתִים:

יַשֵּׁב רוּחוֹ. רוּחַ מַעֲרָבִי לְהַשְׁבִּית הַקֶּרַח, **וְיִזְלוּ מָיִם**:

פרק קמח

פסוק ג
כּוֹכְבֵי אוֹר. כּוֹכְבֵי לַיְלָה:

פסוק ו
חָק נָתַן. בָּהֶם, זֶה יְשַׁמֵּשׁ בַּיּוֹם וְזֶה יְשַׁמֵּשׁ בַּלַּיְלָה **וְלֹא יַעֲבוֹר** אוֹתוֹ חֹק:

פסוק ז
תַּנִּינִים. דְּגִים גְּדוֹלִים:

פסוק ח
וּבָרָד. גְּלַצ"א בְּלַעַ"ז:
שֶׁלֶג. נִי"ף בְּלַעַ"ז:
וְקִיטוֹר. עִנְיַן שׁוֹאָה שֶׁקּוֹרִין בְּרוּאִינ"ה בְּלַעַ"ז:
רוּחַ סְעָרָה. הָעוֹשָׂה אֶת דְּבָרוֹ וּשְׁלִיחוּתוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (חגיגה יב:) שֶׁהַדְּבָרִים הַלָּלוּ הָיוּ תְּחִלָּתָם גְּנוּזִים בַּשָּׁמַיִם, וּבָא דָּוִד וְהוֹרִידָן לָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהֵם מֵינֵי פֶּרְעָנִיּוֹת, וְאֵין נָאֶה לָהֶם לִהְיוֹת גְּנוּזִין בִּמְגוּרָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פרק קמט

פסוק ו
רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם. וְהֵם לְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם:

פסוק ח
בַּזּוּקִים. שַׁרְשְׁרָאוֹת:

פסוק ט
מִשְׁפָּט כָּתוּב. "וְנָתַתִּי אֶת נִקְמָתִי בֶּאֱדוֹם וְגוֹמֵר" (יחזקאל כה:יד), וְאִם תֹּאמַר עֲדַיִן לֹא נוֹלַד יְחֶזְקֵאל כְּשֶׁאָמַר דָּוִד זֹאת? נִתְנַבֵּא דָּוִד עַל קֵץ הַגְּאֻלָּה, וּכְשֶׁיָּבֹא הַקֵּץ, כְּבָר כָּתוּב הוּא הַמִּשְׁפָּט זֶה יָמִים רַבִּים:

פרק קנ

פסוק ד
בְּמִנִּים וְעוּגָב. מֵינֵי כְּלֵי שִׁיר הֵם:

פסוק ה

בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע. מְצִלְתַּיִם הַמַּשְׁמִיעִים קוֹל:

שָׁמַע. שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ שֶׁמַע בְּסָגוֹל, וּמִפְּנֵי הָאֶתְנַחְתָּא הוּא נָקוּד קָמַץ גָּדוֹל, וּלְכָךְ טַעֲמוֹ לְמַעְלָה תַּחַת הַשִּׁי״ן. סְלִיק סֵפֶר תְּהִלִּים: